

Foly. sz. 0. 289

300182

A ZENE

Alapította: DR. SEREGHY ELEMÉR

Felolós szerkesztő:
DR. HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421-812

Felolós kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. lélem. 2
Telefon: 384-529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

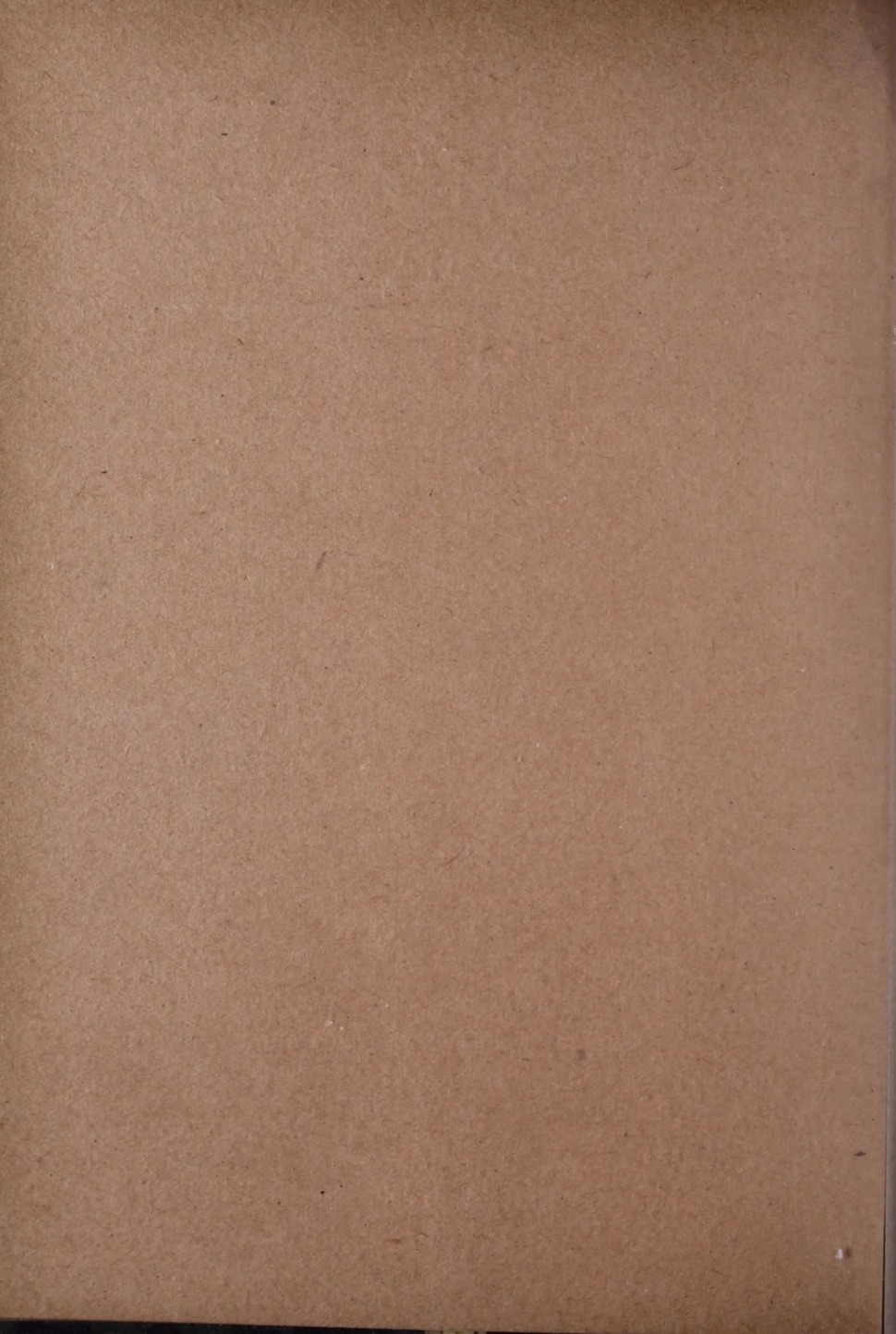
1. szám.

1943 október 4.

✱

TARTALOM

Dr. Némethy Károly: Huszonöt év. — Horusitzky Zoltán: A vándor felkel és folytatja útját. — A Zeneművészeti Főiskola új főigazgatója. — Raics István: Liszt Ferenc emberi nagysága. — Élő magyar zeneszerzők: Antos Kálmán. — Petneki Jenő: Ujvidék zenei élete. — A Székesfővárosi Zenekar huszonnégy hangversenye. — A Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek.

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

Huszonöt év

Amikor a történelem előtti idők emberének barlangjában az anya először hajolt kis gyermeke fölé, hogy álmokra ringassa és allató dudorászás hangzott el az ajkán: megszületett az ének; s amikor az apa nyilat illetve ijára megpendült a húr, vagy kőszerszámok csaltintásával az ütögetés különböző hangjai hangzottak el: megszületett a zene. Legalább is így valahogy lehetne mindezt elképzelni.

A zene és ének tehát talán a legelső művészeti jelenségek közé sorozható, melyek az ember életében jelentkeznek. Lehet ez is egyik oka annak, hogy minden művészet között a zene áll legközelebb az emberhez. Alig van olyan férfi, nő, vagy gyermek, aki ne a legkorábban és a legintenzívebben került legyen élete folyamán kapcsolatba a zenével. S amint valaki élvezni tud egy egyszerű kis dalt, vagy egy beethoveni szimfóniát, akkor már kultúrában, és pedig komoly kultúrában élünk.

A technikai lehetőségek fejlődése természetesen mindinkább tökéletesíti és fellendíti a zenét is. Abban a korban, melyben élünk, s melyben mind nagyobb szüksége mutatkozik a kultúra terjesztésének: kötelességet teljesít mindenki, aki a zenét népszerűsíteni igyekszik.

Ez a feladata a zenével kapcsolatban az „A Zené”-nek is, mely talán az összes hasonló folyóiratok között a közönség legszélesebb rétegeihez szól immár 25 esztendeje. Jövője

abban van, amiben multja: állandóan frissen és népszerűen értesíteni a közönséget a zenei élet eseményeiről, — felhívni a figyelmet új szerzőkre, új zeneművekre, bel- és külföldi zenei eseményekre, — figyelemmel kísérni a zene fejlődését, — népszerűsíteni a zenét és főleg a hazai zenét.

Mivel pedig folyóiratunk ragaszkodik ehhez a programhoz és kellő körültekintéssel tudja ezt végrehajtani, ezzel már bebizonyította, hogy érdemes volt huszonöt évig terjeszteni és érdemes lesz további huszonöt évre életben tartani.

Dr. Némethy Károly

„A Z E N E“

negyedszázad óta szolgálja a
magyar zenekultúrát

„A Z E N E“

bevezet a zeneművészetbe,
magyaráz, nyel és ismereteket ad

„A Z E N E“

friss, eleven, érdekes
és emellett a legmagasabb színvonalu

„A Z E N E“

az új magyar zene
legelszántabb harcosa

„A Z E N E“

a nagyközönség
folyóirata

Olvassuk — terjesszük

„A Z E N É“-t.

A VÁNDOR FELKEL ÉS FOLYTATJA ÚTJÁT

A hosszú útra kelt vándor, amikor útja jó részét megtette, megpihen kisé. Letér a zajos, köves útról, kiválaszt egy árnyat adó fát, amely alatt a hűs pázsit várja — és leheveredik. Tekintetét a csipkés szélű levelek között az ég végtelenségébe veti. Felette kék és zöld. Hit és reménység. Ez él szívében is. Hiszi, hogy célhoz ér és szentül reméli, hogy a célnál megtalálja azt, amiért annyi idő óta tapossa az országút kegyetlen köveit.

A vándor ezzel a hittel és reménnyel bámul az égre, szemeit tágra nyitva, — és álmodik. Utjának végét álmódja. Hol is van? Milyen is lesz a megérkezés? Milyen lesz majd az igazi élet? Milyen a világ ott, ahová tart, ahol az álom valóság és a valóság álom?

Ilyen vándor az „A Zene” is. Huszonöt éve van uton. Nehéz és meredek az útja. Közben háborúk zárótüzén kell keresztül törnie. Most úgy érzi: megpihenhet kisé. Félrevonul a ma világától, sűket lesz az az ágyúörgés és bombarobbanás hallására, vak a tüzek, romok és vérpatakok látására, csak az angyalok karának muzsikáját hallja és csak a békés égbolttal látja. Tágra nyitott szemekkel álmodik. Lát és hall.

Csodás álmokképeket hoznak a felhőfoslányok s a fény rezgéseiben dallamok bujkálnak.

... Kis falu, egyforma fehér házak. Az egyik tornácán asszonyok, lányok, legények dolgoznak és dalolnak. Gyönyörű népdalok. Megérkezik a gazda. Csend lesz. Valaki kinyitja a rádiót. Gyerekek, öregek mind a készülék köré sereglenek. A Magyar Zsoltár dallamivei boltozzák be az időtlen idő végtelenségét. Új műsorszámok: Magyar szimfónia, részletek a Honfoglalás című dalműből, klasszikus kamarazene...

A vándor behunyja a szemét. Mikor kinyitja ismét, nagy helyiséget lát. Valami falusi kultúrterem. Tódul beléje a nép. Vajjon mi célból gyűlnek össze? Csakhamar felzeng az ének. Miféle hangzások! A reneszánsz karművészete, de magyar. Nem népdal, hanem annak kiteljesedett leszármazottja. Izgatón új és izgatón ősi.

„Hej!...” sóhajt nagyot a vándor és szemei megtelnek könnyel. A könnyesepek a mesék világát varázsolják az égboltra. Bármerre néz mindenütt együtt a falu népe a kultúrházban, a szemekben szeretet, rajongás ujjong, és mindenhol zeng ez a mámorító muzsika.

Új felhőfoslányokat hajt a szél a levelek közé. Az új foslányok új álmokképeket hoznak... Kisváros... Vonat érkezik... A zeneélet vezérei jöttek vele a fővárosból... A vándor követi szemével a vendégeket. A városka szimfonikus zenekarának jubileumi hangversenyére jöttek. A környék népe is eljött az ünnepi eseményre. Magyar hangverseny hangzik. A műsor fénypontja a legnagyobb magyar szimfonikus ötödik szimfóniája. A vándor szívverése is elakad. A magyar sors szimfóniája. Főltmál minden mást, mint ahogy a magyar sors is kegyetlenebb minden más nemzeténél... A városka az esemény hatása alatt áll... A hangverseny

után a kamarazeneegyesület látja vendégül a fővárosiakat. Klasszikus és magyar kamarazene csendül fel a húrokon...

„Kisváros, szimfónikus zenekar, kamarazene, magyar zenekultúra, emelkedett magyar élet, szépség, szeretet, összeforrás a magyar művészet segítségével... milyen gyönyörű álmokképek!” — méltázik a vándor és szomorúság önti el tekintetét.

De csakhamar újabb képek bűvölik el. Hipnotizáltan bámul az égre.

...Nagy folyó, hidak, hegyek, paloták, fény és fény. Milliő csillogás vibrál, millió fény villan fel és alszik el. És csend takarja a házak, paloták sokaságát...

„Hiszen ez a fővárosunk!” — kiált fel a vándor hitetlenül.

Mi döbbsenti meg ennyire? A csend. A házak kitárt ablakaikkal várják a nyáréjszakát. És csend van. A hangszórók nem üvöltik a lármává zúllott muzsikát. Csend van, szűzi csend, őscsend, várakozással teli csend, élményt ígérő csend, melyből kiemelkedhetik helyenként és időnként a zeneművészet egy-egy kolosszusa, mint alföldből a hegyóriás.

A vándor tudja rég, hogy csend nélkül nincs zeneművészet, hogy amióta az utcára hajigálták a remekműveket a zenei piszok, az autótűltek hangfoszlányai közé, amióta az otthonokból legnagyobbbrészt kikergették a zeneművészet anyagait, s helyükre tódult a slágerek örömlányainak tömege ajtón és ablakon át — azóta nincs igazi zenekultúra. A vándor tudja rég, hogy amióta zenei hangokat hallunk, ha kell ha nem és inkább a rossz zenét adják elő jól és a jól rosszul, mint fordítva — azóta alkonyodik az európai zenekultúra napja.

Éppen ezért kíváncsian keresi az álmkép-fővárosban, hogy mi minden emelkedik ki a csend mélységeiből.

...Csodálatos szépségű épület oromzatára téved tekintete. Olvassa a fényírást: a Főváros Zenepalotája. Kívül csodálatosan szép, de belseje felülmúlja külsejét is... Óriási teremben több ezer ember... Magyar oratórium hangjai töltik be a termet és a lelkeket. Ami utána van, az már exklázió. A hallgatóság szomjas lélekkel és füllel jött a hangversenyre és éppen ezért szomjúsága csillapíthatatlan... A vándor a hatalmas épületet továbbjárja tekintetével. Több terembe pillant, mindenütt átszellemült arcok és lelkes lelkek.

„Itt megvan az alkotó, előadó és hallgató nagy lelki találkozása” — állapítja meg a vándor.

Az egyik teremben kamarazene, a másikban énekkar, a harmadikban szóló hangverseny van, míg egy rendkívül hangulatos és bensőséges kisebb teremben egy fiatal magyar zeneszerző dalait mutatja be az ország világhírű énekművésze.

„De miféle tömeg áramlik be amott egy hatalmas színház épületébe? Talán a társadalom legszegényebbjai lázadásra készülnek?”

Csúpa kopottruhájú munkás, munkásnő vagy munkanélküli. Van köztük utcaseprő, kubikus, utcai árus, iparostanonc, hadirokkant és

még sokféle kispénzű vagy pénztelen egyén — ahogy a vándor kiveszi. „Biztos néppgjűlés lesz, mert hiszen nincs jegyszedő és nincs jegy. A ruhatárba is díjtalanul rakják ruháikat ezek a szegény emberek!”

A tömeg zsufolásig megtölti az óriási színházat. Szétmegy a jűggőny és a várt népszónok helyett zenekart lát a vándor, amely karmestere intésére belekezd klasszikus hangversenyébe.

„Inggyen hangverseny a szegények részére!” eszmél rá ujjongva a vándor és az ő ujjongását csak az az ujjongás műlja felűl, amely az egyes számok befejezését követi.

„Ideális világ!” — kiált fel a vándor. — „Igen, igen én is oda tartok, oda ahol a szegény és gazdag között csak anyagi különbség van, ahol a szegény gazdagabb, mint a ma számos gazdaga.”

Egy másik zenepalotát diáksereg hagyja el ittasult lélekkel. A vándor kihallgatja a beszélgetéseiket s megtudja, hogy már ezek sokkal műveltebbek mint az ő jelenjének hangversenylátogatói. Megtudja, hogy iskolájukban fűtárgy a műzsika, amelyből érettségiznek. Megtudja még a vándor, hogy zenei tanulmányaikat művelődéstörténeti és művészettörténeti tanulmányokkal kapcsolják egybe.

... Ezután összekeveredik az éjjel a nappallal. A vándor már csak ősszejűggéstelen képeket lát.

... Egyszer egy öregűr kezéből a szél ujságlapot kap ki, amely himbálódzva ereszkedik alá. A vándor elkapja és mohón olvassa...

„Ez az!” — kiált fel. — „Ez zenekritika! A művelt kritikus nem a művészt akarja nevelni, aki még műveltebb, hanem a kevésbbé művelt közönséget.”

Kaleidoszkópszerűen váltakoznak a képek. A vándor lát összeűlelkezett művészeket és kritikusokat, örömtűl ragyogó arcű zeneszerzőket, akik boldogok társuk sikere miatt, lát sértűdűt arcű karmestereket, akik kiengesztelűdnek, amikor fiatal zeneszerzők műveik vezénylésére kérik fel őket; lát őszhajű Mestereket, akik a fiatal zeneszerzők műveit tanulmányozzák;... egy különvonaton külfűldi vendégek érkeznek a „Magyar zeneművészeti helé”-re;... egy másikon impresszáriók jönnek, hogy művészeinket világűrkűrűli hangversenykűrűtakra szerzőűtlessék;... a kezdű zeneszerzők csoportja elűt haszonlesű űzletemberek bankókat lobogtatnak, versengenek műveik megvételéért... és...

Ez már végképp felizgatja a vándort:

...vonatrakományok szállítanak az ország minden tája felé, minden városba, minden faluba egy folyűiratot, melyet minden otthon asztalán ott lát. Mintha őnmagűt látná millió tűkűrben.

Lassan kibetűzi a címét:

„A ZENE”

A vándor felkel és folytatja útját.

Horusitzky Zoltán.

A ZENEMŰVÉSZETI FŐISKOLA ÚJ FŐIGAZGATÓJA

Új főigazgató áll a Zeneművészeti Főiskola élén: *Zathureczky Ede*. Világírú művész, Európszerte ismert pedagógus. Neve fémjelzi a Zeneművészeti főiskolát és nagy elődjeinek nevei után homálytalanul csillog. Liszt Ferenc, Erkel Ferenc, Mihalovich Ödön, Hubay Jenő és Dohnányi Ernő után most ő örökdik, hogy a magyar génusz tüze ki ne aludjon.

Zathureczky Ede egyénisége, tudása és szelleme biztosíték arra, hogy folytatódik az a nagy magyar munka, amelyet a nagy elődök elkezdtek és végeztek. De biztosíték arra az ő idegyökerezettség, az ő ősi magyarságra is. Zathureczky ugyanis — ezt kevesen tudják, mert a művész erre sohasem hivatkozott — egyik legrégibb magyar nemesi családból származik. Családját egészen az első árpádházi királyok idejében élt Uzda nevű őseig tudja visszavezetni. A család nemességét 1255-ben újította meg IV. Béla király. Ekkor kapták a királytól a Túróc megyei Zaturcsa községet és ezért változtatták át a nevüket Vendéggy-ről, ahogyan addig őket nevezték — Zathureczkyre, amelyhez a zathuresai előnév járult.

Az új főigazgató nyáron töltötte be életének negyvenedik esztendejét. 1903-ban született Iglón. Édesapja a volt KSOD főtisztviselője. Szerencsés körülmény, hogy anyja rendkívül muzikális, kitűnően zongorázik és énekel és ezáltal olyan zenei légkörben nevelődik, amelyben a szunnyadó képességek hamar kibontakoznak.

Édesanyja felismeri fia képességeit és tanítja a muzsika ábécéjére. Még csak hat éves, amikor már rendszeresen tanul zongorázni és hegedülni. Csodagyereknek indul. Az is lesz belőle. Már 10 éves korában számtalan hangversenyen fellép. Három év múlva Budapestre, a Zeneakadémiára hozzák a kis hegedűst. Hubay Jenő magához veszi. Bámulatos gyorsan fejlődik játéka, úgy hogy a négy akadémiai osztályt két év alatt elvégzi és nemsokára pedig elhagyja Hubay mesteriskoláját is mint okleveles hegedűművész.

Tizenhatéves korában már kész művész. Ekkor adja első önálló hangversenyét. Bár igen nagy sikere van, mégse használja ki ezt és nem hangsúlyozza ki csodagyerek mivoltát. Tudja, hogy a legmagasabb művészetig csak úgy tud elérkezni, ha energiáját önmaga fejlesztésére fordítja elsősorban. Közben elvégzi középiskoláit és leteszi az érettségit.

Ezután pályája már visszatarthatatlanul a magasba ível. Egymásután következnek belföldi hangversenyvei és külföldi hangversenykörútjai. Külföldön Olaszország, Németország és Hollandia sikereinek első színhelye. Mindenütt a legnagyobb lelkesedéssel fogadják a fiatal hegedűfenomént. Szólo hangversenyei mellett szenvedélyes kamarazenész s mint ilyen, Bartók Bélával és később Dohnányi Ernővel szonátázik külföldön és idehaza. A kongenialis előadóművészek bejárják csaknem az egész országot és szonáta-esteket adnak valamennyi jelentősebb városban. Ezek során hangzottak el Bartók és Dohnányi hegedűszonátái is. Bartók II. hegedűszonátáját Zathureczky mutatta be 1921-ben a szerző társaságában.

1926-ban északamerikai hangversenykörútra hívják. Newyorkban há-

rom hegedűestet ad a Carnegie Hall-ban és kétszer játszik a Filharmonikusokkal, Walter Brúnó pálcája alatt. Koncertezik ezenkívül még Csikágóban, Washingtonban, Cleavelandben, Bostonban és még számos amerikai városban.

Amerikából hazajőve, a Zeneművészeti Főiskola tanára lesz, ahol éveken keresztül Hubay Jenő munkatársaként a hegedűjáték mesteriskoláját vezeti. Hagedűtanszakáról számos európai hírvélművész került ki, akik hangversenyekkel és nemzetközi versenyeken való győzelmekkel szereztek mesterüknek és a magyarságnak dicsőséget. Pedagógiai kiválóságát külföldön is jól ismerik. Ezért keresi fel annyi külföldi növendék tanszékét. Ügyszólván növendékeinek többsége a világ különböző tájáról való külföldi. Pedagógiai képességeinek a legnagyobb elismerését jelenti az, hogy különböző külföldi metropolisok zenei főiskolájáról, még Amerikából is kapott meghívást hegedűtanári tanszék elfoglalására.

A hegedűművész Zathureczky egyenrangú a tanár Zathureczkyvel. Amilyen megalkuvást nem ismerően dolgozik új művészek kialakításán, éppoly fáradhatatlanul áldozza fel magát művészi eszményeinek eléréseért. A hegedűjátékot olyan fokra vitte, amelyről egyenes út vezet az eszmények világába. A technikai tökéletesség nála csak eszköz, amelyvel újratemeti a remekműveket. Azért hangsúlyozzuk ezt ki, mert művészetére éppen azt találjuk a legjellemzőbbnek, hogy élményszerű, felidéri a zeneszerzőnek azt a lelkiállapotát, amelyben volt, mikor művét megalkotta és ezen keresztül a kort, mely az alkotó lelkéből tükröződik. A játék dologi része a precizitás, stb. csak alap, amelyre építi a zene-művészet, kottafejek által lerögzített épületeit. Zathureczky élményeket keres és éppen ezért játékának hallgatása: élmény.

Egy éve a Corvin-koszorút kapta Magyarország Kormányzójától, most pedig a legnagyobb kitüntetés érte, ami csak magyar művészt érhet: Liszt Ferenc örökébe lépett.

H.

RAICS ISTVÁN:

LISZT FERENC EMBERI NAGYSÁGA

„Hirhedt” zenészünk *művészi nagyságával* már-már tisztában vagyunk, mi magyarok. Kezdjük sejteni, hogy nem az agyoncsépeelt rapszodiák, unalomig hallható magyaros átiratok bizonyítják Liszt Ferenc kivételes alkotó zsenijét. Sokkal inkább az akkor egyedül uralkodó, nehézkes német írásmóddal szembe fordult, francia forma- és gondolati eszményeket követő zenekari szimfóniák és szimfónikus költemények s az utolsó évek nagy zongoradarabjai, amelyekben az ősz mester az új magyar zene lehetőségeit kutatta. A „Vándorévek” néhány híres darabja, így a „*Sursum corda*”¹ és a „*Sunt lacrymae rerum*”² címűek, a múlt század nagy magyarjainak zongoraportréi s nem utolsósorban az alig ismert „*Csárdás obstiné*”³, melynek osztinató-témája önkéntelenül is „János bácsi dudáljon kend” kezdetű népdalunkra emlékeztet s Liszt feldolgozásában úgy hangzik, mint Bartók „*Allegro barbaro*”-jának közvetlen elődje:

¹ „Emeljük fel szíveinket.”

² „A tárgyaknak is van könnyük.”

³ „Makacs-csárdás.”

mindezek a most felsorolt kései művek a *modern magyar zene első nagy mesterét mutatják nekünk.*

Liszt *emberi nagyságáról* azonban még ennyire tiszta elképzelésünk sincsen. Közönségünk leginkább a virtuózra gondol, ha nevét hallja. A nagy zongorista híre minden egyebet elhomályosít. Az egyéniség imádatának korában, a XIX. században csak a külsőségek számítottak az emberek szemében. A pózok divatjának százada volt ez. Liszt is tudta, hiszen kényszerűségből maga is élt velük. Erzelmes jelenetek elevenednek még ma is, ha kimondjuk varázslatos nevét. A diszkard, mellyel hazai hívei és tisztelői kitüntetik, a doborjáni cigányzenés fogadtatás zajos fénye elvakítja a szemet. Az üstökös úgy halad a világhírnév egén keresztül, hogy a fényes külsőségek mögött eszünkbe sem jut mást is keresni. Elsősorban az embert, aki épp úgy élt olykor boldog, de még többször szenvedő, hányatott életét, mint a többi, jeltelen sorstársa.

Liszt életének befelé fordult részéről, leleplezett műhelytitkaiból alig látott meg valamit a kor s még mi is igen keveset látunk csak. Legtöbbit még hatalmas *levelezése* árul el nagyságáról. Csodálatos munkaképességére, tevékenységére vet fényt például a következő levélrészlet: „*Tizennégy napja úgy dolgoznak eszem és ujjaim, mint az elátkozottak. Homérosz, a Biblia, Platon, Locke, Byron, Hugo, Lamartine, Chateaubriand, Beethoven, Hummel, Mozart, Weber vesznek körül. Tanulom, kérdezem, habzsolom őket türelmetlenül.*” Ez az az idő, amikor környezetének megfélemlítő hízelkedése ellenére észreveszi nagy kulturális hiányosságait, amelyek szükségképpen velejártak a csodagyermek hírtelesen kibontakozó tündöklésével. Emberré akar válni, teljes emberré. „*A zenével az egész embernek nemesednie, művelődnie kell*” — vallja később. „*Szellemi műveltségére van szüksége a jó állagművészeknek is.*”

Elmélyült vallásossága együtt járt erkölcsi felfogásának mélységével és tisztaságával. Drága életmódja, sok utazgatása nagy költségekbe sodorta. De sohasem feledkezett meg arról, hogy havonként jelentős összegeket juttasson anyjának és gyermekeinek. A jótékonykodásban nem ismert határt. Pénzszűkében élő barátait, pályájuk küszöbére lépő fiatal művész társait minduntalan kisegítette. Jótékony célra pedig mindig készen állt nagyszerű művészetét felajánlani. A lelkiismeret parancsa kényszerítte, hogy a pesti árvízkárosultak javára hangversenyt rendezzen. „*Ellenállhatatlan szükségét éreztem annak*” — írja — „*hogy annyi szerencsétlen emberen segítsek.*” Ugyanez a jótékonykodás ébred fel, amikor meghallja, hogy a Bonn városa által építendő Beethoven-emlékmű gyűjtésének csekély az eredménye: sajátjából kívánja fedezni a még hiányzó óriási összeget. Saját pénzével is segíti a wagneri zenedrámák előadását, s közismert, hogy Wagner művészetéért, az „új zenéért” milyen eltökélt bátorsággal száll síkra.

Társas ösztöneinek állandó segítőkészsége mellett magyarságának kétségbevonhatatlan megnyilatkozásai is új vonásokat rajzolnak Liszt Ferenc arcképére. Gyalogszerrel akarja Magyarországot bejárni, hogy „*hazáját*” megismerje. Majdnem ő lett első népdalgyűjtőnk. A magyar zene ügyét mindenkor szívén viselte. Öregkorában Pestre jött, hogy a Zeneakadémia felállítását és működését kisírgelhesse a kormányzattól. Trefort miniszterhez írt levelében a következőket olvashatjuk: „*Csak akkor lehet különös nyújtani, ha az oktató tevékenység kevésszámú olyan tanszakra korlátozódik, amelyeknek tanítása impulzust ad az ország egész zenei életének.*” Ugyanebben a nagyfontosságú levélben külön tanszakot kíván a „*magyar zene sajátosságainak ismertetésére.*” Liszt igazi emberi nagysága éppen ebben az állandó segítő készségben, ösztönzésben, önzetlen tanácsadásban és magas emberszeretetben található meg legtisztábban.

ÉLŐ

MAGYAR

ZENESZERZŐK

ANTOS KÁLMÁN

az Alföld fővárosában, Szegeden él. Lelki beállítottsága a vallásos muzsika felé vonzza. De a szegedi dóm kitűnő orgonája is a szent zene felé csábítja. A szegedi dóm orgonaművész-karnagya és székesegyházi zeneigazgató — számos egyéb elfoglaltsága mellett (tanára többek közt a szegedi Városi Zeneiskolának, állami zenefelügyelő és a Szegedi Dalárda vezetője).

Ha életét áttekintjük, akkor látjuk, hogy kora gyermekéveitől kezdve a templom zenéje felé irányult érdeklődése. Érthető, mert apja is orgonaművész volt és a család valamennyi felmenő tagja az egyházi zene szolgálatában állott. Kis elemista még, amikor már litániákon orgonál és csak tizenöt éves, amikor már kinevezett templomi orgonista.

Első művei természetesen egyházi zeneművek. Tíz éves korában már ír egy Introitus-t, majd egy Tantum ergo-t és tizenhat éves korában már teljes misét komponál.

Természetes, hogy az érettségi után Kőrmöcbányáról — ahol született (1902-ben) és élt addig, — Budapestre költözik s a Zeneakadémia zeneszerzés és orgona növendéke lesz (zeneszerzés-tanára: Siklós Albert). Tanulmányai után négy évet tölt a berlini Collegium Hungaricum-ban mint ösztöndíjas s ezután — célhoz ér: Szegedre kerül, ahol az egyházi zene iránti hajlamai kiteljesedhetnek. Az orgona szerelmese. Ezt számos külföldi (Frankfurt, Berlin, Passau, Prága) és belföldi hangversenye bizonyítja és számos mű, melyet a hangszerek királynőjének írt (concertino orgonára zenekarral, orgonaszonáta, 2 orgonafantázia, fantázia orgonára és vonósnyégyesre). Nagy sikere volt a Concertino bemutatása Prágában és a Fantázia előadása Newyorkban. Az utóbbi művet az Egyesült Államok és Kanada orgonistáinak monstre-kongresszusára írta felkérésre.

De egyébként is a vallásos zene a főterülete. Legnagyobb műve egy egész estét betöltő Szent István oratórium.

Írt még egy misztériumhoz zenét (Fekete Mária), kamaramuzsikát miséket, egyházi és világi karműveket, dalokat, stb.

Három éve a „Haláltánc” c. nagyzenekari művét a Filharmónikusaink adták elő Vittorio Gui vezényletével.

Eszményképe Liszt Ferenc. A Liszt-kultusz lelkes apostola (vezényel és orgonál Liszt-műveket, értekezik Lisztről, stb.). Muzsikája is Liszt színgazdagságát keresi.

PETNEKI JENŐ:

UJVIDÉK ZENEI ÉLETE

A visszatérés harmadik évében tekintünk vissza a város zenei multjára, zenei küldetésére. Beszélhetünk-e zenei multról? A megszállás ideje alatt a magyarság ebből álig vehette ki részét. Egy-két körben, egyesületben azonban annál erősebb egységbe kényszerítette a sors. A magyarság szempontjából Ujvidék csak a felszabadulás után tölthette be küldetését.

A fővárostól olyan messze esik Ujvidék, hogy az egészséges decentralizáció önmagában kiemeli a várost, amely a megszállás alatt is központ volt a megszállók részére. Most a bácskai és szerémségi magyarság központja, kisugárzó állomása. Balkán kulcsvárosa, amely egyúttal kulturális végvára a magyarságnak. A Délvidék fővárosává kifejlődött Ujvidéket a város vezetősége és kíváló férfiai a zenei élettel még jobban hangsúlyozzák és kiemelik.

Milyen is volt a zenei élet a felszabadulás után Ujvidéken? A válasz: mint egy országrész fővárosában lennie kell. Helyzeténél fogva is nagymultú és mégnagyobb jövőjű város húsz évi elnyomatás feszítő erejével és lendületével szinte csodát művelt. Gondoljunk csak a nyugodtan fejlődhető városok sorára... Zenei életünk megszokott egyszerűségben, igénytelenségben talán most is ott van, ahol az ország megcsontkítása előtt volt. Egy-két városban észleltünk erősebb mozgolódást, ahol a város vezetősége megértette a haladni kívánó generáció új szellemét.

Ujvidéken az új generáció vezetőszemélye dr. Kiss Lajos. Lássuk azokat az alkotásokat, amelyek sugározták az erőt a zenei élet magas-színvonalú létrehozásához. A város és az állam támogatásával létrehozta dr. Kiss Lajos a Délvidéki Konzervatóriumot. Jelenleg 20 tanárral és 460 növendékkel működik. Ez az intézmény neveli a Délvidék hivatásos muzsikusait, de egyúttal a zeneértő és szerető közönséget is. Ebből fejlődtek ki a további zenei intézmények.

Megalakult az *Ujvidéki Filharmónia*, hatvan állandóan működő taggal. Legjelentősebb zenei tényező volt az évi tíz bérleti hangversenyével és számos rendkívüli és közreműködéses szerepléssel. Ebbe a nagy munkába, amelyet dr. Kiss Lajos vezet, részletesebben is pillantsunk bele. A végzett munkáról akkor nyerünk igazi hű képet, ha az elhangzott műsorok közt tallózunk. Nagyon hasznosnak és tanulságosnak tartjuk, hogy a kiemelkedőbb előadott műveket itt alább felsoroljuk:

Vivaldi: Concerto grosso.

Bach: II. brandenburgi verseny, E-dur hegedűverseny (Ország).

Händel: Concerto grosso F-dur.

Haydn: D-dúr ((londoni) és B-dúr szimfónia.

Mozart: Varázsfuvola-nyitány, Es-dúr szimfónia.

Beethoven: Egmont-, Coriolán-nyitány, I., IV., V., VII. szimf., c-moll zongoraverseny (Sztankay), Hegedűverseny (Szentgyörgyi).

Weber: Bűvös vadász-nyitány. Felhívás keringőre.

Wagner: Siegfried-idill.

Rossini: Tell Vilmos, Szevillai borbély és Semiramis-nyitány.

Schubert: Rosamunda, VII. és VIII. szimfónia.

Bruch: Hegedűverseny (Szegedi).

Lalo: Spanyol szimfónia (Szegedi).

Debussy: Kis szvit.

Magyar művek:

Liszt: Tasso, Les Preludes, I., VII., XIV. rapszódia, A-dur zongoraverseny (Füzéressy).

Kodály: Galántai és Marosszéki táncok.

Bartók: Magyar képek.

Farkas: Kárpátaljai rapszódia.

Az Ujvidéki Filharmoniaának testvérintézménye, az *Ujvidéki Kórus*, amelyet szintén dr. Kiss Lajos vezet, ugyancsak a felszabadulás után alakult meg. A kiváló együttes számos hangversenyével kiérdemelt minden elismerést. A zenekaros művek közül kiemeljük Bach Magnificátiáját, Cherebuni Requiemjét, Kodály Te Deumát. Az a cappella művekben vezető szerep Bartók és Kodály műveinek jutott. Ezenkívül hallottuk Adám, Nádasdy, Kiss, Veress stb. műveit is, valamint a XV—XVIII. sz. remekeit.

A kórus keretén belül egy *madrigál együttes* alakult, amelyik a közeljövőben hallat majd magáról.

A helybeli *Cecília-énekkar* már 50 éve áll az egyházzene szolgálatában Léh Jakab karnagyukkal együtt. Impozáns és megható ünneplésben volt része úgy az énekkarnak, mint karnagyának a most megtartott 50 éves jubileum alkalmával.

Hasonlóan régi énekkara Ujvidéknek a *Polgári Magyar Daloskör*, amely már 48 év óta működik és kiállta az elnyomatás minden zivatarát. Ez idő alatt az énekesek és a körjük tömörülő magyarság építette fel nehéz fillérekből a Daloskör házáat előadóteremmel, színpaddal. Szép könyvtárt is rendeztek be. A szakképzett zenei vezető hiányát most ez az egyesület is pótolta. Megújult szellemben lelkes együttes, megértő vezetőségével és karnagyukkal — e sorok írójával — nagy tervek megvalósításához kezdtek.

Az *Éneklő Ifjúság* mozgalma itt is termékeny talajra talált. Az iskolákban mindenütt nagy megértéssel és lelkesedéssel fogadták az idén első ízben megtartott énekes ünnepséget, amelyet már országsszerte megszervezték. Az énekkarok a mai szellemtől áthatva szép teljesítményt nyújtottak Kodály, Bárdos, Halmos, Kerényi stb. kórusokkal.

Az énekkari kultúra szolgálatában áll a *Délvidéki Énekiskola* is. E gyermekkar eddig csupán templomban szerepelt, hol gregoriánt és kar-

műveket énekelt. Rendszeres képzésben részesülnek és ismerik a mai és a középkor klasszikus mestereinek műveit. Vezetőjük — e sorok írója — különösen tekintettel van arra, hogy a gyermekek, akik ú. n. szörvány-magyarok Bánságból, Bácskából, Horvátországból, továbbá székely telepeseek, minél több magyar népdalt tanuljanak.

A hangszeres zene egyik kiváló képviselője a közismert *Ujvidéki Vonósnégyes*. Munkásságát már ismerjük. Hasonlóan meg kell emlékeznünk a *Konzervatórium* kiváló tanári karáról is, akik dr. Kiss Lajos igazgatót lelkesen támogatják építő munkájában. Többben a rádióinak gyakori szereplői. Ujvidéken pedig pedagógiai felkészültségükkel és művészi tudásukkal szereznek mind nagyobb szeretetet és elismerést.

A zeneélet zavartalan lebonyolítását számos hangversenyterem biztosítja. Ezek közül a Konzervatórium díszterme és a Levente-Otthon hatalmas, 1100 személyt befogadó terme a hangversenyek leggyakoribb színtere. Szabadtéri előadásokra, nagy énekes felvonulásokra a közigazgatási palota előtti térség, az oszlopcsarnokkal együtt a legideálisabb hely.

Ennyi tényező hozzájárulásával méltán megvan a módja a zeneélet vezetőinek arra, hogy a megkezdett úton hűhadjassanak tovább. Ha visszagondolunk az elvégzett munkára, azt érezzük, hogy ez a város megtette a tőle telhetőt a magyarság nevelésére, művészi szórakoztatására. A közönség nem csak örökörtékű műveket hallhat, hanem maga is belekapcsolódik ebbe a munkába, hogy megszilárdítsa azt a kultúrárcvonalat, melyet a nemzeti öntudat megkövetel.

A Székesfővárosi Zenekar huszonnégy hangversenye

Ismét rendez a Székesfővárosi Zenekar huszonnégy vasárnap délutáni hangversenyt. A műsor összeállításánál az eddigi szempontok és célkitűzések vezették a zenekar vezetését. Ezek a szempontok és célkitűzések: zeneértő közönség nevelése, a zeneirodalom minden irányának és fájának megismertetése és az új magyar zene ápolása és népszerűsítése.

Az idei huszonnégy műsor minden tekintetben megfelel ezeknek a szempontoknak. Aki végighallgatja a zenekar évadját, az valóban áttekintést szerez a világirodalom felől. Különösen a mai zeneirodalom van igen szép számmal képviselve. Hallhat a közönség több művet *Sztravinszki*-től, *Ravel*-től, *Debussy*-től, *Falla*-tól, *Ibert*-től, egyet-egyet *Honegger*-től *Francaix*-tól, *Poot*-tól

Casella-tól, *Hindemith*-től, *Petrassi*-től.

Ezek legnagyobb része először hangzik el Magyarországon. Bemutatók lesznek: *Honegger*: Vonós szimfonia, *Ibert*: Rencontreszvit és Fuvolaverseny, *Petrassi*: Hallottak kara, *Francaix*: Concertino, *Sztravinszki*: Hegedűverseny, *Hindemith*: Noblissime visione, *Poot*: Szimfónikus allegro, *Falla*: Intermezzo és tánc, Spanyol kertek éjszakája.

Igen nagy érdemeket szerez a zenekar vezetésége azáltal, hogy a mai magyar muzsikának akkora helyet enged a műsorokban. Sosem volt még annyi magyar bemutató, mint ezidén. A közel 100 műnek 12%-a magyar újdonság. Bemutatókra kerül *Farkas* Ferenc Báb-táncoltató szvitje és *Largo* és *Ta-*

rantella c. műve, *Geszler* György II. zongoraversenye, *Gárdonyi* Zoltán Variációi, *Idrányi* Magyar szerenádjá, *Kozáky* István Bálintszvitje, *Szervánszky* Endre Divertimentója, *Tóth* Dénes Ádám hol vagy? — nyílánya, *Pécsy* Sebestyén Bánatos órák c. műve, *Takács* Jenő Kantátája, *Veress* Sándor Szt. Ágoston himnusza az eretnekek ellen c. kantátája és *Vécsey*: Vonószenekei intermezzója.

Ezzel azonban nem merül ki a műsorra tűzött magyar művek sora. *Bartók* Bélától magától négy remek kompozíciót hallunk: a Zene húros és ütőhangszerekre címűt, a Divertimentót, a Csodálatos mandarin-szvitet és a Cantata profánát. *Kodálytól* a *Galántai táncok* van műsoron. Előadásra kerülő magyar mű még: *Liszt*: Tasso c. szimfónikus költeménye, *Takács* Jenő Tarrantellája, *Viski* János Enigmája és *Veress* Sándor Hegedűversenye.

A műsoron szereplő magyar művek száma tehát: 21. Vagyis a műsornak több mint ötödrésze magyar.

A hangversenyeket 13 karmester vezényli. 6 hangversenyt vezényel *Csilléry* Béla, 4-et *Ferencsik* János, 3-at *Failoni* Sergio és egy-egy hangversenyt vezényel *Konuitschny*, *Lukács* Miklós, *Kiss* Lajos, *Swarowsky* János, *Bárdos* Lajos, *Friszay* Ferenc, *Laskó* Emil, *Rajter* Lajos, *Unger* Ernő és *Paul* Tibor.

A hangversenyek szólistái: *Anda* Géza, *Szegedi* Ernő, *Dániel* Ernő, *íjj*, *Váczí* Károly, *Ticharich* Zdenka, *Takács* Jenő és *Wehner* Tibor zongoraművészek, *Cserfalvi* Eliz. *Ország*h Tivadar, *Végh* Sándor, *Tátrai* Vilmos, *Garái* György, *Marty* Johanna, *Lengyel* Gabriella és *Szervánszky* Péter hegedűművészek, *Sz. Molnár* Anna hárfaművész, *Banda* Ede gordonkaművész és *Brunovszky* József fuvolaművész.

A RÁDIO ZENEI TERVEI

17-én a Rádió hangversenydobogóján *Osváth* Júlia énekel és *Lászlóffy* Margit zongorázik. Lemezről kamarazenét kapunk, *Pécsy* Sebestyén orgonát és sor kerül a Székesfevárosi Zenekar hangversenyének kapcsolására.

18-án *Gounod* halálának 50 éves fordulóján az Operaház zenekara és énekkara ad hangversenyt közreműködőkkel. *Ferencsik* János vezényel a tervek szerint.

19-én a Filharmóniai Társaság hangversenyére kerül sor, vezényel *Dohnányi* Ernő, közreműködik *Dániel* Ernő.

20-án *Bálint* József gordonkázik. Lemezről nagyzenekari műveket iktat műsorába a Rádió, valószínűleg *Schubert* VII. szimfóniáját halljuk. A hangversenydobogón *Littasy* György, *Szirányi* János és *Kálmán* Mária lép fel.

21-én lemezzel hangszerszólókat

hallunk és művész'emezeket. „Her vad már ligetünk” címen *Laczko*-*vics* János állít össze műsort. *Szegedi* Ernő zongorázik a Vigadóban, a Rádió kapcsolja. A Kórusirodalom gyöngyeit *Forrai* kamarakórus mutatja be.

22-én *Molnár* Imre népdalféltórája lesz, lemezzel kamarazenét és dalokat hallunk. Operaházból is közvetít a Rádió.

23-án „Búcsúszom Tőled” címen a népszerű operáirákat hallunk, *Blaha* Márta zongorázik.

24-én „Mindenből mindenkinek” ad a Rádió népszerű műsort. Kamarazenét lemezzel hallunk s sor kerül az Operaházi közvetítésre is. A Székesfevárosi Zenekar hangversenye is szerepel a tervek között.

25-én Bp. I-en d. u. nagyzenekari hanglemezek. Este a Filharmóniai Társaság rendkívüli hangversenyét közvetíti a Rádió a Vigadóból. Vezényel: *Otto* Mazerath.

26-án Bp. I-en d. u. a „Rádió hangversenydobogóján” *Bagossy* Judit zongorázik, *Felvinczy* Takács

Alice hegedül és Péczely László énekel. Késő este a műdal mestereinek dalaiból ad szemelvényeket a rádió hanglemezről. Bp. II-n este a „Mannheimi mesterek“-ről tart előadást Isöz Kálmán, közben kamarazenekari műveket vezényel Nagy Olivér.

27-én Bp. I-en d. u. Weixelgärtner Egon és Farkas Márta zongorahegedű szonátákat ad elő. Este klasszikus operaáriákat énekel Koréh Endre. A zenekart Vincze Ottó vezényli. Bp. II-n este Kallioniémi Sole és Dullien Klára finn hegedűmuzsikát mutatnak be.

28-án Bp. I-en Donizetti-est lesz. Szabó Ilonka és Rösler Endre énekel, a rádiózenekart Bertha István vezényli. Bp. II-n este Bach „Máté passió“-ját adja a Rádió lemeztől.

29-én Bp. I-en az Operaház előadását közvetíti a Rádió.

30-án Bp. I-en Marik Irén zongorázik. Bp. II-n „Beethoven és Bettina“ címmel Michnay Ödön tart előadást. Közreműködik: Németh Anna, Böszörményi Nagy Béla és Lukács Margit. Később Respighi „Róma kútjai“ c. szimfónikus költeménye hangzik lemeztől.

31-én Bp. I-en a Waldbauer vonósnyégyes játszik. Bp. II-n d. u. pedig a Székesfővárosi Zenekar vigadóí hangversenyét kapcsolja a Rádió. Este „Nagy mesterek örök művek“ címmel hanglemezeket hallunk.

Nov. 1-én Bp. I-en az Operaházi Zenekart Failoni vezényli. Késő este nagyzenekari műveket ad a Rádió hanglemeztől. Bp. II-n Liszt: Zsol-tárok szerepelnek a műsoron.

2-án Bp. I. műsorán d. u. a Budapesti Kórus énekel. A Rádió hangversenydobogóján. Hír Sári zongorázik. Varga Tibor hegedül, Basilides Mária és Littassy György énekel. Este Szakolczai Riegler Ernő orgonál a Zeneművészeti Főiskola orgonáján, majd a Budapesti Hangversenyzenekar játszik. Késő este Mozart Requiemjét adja a Rádió lemeztől.

3-án Bp. I-en este Schubert IV.

szimfóniáját vezényli Rajter Lajos, majd művészlemez lesznek.

4-én Bp. II-n Rácz Aladár október 27-iki hangversenyét közvetíti a Rádió viaszlemeztől. Este Báthy Anna Radnai-dalokat énekel.

5-én Bp. I-en az Operaház előadását kapcsolják. Bp. II-n a Rádió a Protestáns Énekkar Bach-Händel-hangversenyét közvetíti a Zeneművészeti Főiskoláról. Vezényel: Ádám Jenő.

6-án Bp. I-en Molnár Anna hárfázik és Sallay Iván hegedül. Este Szentgyörgyi László hegedül. Bp. II-n este Északi szerzők szimfónikus műveit adja a Rádió lemeztől.

7-én Bp. I-en világhírű karmesterek hanglemezeiből ad szemelvényeket a Rádió. Bp. II-ön Swen Brandner zongorázik a svéd-magyar művészsere keretében, majd a „Mai magyar szerzők“ bemutatóhangverseny következik.

KÜLFÖLDI HIREK

♦♦♦

Jancsin Ferenc a Szudetavidéken hangversenyezik. Operaházunk egyik hangversenymestere, Jancsin Ferenc a szudetavidéki német városokban hangversenyezik október elején. A zongorakíséretet az Operaház korrepetitora, Földes László látja el.

Magyar operák Erfurtban. Az erfurti Városi Színház magyar hetet rendez, melynek keretében a színdarabok mellett két magyar operát is bemutatnak. Így előadják Kodály Székely fonó c. daljátékát és Farkas Ferenc Bűvös szekrény c. vígoperáját. Farkas operájának ez lesz németországi bemutatója.

Károlyi Gyu'a németországi hangversenyei. Világhírű zongoraművészünk szeptember 26-án Németországba utazott, ahol 17 hangversenyt ad. Játszik Bécsben, Lipcsében, Berlinben, Breslauban, Stuttgartban, Brémában, Hamburgban, Königsbergben, Münchenben, Brünnsben és öt felsősziléziai városban,

köztük Kattoviltzban. Az utóbbi helyeken Liszt-hangversenyeken vesz részt Daniel Ernővel együtt, mind-egyikük egy-egy Liszt-zongoraversenyt játsza.

BELFÖLDI HIREK

♦♦♦

Új magyar művek a Filharmonikusok programján. A Filharmonikusok ezidén 7 bérleti hangversenyt adnak, melyből egyen a Bécsi Filharmónia vendégszerepel. A megnyitó hangversenyen *Furtwängler* áll a zenekar élén. Két hangversenyt *Dohnányi* Ernő vezénnyel és egyet-egyet *Berg* Ottó és *Ferencsik* János. A hátralévő hangversenyt dr. Karl Böhm dirigálja. A jubileumi évadra való tekintettel a Filharmónia nagyszámú magyar ujdonságot vett fel a műsorára. Lesz külön magyar hangverseny is. *Berg* Ottó vezénnyel. Ezen *Kodály* Galántai táncok c. műve mellett négy magyar ujdonság hangzik el: *Bándó* Gyula Tragikus nyitánya, *Horusitzky* Zoltán cseremiszt népdalok nyomán írt fantáziája, *Majorossy* Szimfoniattája és *Tóth* Dénes cimbalomversenye. Ezeken kívül még bemutatásra kerül *Dohnányi* új műve és *Veress* Sándor Térszili Katicaszvitje.

A Bánk bán 200. előadása. Az Operaház október 1-én jubiláris előadást tartott abból az alkalmából, hogy Erkel Ferenc Bánk bán c. dalműje kétszázadszor került színre. Ez a jubileum nemcsak az Operaházé, hanem minden magyaré, mert a nemzeti operának első diadalrajutása. Kár, hogy Erkel nagy kezdeményezésével egyedül maradt és a magyar történelmi operának azóta sincs továbbfejlesztője. Pedig a népi zene felfedezése új korszakát jelenthetné a magyar történelmi operának is. A jubileumi előadáson a dalmű a szokott szereposztásban ment, Palló Imrével a címszerepben.

Megjelent a Zeneművészeti Főiskola évkönyve az 1942/43. tanévről. A tanévet *Dohnányi* Ernő a

hősi halált halt kormányzóhelyetletről való meleg megemlékezéssel, melyben a hazafiúi áldozatos és munkás életét állította az ifjúság elé követendő példaként, nyitotta meg. Az év története felsorolja az intézet életének fontosabb eseményeit, beszámol a végzett munkáról, hangversenyekről, vizsgákról és statisztikai adatokat közöl a 620 növendékről. Érdekessége ez évkönyvnek az intézet belső életére vonatkozó közléseken felül *Abonyi* Tivadarnak Beszéd, mozdulat és stíluskérdések című, valamint *Molnár* Antal: Bach, Das wohltemperierte Klavier c. tanulmánya. Ama kilenc évkönyv, mely *Dohnányi* Ernő főigazgatói működése idején dr. Isov Kálmán szerkesztésében megjelent, azt az újítást is hozta, hogy a tanérok székfoglaló felolvasásait vagy más tanulmányait közölte. Huszonöt tanulmány jelent meg ez idő alatt. A sorozat *Bartók* Béla: Miért gyűjtsünk népzene? c. tanulmányával indul meg. Liszt Ferenc műveiről: dr. Böszörményi-Nagy Béla, Csibý József, dr. Isov Kálmán, *Prahács* Margit értekeznek: pedagógiai kérdéseket dr. Vajthó László, dr. Kókai Rezső, Lauris: n Miklós, Adám Jenő, Csibý József tárgyal; a szép magyar beszéd kérdésével dr. Molnár Imre, Abonyi Géza, Abonyi Tivadar; Bach művészetével és orgonakérdésekkel Molnár Antal, Szakolczay-Riegler Ernő és Zalánfy Aladár foglalkozik. A Rákóczy-indulóról dr. Major Ervin ír, míg zenepolitikai kérdésekkel dr. Gaál Endre foglalkozik. Hubay Jenőről és Sibelius Janról Isov Kálmán, Koessler Jánosról Siklós Albert emlékezett meg. E tanulmányok együtt egy szép kötetet tennének ki s kisarányú, zenei szakirodalmunknak értékes kiadványa lenne

Megnyitó-ünnepély a Zeneművészeti Főiskolán. Szeptember hó 27-én délelőtt 11 órai kezdettel volt a Zeneművészeti Főiskola tanévnyitó ünnepélye. A „Magyar Hiszekegy” után *Szinyei Merse* Jenő vallás- és

közoktatásügyi miniszter beszéde hangzott el, amelyben felhívta az ifjúság figyelmét a magyar népdal megismerésére, mert — mint mondták — nem lehet jó magyar muzsikás az, aki nem jó magyar. És ahhoz, hogy jó magyarok legyünk, szükség van a népdalok ismerésére. Ezután az új főigazgató, Zathureczky Ede tartotta megnyitó előadását, majd a jelenlegi és volt növendékek virágcsokorral, illetőleg ezüst babérkoszorúval köszöntötték az új főigazgatót. A tanári székfoglalók során Ambrózy Béla dr. a művész és a közönség kapcsolatairól, Országh Tivadar a kamarazenéről, Sztankay Lajos zongorapedagógiai kérdésekről, Temesváry János pedig a preklasszikus hegedűmuzsikáról értekezett. Az ünnepély a Himnusszal végződött.

Dániel Ernő külföldi hangversenyei. A Zeneművészeti Főiskola fiatal tanára november 9-én a berlini filharmónia vendégművésze. (Liszt Esz-dúr zongoraversenyét adja elő Matácie Lovro vezénnyel.) Ugyancsak novemberben lesznek svájci és svédországi hangversenyei is. Svájcban Zürichben ad önálló zongoraestet, míg Svédországban Stockholmban és Göteborgban szerepel.

Bach-Händel est a Főiskolán. November 5-én a Protestáns Énekkar Bach-Händel estet rendez a Zeneművészeti Főiskola nagytermében Ádám Jenő vezénnyel.

Korunk zeneszerzői. Igen érdekesnek ígérkezik az a négy hangversenyből álló sorozat, melyet a Rózsavölgyi cég „Korunk zeneszerzői” címmel rendez a Székesfővárosi Zenekarral. A mai zenének ezeken a hangversenyein a modern francia zene áll előtérben *Stravinsky*-től az elfranciásodott orosz lángész-től például négy mű szerepel a műsoron: a Tűzmadár-szvit, a Chant du Rossignol, A vándor története (*Mezey* Máriával a prózában), és a Le Saere du Printemps. Három *Honegger*-kompozíció is előadásra kerül: a

Pacific 231., a Zenekari szvit, és a Gordonkaverseny. *Debussy*-t a zongoraprelűdök egy sorozata képviseli Szemere: György hangszerelésében. *Ravel*-től a Don Quichotte-dalok (Kóréh Endrével) vannak műsoron. Francia mű még *Milhaud*: Sandades do Brazil szvit, no. 1. *Rivier*: Nyitány egy képezelbeli operetthez és *Ibert*: Szaxofon-concertino 12 szólóhangszerrel. Korunk többi zeneszerzői közül *Hindemith* a Gyászzenével, *Schönberg* a 15 szólóhangszerre írt Kamaraszimfóniával és *Absl* zongoraversenyével szerepel a sorozat műsorán. A modern magyar zene terméséből *Bartók* II. szvitjét, *Kodály* zenekari dalait és *Horusitzky* Zongoraversenyét kapja a közönség. A hangversenyeket *Róbert György* vezényli. A művek legnagyobb része Budapesten először kerül műsorra.

Ismeretterjesztő zenei előadás-sorozat. A Székesfővárosi Elektromos-, Gáz- és Vízművei Onképzőkörének zenei szakosztálya a közművek tisztviselőikara részére hangversenyekkel egybekötött ismeretterjesztő zenei előadás-sorozatot rendez. Az előadások célja egyrészt a zeneművészet stíluskorszakainak megvilágítása, másrészt az új magyar zeneművészet és a magyar népdal sajátosságainak megismertetése. Az egyes előadások címei: Az énekes egyszólamúság uralma Európában; Az énekes többszólamúság kialakulása és fénykora; A hangszeres zene kifejlődése; Az opera kialakulása és fejlődése; A barokk nagy klasszikusai; A klasszikus zene csúcspontja; A romantikus korszak; Az új zene; A magyar népdal sajátosságai és végül: A mai magyar műzene Európa zenekultúrájában. Az előadók: *Forrai* Miklós, *dr Gárdonyi* Zoltán, *dr Batha* Dénes, *Ádám Jenő* zeneművészeti főiskolai tanárok, *dr Isoz* Kálmán, *Huzella* Elek, *dr Rajeczky* Benjamin, *Hajdu* Mihály a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola tanára és *Szöke* Tibor. Az előadásokkal kapcsolatos hangversenyeken számos kiváló művész működik közre.

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZITŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genji nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezűleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarany, Grand Prix Medaille D'Or kifüntetések.

Telefon 389—199

Részletfizetés.

Díjtalan árjegyzék.

42 éves cég

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyóház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 90 fillér, vasárnap 70 fillér
Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 50 „ „ 40 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál:

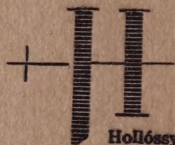
Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

Hollósy János
könyvnyomtató

Budapest, VII.,
Jósika-utca 20.

A ZENE

Alapította: DR. SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR. HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

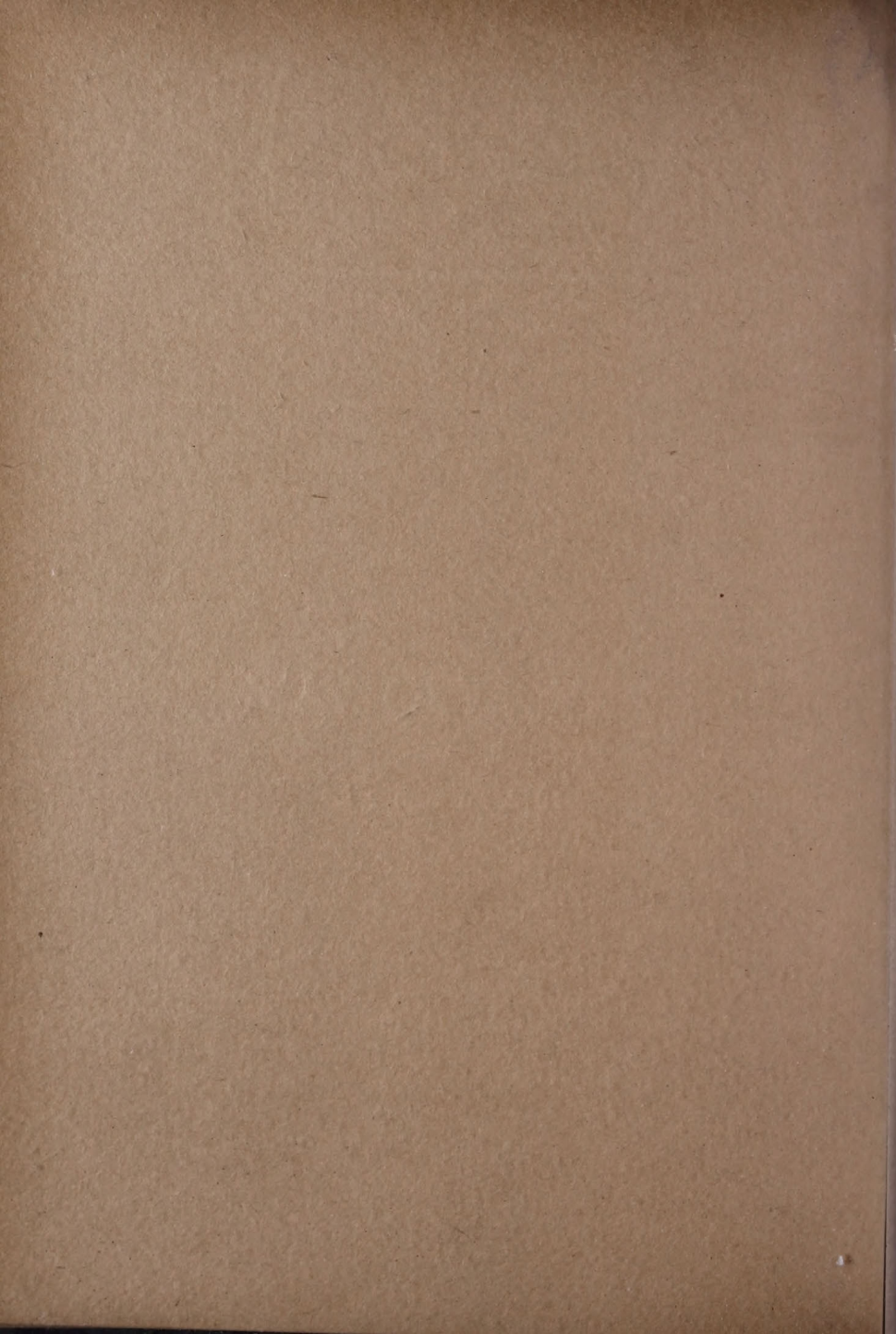
2. szám.

1943. november 1.

TARTALOM

Közlés számokban. — Horusitzky Zoltán: Beethoven és az „ördögi fickó”. — Isoz Kálmán dr.: A mannheimi iskola. — Élő magyar zeneszerzők: Ádám Jenő. — A. Balogh Pál: Gounod (1818—1893) Emlékezés halálának 50-éves fordulóján. — Új balettek az Operaházban. — A Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek.

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-krt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. főem. 2
Telefon: 384—529

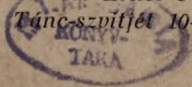
KÖZIZLÉS SZÁMOKBAN

A Székesfővárosi Zenekar vezetősége érdekes kísérletet tett: megszavaztatta a Károlyi-kerti hangversenyek közönségét, hogy ki mit szeretne hallani. Így értékes statisztikához jutott, melyből sok minden kitűnik.

Az első amire a statisztika figyelmeztet az, hogy a nagyközönségnek lelki szükséglete a legmagasabbrendű művészet. Tehát azoknak, akik a zeneélelet irányítják, ma minden időknél gondosabban kell ügyelniük arra, hogy milyen muzsikát kap a közönség. Ma ezt a nagy lelki szükségletet, amit talán a háború váltott ki, ki kell használni. Évtizedekre eldőlhet egy nép sorsa ilyen években azáltal, hogy a kultúrára, magasabbrendű életformákra vágyó nagyközönség megkapja-e azt, amire vágyik, vagy nem. Ha ez a nagy szomjúság kielégítetlen marad, a lelkek el-sorvadnak, ha kielégül, hatalmas arányokban bontakozik ki a nemzet élete.

A könnyű zene hívei eltörpülnek a legmagasabb művészet igénylői mellett. Ez a kérdőívek következő statisztikájából kitűnik. (A számok jelzik, hogy az illető zeneszerző műveit hány-szor kéri a közönség.)

1. Beethoven: 520, 2. Mozart: 296, 3. Csajkovszki: 258, 4. Liszt: 205, 5. Wagner: 183, 6. Kodály: 123, 7. Bach: 117, 8. Bartók: 111, 9. Debussy: 86, 10. Haydn: 74, 11. Rossini: 73, 12. Brahms: 71, 13. Mendelssohn: 69, 14. Strauss Richard: 68, 15. Schubert: 67, 16. Dvorak: 66, 17. Ravel: 62, 18. Musszorgszki: 57, 19. Verdi: 48, 20. Bruckner: 41, 21. Sztravinszki: 40, 22. Berlioz: 39, 23. Rimszki Korzakov és Strauss János: 37, 24. Sibelius 32, 25. Schumann: 28, 26. Händel és Vivaldi: 27, 27. Grieg és Smetana: 26, 28. Chopin és Mahler: 25, 29. Bizet: 24, 30. Veress: 23, 31. Franck, Weber és Puccini: 21, 32. Saint Saëns és Respighi: 19, 33. Dohnányi: 17, 34. Lehár: 16, 35. Erkel Ferenc: 14, 36. Rachmaninov és Gounod: 13, 37. Künecke

A többi szerző művét 10-nél kevesebbszer kéri.

A fenti statisztikából két öröndetes ténnyt olvashatunk még ki: 1. a klasszikus zenének kívánását és 2. az új magyar zene népszerűségét. Amint látjuk Beethoven és Mozart vezet a statisztikában, de előkelő hely jutott Bachnak és Haydnnek is. Meglepő adat pl. Vivaldi kívánása. A magyar zene népszerűsége pedig egyenesen azt jelenti, hogy ez a művészet már nemcsak külföldé és a magyar avantgárdistáké, hanem a közönségé. Nagy elégtétellel könyveljük el — hiszen lapunk sokat harcolt érte, — hogy Kodály és Bartók művészete milyen mértékben meggyőkeztetett már a nagyközönség lelkében. Kodály ugyanis a 6. és Bartók a 8. helyen áll a statisztikában. És nagy örömmel állapítjuk meg az újabb nemzedéknek is az elérkezését a nagyközönséghez (bár ez még egyenlőtlenül történik).

Veress Sándoron kívül az újabb nemzedék zeneszerzői közül a következők műveit kéri a közönség:

Farkas Ferenc, Geszler György, Horusitzky Zoltán, Kadosa Pál, Kenessey Jenő, Rajter Lajos, Takács Jenő, Vaszy Viktor és Viski János.

Az egyes művek kívánását vizsgálva, érdekes tények bontakoznak ki az adatok nyomán. Így például Liszt *Les Preludes*-je vezet a statisztikában: 62-en kéri Lisztnek ezt a rendkívül népszerű szimfonikus költeményét. Utána rögtön a Kilencedik és a Sors-szimfónia következik (61 és 60). Negyedik és ötödik helyen áll Csajkovszki az V. és VI. szimfóniájával (55 és 52). Meglepő, hogy Dvorak *Új világ* szimfóniáját 50-en kívánják hallani. Érdekes, hogy Bach Brandenburgi koncertjei (45) még népszerűbbek mint az Eroica (44) és hogy Mozart *Kis éji zenéje* ugyanolyan közkedvelt, mint a Tannhäuser-nyitány vagy Beethoven VI. szimfóniája (40). Egyforma számot ért el Ravel *Boleroja* és a Jupiter szimfónia (35), vagy Csajkovszki IV. szimfóniája és Kodály *Psalmusa* (29). Debussy-től a *Faun délutánját* szeretik legjobban Strauss *Richard Till Eulenspiegelével* egyenlő mértékben (27). Vagy: Bartók *Cantata profana-ját* ugyanannyian kéri, mint Beethoven IV. szimfóniáját, Rossini *Szevillai borbély-nyitányát*, Csajkovszki 1812. nyitányát és Musszorgszki *Éjjel a kopasz hegyen* című szimfonikus költeményét (23). Vagy: Kodály *Concerto-ját*, Mozart *A-dur*, Beethoven *G-dur zongoraverse* nyét és II. szimfóniáját, továbbá Bartók *Zene húros és ütőhangszerekre* írt művét egyformán 15-en kívánják. Folytathatnánk ezt a statisztikát, de már ennyi is elég ahhoz, hogy megvilágítsuk a közízlést.

A közízlés tehát erősen finomul. Mind többen lesznek az igaz művészet táborában és mind többen érzik magukénak az új magyar zeneművészetet. Most már nemcsak zenepolitika magyar művek műsorra tűzése, hanem a közönség igénye. A magyar zeneszerzőknek kezd kiaknázni a közönséget, ami azt jelenti nekik, mint az életnek a levegő.

BEETHOVEN ÉS AZ „ÖRDÖGI FICKÓ“

Egy őszi reggel Steiner és Haslinger híres bécsi zeneműkiadók Paternoster-utcai üzletébe különös látogató érkezik. Torzonborz szemöldök árnyékában belső tüztől szikrázó, fenséges, de végtelen bánatot is eláruló tekintetű kis szemek, kivörösödött arc, vállig érő őszülő haj, a zömök testen bokáig érő felöltő... Nevetséges jelenség lenne, ha egész lénye nem sugározna valamit, ami feltétlen tiszteletet parancsol.

Alig húsz éves ifjú bámulja ezeket a démonikusan szomorú szemeket. Tudja, hogy a sors kivel hozta össze. Tudja, hogy ez a visszatartó, de egyúttal ellenállhatatlan idegen csak a nagy zenefejedelem, Beethoven lehet.

Haslinger és Beethoven valamit tárgyalnak. Az ifjú nem ért semmit, mert csak az utóbbit hallja. Haslinger a kérdéseit és feleleteit felírja egy füzetbe, amelyet a süket Beethoven tett eléje. Annyit kivesz, hogy az ötvenhároméves Mester új műveinek kiadásáról van szó.

— Mintha Lear király, vagy valamelyik gall bárd támadt volna benne életre — gondolja az ifjú, mikor Beethoven eltávozott.

Egy hét múlva az ifjú ismét az üzletben van, amikor Beethoven Steinerrel és lovag Seyfrieddel, Schikaneder karmesterével társalog.

— Örülök, hogy ismét egy német művet adnak ki — fordul Beethoven Steinerhez. Weber operájára gondol.

— Épp itt van Weber egyik kiváló tanítványa — mutat rá Steiner az ifjúra, Benedict Gyulára.

Beethoven arcán öröm villan át.

— Mondja meg kérem Weber úrnak — szól Benedictnek kezét nyújtva, — hogy mennyire boldog lennék, ha Badenben láthatnám őt, mert a következő hónap előtt nem tudok ismét Bécsbe jönni.

Az ifjúnak egy szó sem hagyja el torkát, nagy megilletődésében.

Weber boldogan elfogadja a meghívást, melyet tanítványa közvetít. Már régóta rajongó tisztelője a Mesternek. A közeli szemtől szembe való találkozás gondolata felizgatja. Szinte szégyenkezve gondol fiatal korára, amikor még nem értette az ő gigantikus művészetét.

— Hogyan írhattam azt Beethovenről, hogy alkotásai zavaros kháoszok, amelyekben helyenként mennyei lángész villámai villannak fel, de csak azért, hogy éreztessék, milyen lehetne a mű, ha Beethoven zabolátlan fantáziáját meg tudná fékezni. És ezt éppen az Eroica és a B-dur szimfónia után írtam...

Ilyen és hasonló gondolatok gyötrik Webert. De aztán elégedetten gondol arra, hogy pár év múlva már Prágában bemutatja a Fideliót és vezényli a Csataszimfóniát, vagyis a Mester „Wellington győzelme, vagy a vittoriai ütközet“ című hatalmas zeneművét.

Aztán önmagára gondol, a Bűvös vadász berlini sikerére és új operájára az Euryanthere, amelyet Bécs megrendelésére alkotott, s mely bemutatójának előkészítésére utazott a császárvárosba.

— Csodálkozni fog a világ, ha meghallja új dalművet. Ezzel a jövő operájának alapját raktam le — állapítja meg magában jogos büszkeséggel.

De a bemutatónál is jobban izgatja egyelőre a badeni látogatás. Nyélbe is ütik pár nap alatt a kirándulást és Weber Haslingerrel, Benedicttel és Piringerrel, a nagy zenerajongóval 1823 október első napjaiban reggel, elutaznak Beethoven akkori nyári és őszi tartózkodási helyére.

A vendégek váratlanul érkeznek Beethovenhez. A lakást a legnagyobb rendetlenségben találják. Megdöbbennek a szegényes, feldult szoba láttán. A földön különböző ruhadarabok, kottalapok, pénzek hevernek szanaszét a leghétköznapiabb összevisszaságban. A mosatlan ágyon fehérneműk, a nyitott zongorán vastag porréteg...

— Ebben a nyomorúságos szobában fejezte be Beethoven új szimfóniáját, a kilencediket, melyről Ries mesélt! — gondolja elképedve Haslinger.

Beethoven azonban nem zavarja lakásának rendetlen és tisztátalan volta. Hiszen élete főművét alig egy hónapja fejezte be és a Missa selomnis is már a bemutatást várja. Beethoven mámoros. Százszorosan hallja belül műveinek minden szépségét.

Nem veszi észre vendégei megdöbbenését. Kitért karokkal fogadja Webert, karjaiba zárja és hosszasan ölelgeti, miközben elragadtatással mondogatja:

— Te ördögi fickó vagy, derék fickó vagy.

Mivel kedveskedjék vendégeinek és főleg ennek az ördögi fickónak? Az ő Természetével, a nagy ihletőjével, a hegyekkel és erdőkkel, amelyekben szinte hemzsegnek a zenei gondolatok. Sétára hívja Webert és társait, meg akarja mutatni Baden gyönyörű vidékét. Igaz, hogy pokoli sár van és kérlelhetetlenül ömlik az eső. Beethoven ez csak jobban csábítja a hegyei közé.

Weber azonban hallani sem akar a sétáról. Tudja, hogy beteg tüdejének egy megfázás végzetes lenne.

Beethoven beadja a derekát. Otthon maradnak. Az emberkerülő öszülő művészt valami ellenálhatatlan közlési vágy fogja el. Végre kiöntheti lelkét Valakinek. Kifakad a színigazgatók, a hangversenyrendezők, a közönség, az olaszok ellen és keserűen emlegeti unokaöccse hálátlanságát.

Weber szomorúan hallgatja mindezt. Teljes egészében megérti ezt a világgal meghasonlott, hatalmas lelket, mely csak akkor békül meg, ha

megválthatja a világot. Igyekszik rávenni, hogy emberek közé menjen. Külföldi hangversenykörútra biztatja, Németországba, Angliába.

— Késő — sóhajt Beethoven, süket fülére mutatva.

A beszélgetésnek éhező gyomruk vet véget. Ebédelni mennek egy vendéglőbe. Itt Beethoven már nem bántja semmi. Kiadta előbb lelke keserűségét. Most felszabadultan kacag nagyokat, tréfákat mesél és minden udvariasságával és kedvességével körülveszi Webert.

Délutánra eláll az eső. Teljesedhetik Beethoven vágya: elmehelnek sétálni. Megnézik a fürdőt és isznak a gyógyforrásból.

Öt órakor vonatra szállnak a vendégek és visszautaznak Bécsbe.

Pár hét múlva elérkezik az Euryanthe bemutatásának napja. Másnap reggel Beethoven ismét Bécsbe utazik. Első útja a Paternoster-utcai üzletbe vezet. Ott találja Haslingert, Benedictet és Gottdankot, az Euryanthe rendezőjét.

— Nos, hogy ment az opera tegnap este? — kérdezi Haslingert.

— Nagy diadal.

— Na ennek örülök, ennek örülök — kiált fel Beethoven.

— Nagyon szerettem volna jelen lenni a színházban, de ilyen helyre már sose megyek — folytatja fülére mutatva. Az utóbbi szavakat Benedicthez intézte. Végül Gottdankhoz fordul:

— Haladt a kis Sontag? Nagyon érdekel!

Gottdank Haslingerral összerosolyog. Hallotta a történetet a két kis énekesnővel, a 17 éves Sontag Henriettával és a háromévvvel idősebb Unger Karolinával, akik meglátogatták egy éve Beethoven, akinek mindenáron kezet akartak csókolni, de a Mester ajánlatára inkább az ő titokzatos ajkait csókolták meg.

Gottdank Beethoven kedvére felel. A kis Sontag sokat fejlődött.

— Es milyen a szövegkönyv? Jó vagy rossz? — kérdi végül Beethoven. Gottdank vállait vonogatja.

— Mindig ugyanaz a történet! A németek nem tudnak jó librettót írni.

— És a Fidelio? — írja társalgási füzetébe Benedict.

— Az francia és olasz szövegkönyv — feleli a Mester.

Beethoven novemberben beköltözik a városba. Azonban Weberrel már többé nem találkozik. Az opera nagy reformátorának sorsa már megpecsételődött. Beteg tüdejét meggy kúrálni Marienbadba és Emsbe. Három év múlva Londonban tüdővészben meghal, negyvenéves korában.

Ez az egyetlen találkozás is azonban azt bizonyítja, hogy Beethoven, ha néha rossz véleményt is mondott Weberről, valójában mennyire értékelte ezt az „ördögi fickót”.

Horusitzky Zoltán

ISOZ KALMAN DR.:

A MANNHEIMI ISKOLA

Ha a zenetörténet során a mannheimi mesterekről beszélünk, vagy a képzőművészetek törtérijában a barbizoniakról, vagy a nagybányai iskoláról szólunk, úgy nem földrajzi fogalmat emlegetünk, hanem egy meghatározott művészi irányt, a művészek egy bizonyos, névszerint felsorolható csoportját értjük rajta. De mert egy névsort folyton emlegetni igen alkalmatlan, közös, összefoglaló jelzőül, tevékenységük színhelyét fogadjuk el. Így a mannheimi iskolán értjük Stamitz János és két fia, Richter Xavéri Ferenc, Filtz Antal, Cannabich Krisztián s még többnek zeneszerzői és előadói művészetét s hatásukat a zeneirodalomra.

A művészet mindenkor *egyéni* adottságból folyó *egyéni* teljesítmény. A zeneművészetnek éppen az a jellegzetes tulajdonsága, hogy ez az egyéni teljesítmény, sokaknak okozhat egyazon időpontban szellemi táplálékot, lelki gyönyörűséget. A művelődéstörténet tanúsága szerint majdnem kizárólag egy-egy lelkes, művészettisztelő Maecenas tette lehetővé, hogy a művész egyéni teljesítménye a közösség javára érvényesülhessen. A német föld politikai tagoltsága, a tudomány és művészet nagy hasznára volt, mert a fejedelmi udvarok — egyik sem akarván a másik mögött elmaradni — székhelyükön színházat, iskolákat tartottak, festőket, szobrászokat, építészeket foglalkoztattak. A XVIII. században ezek az udvarok általában a Napkirály inaugurálta ízlés és pompakedvelés hatása alatt állottak. Mannheimban a század derekán 1743-ban lép trónra a zenebarát fejedelem Károly Tódor. Ő, VII. Károlynak római császárrá koronáztatásakor, 1742-ben Frankfurtban tartott ünnepségeken felfigyelt Stamitz János hegedűművészre, szolgálatába fogadta, majd udvari-kamarai zeneigazgatóvá és hangversenymesterré tette. Ebben a tiszteben Stamitz 1757. vagy 1758-ban bekövetkezett haláláig megmaradt. Károly Tódor szépszámu, kitűnően iskolázott tagokból álló zenekart tartott székhelyén. (10—10 első- és másodhegedűs, 4 brácsás, 4 csellós és 2 bőgős, azonfelül 2—2 fuvolás, oboás, fagótos, 4 kürtös, zongorás, ütődobos, valamint 12 trombitás (udvari szolgálatra) volt a zenészek száma). Ez az együttes Stamitz vezetése alatt hamarosan nagy hírnévre tett szert. Nem is csoda, hiszen Stamitz maga hegedűművész volt s így tudta mit követelhet a hegedűsöktől s szerzeményeiben olyan figurációkat, ugrásokat írt, milyeneket más szerző nem mert volna a játékosoktól megkívánni. A fuvósokkal szemben is nagyigényű volt. Szigorú nevelésével biztosította a zenekar jó hírnevét, úgy hogy a század végén is emlegették annak „pontos játékát, tüzes, lelkes előadását és a vonókezelés azonosságát”.

Ki volt tehát ez a Stamitz János? Művészünk a csehországi Deutschbrodban, mint az ottani kántor fia 1717. június 19-én született. Zenét atyjától tanult, majd autodidakta módon fejlesztette tovább művészetét, nemcsak a hegedűjáték, hanem a zeneszerzés terén is. Ez utóbbi képességeinek köszönheti ő és iskolája kitűnő hírnevét. Korának zenegyakorlatába — értem ezen nemcsak a zenekari játékot, hanem a kompo-

ziciók szerkezetét, előadási módját is — lényeges újításokat hozott. A zenekari játék pontosságáról, a fuvósokkal szemben felállított technikai igényeiről már tettünk említést. Rá kell még mutatnunk arra, hogy az ő nevéhez fűződik a zenekari crescendo játék, valamint a szimfónia műformájának négytételéssé való kibővítése és a témakidolgozás ki-szélesítése.

Stamitz érdemét úgy tudjuk lemérni, ha nézzük mit kapott készen s mit alkotott ő? Amikor Stamitz fellépett a zenekari művek jelzésére a szimfónia szó már igen régi volt. Nem jelentett mindenkor azonos tartalmat vagy formát, de a lényeges mégis az volt, hogy hangszeres zenét jelentett mint a szonáta, amellyel gyakran felcserélték. (Itt jegyezzük meg, hogy ettől függetlenül Schütz: Symphonia sacra-ít a 17-ik század közepén énekhangokra és hangszerekre írta!) Hangszeres zene volt a szvit és hangversenydarab a nyitány. Ez utóbbi az énekes szün-pad bevezető zenéjéből (amit szimfóniának és szonátának is hívtak) alakult ki. A francia nyitányt a zseniális Lully Jean Baptiste formálta meg három részre: lassú, gyors (fugatóval) és újból lassú szakasszal. Ezzel ellentétben áll a Scarlatti Alessandrotól kiinduló olasz nyitány mely gyors, lassú, gyors hármas tagolású. Míg Lully a Napkirály udvari muzikusa méltóságteljes, ünnepélyes, komor, addig az olaszok lassú tételei érzelmes, szolisztikus játékra alkalmas. A francia nyitány a 18-ik század közepéig uralkodó szerepet játszott a zenekari muziká-ban és szigorú formatisztelete, dolgozási módja általánosan hatott a zeneszerzőkre. A tánczenék egymásutánjából formált szvitbe, kezdő-számul bekerült a francia nyitány. Mint forma e század közepe táján előtérbe lép az olasz nyitány. Ezeknek tagolása tapasztalható a már kialakult háromtétel-es koncert szimfóniákon, amelyekben már fuvós hangszerek is játszanak, de nehéz vagy önállószólamokat még nem kap-nak, fényt és erőt képviselnek csupán. Nagy vonalakban ez a zene állapota, amikor Stamitz fellép.

Általános, mondhatjuk európaszerte meglepetést kellett mindjárt az első művével, annak hangulatával, szerkezetével. A szimfónia felépítésé-nek végleges alapformáját ő és iskolája adta meg azzal, hogy az addig háromtétel-es műformát négytételéssé fejlesztette ki azáltal, hogy az utolsó Allegro-tétel elé beiktatott egy Menüettet, ezt a kedves, játszi, sőt kedélyes táncot. A szimfónia tételei tehát: Allegro, Andante vagy Adagio, Menüett, Allegro. Bár menüettel elvéve a francia szerzők szvit-jeiben már korábban is találkozunk, ez újítás mégis döntő fontosságú volt, mert Stamitz és iskolája következetesen és hajthatatlanul érvénye-sítette a szimfónia jelzett tagolását. A tételek megállapításán kívül ne-vezetes még a témáknak feldolgozása. Itt van szerepe a szekvencia egyéni alkalmazásának is, mert Stamitz a szigorú szerkezeti szekvencia helyébe, hogy úgy mondjuk, érzelmi szekvenciát tett. Még ennél is nagyobb hatású újítás volt a zenekari crescendo. Az u. n. echo-hatás, azaz a forte után való rögtöni piano, amit megint forte követ s így tovább, már ismert volt. Ezt helyettesítette a fokozatos, lassan növekvő erősödéssel. Az a zenekari crescendo hatás, formakibővítést igényelt s a tétel szerkezetét megnagyobbította. Hogy a crescendo kifejlődhessék a szerzőnek nagyobblélegzetű kifejlesztést kell írnia s ezért a második téma is kibővül. Végül megemlítjük, hogy a vonósnégyesen kívül fuvó-

sokat is szerepeltetett, még pedig nem a hagyományos módon, hanem szolisztikusan, önálló feladattal, továbbá, hogy bár a basszusa még egy ideig számozott szólam, de nem játssza a continuo szerepét s a cembalo kíséret (mint a melodia szabad kísérője) elmarad.

Ennyi újítás, ennyi zenekari szín, ennyi szerkezeti növelés általános elismeréssel találkozott és hatása a német föld déli és nyugati részén, Hollandiában, Párisban és Londonban érvényesült. Nagy sikert jelentett és nagyjelentőségű volt Stamitz szereplése a párisi de la Poupe liniére hangversenyein, melyeket Gossec vezetett s ahol 1751-ben két szimfóniáját adták elő. (A vonósokon kívül két klarinéttel és két kürttel. Stamitz oboát írt elő, de Párisban már a klarinét helyettesítette. A párisi és londoni másolatokban klarinét szerepel, ami annyit jelent, hogy az oboa szólamát, oboával együtt vagy anélkül fújták a klarinétosok.)

Ha a mannheimiekről van szó, szükséges, hogy ennek az iskolának legalább néhány tagjáról tegyünk említést. Stamitz kor- és munkatársa volt Richter Franz Xaver (szül. a morvaországi Hollitschauban 1709. december 1-én), aki 1747-ben került Mannheimba s ott maradt 1769-ig, amikor a strasburgi székesegyház karmestere lett. Itt 20 évig élt és működött haláláig. Szimfóniáinak sora jelent meg nyomtatásban Páris, London, Amsterdam kiadónál. E műveinek jellegzetes vonása, hogy igen dallamos allegroi vannak, harmonizálása változatos és basszusának szólamvezetése Stamitzéval vetekedik. Filtz Antal (1725-ben, valószínűleg cseh földön született s Mannheimban 1760-ban halt meg) 1754 óta a mennheimi zenekar első csellósa. Nagyon kedvelt, eredeti dallamleleményességű szerző volt. Stamitz Jánosnak legkiválóbb növendéke és az iskola nagynevű képviselője volt legidősebb fia: Stamitz Antal (Mannheim, 1746. május 7., megh. Jena, 1801. november 8. v. 9-én). Kiváló brácsa és viola d'amour művész. Nyugtalan, vándor életet élt. Gazdag szerzői munkásságából ki kell emelni nagyszámú (70) szimfóniáját (részint concertáló hangszerekkel 26 symphonies concertantes). Ő, atyja után, az iskola legkiválóbb képviselője. A második nemzedékhez tartozik, de korában éppen oly jó hírnevű: Cannabich Krisztián (1731—1798) Stamitz János utóda a karmesteri székhelyén. Igen termékeny zeneszerző. A klarinétet mint nélkülözhetetlen hangszert ő vezette be a zenekarba. Amikor Károly Tódor uralkodói székhelyét Münchenbe helyezte át 1778-ban, ő is oda költözött a zenekarral együtt. Stamitz Károly (Antal öccse, 1746—1801), Beck Ferenc (1730—1809), Euchner Ernő (1740—1777), Toeschi Carlo Giuseppe (1724—1788) voltak azok, akik az iskola alapítójának nyomdokain haladtak és annak hírnevét fenntartották.

Bizonyos, hogy a mannheimiakkal párhuzamosan más iskolák is voltak, így a bécsi preklasszikus (népies hatású), az északnémet, a párisi (Gossec-kal az élén) iskolák, melyek mind a zenekari művek fejlesztését célozták, de tagadhatatlan, hogy Stamitz János stílári újításai döntő hatásúak voltak a műfaj fejlődésére. Amilyen hirtelen kerültek előtérbe a mannheimiak, oly hamar szorították háttérbe a nyomukba lépő óriások, akiket Haydn, Mozart és Beethovennek hívnak.

ÉLŐ

MAGYAR
ZENESZERZŐK

ÁDÁM JENŐ

Ízig-vérig magyar és izig-vérig művész. Akár alkot, akár vezényel, akár előadást tart, mindenkor átizzik cselekedetén lényének ez a két alapenergiája.

Művész és nagy nevelő. Művész akkor is, ha nevel és nevel, akkor is, ha a művészet világát idézi.

Viharos, élményekben és szenvedéseken gazdag élete volt, míg megjelent a magyar zeneéletben. Az első világháború az iskola padjából szólította el. Még húszéves sincs (1896-ban született Sziget-szentmiklóson), amikor orosz fogságba kerül, ahol öt év alatt, sok nehéz megpróbáltatáson megy keresztül. Művész-vére azonban már a fogolytáborban tevékenységre kényszeríti. Zenekart és énekkart szervez és maguk készítette hangszerekkel muzsikálnak. Majd egy orosz szimfonikus zenekarral bejárja az Amur vidékét és Turkesztánt.

Hazatérve, mint Kodály Zoltán növendéke elvégzi a zeneszerzést és közben középiskolai tanári oklevelet is szerez. Csakhamar a nyilvánosság elé áll egy művével: a Filharmóniai Társaság bemutatja Dominica szvitjét Dohnányi Ernő vezénylesével (1927). Ezután egymásután kerülnek előadásra a két vonósnégyese, csellószonátája, több kórusműve, majd a „Magyar karácsony” és a „Mária Veronika” című színpadi művei az Operaházban.

Ezekkel egyidőben feltűnő sikereket arat mint karmester. Ezen a téren főként nagyszabású oratórium-estjei teszik nevét ismertté és becsültté. (Budapesti Ének- és Zenekaregyesület). 1929-ben Hubay Jenő a Zeneművészeti Főiskola énekkarának vezetését bízta rá, melynek hangversenyei évről-évre a hangversenyélet kimagasló eseményei. Megtanult tőle az ifjúság lelkesedni Vittoria, Pergolese, Bach, Händel, Haydn, Mozart, Berlioz, Liszt és Kodály művészetéért. A kritika egyhangúlag a legmagasabbra értékelte Ádámnak ezeket a teljesítményeit.

Egyideig vezeti a Palestrina Kórust és a mai Liszt Ferenc Kórust. Az utóbbi ő emelte fel művészi színvonalára és hangverseny-körüln volt vele Északon fel egészen az orosz határig (Varsó, Riga, Tallinn, Helsinki).

Évtizedet meghaladó munkássága a Budai Dalárda élén számos külföldi hangverseny sikerét eredményezte.

Allt még a Székesfővárosi Zene- és Énekkar, a Filharmónia, a Budapesti Hangversenyzenekar élén hangversenyeken és vezényelte több ízben az Operaház előadásait (saját műveit és Purcell Dido és Aeneas-át).

A zeneszerző és karmester azonban az idők folyamán mind ritkábban veszi kezébe a tollat és a pálcát. Tehetségét és munkaerejét elsősorban a magyar zeneélet kiépítésének munkálataira áldozza. Tapasztalva a magyar zeneélet talajtalanságát, elúnvá a sokat emlegetett tennivalókról szóló vitát, hozzálát az alulról való építés hálátlan munkájához. Megalapítja a Magyar Énekoktatók Országos Egyesületét, melynek ma is elnöke. Két nyáron át a szabadságát feláldozva, feldolgozza az egész ország iskolai énekoktatásának statisztikáját. Átveszi a Zeneművészeti Főiskola iskolai énektanárképzőjének vezetését. Állandó összeköttetésben áll az ország énekoktatóival és iskolai hatóságaival. A munka sikerének biztosítására a Kodály által kiadott hivatalos dalgyűjtemény alapján elkészíti az énekoktatás vezérkönyvét. Kodály Zoltánnal együtt nyolc daloskönyvet szerkeszt, ezzel is munkálván már kezdeti fokon is a zenei művelődés útját.

Neveli az ifjúságot és a nagyközönséget egyaránt. Különösen a mai elferdült zenei közízlés javítását célozzák népművelő előadásai. Fáradhatatlan a komoly és magyar muzsikáért való apostolkodásában. Se szeri, se száma ilyen irányú előadásainak a fővárosban és vidéken. Óriási visszhangja volt a Népművelési Bizottság keretében tartott Hangszerek seregszemléje és a Rádióban elhangzott Skálától a szimfóniáig c. előadássorozatainak. Az utóbbi címmel könyvet is adott közre, melynek első kiadása napokon belül elfogyott.

Felismerve a Rádió hatalmas propagatív erejét, két évvel ezelőtt népdalfélórákat rendszeresít a Rádióban. Ezeken magyar népdalokat tanít. A Rádióknak ilyen célú felhasználása Európában egyedülálló. Végző célja a nemesebb szórakoztató zenén kívül a magyar műzene megszerettetése. A dalok kíséretét ezért nem cigányra bízta, hanem didaktikusan sorakoztatva maga dolgozza fel és hangszereli őket az új magyar zene szellemében. Maga is folklorista (több száz népdalt gyűjtött), ezért is hivatott a magyar népdal propagálására.

Három év alatt több mint félszáz rádióelőadást tartott nemcsak idehaza, hanem külföldön is (Bazel, Varsó, Riga, Tallinn, Helsinki, Stockholm). Így népszerűsíti nagy nemzeti kincsünket, a magyar népdalt.

Tevékeny részt vesz a magyar református egyházi zene terén is. Megszervezte a Protestáns Énekkart s vezetője a Zeneművészeti Főiskolán most megindult protestáns egyházzenei fakultásnak is.

Mindezek mellett Ádám Jenő elsősorban zeneszerző. Eddigi műveinek ihletettsége nagyvonalúsága és a népdalainkból sarjadt magyarsága további nagy művek ígéretei. Zenéjének drámai ereje és zenekarának ragyogó színei pedig a színpadi zene felé mutatnak. Éppen ezért és muzsikájának magyarsága miatt különösen a magyar opera vár még sokat Ádám Jenőtől.

A. BALOGH PÁL:

GOUNOD (1818–1893)

(Emlékezés halálának 50-éves fordulóján.)

Gounod Capri szigetén és Nápoly festői tengerpartján olvasta először Goethe Faustját. Képzeletét már akkor foglalkoztatta a „Walpurgis éjszakájának” zenei megfestése. Tizenhét esztendővel később hozta őt össze a véletlen Michel Carré-val és Jules Barbier-vel. Az általuk írt szövegkönyv nyomán keletkezett „Faust”-ja. 1859. március 19-én volt a bemutató Párisban a Theatre Lyriques-ben.

A címszerepre a kitűnő Guardi tenorista készült, de berekedt. Így helyette Barbat ugrott be. A Theatre Lyrique igazgatójának felesége, Mde. Carvallo tanulta „Marguerita” szerepét. A Mefisztó alakját Balanqué vitte színpadra. A bemutató után a „Gazette Musicale de Paris” így írt: „A műben értékes és kevésbé sikerült részek váltakoznak. A tudománytól elfáradt Faust hangulatát Gounod zenekari bevezetővel ecseteli. Ez szerencsés, mintahogy Margit látomása a rokka mellett is kedves. Ennél a résznél a hegedű és a hárfák misztikus harmoniáira a kürtök lágy és fátyolozott hangja ad sejtelmes választ. Gounod a vérbeli muzsikussá képét mutatja. A felvonást befejező duett viszont lármás.” A bírálat később így folytatja: „A karrészlet után a Mefisztó-szerenád közepesnek tűnt fel, Valentin halála pedig valószínűtlen. Túl sokat átkozódik, fizikailag lehetetlen helyzetet teremt. A „Dies irae” semmi hatást sem tett. A végső triót hallgattuk ugyan, de figyelmünk lankadt, mert mindez már felesleges és sok volt!”

Ugyanakkor Joseph d'Ortigne (Berlioz barátja) egy másik zenei lapban a következőket írta: „A „Faust” mestermű, minden része nagyvonalú. A hangszereles gazdag, festői, változatos és pompás.”

Gounod Faustja igen nagy sikert ért el Német- és Olaszországban is. Fejedelmi udvarok versengtek érte. Eugénia császárnő elismerését gazdagon fejezte ki, a compiegne-i kastélyban fogadást tartott tiszteletére, ahol művéből részleteket kellett játszania zongorán.

A balett-részt csak később — 10 évvel a bemutató után — iktatta be a szerző a párisi Nagyopera kérésére. Akkor a Theatre Lyrique már nem létezett.

Gounod nem marad tétlen sohasem. Sokat írt. A „Philemon és Baucis”-t 1859 március 19-én a Theatre Lyrique, a „Sába királynője”-t 3 évvel később a Nagyopera mutatta be. Egyik mű sem érte el a Faust sikerét.

A „Sába” bemutatója után 5 évvel lépett a nyilvánosság elé a „Romeo és Julia”-val. A bírálatok egyike a következőképpen vélekedett: „A Fausttal ellentétben a Romeót nem kísérte szisztematikus ellenségeskedés s az első előadástól kezdve elvitathatatlan a sikere. Véleményünk szerint a műnek nagy érdeme, hogy egyforma kvalitással két teljesen különböző rajzot ad. Romeo hiatalos szenvedélye semmiben sem hasonlít Faust dr. egyéniségéhez. Julia naivsága más, mint Margit tudatlansága, mindamellett, hogy a szerelem mindkettőjüket nagy sorscsapások elé sodorja. Mindkettőt a szenvedély hajtja, de a kifejezőeszköz más.”

A Corneille-költeményre írt „Polyeucte”-el kapcsolatban maga Gounod írta végredeletében: „Vesszen minden művem, még Faust is, csak a „Polyeucte” éljen és legyen örök!” Gounod elfoglaltsága nyilvánvaló. Hille-macher szerint a mű vontatott és egyhangú, érvényre így nem jutott.

Két oratóriuma közül a „Redemption“ szövegét ő maga írta, a „Mors et Vita“ számára viszont liturgikus latin szöveget használt fel. Az előbbi Viktória királynőnek ajánlotta fel s nagy pompával mutatták be Londonban, 1883-ban. A „Mors et Vita“-hoz Gounod előszót írt s ebben kifejtette, hogy a mű a „Redemption“ folytatásának tekintendő.

Saint-Saëns igen sokra értékeli Gounod két oratóriumát. Sorait idézzük a „Portraits et Souvenirs“ című folyóiratból: „Gounod két oratóriuma fennen hirdeti a zeneköltő igazi nagyságát. A jövő nemzedék ebből a két műből fogja megtanulni, hogy Gounod milyen nagy művész volt a 19. század Franciaországának.“

Az elismerésnek ezen felsőfokon használt szavai ma már kissé túlzottan hangzanak. Gounod zenéje csak a Faustban él. Ez a mű azonban ha nem is reprezentálja a 19. század Franciaországát, de mindenesetre a francia nagyoperát, melynek egyik legnagyobb alkotása.

ÚJ BALETTEK AZ OPERAHÁZBAN

A közvélemény minden alkalommal izgalommal várja egy-egy új balett bemutatóját. Amióta ugyanis a század elején Dzagilev párisi működésének hatására szinte újjászületett ez a nagyszerű műfaj és a legnagyobb zeneszerzők éppen a balettzene területén élték ki elképzeléseiket és a festők a balettdisznéletek terén tudták érvényesíteni mámoros meglátásaikat, — azóta bizony a közvélemény nagyon sokat vár az új balettől.

Ez alkalommal az Operaház igen adós maradt a közvéleménynek. A három balett közül csak Ravel Bolero-ja közelíti meg a modern balett fogalmát. Ez azért is volt szerencsés választás, mert a mű eredetileg színpadi tánc részére készült. Strauss Császárkeringője már zenéjében sem az ami után vágyódunk, ha balettet akarunk nézni. A ráalkalmazott táncelőtemény pedig sehogysem jokoza a pusztá zene útján elindult fantáziánkat. Mozart bűbájos Kis éji zenéje pedig annyira szimfonikus, önmagáért létező muzsika, hogy egyenesen bántó hozzá a zenei formát követni nem tudó tánc.

Nem erre van szüksége a magyar zeneéletnek. Van éppen elég modern balett, amelyet csak hírből ismerünk, vagy csak zenéjét hallottuk hangversenyeken. Azokat kellene sorra venni. És elsősorban itt is kellene egy Dzagilev, aki a magyar zeneszerzőket balettek írására ihletné. Biztosak vagyunk abban, hogy témák és megrendelés nyomán számos új magyar balett keletkezne. Végül úgy tudjuk, most is van egy-két magyar táncjáték, amely bemutatásra vár.

A szólótáncosok közül Ottrubay Melinda tetszett legjobban a Boléroban. A tánckarnak a ritmusa kifogásolható. A vezénylő Kenessey erős kézzel fogta az együttest és főleg a Boléro felépítésében volt különö.

A RÁDIÓ ZENEI TERVEI

November 8-án Juhász Gyula, Ady és Babay versekre írt műdalok szerepelnek a műsorban.

9-én „Hires operakettősök” című műsorban Orosz Julia, Farkas Ilonka, Udvardy Tibor és Sárdy János énekel. Hallani fogjuk Weber, Erkel, Bizet, Gounod, Puccini stb. műveit. A lemezműsorban Franck Cézár műveit kapjuk: „Pastorale”, „Synphonic variations” és „Psyche et Eros”. Egyébként a műsor többi része az „Egri nap” számára van fenntartva.

10-én lemezről Bach, Lully, Mozart, Weber, Wagner és Respighi zenekari műveit halljuk. A Páricsi együttes Schuberttől, Brahmtól és Ádám Jenőtől játszik. Clementis Klára Debussy és Chopin darabokat zongorázik. A „hangversenydobogón” fellép még Budaházi Fehér Miklós Zakál, Novacek, Tor és Farkas Ferenc művekkel, Eyssen Irén Mozart, Verdi és Leoncavallo dalokkal és Csóka Béla Mozart és Masenet énekszámokkal. Operaházból is lesz közvetítés.

11-én Ravel zongoraversenyét halljuk. Lemezről kamarazenét is kapunk: Mozart „Szerenád”, Haydn „Zongorahármas” és Beethoven „Vonósnégyes, op. 18.” A Rádió II. nyilvános hangversenyének műsora a következő: Weber „Oberon”, nyitány, Beethoven „Hegedűverseny”, játssza Martzy Johanna, Strauss Richárd „Don Juan” és Mousszorgszki-Ravel „Egy kiállítás képei”. Vezényel Failoni Sergio.

12-én „Magyar ének — magyar

lélek” sorozat következő estjét tartja Ádám Jenő. Janigro hangversenyét is közvetíti valószínűleg a Rádió.

13-án Hámory Imre és Budanovits Mária énekel és Volly István állít össze műsort a Budapesti Menyeeskórus közreműködésével. Lemezről Wagner, Csajkovszky, Mousszorgszki és Brahms műveit közvetíti a Rádió.

14-én Művészlemez műsorában Strauss „Till Eulenspiegel”-jét halljuk. Wehner Tibor Schubert, Chopin és Liszt darabokat zongorázik. Kresz Géza matinéját is közvetíti a Rádió, ezen Monteverdi-, Bach- és Händel-művek kerülnek bemutatásra. Operaházi közvetítés is lesz.

15-én az operaházi zenekar olasz mesterek műveit játssza. Bach-zongoraversenyt és Schumann-triót hallunk lemezről.

16-án opera közvetítése lesz.

17-én a Rádió hangversenydobogóján Névay Ilonka zongorázik Chopin és Debussy műveket, Pusztay Sándor Grieg és Kenessey dalokat énekel, Máthé Jolán Brahms, Schubert, Hubay és Noseda dalokat mutat be, azonkívül Piovesan Sirio hegedül.

18-án a régi nápolyi operamuzsikáról hallunk, közreműködik Senyei Szabó Ilus. Szabó Miklós és a Rádió-zenekar.

19-én a magyar népmuzsikáról beszél Molnár Imre, azonkívül Papp Viktor tart előadást Beethoven műveiről, Dániel Ernő zongorázik.

20-án a tervek szerint Végh Sándor hegedül, közvetítés lesz az Operaházból és a Vigadóból.

KÜLFÖLDI HIREK

Dohnányi mű a török Rádióban. Október 24-én, vasárnap este az ankarai Rádió török művészek interpretálásában közvetítette Dohnányi C-moll zongoraötösének előadását.

Koréh Endre bécsi vendég szereplései. Operaházunk kiváló basszistája tizenöt estére a bécsi operához szerződött. Többek közt a Parsifal Gurnemans szerepét alakítja. Az operát Knapperstbusch vezényli.

Pongrácz Zoltán magyar hangversenyei Németországban. Pongrácz Zoltán, az Operaház volt korrepetitora július 1-én a berlini Rádióban vezényelte az operaházi zenekart. Műsorán kizárólag magyar szerzemények hangzóttak el: Farkas Ferenc, Kenessey Jenő, Pongrácz Zoltán és Rajter Lajos művei. December hó folyamán Bécsben szintén lesz Pongrácz Zoltánnak zenekari magyar hangversenye. Ez alkalommal Bartók, Kodály, Kenessey, Ottó, Viski, Vécsey és Pongrácz művek képviselik a magyar zeneművészetet.

BELFÖLDI HIREK

A Népművelési Bizottság művészestje Érsekújvárott. November 6-án a visszatérés ötödik évfordulóját a Budapesti Népművelési Bizottság kultúresttel ünnepli meg. A műsor zenei részében Gyurkovics Mária, Végh Sándor, Szabó Miklós és a Forrai-kórus lép fel. A szólistákat Isov István kíséri zongorán.

Népdaléneklés a Szabadegyetemen. A Szabadegyetem keretében a Népművelési Bizottság nyilvános énekórákat rendszerezett, melyeken a hallgatóság nemcsak hallgat, hanem énekel is, rendszeres egymásutánban megtanulja a magyar népdalkincs legjavát. A népdaléneklést, mely a

Zeneművészeti Főiskola kistermében van, minden hétfőn este — Faludi Béla egyházzenei karnagy vezeti.

Előadások századunk legnagyobb zeneszerzőiről. Dr. Tóth Dénes az ismert magyar zeneszerző és kiváló zenesztétikus előadássorozatát tartja a XX. század legnagyobb zeneszerzőiről a Zeneművészeti Főiskola kamaratermében, a Szabadegyetem keretében. Sor kerül Debussy Ravel, Roussel, Milhaud, Respighi, Honegger, Sztravinszki, Ibert, Casella, Pizzetti stb. és a magyarok közül Bartók és Kodály művészetének esztétikai méltatására. Ennek az előadássorozatnak annál is inkább van most jelentősége, mivel a Székesfevárosi Zenekar 24 hangversenyén és a Korunk Zeneköltői c. sorozatban hallhatja a közönség ezeknek a világ-hírű modern zeneszerzőknek számos alkotását. Tóth Dénes előadásai igen nagy érdeklődés mellett hangzanak el.

Híres dallamok a középkorból. Dévai Gábor az Operaház tagja tartja ezzel a címmel előadásait a Szabadegyetemen. Az előadó a trubadurok, minnesangerek, himnusz-költők stb. alkotásait ismerteti és mutatja be. Sor kerül több egyházi énekfajta, mint a conductus, lauda és tropus megvilágítására és ilyen énekek előadására. Végül középkori magyar énekeket hall a közönség.

Budapestre jön a szegedi Bohémélet. A szegedi Városi Színház a közel jövőben Budapestre jön operagyűjtésével és zenekarával és a Magyar Művelődés Házában előadja Puccini Bohémélet c. dalművét, mellyel az operaegyüttes Szegeden bemutatkozott. A főszerepeket — mint Szegeden — itt is Baumgartner Margit, Sallay Margit, Megyesy Pál, Katona Lajos, Kara Richárd és Rissay Pál éneklí. Az előadást Fricsay Ferenc vezényli.

Pályázat munkásifjak részére. A Keresztény Munkásifjak Országos Szövetsége pályázatot írt ki különböző zeneművekre. A pályázatra be-

küldött anyag, melyet felkérésre „A Zene” szerkesztősége bíralt meg, elég kedvezőtlen bírálatot vont maga után. Sajnos, a munkásifjak és munkások, sőt tanítók (akik közül páran szintén részt vettek a pályázaton) úgyszólván csak a magyar nőták, angol keringők és hasonlókról írtak érdeklődnek. Szükséges volna tanfolyamok rendezése, amelyen a munkásifjak az igazi magyar népdalt megismernék és közelebb jutnának a zeneművészethez, mert angol keringő csak zene, de távol van a zeneművészettől.

Liszt Ferenc emlékhangverseny. A Liszt Ferenc Társaság által kiírt Liszt Ferenc zongorázásverseny szép eredménnyel végződött. Öt növendék került ki győztesen Jeszenszky Gabriellán, Lengyel Attila, Steinert Márta, Siklós Tamás és Siki Béla. A Főiskola az intézet zenekarának közreműködésével az öt győztesrel nagyszerű emlékhangversenyt rendezett, amelyen Liszt számos zongoraművét játszották el. A bevezető (Les Preludes) és befejező szímet (XIV. rapszódia) a zenekar adta elő Ungár Ernő vezényletével.

Művészeti Huszton. A Népművelési Bizottság október 23-án nagyszerű művészettel rendezett Huszton. A művészettel *dr. Némethy Károly* székesfővárosi tanácsnok üdvözlő szavai vezették be. *Dr. Pataky Mária* a Vallás- és Közközlésiügyi minisztérium népművelési ügyosztályának zenei előadója a kuruc dalokról értekezett. A műsor zenei részében *Raffay Erzsébet, Szalay Eszter, Végh Sándor* és *Vitéz Király Sándor* szerepelt. *Raffay Erzsébet* egy-egy áriát énekelt a Rigolettóból és a Cremonai hegedűsből. *Szalay Eszter* szintén áriákat énekelt a Trubadurból és a Cigánybáróból és egy-egy Lavotta- és Lányi-dalt adott elő. *Raffay Erzsébet* és *Szalay Eszter* ezeken kívül kettőst énekeltek a Cigánybáróból. *Végh Sándor* Paganiini-, Sarasate- és Veress-Végh-műveket játszott. *Vitéz Király Sándor* a Bánk bánból és a Farsangi

lakodalomból énekelt áriákat. A művészeti irodalmi részében *Illyés-, Erdélyi-, Babits-, Ady-, Kosztolányi- és Szabó Lőrinc*-verseket mondott el *Simonffy Margot*. *Dallos Sándor* pedig „A kenyér” c. novelláját olvasta fel. Az ének- és hegedűszínműveket *Isoz István* kísérte zongorán. A nagyszerű estet *Novágh Gyula*, a népművelés vezetője rendezte.

A Székelyfonó növendékelőadásban. A Zeneművészeti Főiskola ének- és zenekarával *Ádám Jenő*, a Főiskola énekarának vezetőtanára *Kodály „Székelyfonó”* c. dalművének előadására készült. A tervek szerint *Ádám* még előadja a Főiskola növendékgárdával *Liszt XIII.* zsoltárát.

Magyar zenedrámát írt Kiszely Gyula. Az ismert zeneszerző *Fekete* malom címmel magyar zenedrámát írt. A kétfelvonásos dalmű szövegét is ő maga írta. A zenei szerkesztés a vezérmotívumok rendszerével történt. Az opera meséje az árpádokori magyarság idejében játszódik. A drámai háttér a pogány és keresztény magyarság küzdelme. A zene ezt a pogány magyar levegőt kívánja érzékeltetni anélkül, hogy a magyar népzene elemeit a szerző felhasználná. A *Fekete* malom jelképezi a pogányságot, amely a kereszténységet akarja megőrizni. A zenedráma főszereplője *Orna*, a *Fekete* malom tulajdonosának, a táltosnak a lánya, aki szerelmes egy szerzetessé lett vitézbe. Ezért bosszút esküszik a Boldogasszony ellen, aki szerinte kedvesét elrabolta tőle. Végül a malom megáll, a kereszténység győzedelmeskedett. A zene főszámai: Csatadal, a szerzetes imája, *Orna* elbeszélése, a harcos szerelmi áriája és az I. felvonás záró négyese. Az új magyar operát előreláthatóan november 18-án mutatják be a Magyar Művelődési Házban a szerző rendezésében. A Székesfővárosi zenekart *Szőke Tibor* vezényli. A díszleteket *Jaschik Almosné* tervezi. Főszereplők: *Vass Margit*, *Laurisán Miklós* (és *Horkay*

György), Reményi Sándor és Bágyoni Géza. A dalmű második előadását, november 22-én, a Rádió is közvetíti.

A skálától a szimfóniáig új kiadása. Ádám Jenőnek a legutolsó könyvnapokra kiadott Skálától a szimfóniáig című könyve, mely napokon belül elfogyott, a közel jövőben ismét kapható, amennyiben II. kiadásban megjelenik.

A Magyar Zenei Szemle októberi száma. *Lestjén Sándor* „A Reményi—Tomba Dalfüzér, Tomba Mihály ismeretlen kézíratainak megvilágításában” című tanulmánya vezeti be, a Magyar Zenei Szemle októberi számát, majd *Hollósy Kornél* „Tonalitás, atonalitás, bitonalitás” c. cikkét közli a lap. Könyvbírálatok, könyv- és folyóirat-szemle zárja le az új számot.

Hangversenysorozat és kisopera Pécsen. A Budapesti Népművelési Bizottság a pécsi Ének és Zeneegyesülettel karöltve hangversenysorozatot rendez Pécsen. Lesz két zenekari hangverseny: egy a Székesfővárosi Zenekarral és egy a Pécsi Ének és Zeneegyesület zenekarával, ezenkívül szólóhangversenyek Gyurkovics Mária, Koréh Endre és Varga Tibor szólóestjei, melyeken közreműködik Takács Jenő a pécsi városi zeneiskola igazgatója és Piovesan Sirio hegedűművész. A sorozatot Koréh Endre november 15-i hangversenye vezeti be. Április 11-én és 13-án pedig a Népművelési Bizottság bemutatja a pécsi közönségnek a Magyar Művelődés Házának közkedvelt kisoperáit közül Pergolese Urhatnám szolgálóját, Mozart Bastien és Bas-

tienne-jét (Perpatvar és szerelem) és Gluck A rászedett kádi-ját.

A régi magyar úri muzsika ősi elemei. Érdekes könyv jelent meg dr. Kozáky István egyetemi m. tanár tollából. A szerző a régi magyar úri muzsika nyomait kutatja és megállapítja, hogy Bakfark Bálint a XVI. század világhírű erdélyi származású lantvirtuóza nemcsak származásilag volt magyar, hanem muzsikája is magán viseli a magyarság bélyegét. Elsősorban összehasonlítva Bakfark műveit a kor többi lantkompozíciójával feltűnő különbség van az övéi és a többi között, másodsorban pedig Bakfark fantáziáiból kielemezhető a téma, amely valószínű erdélyi magyar népdal volt.

Bakfark Bálint lantfantáziák modern fogalmazásban. Kozáky István Bakfark Bálint művészetének lelkes kutatója megkísérelte papírra vetni a XVI. század nagy magyar lantművészenek fantáziáit modern fogalmazásban, vagyis úgy, mintha Bakfark ma élne és ma írná műveit. A ma legnépszerűbb hangszere a zenekar. Ezért Kozáky elsősorban zenekarra dolgozta fel a fantáziákból vett szemelvényeket. A szegedi Filharmónia mutatja be az érdekes kompozíciót, Budapesten pedig a Székesfővárosi Zenekar tűzte műsorára. A szvit most megjelent zongorára is (Cantata kiadás). Kozáky nagy szakértelemmel és ízléssel végezte ezt az értékes munkát. A korszerűsítés egyáltalán nem változtatta meg a muzsika eredeti jellegét. A Bálint-szvit értékes nyeresége a magyar zongorairodalomnak.

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZÍTŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genfi nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezüleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarany, Grand Prix Medaille D'Or kifizetések.

Telefon 389—199

Részletfizetés.

Díjtalan árjegyzék.

42 éves cég

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyóház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 90 fillér, vasárnap 70 fillér
Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 50 „ „ 40 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál:

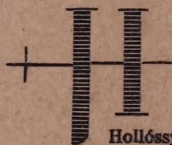
Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

Hollóssy János
könyvnyomtató

Budapest, VII.,
Jósaika-utca 20.

300182

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

3. szám.

1943. november 15.

TARTALOM

Pécs és a Fővárosi Népművelés. — Székelyföldi művészeti év. — Horusitzky Zoltán: Kodály Zoltán Kelet és Nyugat nagy összekötője. — Nagy István dr.: Aki elsőnek követte Beethovent (Schubert búcsúlegendája). — Élő magyar zeneszerzők: Bárdos Lajos. — Hajdu Mihály: Az antik világ zenéje. — Wágner József könyve. — Rékai Nándor (1870—1943). — A Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek.

**A Pécsi Zenekedvelők Egyesülete és a Székesfőváros
Népművelési Bizottságának közös rendezésében**

1943. november 15-én

Pécsett

tartandó hangversenye.

Közreműködnek:

Koréh Endre, a M. Kir. Operaház magánénekese és *Piovesian Sirio*
hegedűművész.

M Ű S O R :

1. HANDEL. D-dur szonáta

Adagio
Allegro
Larghetto
Allegro

Előadja: *Piovesian Sirio*, hegedűművész

2. a) GLUCK: O del mio dolce ardor ...

b) CALDARA: Come raggio di sol ...

c) BEETHOVEN: In questa tomba

Előadja: *Koréh Endre*, a M. Kir. Operaház magánénekese.

3. BACH: VI. szőlőszonátából:

Preludio
Gavotte
Rondo
Gigue

Előadja: *Piovesian Sirio*, hegedűművész.

4. a) SCHUBERT: Der Doppelgänger.

b) SCHUBERT: Der Wanderer

c) SCHUBERT: Wanderers Nachtlied

Előadja: *Koréh Endre*, a M. Kir. Operaház magánénekese.

— S Z Ű N E T —

5. a) WOLF: Verschwiegene Liebe

b) STRAUSS RICHARD: Im Spätboot

Előadja: *Koréh Endre*, a M. Kir. Operaház magánénekese.

6. a) VERACINI—CORTI: Largo

b) PAGANINI—KREISLER: Ördögcacagás

Előadja: *Piovesian Sirio*, hegedűművész.

7. a) KODÁLY: Magányosság (Berzsenyi Dániel verse)

b) TAKÁCS JENŐ: A célhoz

c) KOVÁCH ANDOR: Árva rózsza... (Erdélyi József verse)

d) KODÁLY: Toborzó a Hány János c. Operából

Előadja: *Koréh Endre*, a M. Kir. Operaház magánénekese.

8. a) BARTÓK: Erdélyi táncok

b) NOVACEK: Perpetuum mobile

Előadja: *Piovesian Sirio*, hegedűművész.

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kr. 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

PÉCS ÉS A FŐVÁROSI NÉPMŰVELÉS

A Fővárosi Népművelési Bizottság tervszerűen építi ki azt a munkát, amellyel a főváros és vidék kultúrájának összekapcsolását célozza. A különböző vidéki városokban rendezett egyes művészetek után most állandó együttműködést létesített Péccsel.

A Népművelési Bizottság a pécsi Zenekedvelők Egyesületével karöltve hangversenysorozatot rendez Dunántúlnak ebben a kulturális központjában.

Nem véletlen, hogy éppen Pécs az a város, ahol az első ilyen közös rendezésű hangversenysorozat kezdődhetik, ahol a főváros és vidék első ilyen erőteljes kézszerítése megtörténhetik.

Pécs zenekultúrája mélyen a magyar multban gyökerezik. Alig hogy felszabadul a város a török ragságból, már ének- és zenekar működik a domban. A pécsi egyházi zeneélet híre külföldre is eljut, úgy hogy neves idegen művészek, karnagyok és zeneszerzők pályáznak a székesegyház karnagyi állására. Így került Pécsre a XIX. sz. elején Lickl György Haydn és Albrechtsberger tanítványa, számos opera, mise és egyéb egyházi zenemű szerzője. Pályázat útján nyerte el a pécsi karnagyi állást Hölzl Ferenc is, aki szintén írt operát (Colonnák) és sok egyházi és világi szerzeményt (köztük rekviemet IX. Pius pápa halálára és „Noe” c. oratóriumot).

A pécsi egyházi zeneélet még gazdagabb lett a század végén. Az egyedülálló szépségű román katedrális helyreállítása után kezd működésél a ma már közismert Gregorian-kórus és az ehhez kapcsolódó Székesegyházi Énekiskola. Ezzel a legmagasabbrendű egyházi zenekultúra kezdődött: a katedrálisban ettől kezdve csak gregorián és tiszta a cappella egyházi ének szól, amelyet a Székesegyházi Énekiskolában nevelődött fiúk és a szerződötett férfiak vegyeskara ad elő. Így lett Pécs egyházi zeneéletében a 19. század 60. évi, regensburgi, stb. zeneélettel egyszínvonalú.

De a világi zene gyökerei is messzire ágaznak. Még a szabadságharc előtt létesült a ma is működő nagyhírű Pécsi Dalárda, amely számos hazai szereplésen kívül Bécsben, Grácban, Ischlben, Salzburgban Zürichben és Párisban is járt.

Nem akarjuk Pécs zenei multjának teljes történetét megírni, még csak néhány adatot közlünk, hogy megvilágítsuk azt az intenzív zene-életet, amely a várost már a multban is jellemezte. Így például megemlítjük, hogy a Városi Zeneiskola már 90 éves (egyidős a budapesti Filharmónikusokkal) és hogy már 1866-ban zenekara van a városnak. A pécsi Filharmónikusok Egyesülete 1880-ban alakult és 1897-ben kezdi működését a Pécsi Zenekedvelők Egyesülete, mellyel együtt rendezti jelenleg a Népművelési Bizottság hangversenysorozatát.

Ez a zenei légkör természetesen nemcsak számos nagyhírű művészt vonzott a városba, részben állandó letelepedésre, részben hangversenyzésre (Liszt, Menter Zsófia, Reményi Ede, Burmester Vili, D'Albert, Sauer, Hubay, stb.), hanem sok művészt is termelt ki. (Weidinger Imre világhírű fagottművész, a cári udvari zenekar első fagottistája, Gungl János udvari zenész Szentpétervárott, Kerner István, Poldini Ede, stb.)

Ez vázlatosan a mult. A jelen a mult folytatása, kifejtése. Mayer Ferenc vezetése alatt működő Székesegyházi Énekkar világvízonysorulatban is elsőrangú. Mellette még négy egyházi kórus áll a szent zene szolgálatában. (Köztük a kormányzódíjas Szeráfi kórus.) A Pécsi Dalárdával együtt tizenegy világi énekkar működik. A Takács Jenő vezetése alatt álló városi zeneiskolának jelenleg 340 növendéke van. Megemlítjük még, hogy megindult a fúvós-oktatás a zeneiskolában és tervebe vették, hogy fúvósképzőt létesítsenek, mely hivatva lenne a vidéki zenekarok fúvósszükségeit kielégíteni. Ezzel megint nagy lépést tennének zenekultúránk decentralizációjá felé és ezáltal az országos zenekultúra kialakulását mozdítanák elő. A hangversenyélet igen gazdag és a város nagy gondot fordít az ifjúság (Éneklő Ifjúság) és a nagyközönség (Szabad Lyceum) zenei kiművelésére.

Mindebben a szép jelenben a még szebb jövő ígéretei vannak, amelynek biztosítéka a város nagyvonalú polgármestere, dr. Esztergár János, aki páratlan energiával dolgozik Pécs kultúrájának legmagasabb fokra való felemelésén.

Hogy Pécs és Budapest közös zenei munkája mit jelent, fölösleges részletezni. Ma már köztudomású, hogy a nemzet jövője attól függ, mennyire tudjuk egygő forrasztani az ország népét. A kultúra az a csodaszer, mely ezt az egygőváltást létrehozhatja. A zenekultúra pedig a kultúrának az a része, mely a legteljesebben átjárja a lelkeket. A Fővárosi Népművelés és a Pécsi Zenekedvelők Egyesületének ez a kezdeményező cselekedete tehát nemzetépítő munka, mely szintén hozzájárul nemzetünk jövőjének biztosításához.

SZÉKELYFÖLDI MŰVÉSZETI ÉV

1938-ban alapította Hóman Bálint az akkori közoktatásügyi miniszter a „Művészeti hetek” intézményét. A miniszter a következőkben körvonalazta elgondolását és az intézmény rendeltetését:

„A nemzeti művelődés színvonalát korunk felfogása szerint nem egyes kimagasló egyéniségek, avagy kiváltságos csoportok műveltsége, hanem a széles néprétegek műveltségének mélysége, a művelődés gyökereinek szerteágazása határozzák meg. A művelődés-politikának ezért fokozott figyelemmel kell elősegíteni a vidéki művelődési központok kialakulását és megerősödését. A főváros mellett a vidék nagy városainak is fontos hivatása van a nemzet kulturális életében s hogy e hivatásukat betölthessék, maguknak is részesülniök kell mindazokban a művelődési értékekben, amelyek nélkül egészséges fejlődés el sem képzelhető. Az irodalom, a művészet, a tudomány szellemi kincseiből illő részt kell juttatnunk a magyar élet vidéki központjainak is.”

A miniszteri elgondolás helyességét igazolták a különböző városokban rendezett művészeti heteknek sikerei. Vidék városai szeretettel megragadták a feljük nyújtott kezét. Ma már nincs olyan magyar város, amely ne látná be, hogy ebben a kézfogásban van a nemzet jövője.

Csakhogy míg eddig csak a főváros és egy-egy vidéki város között volt a kézfogás, most a Székelyföldi Művészeti Év alkalmával az ország legkülönbözőbb tájának kulturális tényezői gyűlnek össze Erdély négy jelentős kultúrközpontjában erre a nagy nemzeti kézfogásra. És eddig csak művészeti hetek voltak egyes városokban, most egy egész művészeti év van egy egész országrészben, mégpedig abban az országrészben, mely a magyarság legrégebb emlékeit őrző népdalaiban s amely végvára volt mindig a nemzetnek: Székelyföldön.

Ide fejlődött az az intézmény, mely 1938-ban, Szent István évében indult a székesfehérvári művészeti hetekkel, s melynek állomásai a győri, nyíregyházi, pécsi, kassai, ungvári, komáromi és kolozsvári művészeti hetek voltak.

A „Székelyföldi Művészeti Év”-et, mint az eddigi művészeti heteket is az Irodalmi és Művészeti Tanács szervezte meg. Ez év szeptemberben kezdődött és 1944 júniusban ér véget. Programja nagyszabású. Négy városban, Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Székelyudvarhelyen és Csíkszeredán lesznek (illetőleg részben már voltak) kiállítások, előadások, irodalmi-estek és hangversenyek. Ezenkívül még mind a négy városban vendégszerepel többször a Kolozsvári Nemzeti Színház.

A kiállítási anyag feloleli a régi és mai magyar festők és szobrászok alkotásait, a magyar műemlékeket, a magyar népművészetet és az építőművészetet. Ezekhez kapcsolódik egy műkedvelő fényképeszeti kiállítás, könyv- és könyvkötészeti kiállítás, vallástörténeti kiállítás és a Csíki Székely Múzeum kiállítása (az utóbbi kettő Csíkszeredán).

Az irodalmi-estek során szerepel a pécsi Janus Pannonius Társaság, a zombori Szentteleky Társaság, a kassai Kazinczy Társaság és a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság.

Igen széles az előadások tárgyköre. Elég ha a címeiket közöljük: A XIX. század magyar festészete, Az ezeréves magyar művészet és Európa, Húsz év irodalma a trianoni határokon belül, A székely rovásírás, Magyarország és minőség az építészetben, A magyar textilművészet, Magyar

műemlékek, A műemlékek helyreállítása, A szép város, Népi művészet — népi jellem, Háromszék festői, A praemikénei kultúra sepsiszentgyörgyi emlékei. Ezekhez csatlakoznak az irodalmi társaságok estjein belül tartott előadások: dr. Várkonyi Nándor előadása Délvidék szellemé címmel, Csuka Zoltán előadása a délvidéki költőkről és Sziklay Ferenc és Sziklay László a „A Felvidék szellemi élete a megszállás alatt és ma” című felolvasása.

Két zenei vonatkozású előadás is szerepel a műsorban Kókai Rezső dr. zeneművészeti főiskolai tanár „A magyar zene helye az egyetemes zeneművészetben” című előadása és Kiss Lajos dr. a Délvidéki Konzervatórium igazgatójának előadása a délvidéki népdalról.

Végül rátérünk a „Székelyföldi művészeti év” zenei programjára. A műsor itt is gazdag, de több szempontból kifogásolható. A Filharmóniai Társaság marosvásárhelyi hangversenye Dohnányi Ernő vezényletén nyitotta meg az év hangversenyeinek sorát. Szerepel: Zathureczky Ede, a Zeneművészeti Főiskola főigazgatója, Basilides Mária, Pataky Kálmán, Szabó Ilonka, Károlyi Gyula, Palló Imre, Kerpely Jenő, Török Erzsébet, Rösler Endre, Kresz Géza és kamarazeneke, László Magda, Schmidhauer Lajos, Sch. Robonyi Ilona, Forrai-kamarakórus, Gyurkovics Mária, Wojtekovits Olga, Dániel Ernő, Csiky László és még többen. Ezek a művészek mind művészetük legjavát adják. Kár azonban, hogy a kamarazene, a modern magyar zenének ez a finom hajlása, nem kapott helyet a programban.

Ezzel a tulajdonképpeni kifogásunkra térünk rá. Ez pedig: a hangversenyek műsorai csak gyengén szolgálják a művészeti év célkitűzéseit. Amíg az irodalmi estek, az előadások, tárlatok *kizárólag* a magyarság magamegismerését mozdítják elő, addig a zeneszámok csak kis részben teszik ezt. Van ugyan mind a négy városban Kodály-est (Kerpely, Palló és Török Erzsébet közös estje) és van más hangversenyeken is több magyar szám, ez azonban szegényes a művészeti év egyéb vonatkozású magyar programjához képest. Főleg azt kifogásoljuk, hogy a fiatalabb nemzedék művészete szorult ki csaknem teljesen ebből a nagyjelentőségű keretből.

Igen szomorú ez a fiatalabb zeneszerzőinkre nézve. Képzőművész-kortársaik tárlatot kaptak. A zeneszerző tárlata a hangverseny. Miért nem kaphatnak „tárlatot” a mai magyar zeneszerzők is?

Kifogásoljuk, hogy egyes énekművészeink előbbre helyezik hangjuk csillogtatását, mint a közös magyar érdekeket. Ez természetesen csak azokra vonatkozik, akik bravur-áriákat énekelnek. Proch-variációk. Strauss-valcer igazán nem valók székelyföldi állami művészeti estékre. A székelyföldi művészeti éven való szereplés nem hangversenyszereplésre való alkalom, hanem magyar hivatás. Elég gazdag a magyar és főleg az új magyar daloktészlet! Főlöleges ezekkel az ezerszer és ezerszer hallott és a rádió útján újabb ezerszer hallható műveknek műsorra tűzése. Véleményünk szerint a Filharmónikusok műsora is csak részben szolgálta a célt. Tiszta magyar műsort várt volna a közvélemény, magyart, amelyen a fiatalabb magyar zeneszerzők művészete is képviselve van. Csajkovszki-szimfónia nem illik a székelyföldi művészeti év keretébe.

Esméljünk már rá arra, hogy mink van! És ha minden más téren magyarságunkat fejtjük ki egy ilyen, művészet jegyében való hatalmas nemzeti összefogás alkalmával, tegyük ezt zenei téren is százszázalékosan! Ne legyen a zene a magyarság mostohagyermekel! És ne tagadjuk meg önmagunkat!

HORUSITZKY ZOLTÁN:

KODÁLY ZOLTÁN

KELET ÉS NYUGAT NAGY ÖSSZEKÖTŐJE

A modern zene egyik legnagyobb mestere Kodály Zoltán. Azok közé a kevesek közé tartozik, akik a századunk elején tomboló zenei forradalom vezérei közül a mai napig is a vezérek sorában maradtak. Azok, akik a zenei kifejezési lehetőségek végleteit külső eszközökben keresték és az individuális művészet korláttalanná tételével akarták az utóromantikában elfáradt zeneművészetet megújítani — már mind a múlté.

Kodály célja is az volt, hogy az utóromantika fáradt hangjait kiszorítsa egy új művészet erőteljes muzsikájával. Az erőt azonban nem az individuumból merítette, hanem az örök közösségből: a népből. Ugyanazt tette, amit a zenelörténet folyamán az egyes stílusok eljárásakor az újítók rendszerint tettek. A néptől merített erőt, mint például az olasz ars nova lelkes harcosai a Treentóban.

Pályája kezdetén első feladata az volt, hogy megismerje a magyar népzeneét. Ugyan nem ő a kezdeményező ezen a téren, mert kilenc évvel előbb (1896) már Vikár Béla gyűjtött Edison új találmányával, a fonograffal népdalokat Erdélyben. Magyarország ezzel a tudományos népdalgyűjtés terén megelőzte az összes többi államokat. Kodály volt azonban az, aki teljes rendszerességgel látott a munkához, akinek példája Bartók Bélát is földloristává tette, és aki először látta meg a magyar népzene sajátosságait. Első nagy meglátása az volt, hogy népdalaink teljesen idegenek Európában és az ázsiai népdalok rendszeréhez tartoznak. Ötfokúak (pentatonálisak), melyekben félhang csak átfutó hangokon van (mint a kínai zenében a „pien“). Másik nagy meglátása pedig az volt, hogy legősibb pentaton dallamaink csaknem azonosak mind szerkezetük, mind hangjaik tekintetében a Volga melletti csermiszek népdalaival.

Természetes, hogy Kodály, amikor életcélul tűzte ki a zeneművészetnek a magyar népzeneből történő megfialaltását, nem akart hátat fordítani a nyugati kultúrának, mint a múlt század második felében Muszorgszki és társai. Az ő művészete mélyen gyökerezik az európai kultúrában. Debussy, Beethoven, Mozart, Bach és Palestrina a zeneművészet fokozatosan mélyebb rétegei, ahová Kodály művészetének gyökerei nyúlnak. Különösen Palestrina világa hatott rá rendkívüli mértékben. Célja tehát az volt, hogy összeegyeztesse a magyar néphagyományokat a nyugati kultúra eredményeivel. De hogyan? Csak úgy, hogy a népzene alapuló magyarságába olvassza mindazt, amit a nyugati kultúrától kapott. „Egyik kezünket még a kozák-látár, a votják, cseremiszfogja, másikat Bach, Palestrina. Feladatunk összehozni a távoli világokat. Európa és Ázsia kultúrája közt híd, összekötő szárazföld lenni.” — írja Kodály.

Igy lett Kodály az európai zenekultúrának egyik legeredetibb jelensége, mert a Kelet nyelvén Nyugat technikájával mondja a Nyugatnak azt ami Nyugat és Kelet világában ugyanaz: az örök emberit.

Nyugatnak és Keletnek ez az összekapcsolása az általános modern zenei forradalom nélkül is a legeredetibb és újszerűbb hangzásokhoz vezeték volna Kodályt. Az ősi magyar népdalok ugyanis monodisztikusak, nem tűrik a harmonizálást. De azért sem harmonizálhatók, mivel nem tartoznak az európai dur-moll rendszerhez és ezért nem is alkalmazhatók rájuk az ebből a rendszerből kiépült harmóniák. Ha Kodály mégis az európai zene szintétikus világát akarta kiépíteni az ősi népdalokból, mégis harmóniákkal kellett ellátnia a régi dallamokat és ugyanolyan szellemű ellenpontot kellett írni hozzájuk. Így jutott olyan modern harmóniákhoz, melyek nem tartoznak a dallamok gerincét képező keleti pentaton-rendszerhez, de a nyugati harmóniákhoz sem, hanem inkább csak olyan hangzási háttérrel alkotnak, amely kidomborítja a dallam jellegét és felfokozza sajátos hangulatvilágát. Kontrapunktikája pedig roppant gazdaságos, sosem olyan mértékű, hogy az eredetileg monodisztikus dallam önállósága ezáltal megcsorbulna. (Kontrapunktikájának mesteri példáit találjuk a Székely fonó c. operájában és számos a cappella karművében.)

A Palestrina-stílus mellett tehát az ősi magyar népdal az a legmélyebb réteg, ahonnan szívják Kodály művészetének gyökerei az életnedveket. Mindez azt is jelenti, hogy művészetének középpontjában a vokális zene van. Egész művészete is azt bizonyítja, hogy az énekes zenét tartja a zeneművészet magjának. De zekenari művei is annyira éneklő jellegűek, hogy szintén csak az előbbi megállapításunkat támasztják alá. Ebben különbözik Kodály muzikája kora valamennyi többiétől, a magyar népdalok által kölcsönzött sajátos ősi magyar lelkiség megnyilvánulása mellett.

Kodály életcélja azonban nemcsak az volt, hogy az európai zeneművészetet megfiatalítsa s a kifejezések új kincseshányját tárja fel, hanem hogy művészetét, genialitását és munkaerejét nemzete szolgálatába állítsa. Kodály Európa részére genialis zeneköltő, aki a Psalmus Hungaricus, a Budavári Te Deumot, a Hány Jánost, a Marosszéki és Galántai táncokat, a Székelyfonót, a Felszállott a páva, magyar népdalra írt zenekari variációkat, a Concertot stb. ajándékozta az emberiségnek; a magyarság részére még több ennél. Ő az új Magyarország szellemi vezére. A jövő Magyarországnak építője. Ez a jövő Magyarország a zeneművészet segítségével épül. Ő teremtetle meg a magyar nemzeti zeneművészetet. Tanítása és példája nyomán ma már általános ez az új magyar szellem, mely egyúttal a legrégebb, mert a legősibb magyar kultúrából merít. Látja azt, hogy a magyarság az idegen fajnak gyűrűjében mint faji egység nehezen maradhat fenn. A magyarság jövőjét a magyar lelkiség kialakításával lehet és kell biztosítani. Erre pedig a

legalkalma abb a magyar népdalkincs és az ezen épülő nemzeti zeneművészet Első feladat megváltoztatni a magyar zenei közízlést, mely annyira elfajult az idegen kultúrán nevelődött városokban, hogy a legmagyarabb népdalokat érezték idegeneknek. Látja Kodály, hogy a kérdést az iskolai énektanítás reformjával kell megoldani. Harcol az énektanítás reformjáért és hogy az ifjúság már az óvodában csak magyar és jó zenét halljon. Művészi életét áldozza fel hazájáért. Nagy művek alkotása mellett iskolákat látogat, előadásokat tart, cikkeket ad közre és kis kétszólamú énekdarabokat ír (*Bicinia hungarica*, 180 kétszólamú dal négy fűzetben), melyekkel még a cseremiszt dalokat is becsempészi a kis magyarok lelkébe.

Ez Kodály Zoltán! Az új zene nagy mestere. Egy új klasszicizmus alapjainak letevője. Egy lángolólelkű magyar. Nagy hazafi, a Kossuthok, Széchenyiek fajtájából. A legmagyarabb magyar és a legeurópaibb európai. Kelet és Nyugat nagy összekötője.

„A Zene” írta 1942 november 26-án:

»Ha egyeteme lehet Szegednek, Pécsnek, Debrecennek, Kolozsvárnak, Magyarvárnak, Sopronnak, lehet zenei főiskolája is. Ha okleveles orvosok, mérnökök kerülhetnek ki vidéki főiskolákról, okleveles zenetanárok is kikerülhetnek. Ezzel nem csorbulna a Zeneművészeti Főiskola tekintélye, mert a képesítő vizsga országos bizottsága ugyanaz lehetne, mint a Zeneművészeti Főiskolán, ahol a bizottság elnöke a főigazgató, tagjai pedig a főiskola tanárai és meghívott szaktekintélyek. Ezenkívül a Zeneművészeti Főiskola főigazgatója egyúttal főigazgatója lehetne az ország többi zenei főiskolájának is.«

»Meg kell végre teljesen szüntetnünk a központosítás rendszerét és mindenben a szétponosítást kell a továbbfejlődés alapjává tennünk. Csak így lehet általában szó továbbfejlődésről és csak így alakulhat ki az országos magyar zenekultúra, melyben a művész megtalálja közönségét és a közönség a művészt.«

„A Zene” írta 1943 február 20-án:

»Számталanszor hangoztattuk vidéki zeneéletünk fejlesztésének szükségességét, hogy a magyar művészet országos jellegű lehessen és ezáltal is közelebb kerüljön a magyarság élete fennmaradását és jövőjét biztosító magyar lelki egységhez.

»A vidéki városokhoz közelebb kell vinni a főváros kultúráját. Vagy inkább így mondhatjuk: a vidéki városokba el kell vinni a főváros kultúráját. Meg kell ismertetni egész Magyarországot az új magyar zeneművészettel, a főváros legkiválóbb előadóművészeivel. Kultúránk legjavát kell elvinnünk. Legértékesebb művészetünket, legértékesebb művészeinkkel.«

AKI ELSŐNEK KÖVETTE BEETHOVENT

(Schubert búcsúlegendája.)

1827. március 29-én, a kora délutáni órákban, óriási tömeg távozott a Währingen Friedhofból: Beethovent kísérte utolsó útjára. A gyászoló tömeg között egy fiatal baráti kör is bandukolt — „éhenkórász” írók, festők, — s közöttük egy rossz megjelenésű, szemüveges muzsikuss. A temetőt maguk mögött hagyva, a fiatal művészek elhatározták, hogy betérnek halotti torra a legközelebbi kocsmába. Szomorúan lépkedtek a kocsmáig, haboztak, hogy benyissanak-e, zsebeik üresek voltak: minden pohár bort az összesített, rongyos pénztárcák zeg-zugából kellett, krajcáronként, kihalászni. Ekkor a jókedvű Mayerhofer megszólalt: „Franzl majd komponál egy dalt, az alatt mi iszunk”. — Betértek a kocsmába.

Máskor a bor szaga mindjárt jókedvet lehel beléjük, most lehajtott fővel ültek poharuk előtt: hallgattak. De kit sujtott közülök legkegyetlenebbül a gyász? A költőket, a festőket? Nem — a muzsikust, a baráti kör díszét Schubertet. Ő — aki ifjú életének 29 esztendeje alatt annyi reménytelen küzdelmen és nyomorúságon ment keresztül — szinte úgy érezte, hogy nem érdemes e sötét világon tovább élni, ha Beethoven azt elhagyta már. Hiszen a fiatal Schubert mindég olyan olympusi magasságban érezte maga fölött Beethovent, hogy közeledni sem mert hozzá, kivéve egyszer, amikor Op. 10. variációit neki ajánlotta.

A fiatal művészek végre felemelték poharaikat. Az első koccintás Beethoven lelki üdvéért történt. A barátok meghatottan tekintettek egymásra. És most hirtelen Schubert, mintha felfogta volna a transzcendens világba költözött Beethoven lelkének **egy szeretetteljes pillantását** — így szólt: „A következő poharat annak egészségére ürítsük, aki először követi őt!”

Mély csend állt be. Valamennyi jelenlevőt megdermesztette az a gondolat, hogy „hátha én leszek?”... s mindegyiknek a keze megmerevedett egy pillanatra, mielőtt a poharat ajkához emelte volna. Schubert előtt pedig úgy tűnt fel, hogy maga az idő is megáll s odatömöríti lelke elé eddigi életének történetét s a mult emlékeit. Először a lichtenthali tanítómester szerény otthona jelenik meg lelki szeme előtt, aztán édesanyja, akit korán kivisznek a temetőbe. A mult képei mind élénkebben és élénkebben elevenednek fel: a szülői ház, mely most már idegen, mert édesanyja elhagyta... ifjú lelke, melyben mindig énekel valami, s ez a belső muzsika vígasztalás, öröm, élet... atyja, akivel mindig feszültebb és feszültebb a viszony, a sok időfecsérlésért, a drága

kottapapirosért... egy hű barát, akinek felbízgatására nagy elhatározás érlődik meg benne: elhagyni otthonát, felmenni Bécsbe... a rémült gondolat hogy mihez fogjon itt, a zenei élet világcentrumában, egy rosszmegejelenésű, félénkmodorú, ügyetlen és kezdő muzsikus, akinek még szakképzettsége is hiányos? Hiszen itt a legnagyobbak éltek és dolgoztak: Haydn és Mozart, jelenleg pedig a muzsikustól zsúfolt város felett a titáni Beethoven szelleme oszt örök áldást. Nincs és nem lehet számára hely... Nyomorúságos napok... Egy jó baráttal közös lakószoba... Vergődés óraadással... Gyötrődés egy kis kereset után... Néhány siker, elismerés, ünneplés: Vogl elénekli valamelyik dalát... Két szép nyár, melyet Unger gazdasági tanácsos ajánlatára Esterházy János zselizi kastélyában töltött, mint zenetanító, a két comtesse mellett... Stájerországi utazása, Vogl-lal... Az a hitvallása, mely megrendíthetetlenül járta át lelkét, vizsgálás volt és életbölcseesség, Biblia és vallás, szenvedély és lemondás: hogy a művészi alkotásnak elsősorban az a rendeltetése, hogy létrejöjjön, s csak másodsorban, hogy elő is adják... A költők is megjelentek lelki szeme előtt, akikért rajongott: Goethe, Heine, Grillparzer, Uhland... verssorok csengtek fülében, melyeket zenével díszített fel... és végül művei: szimfóniák, egy eltávolodó zenekar halk játékában, kamarakompozíciói, con sordino, vastag függöny mögül; miséi, elhagyatott templom üres falai között; mesterművek, melyeken dolgozott és dolgozott, anélkül, hogy előadásukat valaha is remélhette volna...

Az emlékképek eltűnnek, a poharak a kocsmában összecsendülnek annak egészségére, aki elsőnek fogja követni Beethovent. Az idő, mely egy pillanatra megállt, megint nekiindul az ismeretlen felé, hogy maga mögött hagyva Beethoven temetési napját, új jövőt alakítson a multból. De mintha új iramban, az eddiginél jobb sorsot hozna Schubertnek! Barátai biztatására, — akik mindent megszerveztek neki — szerzői estét ad gyönyörűen összeválogatott műveiből. A siker páratlan. Schubert egyszeriben híres ember lesz. Hirtelen előzönlük őt a meghívások s a dicsőség mindenféle jele. Budapestről is kériik jövetelét. A hét szűk esztendőnek vége.

Amde a szerencse későn érkezett el hozzá. Gyenge szervezetét a hosszadalmas éhezés és szakadatlan munka nagyon igénybe vette. A betegség ágynak döntötte. Nem volt mentség számára, meg kellett írnia utolsó dalát.

A Beethovenért tartott bohém gyászünnepély résztvevői közül, alig egy esztendő elteltével, a 30 éves Schubert eltávozott a meghitt baráti körből, mert neki kellett elsőnek követnie Beethovent az örök hazába, hogy ott együtt dolgozhassanak minden igazi zenész legszentebb álmának megvalósításáért: az emberiség diszharmonijának harmóniába való feloldásáért.

ÉLŐ

MAGYAR

ZENESZERZŐK

BÁRDOS LAJOS

A katolikus egyházi zene élén áll. De emellett a népi zenénkből megújodott világi karművészetünknek is mestere.

Ez Bárdos Lajos zeneszerzői arcának két profilja. Mindkettő erős, rajzú, különböző és mégis ugyanaz. Ugyanis nehéz művészetében a kétféle muzsikát különválasztani. A vallásosság és magyar népiség igen gyakran eggyé válik műveiben. A vallásos zenéjén is érződik a magyar népi zenéből való táplálkozás és világi zenéje is elérkezik sokszor az egyházi muzsika lelki régióiba.

Bárdos Lajos alig hogy elvégzi 1925-ben, huszonhatéves korában Kodály Zoltánnál a zeneszerzést, megjelenik műveivel a nyilvánosság előtt. Csakhamar elterjednek az egész országban népdalfeldolgozásai és egyházi karművei, sőt külföldön is ismertté lesz neve. Ma már több mint 200 műve jelent meg nyomtatásban Budapesten, Mainzban és Londonban.

A magyar liturgikus egyházi zene két misét és nagyszámú motettát és himnuszot köszön Bárdosnak.

Irt nagyszabású vallásos vegyeskarokat (Zengd az Egekben ült, Alleluja stb.) és vallásos misztériumokat (Árpádházi Szent Margit, Szent Imre, Hajnalvárás, Mária, Rózsák szentje, Nyolc boldogság).

Legnagyobb alkotása az Árpádházi Szent Margit misztérium. Kétfelvonásos mű szólóra, kórusokra és nagyzenekarra. A többi vallásos misztériumában és A gyermek útja c. világi misztériumában kizárja a szólót és több helyen a zenekart is. A kórus viszont a görög tragédiákhoz hasonlóan a zenekar szerepét tölti be, míg a színpadon csak mozdulatművészeti játékok folynak.

Világi karművei gerincét a népdalfeldolgozásai alkotják.

Irt még egy vonósnégyest, dalokat és zongoradarabokat.

Az alkotás, akárcsak mesterét, őt sem elégti azonban ki egymagában. Célia Kodály eszméinek terjesztése nemcsak alkotással, hanem egyéb cselekedetekkel is. Utjai párhuzamosak egymással. Huszonkilenc éves kora óta mint a Zeneművészeti Főiskola tanára (négy éve az egyházzenei tanszak vezetője) nagyjelentőségű pedagógiai munkásságot fejt ki.

Karnagyok és énekpedagógusok hosszú sorát képezte ki a mai magyar zeneélet sajátos feladataira, mely új nemzedék országszerte a mélyebb és mégis szélesebb magyar zenekultúra kiépítésén dolgozik.

De iskolán kívül is nevel. Nevel a Magyar Dalosszövetség keretében.

nevel mint a Cecilia Egyesület társelnöke, nevei mint a Magyar Cserkészszövetség zenei irányítója, nevel azzal a nagyszámú előadással, melyeket az ország minden részében tart a magyar népzeneről és a modern zenéről (sokat a Fővárosi Népművelés keretében), neve a Magyar Kórus c. hangjegyes egyházzenei folyóiraton keresztül, melynek egyik alapítója (1931) és szerkesztője és végül az Eneklő Ifjúság országos mozgalmának Kodály szellemében való kiépítése által (Kerényi Györggyel és Kertész Gyulával).

A Magyar Kórus zenei szaklap keretein túlnove, hangjegymellékleteivel, frásaival, könyv- és kottakiadmányaival irányítója lett a magyar egyházzenei életnek, majd az „Énekszó” c. testvérlappal kiegészülve a magyar iskolai énekoktatásnak és zenei nevelésnek is. E két lap megteremtette az Énekesrend fogalmát, azaz a magyar és európai zene népi és művészi ágaiért önzetlenül lelkesedő és a közösségi zeneélet nagy nemzetszervező erejét felismerő karnagyok, énekpédagógusok és énekesek országos táborát.

Bárdos mint karvezető is legelsőik közé tartozik. Még emlékeztet az a siker, mely a Budapesti Cecilia Kórus nyugateurópai hangverseny-útja alkalmával érte. Egyideig a Palestrina-kórus vezetője, ma a Budapesti Kórus elnökkarnagya.

Magyarság és lelki emelkedettség, felemelkedés a katolikus hit misztériumaiba: ez Bárdos művészi hitvallása.

Művészetének és tudásának a magyar népi közösség céljainak szolgálatába állítása: ez Bárdos életmunkája.

„Az antik világ zenéje.”

Wagner József könyve.

A könyvet érdemes elolvasni. Komoly tanulmány, zene tanít és szórakoztat is. Az olvasó egy más világban érzi magát, visszaalmodja az évezredekkel ezelőtti óklasszikus valóságot. Mert mindent valóság-nak érzünk. Átérezzük és átéljük a zene mágikus erejét, amelyet az ókori embernek jelentett. Átéljük és megértjük azt a ma már el sem képzelhető fontosságot, amelyet a zene a görög kultúrában és társadalmi rendszerben betöltött, azt a szerepet, amelyet a nevelés szolgálatában és a mindennapi életben játszott. Ezekről a kérdésekről nem elég csak adatokat felsorolni, ezt a mai ember számára élő valósággá kell tenni. A szerzőnek ez teljes mértékben sikerült: elsősorban ebben látjuk a könyv értékét.

A szerző az antik világ zenéjét a szó szűkebb (görög-római) értelmében véve ismerteti: nem érinti a többi ókori népek magaskultúráját. A zene a görög mítoszba, a

regék kódéba nyúlik vissza. A csodálatos alakok, a fantasztikus mondák, illetőleg az istenek és a zene kapcsolata érthetően elénkvelíti a zene csodálatos hatalmát is. A mítikus kor és a mágikus erő világából a régi görög hangszerek megismeréséhez jut az olvasó.

Kár, hogy a szerző a görög hangszerek tárgyalásakor a hárfaszerű lyrát és kitharat lantnak, az oboaszerű aulost pedig fúvólanak nevezi és ezáltal félreértésre ad okot.

A könyv, miután a homéroszi eposzok világából kiindulva ismerteti az ósrégi dalokat és énekeket, átvezet a lírai költészet területére. Színes és részletes leírást kapunk a jellegzetes óklasszikus egyszólamú stílusról. A nomoszok, a fegyvertánc és kartánc megismerésén keresztül eljutunk a virágzás korához: a görög drámával szervesen magasrafejlődött zenéhez.

Az új művészet kialakulásának (virtuózok feltűnése, stílusproblé-

mák, stílusharcok) tárgyalása és a hangversenyek leírása mind igen figyelemreméltó része a tanulmány-nak.

Értékes fejezet a görög zeneelmélettel foglalkozó rész. A skálarendszer tagolásakor viszont nem ártott volna eloszlatni a félreértést, amely a három főhangnem és a későbbi egyházi hangnemek elnevezése közötti látszólagos összefüggésből adódhat. Ugyanis ezek között semmi összefüggés sincs. Tisztára véletlen, hogy pl. a görög hypodór hangjaiban egyezik az egyházi „aeol”-al, vagy a „lyd” egyezik a későbbi ión, illetve a mai dur hangnemmel.

Kivételesen érdekes és elgondolkoztató fejezet a „Zenepedagógia és erkölcesstan”. A szépre és jóra való nevelésben még ma is tanulhatnánk a görögöktől. Sőt!... Néha kénytelen az olvasó kérdezni: haladtunk-e valamit? Bizony, sok tekintetben hátrább vagyunk és nem ártana minél általánosabbá tenni az ógörög szellem magasrendű esztétikai, ethikai és pedagógiai szempontjainak megismerését.

Egészen röviden tárgyalja a könyv Róma zenéjét. Míg a görögök ze-

néje mintegy hetven oldalt kapott, addig a rómaiaké alig tizenkettőt! Igaz, a két nép zenekultúrájának jelentősége (nem számítva ide a keresztény Róma zenéjét) körülbelül meg is felel ennek az aránynak. Önálló, külső hatásoktól mentes zeneéletet hiába keresünk a rómaiaknál; mégkevésbé zenei emlékeket. Mégis, a pantomim zenei vonatkozásainak bővebb ismertetése, teljesebbé tette volna ezt az amúgy is hiányos fejezetet. Erre mint a szerző is jelezte könyvében, még sor kerülhet.

Mindent összegezve, ismételten megállapítjuk a könyv értékét. A szerző komoly mérlegeléssel gyűjtötte össze adatait, felhasználta a legújabb kutatások eredményeit és a modern szakirodalom idevágó tanulmányait, Riemanntól többeken át Curt Sachs-ig. A mitikus kor ismeretlen területeit tárja fel és annak olyan szintézisét adja, amilyenhez hasonlót magyar nyelven eddig nem ismertünk. Kár, hogy a könyvnek nincs név- és tárgymutatója. A rengeteg név és adat betűrendbeszedése gyakorlati szempontból feltétlenül hasznos lenne.
Hajdú Mihály.

Rékai Nándor

(1870—1943.)

Mult hó 7-én, 73 éves korában váratlanul elhunyt Rékai Nándor, a »Nagyidai cigányok« zeneszerzője, a M. Kir. Operaház karnagya.

Rékai Nándor 1870 február 6-án született Budapesten. Iskoláit is Budapesten végezte, ahol gimnáziumi érettségit tett. Zenei tanulmányait a Nemzeti Zenedében folytatta, mégpedig a hegedű és zeneszerzés tan-
szakokon. Hegedülésben Hubay Jenő, zeneszerzésben pedig Benkő Henrik a mestere. Tizennyolc éves korában már a M. Kir. Operaház brácsistája. Mint brácsista kerül ki a bayreuthi ünnepi játékok zenekarába is. 1894-ben. Harminc éves korában lép mint zeneszerző a nyilvánosság elé

zenekari szívtjével (Erdőben). Ezután korrepetitóra lesz az Operaház-nak. 1903-ban írja a Koncert-nyitányát (Kuruc nyitány) és 1905-ben egy magyar dallamra írt zenekari variációival arat sikert. Mindhárom művet Kerner István vezényelte. Első operája, a »Nagyidai cigányok«, 1906-ban volt a dalmű bemutatója a M. Kir. Operaházban. Egy év múlva magyar műsorú hangversenyeket vezényel Helsinkiben. Negyven éves, mikor operaházi karmesterré nevezik ki. Egy év múlva mutatja be az Operaház a szerző vezényletével második egész estét betöltő operáját, a Fráter György című magyar történelmi dalművet, mellyel megnyeri

a Mészáros-díjat. A következő években sokoldalú vezénylési tevékenység közben új zeneműveket írt és átdolgozásokat végez (Erkel Ferenc: Névtelen hősök). 1926-ban a vallás- és közoktatásügyi miniszter a M. Kir. Operaház zeneigazgatójává nevezi ki. 1929-ben az Operaházunk együttesével vendégzerepel Nürnbergben. Az Operaház 50 éves jubileuma alkalomával vezényli az ünnepi előadást. Ugyanekkor megkapja a Signum Laudist. 1936 óta az Operaház dramaturgia és zenei tanácsadója. 1939-ben ünnepi művészi munkásságának 50 éves jubileumát: Ebből az alkalmából adja elő az Operaház az átdolgozott Nagyidai cigányok c. dal-

művét. Ugyanekkor kormányfőtanácsos lesz. Élete utolsó éveiben is tevékeny részt vett a magyar zenei életben.

Az említett műveken kívül még írt egy zenekari dalciklust. (Hangulatképek, előadták a Filharmónikusok 1932-ben), egy zenekari fantáziát (Délbáb a pusztában, Filharmónia, Dohnányi vezényelte 1935), még egy zenekari szvitét (Nagyidai cigányok zenéjéből, Weissbach mutatta be a Filharmónikusokkal, 1933-ban) és két vonósnégyes. Végül megemlíti még, hogy átdolgozta Erkel Bánk bán operájának címszerepét tenorról bariton hangra. (1940.)

A RÁDIO ZENEI TERVEI

November 22-én a Rádió zenei tervei között „Felejthetetlen dallamok” című műsort találunk, amelyen Pataky Kálmán és Osváth Júlia énekel, az operaházi zenekart Rubányi Vilmos vezényli. „Academia Sacra” címen egyházzenei műsort hallunk, közreműködik Werner Alajos vezénylésével a főiskolai Scola, a Székesfehérvári Székesegyház énekkara, a Bazilika énekkara stb. „Barokk muzsika” címen lemez-műsor lesz.

23-án operaházi közvetítés lesz. Sor kerül a „Mai magyar szerzők” bemutatására és lemezről Chopin-műveket hallunk.

24-én a „Hangversenydobogón” Páka Jolán, Jámbor László énekel, ifj. Váczy Károly zongorázik és ifj. Banda Éde gondolkázik.

25-én Csajkovszky V. szimfóniáját halljuk.

26-án Ádám Jenő népdalfelőráját tartja. Végh Sándor hangversenyének kapcsolására is sor kerül.

27-én „Az én műsorom” címen Balogh Pál állít össze műsort, aminek az a lényege, hogy élvonalbeli

művészek olyan produkcióval szerepelnek, amivel a nyilvánosság előtt nem szoktak. Így pl. ifj. Oláh József zongorázik, Rajter Lajos gondolkázik, Lukács Margit énekel, Barabás Sári szintén zongorázik stb.

28-án operaházi kapcsolás lesz.

29-én „Lelűnt századok zenéje” címmel Tóth Lajos kamarakórusa énekel és a Rádió zenekara játszik.

30-án Sibelius-műveket hallunk.

31-én „Hangszerország háborúja” címen Babay József állít össze műsműsort.

December 1-én Kórh Endre énekel.

2-án Mozart zongora-hegedűszonátát játssza Raics István és Szervánszky Péter.

3-án Molnár Imre népdalfelőrája hangzik el és nagyzenekari, majd kamarazeneműveket kapunk lemezről.

4-én Jancsin Ferenc hegedül. „Öröm város három muzsikusa” címen Nagy Olivér állít össze műsort, aki egyúttal vezényli is a műveket.

5-én Stefániai Imre és Lászlóffy Margit játszik kétzongorán. Operaházi közvetítés is lesz és kamarazenét is hallunk.

KÜLFÖLDI HIREK

Csilléry Béla sikere Drezdában. A közelmúltban Drezdában vendégszerepelt Csilléry Béla, a Székesfővárosi Zenekar igazgató-karnagya. A Drezdai Filharmonikusokkal tartott hangversenyével nagy sikert aratott mind a sajtónál, mind a közönségnél.

Monteverdi emlékünnepeslly Karlsruhe-ban. A nagy olasz zeneszerző halálának 300. évfordulója alkalmából Karlsruhe-ban Monteverdi-emlékünnepelelyt rendeztek a nyár folyamán. Előadtak egy balettet Orff átírásában, számos madrigált és egyéb művet Monteverditől, valamint egy vonósnegyest, melyet Monteverdi emlékének szentelve barokk dallamok nyomán írt dr. Gerhard Nestler.

Ösbemutató-hetek Lipesében. A harmadik ösbemutató-hét zajlott le Lipesében, melyben bemutatták Schultze »A hideg szívé« és Orff »Carmina Catulli« c. új színpadi művét.

Új Casella-balett Rómában. Az elmúlt évadban a római operaháznak színrekerült Casella új balettje, melynek címe: La rosa del sogno.

Göllerich Gizella, a híres Bruckner életrajzírónak felesége, a kitűnő Liszt-tanítvány nemrég ünnepelte 85. születésnapját Linzben.

A »Felszállott a páva« külföldön. A prágai német filharmonikusok október 25-én nagy sikerrel előadták Kodály remek zenekari variációját. Ez volt a mű első előadása a cseh fővárosban. Április 11-én pedig Göttingenben kerül előadásra Kodálynak ez a remekműve.

Magyar zenei hét Erfurtban. Megírtuk, hogy Erfurtban magyar hét lesz, melyen Kodály Székelyfőnöje és Farkas Bűvös szekerénye is előadásra kerül. Ehhez a hírünkhöz még hozzáfűzzük, hogy e hó végén rendezik a német városban a magyar hetet és

az említett műveken kívül még előadják Vörösmarty Csongor és Tündét Farkas Ferenc zenéjével és lesz egy hangverseny is, melynek műsorán szerepel Veress Sándor hegedűversenye, Végh Sándorral a szólórészben. Az operákat és a zenekari hangversenyt br. Lukács Miklós vezényli.

Háborús ünnepi játékok Bayreuthban. Az idei nyáron is megrendezték Bayreuthban az ünnepi játékokat. Ezúttal a nürnbergi mesterdalnokok új beánitással való előadásai voltak az ünnepi játékok középpontjában. Tizenhat alkalommal élvezte a zsűfolt nézőtér közönsége Wagnernek ezt a remekművét. Az előadásokat Furtwängler és Abendroth felváltva vezényelték.

Gutenberghét Mainzban. 1943-as esztendő a könyvnyomtatás megindításának ötszázadik évfordulója. Ezért Mainzban, ahol a »Hof zum Jungen« ben Gutenberg János félezerével ez előt megindította a könyvnyomtatást, nagyszabású ünnepségeket rendeztek a ritka jubileum alkalmából. Az ünnepségek gerincét a zenei előadások, operastek és hangversenyek alkoták. Az operaelőadások célja a klasszikus vidám művészetnek való hódolás volt. Előadták Mozart Varázsfuvoláját, és Figaró házassága c. dal-művét, Verdi Falstaffját, Strauss János Denevérét, Monteverdi Orfeo-ját Carl Orff átdolgozásában (bár ez nem vidám zene) és Orff Carmina Burana c. oratórium-operáját. Zenekari hangversenyek, vonósnegyes- és dalestek hangzóitak még el a Gutenberg-héten.

Német vendégszereplések Szófiában. A tavalyi évadban igen sok bulgár művész vendégszerepelt Németországban és hasonló nagy számban utaztak német művészek Bulgária fővárosába. Így például a szófiai operacélet eseménye a Fidelio és a Bolygó hollandi előadása volt, melyeket Orthmann Erich, a berlini Néppera intendánusa vezetett. Ugyiszintén melegen ünnepelték Swarowsky Hansot, aki szintén a Bolygó hollandit és

Mozart Szóktetését vezényelte. Vendégzerepelt még Szófiában a Hamburgi Operaház; Schmidt-Isserstedt Hans vezényletével szintén a Szóktetéssel és a Varázsluvölával. Zenekari hangversenyeket is vezényeltek német karmesterek. Orthmann műsorán ismerte meg Szófia közönsége Bruckner III. szimfóniáját. Ugyanezen a műsoron szerepelt Kuteff holgár zenészerző »German« c. szimfónikus költeménye. Böhm Carl, a bécsi operaház igazgatója a IX. szimfóniát vezényelte, Szwadowsky pedig Reger Mozart variációival és a Halál és megdicsőüléssel aratott sikert.

Graupner-zenenapok Darmstadtban. Ma kevesen ismerik Graupner Christopht, pedig Bach-nak egyik nagytehetségű kortársa volt. Kuhnau növendéke, később a hamburgi operánál működik mint cembalista, végül Darmstadtba kerül mint udvari karmester. Kora egyik legnagyobb zeneszerzőjének tartotta. Írt kantátákat, szimfóniákat, ouvertüroket, koncerteket, operákat, zongoradarabokat stb. Híre olyan nagy volt, hogy Kuhnau halálakor őt is meghívták Lipésche Thomas-kántornak. Ekkor azonban, szembekerült Bach János Sebestyén-nel, aki szintén pályázott erre a nagynevű elődök által megszentelt állásra. Mindketőnek egy kantátát kellett írni. Baché lett a győzelem. Darmstadtban Graupner-zenenapokkal hódoltak a 17. század német zeneszerzője művészetének. Számos Graupner mű között előadták azt a kantátát is, amellyel pályázott a német mester a lipészi kántorátusra. Ugyanakkor elhangzott Bach 22. kantátája is, amellyel Bach megszerezte az állást Graupnerrel szemben.

Operaélet Zágrábban. A fiatal horvát állam fővárosában rendkívüli mértékben fellendült az operaélet. A múlt évadban előadták Wagner Rajna kincse c. dalművét és bemutatták Werner Egk Columbusát. Az olasz operákat Respighi Lángja és Cilea Francesco Adrienne Lecouvreur-je képviselte. Műsoron tartottak három nagysikerű horvát operát is:

Gotovac »Eros a kópé« és »Morana« c. dalműveit és Boris Papan-dopulo Napvirág c. operáját.

Rondo ostinato rézfúvókra. A nálunk is ismert fiatal német zeneszerző, Berger Theodor érdekes művét mutatta be a bécsi »trombitakórus«. A művet, melynek címe: Rondo ostinato — a szerző 10 trombitára, 8 puzonra, 2 basszus tubára és ütőhangszerekre írta.

Értékes cembelo a bécsi művészettörténeti múzeumban. A bécsi művészettörténeti múzeum legújabb beszerzése egy 1769-ből való cembaló, melyet a híres párisi mester, Pascal Taskin készített. A remek hangszeren a Pallavicini palotában korabeli művekből hangversenyt adtak.

BELFÖLDI HIREK

A Forray Kamarakórus vidéki hangversenyútja. Forrai Miklós egyik céljával tűzte ki, hogy a kórusirodalom remekműeit kamarakórusával a vidék részére is elérhetővé tegye és azokat népszerűsítse. Ezen tervé kivitelének jelentős állomása volt a Kamarakórus 18-i mohácsi és 23-i rimaszombati hangversenyútja. A mohácsi délutáni diákhangverseny és esti nyilvános hangverseny lelkes sikere megismétlődött a rimaszombati hangverseny alkalmával. A mohácsi hangversenyen Gyurkovits Mária is fellépett szólszámokkal. Forrai Miklós valamennyi mű előtt rövid ismertetőt tartott, Arcadelt, Viadana, Bach, Friderici, Isaac, Cherubini, Le Jeune és Lassus madrigáljai és motettái után Bartók, Bárdos és Kodály műveit adta elő a kamarakórus.

»Magasabb szellemi színvonalért« címen érdekes hangversenyekkel egybekötött előadássorozatot rendez egy legnagyobb főiskolai és egyetemi társadalmi egyesületnek, az Emericának Trans-Danubia korporációja. A tudás

elmélyítése és az ismeretek bővítése a rendezők célja, mert a »tudás nem dísz, hanem hatalom«, különösen a háborús korszakban, amikor az anyagi javak pusztulásával a lelki kincsek értéke növekszik. A kulturális munkában elsősorban az ismeretszerzés iránt fogékony művelt magyar középosztály részvételére számítanak a Trans-Danubia vezetői. Elgondolásaikat az október 28-án megrendezett első »Szinvonál-délután« zsűfólaság megtelt terme és lelkes hallgatósága igazolta.

Collegium Musicum Kolozsvárott. A kolozsvári állami zenekonzervatórium »Collegium Musicum« címmel 6 előadásból és ezekhez kapcsolódó hangversenyekből álló sorozatot rendez az évad folyamán. A Collegium Musicum célja az egyes művészeti korok megismertetése és a magyar nép- és műzene magyarázása. A sorozatot Veress Sándor előadása nyitotta meg a magyar népdalról, f. hó 14-én.

Bemutató Pécsen. Székely György, a pécsi Nemzeti Színház igazgatója Puskás Lajos és Losonczy Dezső Júlia szép leány c. zenés színjátékának bemutatását tervezi. Ez a színmű Nyíró József és Ottó Ferenc azonos című operáját megelőzően készült az ismert népballada alapján. A szerző a darab meséjében feldolgozott még két népballadát, a Pálbeli szép Antal és a Kőműves Kelemen címűeket. A színmű zenéje: előjáték, hangszeres közzjátékok, kórusok és aláfestő részek.

Az énekszó új száma. Az Énekszó c. folyóirat októberi számával lépett a második évtizedébe. A XI. évfolyam 1. számát Kerényi György Nyári levél c. cikke vezeti be, melyben a szerző egy báltoni dalszegény gyermekszanatórium magyartalan szelleme ellen folytatott harcáról számol be. Márton Barna a tanítóképzők és liceumok 1942–43. évi zenei életéről ad képet. A gimnáziumok zenei életéről Rajeczky Benjámintól adatokat, míg a polgári iskolák

tavalyi évének zenei életét dr. Rossa Ernő ismerteti. Az utóbbi kiemeli Pécs városát, mely beszámolója szerint »a legegészségesebb énekesrendi város. A hírek között közli a folyóirat, hogy az erdélyi római katolikus püspökök hat erdélyi fiú- és egy leánygimnáziumnak mind a nyolc osztályába bevezette az énektanítást, amint ez a protestáns gimnáziumokban eddig is volt. Örömmel üdvözljük ezt a hírt és reméljük, ezt a jó példát követni fogja a többi gimnázium is, mert amíg a gimnáziumban alig van énektanítás, addig nem lehet igazi zenekultúra, mert nem nevelődik zeneszerető nagyközönség.

A Magyar Zenei Szemle novemberi száma. Preisinger László, az új népközlő dalgyűjtemény megjelenése alkalmából ír a mű jelentőségéről és történelmi visszatekintést ad az elemi iskolai énektanítás elmúlt ötven esztendejére. Lakatos László Farkas Ödön kolozsvári alapvető munkásságáról ír tanulmányt. Tárnok Mária Szombathelyi zenetörténetéhez közel új adatokat, dr. Ujfalussy mándi Mándy Margit pedig a hangképzést tárgyalja. A könyvbírálatok során gagybátori E. László Kodály Bicina Hungaricájának IV. füzetét és Ádám Jenőnek »A skálától a szimfóniáig« c. könyvét bírálja. Décsi Péter pedig Lichtenberg Emil Mozart élete és művei c. könyvét ismerteti.

Előadás a szózat százéves zenéjéről. A Kisfaludy Társaság november 3-i ülésén Papp Viktor előadást tartott »A Szózat százéves zenéje« címmel.

Az opera születése a dráma szellemében. Dr. vámosi Nagy István tollából jelent meg a Rózsavölgyi és Társa cég kiadásában ez az érdekes és értékes könyv. A szerző Nietzsche A tragédia születése a zene szelleméből című híres munkájának éppen az ellenkezőjét fejt ki, azt, hogy hogyan született az opera a tragédia szelleméből. A mindvégig élvezetes és nagy tudással megírt könyvhöz Dohnányi, Ernő írt előszót.

TÓTH JÁNOS

**HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZITŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8**

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genfi nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezűleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarány, Grand Prix Medaille D'Or kifizetések.

Telefon 389-199

Részletfizetés.

Díjtalan árjegyzék.

42 éves cég

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyóház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 90 fillér, vasárnap 70 fillér
Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 50 " " 40 "

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál:

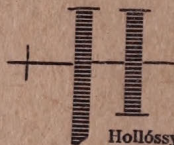
Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

Hollóssy János
könyvnyomtató

Budapest, VII.,
Jósika-utca 20.

300182 10

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

4. szám.

1943 december 10.

TARTALOM

A Bánk bán Helsinkiben. — Lakatos István: Bartók Béla hegedűversenyének magyar bemutatója. — Koch Lajos; Kacsóh Pongrácz 70. születésnapjára (I. rész). — Kozáky István dr.: Egy elfelejtett lantművészünkről. — A Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek. — Pályázati hirdetés.

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZÍTŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genfi nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezűleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarany, Grand Prix Medaille D'Or kitüntetések.

Telefon 589—199

Részletfizetés.

Díjtalan árjegyzék.

42 éves cég

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyóház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 90 fillér, vasárnap 70 fillér
Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 50 „ „ 40 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál:

Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-krt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

A BÁNK BÁN HELSINKIBEN

Október elején indultak útnak Helsinkibe Ferencsik János, Nádasdy Kálmán és Kornai János, az Operaház karmestere, főrendezője és fővilágosító, hogy Erkel remekművét sikerre vigyék. Berlin, Malmö, Stokholm, Turku, Helsinki volt az útirány.

Amikor a repülőgép megérkezett a finn fővárosba, a Svenska Teaternben a Mosoly országát adták sorozatosan.

A finnországi svédeknek ezen a prózai és operettszínházán kívül még egy zenés színháza van: a Suomalainen Ooppera, az állami operaház, mely a régi cári gárdistaszínházban működik. Itt készültek a Bánk bán előadására.

Rendkívüli együttes várta a magyar vendégeket, nagyszámú zene- és énekar, kitűnő szolisták. A finnek minden erejükkel összeszedték, hogy a testvérnép híres zenedrámáját méltóan tudják előadni. A háború bizony megtépázta a finn operaház gárdáját is. A zenekar tagjai, az énekesek és táncosok jórészt a fronton vannak, úgy hogy nagyobb együttest igénylő dalműveket most nem is tudnak műsorra tűzni. Három évvel ezelőtt hatalmas repertoárja volt Helsinki operaházának. Állandóan játszottak Wagnereket, Mozartokat és főleg oroszokat (Borisz Godunov, Igor herceg, Anyegin). Ma Mozarttól csak a Szóktetést tudják előadni.

Kél heti előkészítés után e hó második felében volt a premier. Nem csak finn premier, hanem világbemutató. A Bánk bánt csak a berlini rádióban adták elő egyszer, nyilvános, színpadon történő előadása külföldön még eddig nem volt.

A siker igen nagy volt. Az ujságok hasábjában méltatták külön a drámát és külön a zenét. Megállapították, hogy a 23-éves Katona drámája egyedülálló az irodalomtörténetben. A kor drámaírói mind Schiller szellemében írtak. Katona kivonta magát a schilleri-dráma bűvköréből. A Bánk bánban nincs megdicsőülés, az elbukottak nem bűneik miatt buktak el. A német idealizmusból nincs benne semmi. Nem szentimentális, hanem olyan kegyetlenül reális, mint maga az élet. A tragédia az élet állandó lényezője, az emberek közös nevezőre hozója. A nagyúr akkor érti meg Tiborcot, a népet, amikor saját tragédiájának örvényei felé viszi élete árja.

A zenét hasonlóan igen magasra helyezték. Elsősorban magyar jellege rázta meg a finn közvéleményt. Ilyet még nem hallottak. Értékelték Erkel drámai érzékét, és ezt a szerkesztési finomságot, ahogyan átvezet a deklamációból az ariózóba, onnan az áriába és végül az együttesbe. Az ujságok egyhangúan megállapították, hogy Erkel dalműve Verdi legjobb operáival vetekszik.

A bemutató után a közönség hosszasan ünnepelte a magyar művészeket, hódolt Erkel művészetének és ezen keresztül a magyar Géniusznak. A zenekar fanfárt adott, egy finn ujságíró pedig a színpádon beszédet intézett a magyar vendégekhez.

A Bánk bán azóta is műsoron van s bizonyára csak fokozódik népszerűsége. A magyar és finn történelem hasonlósága is hozzájárul ahhoz, hogy a finnek magukénak érezzék a magyar történelmi dalművet. Ez a bemutató az eddiginél is közelebb hozta a két nemzetet. És ez a közelebbkerülés éppen a bemutató által fog fokozódni. Ugyanis a megelőző sajtóteán a magyarok ismertették az operát és kihangsúlyozták, hogy Erkel magyar zenéje csak kezdet, az övénél van mélyebb magyar muzsika, mely a magyar népzeneből nőtt ki. Ezt az új magyar zenét ők még alig ismerik. A Psalmus Hungaricust is csak egyszer énekelték zongorakísérettel. A Bánk bán után általános vágy ébredt, hogy megismerjék a mai magyar muzsikát. „Ha ilyen nagyszerű a kezdet, milyen lehet a folytatás” — kérdezték egyhangulag a finnek.

Tőlünk függ elsősorban, hogy a testvérnép rövidesen ezt a „folytatást” is megismerje.

LAKATOS ISTVÁN:

BARTÓK BÉLA

HEGEDŰVERSENYÉNEK MAGYAR BEMUTATÓJA

Vaszy Viktor műsorpolitikájának köszönhető, hogy a Kolozsvári Filharmoniai Társaság idei első zenekari hangversenyének keretében szeptember 27-én megismerhetjük Bartóknak ezelőtt öt évvel írott hegedűversenyét. Más nemzetek, akiknek olyan jelentőségű zeneszerzőjük van, mint Bartók Béla, alig várják, hogy a zeneszerző tola alól kikerüljön a mű és már másorra tűzik, majd bemutatják. Bartóknak évekig kellett várnia, hogy versenyművét Magyarországon előadják. A Bartók hegedűverseny Kolozsvárt került bemutatásra. Örvendetesnek és a jövőre biztónak mondható, hogy Erdélyben szóla't meg előízben ez a remekmű. Elismerés illeti az illetékeseket, hogy ezt a zenei eseményt méltányolva, a hangversenyt rádión is közvetítették és így ország-világnak alkalmat adtak Bartók je.entős szerzeményének megismerésére.

Bartók Béla a maga különálló és személyes mondanivalóival mindig komoly feladatok elé állítja úgy az előadókat, mint a hallgatóságot. Az ő mélyen szántó, a zenei gondolatok súlyos, mindent átfogó érzelmi skáláján száguldó zenéje csak hibátlan előadásban érvényesül. Ebből a szempontból sem lehet senkinek kifogásolni valója, mert a magánhegedű szólamát Szervánszky Péter becsületesen előkészítette és a kolozsvári filharmonikus zenekar sem sajnálja a betanuláshoz szükséges próbákat.

Bartók új versenyműve formailag a klasszikus hármas tagolódást követi. A saroktételék szonátaformát mutatnak, míg a középső lassú rész változatok sorozata. Eppen Bartók klasszikus utakat kereső zenei ösztönének köszönhető, hogy az egész mű hármas tagoltságában a régi művek szigorú egyensúlyát követi, úgy a kidolgozásban, mint az időtartalomban. Az egyes tételek önmagukban is formailag kerek és arányukban biztonságosak. A felépítés logikusan követi a gondolkodó elme zenei megérzéseit. A témák kifejtésükben nyí egyenesen járják útjukat. Nem megszokott, mindennapi ez az út, de minden bonyodalmon keresztül is határozottan követik alkotójuk által megszabott kifejlődési vonalukat. Bár az átvezető részek minden mozgását első hallásra talán nem könnyű követni, a szigorú logika, mellyel Bartók, mint az öntudatos és útját fölényesen ismerő révkalauz zenei gondolatait kifejti minden nehézségen átszeli azt, aki a mondanivalók útvesztőjét figyelemmel kíséri. Eppen a versenymű lírai hangja, bő dallamvonala, a ritmusképletek merész és határozott jellege azok a tényezők, melyek a bartóki művet, a zenét élvezni akaró közönség előtt is könnyen érthetővé teszik.

A versenymű közeli rokonságot mutat a nagy hegedűversenyekkel. Mintha egyenes vonal vezetne a Bach E-dur versenytől a Beethoven és Brahms D-dur hegedűkoncerteken át az új Bartók műhöz. A hegedűverseny fejlődési vonalának szintézisét kapjuk Bartók hegedűversenyében. A hangszer kezelésében a mesterségbeli készség lehetőségein a magánszólam soha nem lendül túl, de itt is összefoglalja mindazt, amit ezen a hangszeren eddig valaha is elmondottak. A hegedűtechnika minden lehetőségét kihangsúlyozza Bartók a műben és nem riad vissza attól sem, hogy a romantikus versenyművek technikai eredményeit felhasználja. Irányában is összefoglaló ez a mű, de túl emelkedik a zene minden stílusformáján, csak vetülete az egyes stílusoknak. Bartók lángesze minden iránybeli feladatot átszűrve mutat meg és azt használja fel, ami benne legjellegzete-

sebb. A többszölamuság mesteri ötleteivel találkozunk, a témavezetés főlényes biztonságával, a hangzatköntös bizar és sokszor szinte merev kialakításával, bartóki klasszicizmussal, romantikával, impresszionizmussal. Mindez átértékelve jelenik meg és a zeneszerzés jól ismert mesterségbeli eredményei új, eddig nem hallott hangon szólnak meg. Megkapjuk azt, ami a magyar népdalban a leglényegesebb, ami a magyar verbunkós irányban legkarakterisztikusabb. A zene fejlődési vonala ott lebeg előttünk, amint a művet hallgatjuk és mégis minden szó és minden mondat, minden hangzat, minden ritmus, minden összhang, téma, motívum vagy annak töredéke egy nagy egyéniség új kifejezőmódjának tűnik. Éppen ez az egyéni szűrőn átvezetett zenei kifejezőmód jelzi Bartók lángeszét és emeli őt minden kortársa fölé. Bartók versenyműve ma már nem is hat az újdonság ingerével, már nem érezzük azt, hogy mondanivalói különlegesek, inkább azt halljuk, hogy ugyanazt mondja, amit emberek mindig mondtak, mióta beszélnek vagy írnak, vagy zenészszerznek, de ő másképp mondja el azt, amit ki kell mondania.

A szokásos nagy záratok sem hiányoznak (kadenciák), ezek a versenyművekben általában összefoglalják a tétel témakészletét és a hangszernek ezzel kapcsolatosan alkalmat adnak, hogy a benne rejlő adottságokat technikai lehetőségeket kihasználva a magánhangszer kezelője bizonyosságot tegyen mesterségbeli készségének fölényéről. A nagy mesterek versenyműveikben nem is írták meg előre zárlataikat, hanem azokat a szolista legtöbbször rögtönözte vagy előre elkészítette és úgy adta elő. Bartók maga írta meg a zárlatokat, mert ki is akadhatna, aki a bartóki mondanivalókat folytatni tudná, hol is lehetne az a hegedűs, aki Bartók szellemében kadenciát tudna szerkeszteni vagy szerezni. A versenymű zárlata is új utat mutat, ha itt-ott fel is csillanak a témák, lényegében az a zárlat, melyben Bartók szól, csak annyiban követi a régi utat, hogy a hangszer magánosan szól, elhagyja a zenekart és magában folytatja a mondanivalókat. A kadencia szerves része a mű kifejtésének, szorosan hozzátartozik és nélküle megszakadna a szerzemény gondolatmenete.

A magánhangszer szólama és a zenekari anyag szoros kapcsolatban van, egymás nélkül a mű elveszti értelmét. A hegedű mondanivalóit a zenekar egyes szólamai körüllelik, vagy vele együtt lélegzenek. Minden összeforr egy teljes egésszé, amellel a magánhangszer uralkodik az anyag felett. A hangszerelés csillogó ötletes és amellel gazdaságos. Különösen feltűnő az egyes hangszerek lehetőségeinek és adottságainak kihasználása. A vonós-test éneklő lehetőségeinek kihangsúlyozása, a fafuvók gyöngéd színeinek keverése, a nagybőgők és gordonkák méltóságteljes vonalvezetése, a dobok és általában az ütőhangszerek merész kihasználása, rézfuvók néha egymásután lépnek be, hogy egy hangzatsokorban egyesüljenek és soha nem hallott harcias kiáltásba törjenek.

Az első tétel indítása a hárfa egysíkú szabályosan ismétlődő hangzataival úgy hat, mint egy romantikus szerenád bevezetője, mely előkészíti a belépő magánhangszer dallamvonalát. A fő témával megszólaló hegedű karcsún, szemérmesen jelenik meg panaszos, lírai énekével. A lassú tétel gyöngéd, bánatos témája exhibicióként hat őszinte hangjával, siralmas panaszával. Az ötletesnél ötletesebb változatok mind az újdonság ingerével hatnak és kifogyhatatlan bőségsgazárból ömlenek a panaszos mondanivalók. Ugyanazt a közlést kapjuk újabb és újabb szavakban. Bartók kifejező készlete végtelennek látszik, mindig talál új szavakat egyazon érzés elmondására. Ez a tétel bizalmas hangjával a kamarazene út-

ait követi. A zenekar minden hangszerének szava fontos, mint ahogy egy vonósnégyesben minden hangszer külön mondanivalója összeforr egy egységes gondolatban. Mélységes férfibánat, ártatlan líra hangjait Őti meg a szerző és betekintést nyújt lelkének legbizalmasabb redőibe. A zárótétel is szónáforma kereteit mutatja, és tükörképe az első tételnek, csak míg versenymű nyitló vagy indítótétele párosütemű, addig a zárórész ritmusa páratlanütemű és időmértéke sokkal gyorsabb. Az új páratlan ritmus és időmértékfokozás annyira megváltoztatja a bevezetőrész jellegét, hogy alig lehet észrevenni, hogy a befejezőrész témakészlete azonos az indítótétellel. Mesteri ötlet volt a saroktételnek ilyenén való megoldása.

Bartók új hegedűversenye a legesodálatosabb ilvenszerű műve századunknak. Közei rokonságot mutat fejlődési vonalában a hegedűirodalom legpompásabb versenyműveivel, nemcsak anaxában, de kifejezési módjában is. Mintha ez a Bartók-mű összefoglalná mindazt, amit a zeneirodalom kimagasló hegedűversenyeiben kimondottak. A magánhangszer összeforr a zenekarral és szólama kihasználja a legvégsőkig a hegedű éneklő adottságait. Bartók él a korszerű zenekari kifejezés minden lehetőségével, ritmuselképzelései merészek, de ösztönösen egészségesek, dallamvonala olyan csodálatosan szép, hosszú lélegzetű és kifejezően gyöngéd, amelyenél Bartók-műben alig találkozhatunk. A szerzemény őszinte, keresetlen hangja előkelő helyet biztosít a Bartók-hegedűversenynak a világirodalomban.

A versenymű hangszerszerűségét annak köszönheti, hogy Bartók ártékelve alkalmazta benne a hegedűtechnika fejlődési, vonalának teljes skáláját Corellitől napjainkig, azért csillog és énekel a versenymű hegedűszólama.

A mű alaphangulata pesszimista és az emberiség örök küzdelmére mutat. Közei a rokonság a világirodalom nagy alkotásaival Goethe Faustjával vagy Madách Ember tragédiájával. Megnyugvást Bartók sem talál, csak vigasztaló hangjai vannak. Örökös, végnélküli küzdelem tornyosul az új Bartók-műben is, az élet százezü sárkányát ő sem tudja legyőzni, csak biztatni tud bennünket, hogy harcoljunk és bízza bízunk.

A hegedűszólam nehézségeivel a fiatal nemzedékünk egyik jelentős hegedűse bírkózott meg Szervánszky Péter, akinél alkalmasabb muzsikust alig találhattunk volna erre az előkelő szerepre. Fölényes biztossággal, mély zeneiességgel párosult gazdag mesterségbeli készséggel magyarázta az új Bartók művet. Vaszy Viktor lelkesen, őszinte ügyszereettel vezette kitűnő zenekarát és nem sajnált sem időt, sem munkát, hogy ez az újdonság jelentőségével arányos előadásban kerüljön a nyilvánosság elé.

Vaszy elgondolásai nemcsak nemese, de tiszteletreméltók is. Műsorpolitikája nagyon biztató és ha ezen az úton megmarad, akkor a kolozsvári filharmoniai társaság az ország második zenekarából rövid idő alatt a magyarság másik zenekari együttesévé lép elő és valóban érezni fogjuk, hogy mint annyiszor a történelem folyamán, Erdély nem volt szolgai másolója a budapesti zenei életének, hanem új színeivel és elgondolásaival kiegészítette, a főváros szerepét zenei életünk alakításában. A magyar zenei műveltségi fejlődési vonalának egyengetésében a budapesti és kolozsvári zenei élet párhuzamosan kell, hogy haladjon egymás mellett, utóbbi sohasem szabad kereszteződiének és miként a párhuzamos vonalak, csak a végtelenben találkozhatnak. Az eszményi cél, mely felé haladniok kell, a legszebb és legfelelősségteljesebb feladat, amely zenei vezetőknek adódhatik.

(Kolozsvár.)

KOCH LAJOS:

KACSOH PONGRÁC

70. születésnapjára.

A magyar tudomány és művészet egén gyakori jelenség, hogy legékezebb csillagai korán futnak le. Idő előtt lehullott meteor volí Kacsoh Pongrác is. Messze a láthatáron túl sugárzott fénye még letűnte után is és marandondó jelzi pályafutásának áldásos nyomait. Magyar fajtánk tiszta hajtása volt, a lélekben és tehetségben örökéletű faj tüneményes megnyilatkozása.

Kacsoh Pongrác 1873. december 15-én született Budapesten székely eredetű, régi magyar családból. Bölcsőjébe az égi tündérek az élet legszebb ajándékait dobták: jeles észbeli tehetséget, nemes nagyravágyást és az élet fensőbb javai iránt való finom fogékonyságot. A középiskolát a pesti ref. gimnáziumban kezdte, a kolozsvári kollégiumban végezte be. Nemcsak jeles tanuló, hanem kétszeresen csodagyermek: tízéves korában Siposs Antal zenedéjében zongorajátékával kitűnt, mint hatodikos gimnáziumi tanuló pedig elnyerte a kolozsvári egyetemen a tanárjelöltek számára kiírt pályadíjat. A középiskolai érettségi után a kolozsvári egyetem mennyiségtan-fizika szakára iratkozott be, ahol feltűnést keltő teljesítmények közben kitüntetéses vizsgákkal szerzett tanári és doktori oklevelet. Közben Farkas Odónnál tanult zongorát és zeneelméletet a Zenekonzervatóriumban. Ebben az időben megszervezte a kolozsvári egyetemi hallgatók zenekarát, egyúttal beállt a színház zenekarába fuvolásnak. 1896-ban a fehértemplomi gimnázium helyettes tanára, majd a temesvári tűzérknél leszolgált önkéntesi éve után 1898-ban kinevezték a budapesti VIII. ker. állami főgimnázium tanárává. Ekkor kezdte meg nagyszabású pedagógiai, művészi és társadalmi működését. A gimnáziumon kívül más intézetekben is tanított; néhány év alatt többszáz értekezése, bírálata jelent meg folyóiratokban, szaklapokban, napilapokban: természettudományi és matematikai tárgyak, közben zenelapot szerkeszt és komponál. Néhány népies dalát szűkebb baráti körben megkedvelték és énekelgették. Mint a Málnai-féle leányiskola tanára, az intézet növendékei számára »Csipkerózska« címen daljátékokot írt. E magyar levegőjű kis műnek köszönhetette azt a kitüntetést, hogy Bakonyi Károly felkérte a János vitéz szövegének megzenésítésére. Alig öt hónap alatt írta meg páratlan szépségű, Petőfi költeményével egyenrangú zenéjét. Óriási sikert aratott. A szürke matematika tanár neve máról-holnapra ismertté lett, dalait az egész ország ajkára vette. Kacsoh érezte, hogy a nagy siker számára kötelezettséget is jelent, művészi pályáján emelkednie kell. Ezért a kultuszminisztériumtól egy évi szabadságot kért. Ez alatt Herzfeld Viktor zeneakadémiai tanár vezetése mellett a zeneszerzés magasabb studiumait, az ellenponttant, fuga, zenei formát és hangszereles titkait sajátította el, majd ismereteinek és látókörének bővítése céljából hosszabb időt töltött külföldön. Tanulmányútja Olaszországon, Franciaországon, Anglián, Belgiumon, Németországon és Svájcban át vezetett. Külföldi útja folyamán a művészetek tanulmányozása mellett komoly érdeklődéssel fordult az iskolaügy felé. Közel nyolc hónapon át tartott ez az út. Minden tekintetben kifinomult művész és pedagógiai ismeretekben bő tapasztalatú tanár érkezett vissza. Az évek folyamán több daljátékokat is írt: Rákóczi, Mary Ann, Dorottyá; ezenkívül Pompei címen operát komponált, színdarabokhoz kísérőzenét szerzett: A harang, Liliom, Aranyásó, A pityergő csárdában, Fehér felhő, Kék madár; írt még sok népies műdalt, karénekeket, amelyeket közvetlenségük, dallamosságuk és magyarságuk folytán a közönség szívesen fogadott. A tudományos irodalom terén Pozitív

zeneesztétikájával, Zenefejlődéstörténetével, majd Enekepédagógiájával tűnt ki, amelynek módszere és a belefoglalt gyermekdalok alkotójuk nevét sokáig megőrizik. 1909-ben Apponyi Albert kultuszminiszter pedagógiai érdemei elismeréseképpen a kecskeméti főreál vezetésével bízta meg, egyúttal kinevezte a Zeneakadémiára az Énektanítóképző tanfolyam tanárává. Két és fél évi kecskeméti tartózkodása alatt nemcsak iskoláját virágoztatta fel, hanem a város kulturális ügyeibe iserőteljesen beavatkozott. Munkálkodását rövid időn belül a város zenei életének általános fellendülése követte. Átsegítette a zenedét válságán, új alapokra fektette a város műkedvelő zenekarát és működését a komoly zene terére vezette át, templomi filharmónikus-kórust szervezett és élénk publicisztikai működést fejtett ki, mint a Kecskeméti Lapok munkatársa. 1912 február 1-én a Székesfőváros meghívására mint zenei szakelőadó kezdte meg tevékenységét. Új hivatásában legfőbb szerelmének, a zeneművészet szakszerű műveléséhez jutott. Ebben az állásában kibővítette a fővárosi iskolákban az énekoktatást, az alsófokú zene-tanfolyamok folytatásaként felállította a közép- és felsőfokú tanfolyamokat központosítva, amiből 1922-ben a felsőbb zeneiskola I. testület, utóbb a Sztójánovits által szervezett Székesfővárosi Zenekar vezetését is átvette. Néhány éven át az Országos Dalosszövetség ügyvezető igazgatója és az Orsz. Zenészszövetség elnöke is volt. Óriási adminisztrációs elfoglaltságot kívánó hivatalait hatatlan munkabírással, energiával és azzal a nagyvonalú koncepcióval intézte, amellyel mint zenepedagógus a magyar zeneélet minden irányában való megszilárdításán és tökéletesítésén dolgozott. Nagy munkássága közepette hullott ki kezéből a toll. Végzetes betegségével egy esztendőig viaskodott. 1923 december 16-án halt meg.

A halála óta letűnt esztendőik távolságából meghiúsult pillantunk vissza életére és művére; meglátjuk azokat a vonásokat, amelyek Kacsóht mint embert, művészt és tudóst jellemzik. Egyetemes magyar tehetség volt, polihisztor hajlamokkal. Többoldalú képességeihez hasonlóan több természet rejtőzött benne, ami talán származásából eredő örökség. Ez némelykor sok jólelkűségben, kedvességben, úriasságban, szívéllyességben jelentkezett, máskor meg, »kritikus perceiben« szeszélyes, rideg, megközelíthetetlen volt. Nem tartozott a könnyen kezelhető természetek közé és mégis elragadó tudott lenni, aki környezetét felejthetetlen órákkal ajándékozta meg. Élete a legkülönbözőbb hangulathatárok között játszódtott le. Ezer ötlettel, arany humorral átszőtt percek után felborított, megváltoztatott mindent. Vérmérsékletében rejtett e sebesen váltakozó magatartás oka. Heves véralkatú, könnyen lobbanékony természet, de a következő percben kitörését megbánta és megutalmazta azokat, akiket előbb haragjával sújtott. Egyénisége kevésbé ismerte az alkalmazkodást, véleményeihez, elképzeléseihez makacsul ragaszkodott. Az egyénnel szemben gyakran kiméletlen volt, a magasabb közös érdekeket tartotta szem előtt. Szakfelügyelősége alatt egyszer egy öreg igazgatót kereste fel őt hivatalában. Kacsóh, akinek örökké főtt a feje valami tervben, a szokottnál is idegesebben járkált föl és alá szobájában. Mikor az igazgatót megpillantotta, keményen rászólt: »Tud olvasni?« Es kezénél fogva kivette az ajtó elé, a táblára mutatva elolvastatta vele: Fogad 12 és 2 között. »Most hány óra van?« Kivéve óráját, megállapította, hogy tíz perc múlva lesz csak tizenkettő. »Ajánlom magamat.« Ezzel otthagyta a meglepett igazgatót. Ennek az úrnak, aki valószínűleg egész életére meggyűlölte, csak az ideges Kacsóht volt alkalma megismerni. De milyen csekélység ez ahhoz, amikor a kecskeméti földrengés alkalmával egyetlen bátorító cikkével az egész város nyugalmát helyreállította, a lakosság álmát visszaadta. Zsenialításának szükségszerű következménye volt, hogy természetéből hiányzott az átlagember higgadsága.

(Folyt. köv.)

KOZÁKY ISTVÁN DR.:

EGY ELFELEDETT LANTMŰVÉSZÜNKRŐL

A hivatalos magyar zenetörténelem nem feledte el. Minden nagyobb zenetörténelemben olvashatunk róla. Zenetörténészeink, mint Isov Kálmán dr., Bartha Dénes dr. és Gombosi Ottó külön tudományos munkákat szenteltek életének, művészi alkotásainak. De mit tud róla a magyar közvélemény?

Pedig minden nagy ember alkotásaiban el van rejtve valami titkos írás és csak emberére kell, hogy találjon, aki el is tudja olvasni az írást — és meg tudja fejteni nagysága lényegét.

Verdi gyermekkori, ócska spinéjébe a bussetói iparos Stefano Cavaletti, egy kis cédulát helyezett el, amikor a gyermek Verdi részére a zongora beisejét megújította. A cédulát azután félszáz esztendő múlva találták meg a spinétben, amikor az már a Santa Agata-i Verdi-múzeumba vándorolt. Cavaletti büszkén vallja meg ezen az elrejtett kis cédulán, hogy ingyen dolgozott a kis Verdinek, mert felismerte nagy tehetségét, — és e felismerés kárpótolta őt fáradságáért...

Kerüljön hát végre felszínre egy hasonló »rejtett írás«, de — magyar írás!

Egy XVI. századi magyar származású, de a maga korában világhírű lantművész lantfantáziáinak mélyén, alkotásainak leképen találtam meg ezt a »rejtett magyar írást... Születésére nézve erdélyi szász volt, de magyar volt neve. — és muzsikája is! Talán kétkedve fogadják zenetörténészeink ezt a megállapítást, pedig alapos okokkal tudom aláírásmástani. Már maga a XVI. századi szerző is magyar ember volt, Szapolyai János budai udvarában nevelkedett, egy akkor közismert magyar lantművésztől tanulta meg, hogyan kell életet önteni a lant húrjaiba... Mikor hosszú évtizedes külföldi vándorlásai és szolgálatai után végre megint visszatért hazánkba, János királytól magyar nemességet kapott azzal az ígérettel, hogy azonfúl szívvel-lélekkel csak hazáját szolgálja.

Egy lant-tabulatúrájának korabeli kiadványában képe is látható... A tojásdad alakú, hathúrú, kísérőhúrokkal is ellátott lantot, a mai gitár elődjét keményen, de mégis kecsesen tartva kezében ül hatalmas, bozontos-szakállas alakja egy kis asztalka előtt... borongó, szűrő tekintettel bámul maga elé...

De hiszen még el sem árultam a nevét! Igazán zamatos, ízes erdélyi neve volt. Bakfark Bálintnak hívták. Soha sem használta a neki tulajdonított német Greff-nevet, ezt csak nevelői kedvéért vette fel, szűkebb hazájában, Erdélyben is mindig csak a magyarok halmazták el kitüntetésekkel, arról nem olvasunk, hogy akár Brassó németsege ünnepelte volna... Lantkottáinak, az u. n. tabulatúráknak lyoni, krakói, antwerpeni kiadásában szinte kizárólag Valentinus Bakfarkus Pannoniusnak nevezte magát, sőt német és francia kortársai is csak ezen a néven emlegették: Bakfartus Hungarus.

Sorsa — magyar sors volt. Már kora ifjúságában külföldre kellett mennie, hogy tüneményes zenei tehetségéhez méltóan érvényesülhessen. Ott azután hercegi és királyi udvarok versenyeztek művészetéért. Annnyira nagyra tartották, hogy a »modern Orfeusz« dicsőítő jelzőjével tüntették ki! Albrecht porosz herceg egy alkalommal magához hívatta őt Zsigmond lengyel király udvarából. — hogy az ő súlyos betegségében a magyar Bálint Mester lantmuzsikája hozzon számára enyhületet.

A XVI. században a lant olyan elterjedt hangszer volt, mint ma a zongora, olyan nagy művészei voltak ennek a hangszernek, mint pl. a pozsonyi születésű Neusiedler-testvérek, vagy a spanyol Don Louis Milán.

De Bálint Mester mindannyiukat túlszárnyalta, bizonynal játékának művésszerűségében is, — de lantkompozícióinak művészi felépítésében és belső tartalmában aztán annál inkább!

Nagyon különös ember lehetett ez a Bálint Mester! Jelmondata: Virtuti cedunt omnia! — Az erény eől minden meghátrál! És a sorsnak különös játéka, hogy éppen erről az oldalról érte életének legtragikusabb esalódása. A lengyel királyi udvarban minden hűséges szolgálata ellenére kémkedéssel gyanúsították, katonaság rohanta meg volna kis házát és felgyújtotta, őt pedig mindenéből kifosztotta... De ő a sors csapásait éppoly keményen viselte, mint ahogyan nem kábították el a szerencse családja játéka sem. Egyik lantkönyvébe ezt a mondatot írta be valaki, — talán éppen Bálint Mester sorsára gondolva: Contra fortunam pacientia! — Magyarául így mondanám: Sorsodat békén viseld! — Nem hasonlít-e ez a jelmondat Zrinyi jeligéjéhez? Sors bona nihil aliud... Bálint Mester zeneköltői alakjában találtam a költő Zrinyire emlékeztető vonásokat.

Mikor 1576-ban Páduában őt is utoléri a pestis, halála előtt minden kéziratát megsemmisítette, mert meg volt róla győződve, hogy ő utána senki sem fogja többé lantkompozíciót olyan szépen játszani, mint azt ő tudta... hát inkább pusztuljanak!

Mikor először vettem kezembe a nyomtatásban megjelent lantfantáziáinak Gombosi Ottónál mai hangjegyekre áttett kis gyűjteményét, csodálattal töltött el az a gondolat, hogy megszólaltatásával a mohácsi vész idejéből magyar muzsika csendül fel. Bizonyos, hogy ennek a muzsikának stílusa lényegileg azonos a XVI. században divatos nyugateurópai klasszikus kórusirodalom stílusával. Bálint Mester lantfantáziái olyanok, mintha Palestrina-kórusokat írt volna át, szigorúan négyszólamban, lantjára. De aztán olyan művésszettel írta meg ríccerajait, az ő korának »fúgáit«, akárcsak később az igazi fuga atyamestere, Bach János Sebestyén. Épen a szigorúan vett kontrapunktika az a pont, melyben muzsikája lényegesen különbözik bármely külföldi lantkomponistától. Valami különös borongós világ ez a lantmuzsika, mintha csak a mohácsi vészt követő évtizedek magyarjának tragédiájáról regélné!

Pedig szinte általánosan elismert zenetörténeti tényként szokás hangszílyozni, hogy Bálint Mester muzsikájában egy szemernyi magyarság nincsen. Igaz, hogy nem egy lantdarabjában lengyel, meg német motívumokat is feldolgozott, sőt valóban át is írt lantjára korabeli kórusműveket, — mégis, mikor először játszottam át zongorámon az ő lantfantáziáit, úgy éreztem, hogy magyar muzsikával van dolgom, — amely magyar, amellet hogy eltér attól, amit ma magyarnak érzünk! Ma általában a népdal világába nyúlunk vissza, hogy az ősi magyar zene alapelveiről világos képet kapjunk. Ez így is van rendjén, mert hiszen a nép ajkán élő dallamkincs ősi tradíciók letéteményese, és egyetlen természetes forrása lehet a modern magyar nemzeti zene reneszánszának, ha a népdalban megörökített ősi magyarságot a ma divatos nyugateurópai nagy zenei vívmányok keretében keltjük új életre! Hiszen ezt teszi Bartók, Kodály és nyomában számos magyar komponista...

De mi volna, ha Bálint Mester lantfantáziáiban is valami módon azokra az ősi magyar dallamelemekre találánk, amelyekre ma vissza kellett térni? Akkor úgy-e kiderülne, hogy a XVI. században még megvolt az az ősi alapokon nyugvó magyar műzene, amelyet ma csak úgy lehetett rekonstruálni, hogy visszatértünk az ősi alapokra, amikor népi zenénk csodás világának forrásaihoz szálltunk vissza.

Amikor Bálint Mester lantfantáziáit először áttanulmányoztam, olthatatlan vágyat éreztem arra, hogy ezt az embert mint művészt és komponistát feltámasszam, zenéjét mai magyar zenei nyelvünkre lefordítva közkedvetté tegyem. Ezért aztán modern zenekari apparátuson egy szvit formájában dolgoztam ki és építettem tovább egyik-másik lantfantáziáját.

1.) a) b) c) d)

2.) a) b) c) d)

3.) a) b) c) d) e) f) g)

4.) a) b) c) d) e)

Ez az ötlet volt kiindulópontja a Bálint-Suitenek, amelynek első tételében bemutatom, hogy mennyire igazán »praepalestrinás« Bálint Mesternek muzsikája, amikor közet hetven ütemet ki tudtam emelni egy lantfantáziájából és úgy tudtam átültetni a modern magyar zenekari muzsika keretébe, hogy a hallgató nem veszi észre, honnét kezdődik és meddig tart, ami hangról hangra a XVI. századi magyar mester munkája. Munka közben azután arra a különös megfigyelésre volt alkalmam, hogy Bálint Mester egy-egy lantfantáziájában nemcsak az egész szólamszövedék konstrukciójának belső vonalaiban, hanem a kontrapunktikus szűkmenetek tenor-, baszszus, vagy altszólamában egyugyanazon dallamnak egymás után következő mondatait folytatólagosan egymás fölé építette. Ilymódon néhány olyan gyönyörű és egészen nyilvánvalóan magyar témára bukkantam Bálint Mester lantfantáziáiban, hogy nyugodtan merem állítani, miszerint ez a mi XVI. századi mesterünk valóban magyar muzsikát írt, mert egyes szólamaiban eredetien magyar, sőt erdélyi stílusú cantus firmusokat rejtett el, míg lantkompozícióinak külső képe és menete a korabeli nyugateurópai zenei stílus elveit követte, — de csak látszólag, valójában attól lényegesen különbözik. Ami aztán őt a korabeli divatos lantmuzsikától lényegesen elválasztja és elkülöníti, — az benne éppen a magyar!

Az itt közölt négy dallamot sajátos eljárással hozgattam ki Bálint Mester lantfantáziájából. fel is használtam őket az említett Bálint-Szvitben, különösen a második tételben, melynek fugatója épp úgy Bálint Mesteré, mint a benne kiépített erdélyi stílusú magyar dallam. Az itt közölt utolsó dallam Bálint Mester f-moll-lantfantáziájának magja. Egészen olyan, mint egy ősi magyar egvházi ének, kezdete egyenesen a Boldogasszony Anyánkéra emlékeztet. Belőle fejlesztettem ki a Bálint-Suitenek harmadik tételét. egy lassan hőmpölygő Air-t.

Bálint Mester lantzenéje a régi magyar »úri muzsika«, a királyi és nemesi udvarok muzsikájának egy késői leszármazottja. Ma talán a Kodály-Bartók-féle »közösségi muzsika« mellett azt a »monumentális zenét« tarthatnók az egykori »úri muzsika« folytatójának, amely nincs közvetlen kapcsolatban a magyar népdallal, de szerzőjének egyéni, monumentális megélésében lényegileg azokon az ősi magyar zenei alapelemeken nyugszik, amelyekre a XVI. századi Bálint Mester is még jámaszkodott és amelyek végeredményben a ma is élő magyar népdal csodás művészi titkaival azonosak. A modern magyar muzsika remekei között elég szép számmal akad ilyen is.

Verdi azt mondta egyszer a modern muzsika fejlődéséről: Térjetez vissza a régiekhez és a visszatérés — haladás lesz! — Ime most visszatértünk egy ősi magyar zenei világba — és ezzel haladtunk a »zenei magyarság« lényegének felismerésében!

A RÁDIÓ ZENEI TERVEI

♦♦♦

December 13-án lemezzről Beethoven szonátát hallu k és „Premier“ címen zeneszerzők sikerei és balsikereiről tart előadást Innocent Vincze Ernő, az Operaházi zenekar és számos énekes közreműködésével. Vezényel Fridl Frigyes, rendező Balogh Pál.

14-én „Nagyvárad nap“ lesz. Ennek keretében két kitűnő énekkar műsorát halljuk, elsőnek az „Immaculata Intézet“ énekkara egyházi kórusokat mutat be, vezényel a nagyváradiak egyik legnépszerűbb női muzsikusa, Csikyné, Schipert Gitta. Műsorában Lasso, Festa, Halmos, Kodály és Bárdos egyházi műveit halljuk majd. A Tanítóképző Intézet énekkara Lukács László vezénylésével világi kórusokat énekel Lisztől, Bartóktól, Bárdostól és Kodálytól. A nagyváradai Zeneiskola tanárai, Antal Ila, Raáb Erzsébet, Szalay Stefánia és Mándy Margit, Haydn-tól, Wolfftól, és Lisztől mutat be műsort. Este operettelőadás lesz a Szigligeti Színházból.

15-én Böhm László összeállításában a „Zenei lexikon“ egyik előadását halljuk. Tervezet szerint sok részre bontott sorozatos előadásban számos érdekes zenei műszó kerül illusztrált bemutatásra. Haydn G-dur szimfóniája lemezzről

kerül közvetítésre. A Rádió hangversenydobogóján Tutsek Pirocska énekel, Weixelgärtner Egon zongorázik és a Budapesti Kórus karművekkel szerepel. Gregor Klára orgonázik Bach-, Antalffy-Zsíros- és Ottó-műveket.

16-án Brahms zongorahármasát halljuk. Faragó Ibolyka Liszt-, Chopin- és Strauss-műveket zongorázik. »A kóruszene gyöngyei« címmel Forrai karmarkórusa mutat be karszámokat.

17-én Mozart—Beethoven zenekari est kapcsolását vette tervbe a Rádió, vezényel br. Lukács Miklós. Ezen a napon még Molnár Imre tartja meg népdalfélóráját.

18-án a Végh-vonósnégyestársaság Beethoven cisz-moll vonósnégyesét játssza.

19-én Országh Tivadar hegedül, a Budai Dalárda ad hangversenyt. A tervek szerint Martzy Johanna és Dániel Ernő matinéját és a Székesfővárosi Zenekar hangversenyét kapcsolja még a Rádió.

20-án a Rádió hangversenydobogóján fellép Szegedi Ernő, Varga Tibor és Losonczy György. Az operaházi zenekart Dohnányi Ernő vezényli.

21-én „Palestrinától Respighiig“ címmel Patáky Kálmán, Gyurkovics Mária és a Forrai-kórus ad műsort.

22-én Puccini áriákat hallunk, és sor kerül Bach „Karácsonyi oratórium”-ának előadására is.

23-án Bösztörményi Nagy Béla és Csuka Béla Frank Cézár-szonátát játszik.

24-én „Mennyből az angyal” című művet Várhelyi Antal, Máthé Jolán és Molnár Anna ad műsort. A Budai Dalárda „Puer Natus est” című művet mutat be szép műveket, sor kerül művészlemezekre és nagyzenekari művekre is, továbbá a „Nagykarácsony éccakája” című műsor kapcsolására.

25-én Osváth Julia énekel a Székesszéki Zenekar műsorában. Délután sor kerül a jubiláris 25-ik „Mindenből mi denk nek” című műsorra és a Máday kamaraegyüttes „Karácsonyi kamaramuzsiká”-t játszik.

26-án a „Psalmus Hungaricus”-t halljuk és sor kerül a „Mai magyar szerzők” jubiláris 25-ik műsorára is. Hangfelmérő a Lammermoori Luciát kapjuk.

27-én a tervek szerint svéd zenekari műveket hallunk az Operaházi zenekar előadásában és Papp Viktor Jeritzáról tart előadást.

28-án Ravel-est lesz.

29-én a Rádió hangversenydobogóján Borsai Pál, Sallay Iván, Pócsa Ella és Czákó Éva működik közre.

30-án a Collégium Musicum előadására kerül sor és lesz egy Vivaldi-est is, közreműködik Bisztriczky Tibor.

31-én, Szilvester napján művészlemezeket és zenekari műveket kapunk, egyébként a műsor a szórákoztatás jegyében pereg le.

Január 1-én „Ünnepi est” keretében magyar zenekari műveket vezényel Dohnányi Ernő. Wehner Tibor Radnai Miklós zongoradarabjaiból ad elő s lesz operaházi kapcsolás is.

2-án a Szentgyörgyi vonósnyegyes ad hangversenyt.

KÜLFÖLDI HIREK

Színmű Chopinről. Ivaskevics Jaroszláv lengyel író Chopin életregényét színpadra vitte. Színdarabja középpontjában a nagy lengyel zeneköltő és George Sand szerelme áll. A cselekmény a h-móli szonáta körül szövődik. A színművet külföldön már több helyen nagy sikerrel bemutatták. Budapesten is sor kerül a közel jövőben az érdekes dráma bemutatására.

Ferencsik János külföldi hangversenyei. Ferencsik János két hangversenyt vezetett. Helsinkiben és egyet Stokholmban. Helsinkiben az egyik hangversenyen Beethoven, a másikon Strauss János-műveket adott elő. A stockholmi hangverseny műsora a következő volt: Bartók: Divertimento, Kodály: Galántai táncok, Beethoven G-dur zongoraverseny (a szólót egy finn zongoraművész játszotta) és egy Brahms-szimfónia.

Nádasdy Kálmán előadása Stokholmban. Nádasdy Kálmán, az Operaház főrendezője előadást tartott a stockholmi magyar intézetben meghívott közönség, színházi rendezők, díszlettervezők és igazgatók részére. Előadásának címe volt: A magyar zenés-színpad művészete. Ez volt az első előadás, mely a stockholmi magyar intézetben elhangzott.

Vastüggöny operakomédiákkal. A bécsi Operaház új vastüggönnyel készített, melyre neves festők rajestették a német operák közismert figuráit, középpontban a Mesterdalnokok alakjaival.

25-éves a Pfizner-egyesület. Huszonöt éve alapították a kiváló német mester lelkes hívei a Pfizner-egyesületet. Az egyesület célul tűzte ki Pfizner műveinek népszerűsítését és általában a német művészet ápolását. 1930 óta Furtwängler áll az egyesület élén.

BELFÖLDI HIREK

Új egyházi művek. »Hozsanna« címmel öt himnusz jelent meg vegyeskarra és orgonára Deák Bárdos György tollából. Az öt himnusból a három első Jézus dicsőítése, a negyedik Tantum ergo, az ötödik pedig Ave Maria. A himnuszok magyar szövege is Deák Bárdos munkája.

A Rózsavölgyi cég új zenei lektora. Az ismert régi zeneműkiadó és kereskedő cég körlevelet intézett közönségéhez és a magyar muzsikuss világhoz. A körlevél kezdete így szól: A 93-éves Rózsavölgyi cég, hogy zenei kiadványaiban a kötelező tradíciót és a mai kor szellemi igényét továbbra is biztosítsa, a zeneműkiadás élére, mint tanácsadót és zenei lektort Forrai Miklóst, a Zeneművészeti Főiskola tanárát hívta meg. — Örömmel üdvözljük a cégnél azt a törekvését, mely ebben a pár sorban kifejeződik. Reméljük Forrai lektorságából sok haszna lesz a komoly magyar zeneirodalomnak.

Új Kazacsay-dalok jelentek meg. Kazacsay Tibor, a rendkívül termékeny zeneköltő, új dalokkal lépett a közvélemény elé. Négy füzet dala jelent meg Bárd Ferenc és Fia kiadásában. (Op. 57., 68., 69. és 72.) Az op. 57. két dal Nagylaki Jenő és Fekete István versére; az op. 68. négy Verlaine-dal Szabó Lőrinc fordításaira, az op. 69. három kínai dal Kosztolányi Dezső kínai versfordításaira; az op. 72. pedig három Móra-versre írt dal. A dalok kitűnnek benső átéléseikkel, hangulatgazdagságaikkal, a dallamok énekszerűségeivel és a zongorakisérek ötletességeivel.

Monteverdi-jubileum a Rádióban. November 30-án Monteverdi halála 300. évfordulója alkalmából a Rádió emlékestet rendezett. Ezen Horusitzky Zoltán tartott előadást »300 éve halt meg az Orfeo zeneszerzője« címmel. Közben Tiszai

Magda előadta Arianna panaszát, Nagypál László részleteket énekelt kamaraegyüttes kísérettel a Combattimento di Tanerredo e Clorinda c. világi oratóriumból (elhangzott az a rész, melyben először szerepelt a zene történetében a zenekari tremoló), Rissay Pál a Ballo delle Ingrate egy basszus áriáját adta elő és végül a három közreműködő elénekelte Monteverdi utolsó operájának, a Poppea megkoronáztatásának egy hármását.

A Szegedi Filharmonia megnyitó hangversenye. November 7-én vasárnap volt a Szegedi Filharmonia idei első hangversenye. Fricsay Ferenc állt a zenekar élén és Dohnányi Ernő volt az est szólistája. Dohnányi Mozart D-dur versenyt játszott. Elhangzott még Smetana »Moldva« c. szimfónikus költeménye, egy szegedi ujdonság, Bartók Két arckép-e és egy magyar ujdonság Kodály István Bálint-szvitje, melyet Bakfark Bálint motívumaira írt. A közönség ünnepelte a vendégszereplő mestert és a kiváló karmestert és melegen fogadta Kodály művét.

A Filharmoniai Társaság jubiláris hangversenye. Fennállásának 90. esztendőjét ünnepelte a Filharmoniai Társaság november 26-iki hangversenyével. Az elnök-karnagy Dohnányi állt a zenekar élén és ő volt a szólistája is az ünnepi estnek. A műsor a legnagyobb magyar zeneszerzők műveiből állt. Liszt, Bartók, Dohnányi és Kodály művei hangzottak el. A Filharmoniai Társaság 90. évtét egy későbbi számunkban fogjuk ismertetni.

A mai magyar zeneszerzők jubiláris hangversenye. F. hó 26-án lesz a Rádióban a »Mai magyar zeneszerzők« 25. hangversenye. Ez alkalommal zenekar áll a magyar zeneszerzők rendelkezésére. Műsora kerül Hajdu Mihály Szerenádja, Geszler György Viharmalom c. szimfónikus költeménye (bemutató), Horusitzky Zongoraversenye (a zongoraszólamot a szerző játssza),

Kenessey Az arany meg az asszony-nyílánya (bemutató) és Lisznyay Szabó Gábor Zenei képeskönyv c. műve (bemutató). A hangversenyt Rajter Lajos vezényli.

Énekkari hangversenyek bérletben. A Népművelési Bizottság a Magyar Dalos Egyesületek Országos Szövetségének közreműködésével öt énekkari hangversenyt rendez bérletben. Az érdekes újításra az a tény vezette a Népművelési Bizottságot és a Dalosszövetséget, hogy az énekkarok nagy nemzeti kultúrát szolgáló munkássága nem minden esetben találkozik a hangversenylátogató közönség megértő támogatásával. Ez annál inkább lecsújtó, mivel éppen az énekkarok munkáján keresztül érezte először hatását a magyar zene újjászületését célzó mozgalom és az énekkarok voltak azok, amelyek először ismertették meg a külfölddel a magyar népzene épülő új magyar zenét. A hangversenyeken megszólalnak az énekkari irodalom remekei kezdve a klasszikus madrigáloktól a mai magyar kórusirodalom legszebb alkotásain keresztül a nagyzenekari kíséretet igénylő oratóriumig. A hangversenyek változatosabbá tétele érdekében az énekkari művek mellett szóló-számok is lesznek és három hangversenyen zenekari művek is elhangzanak. Az öt hangversenyből álló sorozat első este már megvolt december 6-án. A Gamma Énekkar és a Székesfehérvári Kamara-kórus énekelt. Közreműködött szólószámokkal Cserfalvi Eliz és Máthé Jolán. A második hangversenyen, 1944 január 9-én a Budai Dalárda és a Szföv. Elektromos-, Gáz- és Vízművek egyesített ének- és zene-

kara szerepel, Dániel Ernő Liszt Haláltáncát adja elő és Basilides Mária szólószámokat énekel. Február 13-án a Weiss Manfréd-gyári ének- és zenekar és a »Magyarság« dalegylet szerepel. Ország-h Tivadar és Laczkovics János szólózik. Március 19-én a Pénzjegy-nyomda és a Magyar Textilipar énekkara szerepel, közreműködik a Máday-trió és Fodor János. Az ötödik hangversenyen, április 22-én a Testvériség férfikar és a Budapesti Kórus szerepel. Műsoron: Petrassi: Halottak kara és Bach: Kantáta. A zenekari részeket a Székesfővárosi Zenekar adja elő.

Előadás a dzseszről. A Magyar Művelődés Házában a Gyáriparosok Országos Szövetségének szabadidő mozgalma keretében rendezett műsoros esten Molnár Antal, a Zeneművészeti Főiskola tanára előadást tartott a dzseszről. Az előadást lapunk közli.

A Zeneművészeti Főiskola új orgona-tanára. Tekintettel arra, hogy Schmidthauer Lajos lemondott a Zeneművészeti Főiskolában betöltött orgonatanári állásáról, az ezáltal megüresedett helyre a vallás- és közoktatásügyi miniszter dr. Laczkovics János orgonaművészt, a Rádió zenei osztályának vezetőjét hívta meg.

Zenei, irodalmi és művészeti »Panthéon«. A Rózsavölgyi cég ezzel a címmel 6 előadást rendez a Zeneművészeti Főiskola kamaratermében. Az előadások fele zenei vonatkozású. Az első előadás már elhangzott november 27-én. *Isoz Kálmán* dr. tartotta. Előadása címe volt: „A nagy magyar triász: Liszt—Erkel—Mosonyi életéről, alkotásaik- és hatásaikról a magyar zeneirodalom és művészet fejlődé-

sére, Báthy Anna és Veress Endre dalok éneklésével, valamint Böszörményi Nagy Béla zongorajátékával illusztrálta az előadást. 1944 februárban lesz a »Phantheon« második előadása, melyet *Molnár Antal* tart Debussyről. A márciusi záró előadás címe: »Néhány pillantás Beethoven alkotóműhelyébe«. Az előadó: *Bartha Dénes dr.*

A Pécsi Zenekedvelők Egyesülete és a Fővárosi Népművelés 2. közös hangversenye Pécsen e hó 13-án lesz. Ez alkalommal Gyurkovics Mária énekel áriákat és dalokat Mozarttól, Donizettitől, Erkeltől, Hubaytól és Lavottától. A hangversenyt Thirring Zoltán, a pécsi városi zenekosok tanára működik közre gordonkaszámmal.

Kiéne évtized a magyar művészet szolgálataiban. Ez a címe annak a nagyjelentőségű emlékkönyvnek, amelyet a Filharmóniai Társaság ad ki a Filharmóniai Társaság Barátai Egyesületének támogatásával, fennállása 90 éves jubileuma alkalmából. Az emlékkönyv negyedré, alakban, több mint 250 oldal terjedelemben a Kir. Magyar Egyetemi nyomdában készül. A mű írója: *Csuka Béla*.

Klasszikus kamarahangverseny Pécsen. Magas színvonalú, változatos műsorú klasszikus kamarazenehangverseny hangzott el Pécsen, a Pécsi Zenekedvelők Egyesületének rendezésében november 8-án. A műsor a bécsi klasszikusok nagy triászának művésztétét idézte. Műsoron volt Haydn G-dur vonósnégyese, Mozart D-dur fuvola négyese és Beethoven B-dur zongora-hármasa. Előadók: vitéz Hartay Ferenc, M. Graef Tildi, Maros Rudolf, Piovesan Sirio, Takács Jenő és Thirring Zoltán.

A Pécsi Zenekedvelők Egyesületének munkaterve. Működése 70. évét ünneplő nagymúltú egyesület a Fő-

városi Népműveléssel együttesen rendez — amint ezt megírtuk — hangversenyeket. Ezenkívül az egyesület még hat kamarahangversenyt is tart, melyek közül az első volt a november 8-iki klasszikus kamarahangverseny. A további öt hangversenyen a tervek szerint előadásra kerülnek zongora-hegedű szonáták Beethovenról, Mozarttól és Veress Sándortól, zongora-gordonka szonáták Bachtól, Brahms-tól és Debussytól, zongora-hegedűgordonka triók Beethovenról, Schuberttől és Mendelssohntól, vonósnégyesek Haydntól, Mozarttól, Beethovenról, Schuberttől, Dvoraktól és Kodálytól, zongora-ötösök Schuberttől, Schumannról és Dohnányitól és egyéb művek, mint: Beethoven Fuvola-szerenádja, Mozart Klarinét-ötöse, Vivaldi Fuvola koncertje vonós és continuo kísérettel, Hummel triója fuvolára, gordonkára és zongorára, stb. Az Egyesületnek ez a munkaterve nemcsak a most zajló pécsi zeneélet elevenségét és színvonalasságát mutatja, hanem nagy távlatokat is nyit. Hisszük, hogy zenekulturánk pécsi építőinek törekvéseit megértik Pécsen és reméljük, hasonló törekvéssre buzdítja ez a munka a többi vidéki város zenei tényezőit is.

Respighi és Odák-bemutató Ujvidéken. Érdekes hangversenyt rendezett november 21-én Ujvidéken az »Ujvidéki Vonósnégyes«. Verdi vonósnégyese mellett bemutatták Respighi »A naplemente« című lírikus poemját, melyet a szerző mezzoszoprán szőlőra és vonósnégyesre írt (az énekszólómat Simányi Erzsébet, a Délvidéki Konzervatórium tanára adta elő) és Odák Krsto, híres horvát zeneszerző és folklórlista III. vonósnégyesét.

A Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola és a Népművelési Bizottság együttműködése. A Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola évek óta rendez szemináriumi hangversenyeket, melyeken tanárok magyarázzák a növendékek által előadott műveket, megvilágítják azok stílusát és a kort, amelybe tartoznak. Az eddig zárt jellegű szemináriumi hangversenyek most bizonyos fokig nyilvánosak lettek azáltal, hogy a Népművelési Bizottság elhozta ezekre közönségét. Ennek az együttműködésnek ket-
tős haszna van: egyrészt a Felsőbb zeneiskola belső életébe betekintést nyernek olyanok is, akik eddig távol álltak tőle, másrészt zenei műveltségüket tökéletesíthetik azok is, akik zenei tanulmányokat már nem folytatnak. Az első szemináriumi hangverseny december 8-án volt. Ez alkalommal a preklasszikus zene ismertetése volt a cél. Geszler Odón igazgató bevezetője után R. Zipernovszky Mária tanárnő ismertette előadásában a preklasszikus stílust. Utána az intézet növendékei műveket adtak elő Scarlattit Domenicotól, Ecclestől, Marcello-tól, Leotól, stb.

A bécsi Operaház igazgatója, dr. Böhm Károly vezényli a Filharmónikusainkat 1944 január 7-én. Műsora: Weber: Bűvös vadász-nyitány, Strauss Richárd: Halál és megdicsőülés és Brahms III. szimfónia.

A Bécsi Filharmónikusok Budapestre jönnek. Március 14-én vendégszerepelnek Budapesten a Bécsi Filharmónikusok a Filharmóniai Társaság bérleti hangversenyei keretében. A Bécsi Filharmónikusok élén Furtwängler áll.

Modern művek bemutatása. A korunk zeneköltői c. hangversenysorozat I. estjének műsorán több modern mű hangzik el először Budapesten. Honegger zenekari szvitje, Rieti szerenádja hegedűszólóra és kizsenekarra (a szót Garai György játssza) és Ravel Don Quichotte-dalai (Kóréh Endrével). Ezenkívül még műsorra kerül Horusitzky Zoltán zongoraversenye (Böszörményi Nagy Bélával) és a Tűzmadárszvit.

PÁLYÁZATI HIRDETMENY.

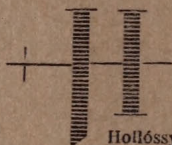
A Magyar Országos Katolikus Kántorszövetség pályázatot hirdet alábbi egyházi zenei művekre:

I. **Enekkari műre** templomi használatra latin, magyar vagy hazai nemzetiségi nyelven, (ez utóbbi esetben latin vagy magyar nyelven is), bárminemű 3 vagy többszólamú karra, orgonakísérettel, vagy anélkül. Beküldési határidő: 1944. február 1. I. díj 400 P, II. díj 200 P, III. díj 100 P.

II. **Orgonaműre.** Különbözőbb kikötés nincsen. Beküldési határidő: 1944. március 1. I. díj 400 P, II. díj 200 P, III. díj 100 P.

III. **Vegyeskari műszekompozícióra** (orgonakísérettel, ezenkívül esetleg ad libitum kís. zenekari kísérettel. A mű nehézségi foka és hangterjedelme kisebb templomi kórusok teljesíthetőségét tartsa szem előtt. Beküldési határidő: 1944. május 1. I. díj 1000 P, II. díj 500 P.

A pályázati műveket a Magyar Országos Katolikus Kántorszövetség hivatalos helyiségében (Budapest, IV., Ferenciek-tere 7. III. lépcső, II. 9.) kell beküldeni. Pályázni csak elő nem adott művekkellehet. A pályázat titkos. A művet olyan leírásban kell beküldeni, amelyből a szerző nem tűnik ki. A műre jelölje irandó, amely a pályázó nevét és pontos címét tartalmazó és a pályázathoz mellékelte zárt borítékra is irandó. A pályázatok elbírálását a Kántorszövetség művész. bizottsága szakértők bevonásával végzi.

Hollóssy János
könyvnyomató

Budapest, VII.,
Jósika-utca 20.

**A Pécsi Zenekedvelők Egyesülete és a Székesfőváros
Népművelési Bizottságának közös rendezésében**

1943. december 13-án

Pécsett

tartandó hangversenye.

Közreműködnek:

Gyurkovics Mária, a M. Kir. Operaház magánénekese, vitéz Hartay Ferenc,
fuvolaművész a M. Kir. Operaház tagja, Forrai Miklós, a Zeneművészeti
Főiskola tanára, Thirring Zoltán gondokaművész és Sz. Horváth Mihály.

M Ű S O R :

1. a) MOZART: Et incarnatus est... a c-moll miséből.
b) MOZART: Constanza áriája a »Szöktetés a szerályból« c. operából.
Énekli: Gyurkovics Mária.
Zongorán kísér: Forrai Miklós.
2. a) BOCCHERINI: Adagio és Allegro,
b) WEBER: Szonáta A-dur.
Előadja: Thirring Zoltán gondokaművész.
Zongorán kísér: Sz. Horváth Mihály.
3. a) HUBAY: Madárdal a »Cremonai hegedűs« c. operából.
b) LAVOTTA: Rég volt...
c) ERKEL: Gara Mária áriája a »Hunyadi László« c. operából.
A fuvolaszólót játsza: v. Hartay Ferenc.
Énekli: Gyurkovics Mária.
Zongorán kísér: Forrai Miklós.

— S Z Ű N E T —

4. a) GOENS: Scherzo,
b) SAINT—SAENS: A hattyú,
c) GRANADOS: Spanyol tánc,
d) POPPER: Fonódal.
Előadja: Thirring Zoltán gondokaművész.
Zongorán kísér: Sz. Horváth Mihály.
5. a) DONIZETTI: Örülési ária a »Lammermoori Lucia« c. operából,
b) ADAM—MOZART: Bravur változatok.
A fuvolaszólót játsza: v. Hartay Ferenc.
Énekli: Gyurkovics Mária.
Zongorán kísér: Forrai Miklós, a Zeneművészeti Főiskola tanára.

13 300182 4

A ZENE

Alapította: DR. SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR. HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁCH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

5. szám

1944. január 3.

✱

TARTALOM

Hajdu Mihály: A „mai magyar zeneszerzők” huszonötödik rádióhangversenye. — Horusitzky Zoltán: Monteverdi. Halála 300. évfordulójára. — Koch Lajos: Kacsóh Pongrác 70. születésnapjára. — Élő magyar zeneszerzők: Farkas Ferenc (Lakatos István). — A Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek.

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

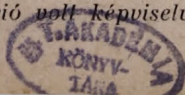
Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 381—529

A MAI MAGYAR ZENESZERZŐK HUSZONÖTÖDIK RÁDIÓHANGVERSENYE

Huszonöt hangverseny a rádió műsorában nem sok. De negyedszáz szerzői-est igen tekintélyes szám, hiszen a hangversenytermekben mostanában egy-egy szerzői-est is ritkaság. Nem is nagyon kockáztatják meg fiatal zeneszerzőink, hogy költséges szerzői hangversenyeken mulassák be szerzeményeiket. Háládatlan próbálkozás volna. Éppen ezért fokozott jelentősége van a rádió hangversenysorozatának, amelynek keretében a legnagyobb nyilvánosság elé kerülhetnek zeneszerzőink. A rádió vezetősége átértékelte az ilyen bemutató hangversenyek szükségességét, megértéssel ad alkalmat zeneszerzőinknek új művek előadására. A zeneszerzők együttes megbeszélések alapján maguk állítják össze a műsort.

Három évvel ezelőtt kezdődött el a sorozat és a december 26-i zenekari hangversennyel elérkezett a jubiláris huszonötödik hangversenyig. Talán meg lehet majd valósítani azt a tervet is, hogy ezeket a bemutató szerzői eseteket nyilvános hangverseny keretében rendezzék meg rádió-kapcsolással. Ehhez még több összefogásra lenne szükség: sajnos, zeneszerzőink izoláltságukban ezelőtt egymásról és műveikről alig szereztek tudomást. Mit várjunk akkor a közönségtől? Pedig mindenkiben találhatunk értékeket, viszont a legnagyobb alkotók műveiben is előfordulhatnak gyengébb pontok. Hiszen Mascagni, vagy Leoncavallo egyjelen művével érte el a halhatatlanságot!

Az összefogás kezdeti eredménye az a 25 rádióhangverseny, amelyen elsősorban a fiatalabb generáció volt képviselve, de korhatár nélkül elő-

adásra kerültek idősebb, jól ismert zeneszerzőink művei is, főleg több olyan kompozíció, amely speciális összetételénél fogva egyébként (hangverseny-teremben) nehezen lenne bemutatható. Másik eredmény: a fiatal zeneszerzőgárda lehetőségét talál műveinek előadására. Tapasztal, önmagát is jobban megismeri és nagyobb munkakedvvel dolgozik, aminek hatását — ha talán közvetve is — a hangversenyek műsorain az egyre növekvő számú magyar szerzemények is mutatják. Zeneéletünk irányítói számára sem lehet közömbös, hogy a „mai magyar zeneszerzők“ címen elhangzott rádiósorozatban közel 200 kompozíció került bemutatásra.

Egyelőre, a háborús viszonyok miatt nem valósítható meg az a terv, amely szerint vidéki nagyobb városokban a helyi népművelési bizottságokkal karöltve megrendeznék a hasonló szerzői hangversenyeket és az új magyar zenei termést a vidéki közönséggel is megismertetnék. Még nagyobb akadály gördül a külföldi kapcsolatok fenntartása, esetleg rádió-cserehangversenyek keretében szerzői műsorok rendezése elé. Súlyos probléma a kotta-kiadás kérdése is, amelynek megoldása az általános helyzet javulása után egyik legsürgősebb feladatunk. Egyelőre legfeljebb antológia formában lehetne a műveket nagyobb költségek nélkül sajtó alá hozni. Mindehhez azonban pénz kell, sőt állami támogatás.

Visszatekintve a huszonöt hangversenyre, rövid összefoglalásban szögezzük le a következőket: 1940. április 4-én indult meg a sorozat, ez évben három hangverseny volt, 1941-ben öt, 1942-ben kilenc, és 1943-ban nyolc hangversenyen szólt meg összesen 36 zeneszerző. Műsorra került 175 kompozíció, úgymint 61 dal zongorakisérettel, 1 dalciklus hárfa-kvintett kísérettel, 55 zongoradarab, 4 kétfonórás mű, 9 kórusmű, 36 kamaramű (1 vonós-hatos, 1 hárfa-fúvóshatos, 1 fúvósötös, 9 vonós-négyes, 2 vonóstrió, 3 zongorás-trió, 1 hárfa-fuvola-brácsatrió, 1 trió két hegedűre és fuvolára, 1 fúvóstrió, 3 duó hegedűre és brácsára, 1 duó két hegedűre, 6 hegedű-zongoraduó, vagy szonáta, 1 brácsa-zongora duó, 2 cselló-zongora duó, 1 hegedű-gordonka szonáta, 2 nagybőgő-zongora duó), továbbá 3 gordonka darab és 5 zenekari mű.

A szereplő zeneszerzők névsora a következő: Bocskai Imre, Dávid Gyula, D'Isos István, Érsek Mária, Eördögh János, Farkas Ferenc, Gárdonyi Zoltán, Geszler György, Geszler Ödön, Gyulai Elemér, Hajdu Mihály, Hollósy Kornél, Horusitzky Zoltán, Huzella Elek, Járdányi Pál, KapiKrálik Jenő, Kazacsay Tibor, Kenessey Jenő, Lisznyay Szabó Gábor, Makay Attila, Maros Rudolf, Ország Tivadar, Ottó Ferenc, Pongrácz Géza, Pongrácz Zoltán, Rajter Lajos, Sugár Rezső, Suhayda Mária,

Sulyok Imre, Szatmári (Sauerwald) Géza, Szervánszky Endre, Tóth Dénes, Vannay János, Vaszy Viktor, Veress Sándor és Vincze Ottó.

Az előadók lelkesedéssel magukévá tették a zeneszerzők ügyét és a legnevesebb művészek közül is többen vállalkoztak a művek megtanulására. Közreműködött 58 előadó és 9 együttes (kvartett, trió, kórus, stb.) ezenkívül néhányszor maguk a szerzők is. A 25 hangversenyen a következő előadóművészek, illetve együttesek szerepeltek: Basilides Mária, ifj. Banda Ede, Batári József, Bisztriczky Tibor, Böszörményi-Nagy Béla, Csóka Béla, Dániel Ernő, Dániel Ilonka, Dobos Imre, Eyssen Irén, Eördögh János, Frank Lajos, Furka Gizella, Füzesi Emilia, Gémes Irén, Heinz Hugó, Hajdu Mihály, Hochstrasser Ferenc, Horusitzky Zoltán, Janthó Bertalan, Jeney Zoltán, Kálmán Mária, Kiss Gyula, Konti Dárus, Kreszné Sztojanovits Lili, Laczkovich János, László Magda, Littasy György, Major Blanka, Maleczky Oszkár, Martzy Johanna, Máthé Jolán, Molnár Anna, Molnár Klára, Montág Lajos, Montág Vilmos, Nováki László, Ország Tivadar, Pallagi János, Petri Kató, Páricsi Pál, Pongrácz Margit, Szabó Miklós, Szabó Pál, Szegedi Ernő, Szervánszky Péter, Szeredi-Saupe Gusztáv, Szotyori Nagy Jolán, Tábor Jenő, Tátrai Vilmos, Tibay Zoltán, Ulbrich Hermin, Vásárhelyi Magda, Veress Sándor, Végh Sándor, Wehner Tibor, Zipernovszky Fülöpke, Zsámboky Miklós, Albert-vonósnégyes, Magyar Női Vonósnégyes, Páricsi-vonósnégyes, Szervánszky-vonósnégyes, Végh-vonósnégyes, Máday-trió, a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola nőikara (Szatmári Géza és Hajdu Mihály vezényletével), a Palésztrina-kórus (Vaszi Viktor vezényletével) és a Terézvárosi plebánia templom vegyeskara (Kemenes Frigyes vezényletével.)

A rádió a 25 hangverseny közreműködői részére kijezett 5820 pengőt. Ez aránylag nem nagy összeg, ebből bizony még 3 nyilvános hangversenyt sem lehetett volna rendezni. A rádióban viszont minden rendezési költség eszik (az előadók tiszteletdíján kívül) és így olcsón lehet szerzői hangversenyt tartani a legkiválóbb előadóművészek közreműködésével. Ezért is nagy jelentősége van ennek a rendszeresített hangversenysorozatnak, amellyel a magyar zeneszerző gárda régi kívánsága teljesül. Remélhetőleg az elkövetkező rádióhangversenyek még nagyobb érdeklődésre találnak a közönség és a sajtó körében egyaránt.

A fent közölt adatok, a 36 zeneszerző 175 műve, a 25 hangverseny műsora azt mutatja, hogy az új magyar zeneszerzők alkotnak, csupán az érvényesüléshez kell módot nyújtani számukra. Ez tény, amit nem lehet sem lekicsinyelni, sem elhallgatni!

Hajdu Mihály.

HORUSITZKY ZOLTÁN:

MONTEVERDI

Halála 300-dik évfordulójára.

A barokk fejedelmek udvari életének legnélkülözhetetlenebb szolgálja volt a muzsikos. Ez az a kor, amelyben a beszéd és az ének szinte egygyé válik és a játék valóság lesz, mert a megmámorosodott fejedelmek életük középpontjába állították a pompakifejtésben, fényűzésben szinte tobzódó ünnepeket. Ez az a kor, amelyben egy-egy főúri esküvő csak alkalomnak látszik színjátékok, zenedrámák, balettek, intermédiumok bemutatására, zenés tornák, szabadtéri zenés játékok rendezésére. Cél a látványosság, az elképesztés, az újszerűség. Egész gépezetek segédkeztek az ünnepek látványosságainak fokozásában. A gépmester épp oly keresett volt, mint például a primadonna, vagy híres zeneszerző. Nincs lehetetlen. Lakomák alatt az asztalok felett épített felhők tetején is folyik a játék és muzsika árad mindenhol. Nincs olyan allegorikus jelenet, vagy élőkép amelyhez ne szólna zene. Medici Cosimo és Habsburg Mária Magdaléna Firenzében 1608-ban tartott esküvője alkalmával rendezett kétszáz-személyes lakomán például — amint ezt egy korabeli rézkarcen látjuk — két álarcos játék, ú. n. mascheráta folyik az ifjú házaspár részére felállított emelvényen, közben a terem közepén tornajáték ú. n. torneo zajlik, mindez zene kíséretében. Hangszerek játszanak a tengeri kagylón éneklő nimfa és egy kis felhő tetején lévő kocsiiban éneklő Apolló lábainál, a hatalmas terem egyik oldalán húzódó erkélyen is kb. száz muzsikos tartózkodik és a csillárokkal egymagasságban lebegő nagyobb felhőn pedig egész zenekar látható.

Sok dolga akadt az udvari zeneszerzőknek, mert a szenzációkra szomjazó arisztokrácia mindig újat és újat kívánt látni és hallani.

Ilyen udvari zeneszerző és karmester volt Monteverdi is élete második harmadában. 1590-ben, huszonhárom éves korában Mantuába szerződött, ahol 22 évig állt a nagyvonalú és pompakedvelő, kalandos életű herceg, Gonzaga Vincenzo szolgálatában. Előbb csak énekesnek és főleg viola játékosnak fogadja fel a herceg a cremonai ifjút, aki mint Ingegneri tanítványa, már 15 éves korában feltűnt kitűnő egyházi zeneműveivel, egy év múlva vallásos madrigáljaival és azután is írt még számos művet, háromszólamú canzonettákat és két kötet ötszólamú madrigált. A herceg maga mellé vette az ifjú Monteverdit és magával vitte külföldi útjaira, ahol üres óráiban viola-duetteket játszott vele. Így került Hollandiába, Németországba, Flandriába és Franciaországba. 1595-ben Magyarországra is magával viszi a herceg, ahová II. Rudolf király segítségére ment a török elleni küzdelmeiben. Franciaországban megismerkedik a francia stílussal, amelyre jellemző a kísérték hangokból álló rövid motívumokkal szőtt dalszerű dallammal való dolgozás. Ilyen francia stílusban írt később műveket, mint a háromszólamú Scherzi musicali és több egyházi szerzeménye. Az Orfeoban és az Il ritorno d'Uisse c. dalművében is felbukkan helyenkint a francia stílus.

Ennek a vándoréletnek köszönhette Monteverdi, hogy megismerhette a világot minden oldaláról, ami feltétlen döntő befolyással volt a zenedráma későbbi kialakítására.

Visszatérve az utazásokról, csakhamar udvari karmester lesz Monteverdi. Mint zeneszerző pedig egyre messzibbre veti dárdáját. Egyre merészebb harmóniakat keres és egyre jobban lazítja a kiöregedett Cinquecento szí-

gorú kötelékeit. 1600-ban könyv jelenik meg ellene egy neves tudós, Artesi tollából.

A nagy udvari élet nemsokára Monteverdit is elsodorja. A madrigal vizeiről a zenedráma tengere felé ragadja az ár. Őt kötet madrigál után 1607-ben megírja első zenedramáját, az Orfeo-t. Az udvari élet pompáját szolgálta ez a remekmű is. A firenzei újítók új műfaja, az opera, vagy ahogy akkor még hívták, a tragédia per musica, vagy favola in musica a mantuai udvart is lázba hozta. Az új stílus, a stile rappresentativo Monteverdit is meghódította. Gonzaga Vincenzo sem maradhatott a firenzeiek mögött. A hercegi tanácsos Alessandro Striggio szövegkönyvére megírja 1607-ben az Orfeo-t, első operáját és az első operát, melyet a mantuai udvarnál előadtak.

Ebben a zenedramában hatalmasan bontakozik ki Monteverdi lángeszze. De a pár évvel előtte keletkezett opera műfajának zsenge hajtása is hatalmas fává teljesedik. Ez a mű már nem kísérlet, nem kezdet, hanem tetőpont, elérkezés. Ezért tulajdonképpen Monteverdit tekintjük a zenedráma megmentőjének. Az Orfeo már nem antik idill, mint a firenzei újítók operái, hanem az élet kíméletlen tragédiája. Monteverdi ehhez megtalálja a megfelelő zenei nyelvet. A legmélyebb fájdalmak és lelki gyötrődések törnek keresztül Monteverdi muzsikáján. Főtörekvése a szöveg és az érzelmek tökéletes kifejezése. Mint a firenzei újítóknak, neki is az az elve, hogy a szó az úr és a zene csak követi a szó parancsait. Ezt Monteverdi így fejezi ki: a szó nem szolgálja a zenének, hanem ura. De emellett azt is megőrzi Monteverdi, amit a zene bírodalma addig kitermelt. Amint madrigáljai is szorosan kapcsolódnak elődjének stílusához, úgy az operái sem tagadják meg az intermédiumot, a madrigálkomédiát, a felmenő rokonokat. Nem veti meg a magasabb kóruskultúrát és bár a szöveg szolgálja a zene, mégis nagy szerepet ad a hangszeres muzsikának is. Eppen ez mutatja Monteverdi egyedülálló nagyságát, hogy bár teljesen a barokk művészet szellemében gondolkodik, nem szakad el a reneszánsz eredményeitől sem, hanem kezében tartja és barokk eszmevilágába kényszeríti a Cinquecento vívmányait. Mondhatjuk Palestrina ellenpólusa. Palestrina ugyanis egy nemzedékkel korábban élt és a reneszánsz szellemvilág határán a barokk új áramlatait fogta fel és kényszerítette az ő reneszánsz művészetének szolgálatába. A képzőművészetben Michelangelo ropant energiája, amellyel egységbe fogta az ellentétes erőket, hasonlítható Monteverdiéhez.

Az Orfeo tehát az első igazi zenedráma. De nemcsak az opera műfaja alakult ki általa, hanem maga a zene nyelve is rendkívüli mértékben gazdagodott. Monteverdi a legnagyobb zenei nyelvújító, aki a szöveges zene nyomán új és új hangzásokhoz érkezett és a hangszeres zenét is új kifejezésekkel gazdagította. Ő emeli a zenekart a drámai kifejezőképesség magaslatára.

Az Orfeo az 1600-as év karneváljának szenzációja. Előbb az Accademia degli Invaghiti-ben adják elő, majd sokszor Gonzaga Vincenzo herceg udvari színházában. Gonzaga vezető helyre akar kerülni a zenedráma művelése terén. Meghívja udvarához az első operák híres librettistáját, a firenzei Camerata lelkes költőjét, Rinuccinót. A költő elfogadja a meghívást. Monteverdi az Arianna szövegkönyvét köszönheti neki. A trónörökös esküvőjén adták elő az új dalművet 1608 májusában, öt havi előkészület után, Mantuában addig még nem látott pompával. Az Ariannából sajnos csak egy

szám maradt ránk, Arianna panasza. Egy megrendítő ária, mely szenvedélyességével és nemes fájdalmával még ma is egyedülálló.

A trónörökös esküvőjének ünnepségei sokáig tartottak. Szükséges volt tehát új és új mű bemutatása. Monteverdi emberfeletti munkát végez. 1608 május 28-án volt az Arianna bemutatója, június 2-án már 5 intermédiomot adnak elő, melyek egyikét Monteverdi írta, két nap múlva pedig ismét új művel kedveskedik az ifjú párnak és a vendégseregnek az Orfeo szerzője: Rinuccini Ballo dell' Ingrate c. szövegére írt mascheratájával.

Az Orfeo és az utóbbi három mű Monteverdi hírért vitték egész Itáliába. Unnepelt mester lesz. A Ballo dell' Ingrate különösen sokra értékelte a szerző, ami abból is kitűnik, hogy megjelentette harminc év múlva a Madrigali guerrieri ed amorosi című gyűjteményében.

Egyéni életének tragédiája, élettársának az Orfeo évében való elvesztése és az ezután következő megfeszített munka azonban megőrlik Monteverdi idegzetét. A mester gyógyulni megy szülővárosába, Cremonába. Majd 1610-ben Rómában találjuk, ahol Pál pápának egy a cappella misét ad át. Ebben az évben jelenik meg egy motettgyűjteménye is, mely bizonyítja, hogy milyen elszakíthatatlan szálak fűzik a Palestrina-stílusú egyházi zenéhez, annak ellenére, hogy éppen a világi pompának hódoló színpadi műveivel szerzett magának legnagyobb diadalt.

Monteverdi az In illo tempore misével, melyet a pápának ajánlott és ugyanabban az évben megjelent egyházi motettjeivel arra a területre tért vissza, amelyre lépett pályája kezdetén. Ez a terület az egyházi muzsika. Csakhamar élete középpontjába került a zeneművészetnek ez a faja. Már régóta szabadulni akart a rosszul fizetett és rengeteg munkát adó mantuai állásából. Gonzaga Vincenzo ugyanis bár a legfényűzőbb uralkodó volt, alkalmazottait szegényesen fizette. 1612. év farsangján meghal a herceg — Monteverdi szabad lesz és boldogan elfogadja a következő évben a velencei San Marco-templom karnagyi állását. Így lesz élete utolsó harmadában harminc éven keresztül a velencei egyházi zenei élet irányítója.

Monteverdi rendelkezésére Velencében harminc énekesből és húsz hangszeresből álló zenekar állott. Ez akkoriban rendkívül nagy. Garmadával írja egyházi zeneműveit. De világi műveket is alkot nagy számban. Új színpadi műveket rendelnek tőle Itália különböző tájairól és közben új madrigálgyűjteményekkel ajándékozza meg a világot.

Amikor Velencében elfoglalja új állását Francesco Medici Firenzében bemutatja az Ariannát. A siker minden addigit felülmúl. Bonini meséli, hogy nem volt ház Firenzében, ahol nem énekelték volna Arianne panaszaát cembalo, vagy theorba (basszuslant) kísérettel. Ennek a népszerűségnek köszönhetjük, hogy a Lamento fennmaradt. Ugyanis egy műkedvelő hölgy lemásolta, így maradt az utókorra. Maga az opera elpusztult számos más Monteverdi-művel együtt, amikor az osztrákok 1630-ban elfoglalták és feldúlták Mantuát.

Mantuával is állandó kapcsolatban marad Monteverdi. 1615-ben előadják nagy hatással a Tirsis e Clori című balettljét, egy év múlva résztvesz Salomone Rossi, Muzio Efreim és Alessandro Guivizzani társaságában Andreini Maddalena című vallásos színjátéka zenéjének megalkotásában. Öt év múlva három intermediumot ír Mantua számára és 1628-ban pedig új operát Giulio Strozzi La Finta pazza Licori c. librettójára. Ezzel Mantua részére utolsó színpadi művét írta, mert az osztrák bevonulás következtében a város hosszú időre megszűnt a művészetek számára.

Máshonnan is érkezik közben Monteverdihez számos megrendelés. 1617-ben Parma felkérésére ír egy intermediumot, melynek címe *Gli Amori di Diana e d'Endimone*. 1621-ben Firenze uralkodó hercegének II. Cosimonak halálára requimet rendelnek tőle, 1628-ban ismét Parma a megrendelő. Odoardo Farnese és Medici Margherita házasságának ünnepségére ír öt intermediumot és Claudio Aquilini Torneojához zenét.

Velence részére ezalatt alig születik színpadi mű. Mi ennek az oka? Az, hogy — amint megállapítottuk — az operák és egyéb zenés színművek hozzátartoztak a fejedelmi udvarok fényűzéséhez. Velence köztársaság volt, így nem volt mihez kapcsolódjék az opera kultusza. Ez nem jelenti azt, hogy Velence népe nem rajongott az új műfajért. Nagyon is, rajongott. Ez kitűnt, amikor 1637-ben megnyitották az első nyilvános opera, a Teatro di San Cassiano kapuit. Ugyanis a San Cassiano-templom melletti színház (megjegyezzük, hogy olasz szokás szerint a színházakat a közelükben fekvő templomokról nevezték el) — csakhamar kevésnek bizonyult és egymásután nyitották új vállalkozók új operaházaikat. Két év múlva kezdi működését a Teatro S. Giovanni e Paulo és rövidesen ezután a Teatro S. Mosé.

De már nyilvános operaház is előbb nyílt volna, ha nem sújtotta volna 1630-ban egy olyan borzalmas csapás Velencét, melynek 40.000 ember áldozata volt a virágzó városban. Pestis járvány tört ki, melynek végét 1631. november 28-án ünnepi istentisztelettel jelezték, amikor Monteverdi miséje fejezte ki a város halálját a vész elmulásáért.

Az opera kultuszának kezdete Velencében már az 1620-as évekre esik. A pestisjárvány előtt évekkel, már 1624-ben bemutatták Mocenigo Girolamo szenátor házában Monteverdi egy új színpadi művét, egy világi oratóriumot, melyről sokáig beszéltek Olaszországban. *Combattimento di Tancredi e Clorinda* volt a címe ennek a csodálatos műnek, melyhez hasonlót addig Velence még nem hallott. A hallgatókat az egykorú tudósítók szerint könnyekre fakasztotta Clorinda halála és Tancred fájdalma.

Monteverdi, az örök újtó elindulva a kifejezés, az igazság, a valóság keresésének útján, nem áll meg haláláig. Mindig újat és újat keres, új kifejezési eszközöket talál, melyekkel a zene részére új világokat tár fel. Ezzel az új művével érkezik a drámai kifejező erő újabb energiaforrásához. *Stile concitato*nak, vagyis izgatott stílusnak nevezi és saját találmányának mondja ezt az írásmódot, melyet először alkalmaz a *Combattimento*-ban. Miben áll ez az új izgatott stílus? Gyors, kis értékekben, $\frac{1}{16}$ -okban való mozgás, zenekari tremolo, pizzicato, mindez a felfokozott indulati harag kifejezésére. Ezek Monteverdi újításai. Madrigáljai nyolcadik kötetének az u. n. *Madrigal guerrieri* ed amorosi előszavában kifejti, hogy az ember érzelmevilágának három állapota van: a harag, a mérséklet és az alázat, vagy könyörgés. A zene eddig csak a két utóbbit fejezte ki. Volt tehát *stile temperato* és *stile molle*, de hiányzott a *stile concitato*. A *Combattimento* után írja: miután sikerült a harag zenei kifejezése, annál nagyobb buzgalommal látok hozzá, hogy ilyen stílusban további egyházi és világi zeneműveket írjak.

Girolamo Mocenigo felbuzdulva a házában bemutatott *Combattimento* sikerétől, közvetlen a pestisjárvány kitörése előtt új Monteverdi-operával lepte meg Velence nemességét. Lányának esküvője alkalmából előadatta Monteverdi *Proserpina Rapita* című operáját Giulio Strozzi szövegére. A jelenlevők elragadtatással élvezték a varázslatos énekeket, táncokat, kórusokat és zenekari részeket.

1637 óta létesült operaházak is csakhamar műsorra tűzték Monteverdi műveit, elsőnek egy új operáját a *L'Adone*-t, azután az *Ariannát*.

Az agg Monteverdi fáradhatatlan. A borzalmas pestisjárvány után 63 éves korában pappá lett művész élete utolsó éveit szinte párhuzamosan termékenységgel és munkatempóval éli. 74 éves korában két nagysikerű operát ír a *Le nozze di Enea con Lavinia* és az *Il ritorno d'Ulisse in patria* címűeket, és egy évvel a halála előtt, 75 éves korában betetőzi életművét utolsó és egyben legragyogóbb zenedrámájával a *L'incoronazione di Poppea*-val.

Monteverdinek ez az utolsó dalműve Ambros szerint az egész Seicento drámai főműve. Ha azonban futólag vizsgáljuk meg Monteverdinek ezt a hattyúdálát, akkor azt hihetjük, hogy a XVII. század nagy zenei forradalmára öreg korára elfáradt. A *L'Incoronazione di Poppea* ugyanis sokkal egyszerűbb, mint például az *Orfeo*. A zenekar csak hegedűkből és generalbasszust játszó hangszerekből áll, szemben az *Orfeo* ragyogó zenekarával, melyben a következő harminchat hangszer van előírva: két gravicembalo, két kontrabasszus viola, 10 viola da braccio, egy kettős hárla, két kis hegedű u. n. violino piccolo alla Francese, két Chitaron (basszus gitár) 2 kis orgona fuvola hangokkal (u. n. organo di legno) három basszus gamba, 4 puzon, 1 regál (kis orgona nyelvsipokkal), 2 zink, 1 kis fuvola és 1 magas trombita 3 szordinált trombitával. Az első operáiban nagy szerepe van a kórusnak, a *Poppea* megkoronáztatásában nincs kórus. A zene önmagában nem áll meg, szemben az *Orfeo* zenéjével, melyben önálló hangszerek részek vannak.

Ebben a leegyszerűsödésben van éppen a haladás. Az *Orfeo* zenekara ugyanis minden addigi zenekart felülmutat. Az első igazi zenekar. De kezelésében még a 16. század zenekar-technikájához kapcsolódik. A hangszerek kórusban szerepelnek, az egyes hangszereknek nincs egyéni jellegük. A *Poppea* megkoronáztatása zenekarában a modern zenekar alapját fekteti le Monteverdi, amennyiben vonósainak egyéni életet ad. A mai napig is a vonósok alkotják a zenekar gerincét. A kórusra sincs már szüksége. A barokk legmagasabb célja az egyén életének, az individuumnak kifejtése. A kórus: tömeg. Az egyén csak a szólókon keresztül juthat kifejezésre. Velence operaházai nem is kedvelik a kórust. Csak itt-ott bukkan fel operáiban az első zenedrámák kedvelt tényezője. Monteverdi művészetében a barokk teljesült ki azáltal is, hogy a szó és zene mind szorosabb közösségbe kerülnek. A *Poppea*-ban ez a közösség a legtökéletesebb. Alig van a műben önálló zene, és ami a szöveggel kapcsolatos, az sem öncélú. Egyetlen cél van: a kifejezés. Így lesz nála a beszéd énekké és az ének beszéddé. A modern zenedráma születik meg a *Poppea* megkoronáztatásában. A kifejezésnek olyan fokát érte el Monteverdi, melyet utána is csak kevesen. Ehhez felhasználta összes vívmányait, főleg a kötöttségéből felszabadított disszonanciákat, a stile concitato, a mozgalmas nyolcadokban és tizenhatodokban mozgó basszuskezelést, a merész modulációkat stb.

Monteverdi művészte, élete minden szakaszában emelkedik. Amint Verdi 80 éves korában írt utolsó művével, a *Falstaff*-al, alkotta leghatalmasabb és legmodernebb operáját, úgy emelkedett Monteverdi utolsó művével 75 éves korában a legmagasabbra. Igazi újító lángész volt, melynek csak a halál parancsolt megállást. De a halál is csak az életét vette el 76 éves korában, művészetének csak a végső elindulást jelentette.

KOCH LAJOS

KACSOH PONGRÁC 70. SZÜLETÉSNAPJÁRA

(Befejezés.)

Egyik fő jellemvonása: rendkívüli sokoldalúsága. Műveltsége internacionális volt, ami azonban nem jelentett kozmopolitizmust. Kacsoh a nemzetközi műveltségnek olyan értelmet adott, hogy a tudományban, művészetben, az élet nemes fölfogásában ne maradjunk el más nemzetek mögött. Sokszor csalogatták külföldre. Nyelvtudása könnyen lehetővé tett volna számára anyagilag jobb megélhetést és érvényesülést. De úgy érezte, hogy a magas műveltségű egyén itthon is megtalálja azt a kört, amelyben eszményei megvalósításáért küzdhet. Egyéniségének ereje lebilincselő. Tudott elragadóan szeretetreméltó lenni, de erős hajlama volt a gúnyolódásra. Életmódja egyszerű, szükségleteiben a legeszekélyebb igényekkel. Olykor cinikusnak tűnt, de valójában úri hajlamú, előkelő modorú. Mindent saját magának köszönhetett s ezzel méltán büszkélkedett. Soha protekció után nem járt, ezt maga üldözte leginkább. A strébereket, nagyképi embereket utálta, a népszerűséghajhászokat megvetette. Annyira érzékeny és kényes izlésű, hogy a legeszekélyebb ünneplés esetén is szükségesnek tartotta megjegyezni, hogy az váratlan és nem megrendelt ünnep.

Megjelenése a társaságra felvillanyozó hatással volt. Egészséges humorával vidám, pezsgő hangulatot ébresztett. Jellemének alapvonása, hogy a legfordulatosabb életkörülmények között sem hagyta el derűs optimizmusa. Reménytelen sohasem volt, sorsában mindig bízott, sőt nagy csalódásai ellenére az emberekben is hitt. Életművészetéhez nem értett. Ez reá nézve, akit az élet sokszor megtépzott, sértés lenne. Bizonyos magasabb értelemben azonban életművész: szeretett mindent, ami esztétikai érdeklődést lekötött. Nem zárkózik a szakszerűség szűk cellájába. A természet-tudományok és zene művelése mellett kiváló humanista, akinek a finom retorika iránt való érzéke a szép szavak varázsos erejébe vetett hitében jelentkezett, amint az írásai bizonyítják. Székely fájának sok eredetisége megvolt benne: erős akarat, önálló gondolkodás, szívós kitartás, fáradást nem ismerő törekvés elérendő célja felé. Nehezen megnyíló lélek, de akik közel férkőztek hozzá, tudták, hogy milyen érző szív lakik benne. Akaratát mindig keresztül vitte. Lefelé nem éreztetett lealacsonyító bánásmódot, fölfelé nem hizelgett. Sok gazdag ember között fordult meg, de sohasem irigyelte őket. Erős becsvágya magasabb eszmény felé irányult.

Művészi pályája főszakaszaiban mámorítóan szép volt. A népszerűséggel szervesen összenőtt. Szenzációs siker koronáját hordozta. A magyar daljáték fejedelme volt. Huzamos időn keresztül kedvence az egész ország közönségének, ünnepelték, körülrajongták. Szerencsés, békés évek szülöttje, amelyekben az életet gond nélkül élvezték, a jelent viharosan éltették. Ennek a kornak volt dalosa Kacsoh. Zenéje mindig egyenesvonalú. Komplikálatlan, egyszerű. Nem törekszik csapongó magasságokba, nem této-vázó, hanem elsősorban érthető, szeretetreméltó, előkelő kedvességű, teli természetes gondtalansággal. Muzsikája nem vet föl problémákat, de a csodálatos napsugár tiszta melegségével ragyogja be. Behizelgően szép, érzelmeket híven tükröző, szerencsés formaérzékű dallamai a magyar zenei kincsestár időálló értékei között foglalnak helyet. Művészete esztétikai szűrőn keresztül szívárgott, mégis úgy énekelt, mint a dalosmadár. Zeneisége kétségbevonhatatlan. Gondolatainak természetessége igazolja ezt. Fanatikus hirdetője volt a magyar zene páratlan szépségének. Az egyszerű magyar dalt, amelyből művészete kiindult, megneemesítette és ettől kezdve szárnyalóbban fejlődhetett. Új hangot ütött meg. Látszólagos naivitása mögött raffinéria rejtőzik. Amit mondani akart, azt mesterkéletlenül fe-

jezte ki. Gyengéd és kedves, erőteljes és tömör gondolatait mindenki által érthető, szép formában adta közre. Bájukkal a szíveket meghódította. Zenéje olyan, mint az örökké vidám pillanat, mint a teljesedésbe szökött örömteli jelen, rokon mindazzal, ami virágzik, lélekzik, fénylik. Művészete öröme hangol. És mily egyszerű! Nem több, mint néhány tonika és domináns akkord. De milyen dallamvonal vonul el fölöttük! Magyar művészete virágozni fog, mint a mezőn a kakukfű és a magyar országot szegélyező ákác. Költői egyénisége, amely az alkotóerő rendkívüli gazdagságát rejtegeti magában, kimagaslik a magyar dalköltők sorából.

Művészi tevékenysége mellett kiemelkedő becsű pedagógiai munkását is folytatta. Kacsóh a szó legnemesebb értelmében volt tanár. Pedagógiai lelkiismeretének tisztasága vitán felül áll. Életének mindent betöltő szenvedélye a katedra. Legnagyobb öröme volt, ha előadhatott. Előadásaiban fényes áttekintéssel, a vezető gondolatok plasztikus kidomborításával, kristálytisztá logikával lebilincselte hallgatóit és fölkelte bennük az új kérdések iránt való érdeklődést. Valami állandó, fáradhatatlan ösztön sarkalta, hogy tudását tovább adja nemcsak tanítványainak, hanem felebarátainak is. Ha néhány napig valamelyik iskolájában nem volt órája, meghívott néhányat barátai közül és hajnalig előadott nekik. Ezekre az előadásokra épp úgy elkészült, mint valamelyik zeneakadémiai órájára: átnézte a vonatkozó könyveket és megtanulta a bemutatni szándékozott zeneanyagot. Keeskeméti igazgatósága alatt Kacsóh volt az első úriember, aki megkezdte a biciklizést. Nyáron ebéd után kijárt a Széktő-szabadfürdőbe. Leheveredett az árnyas fák alá, ismerősökkel kezdett beszélgetni. Rendszeren az lett a vége, hogy a többi fürdőruhás úr is odasereglett és csakhamar 30—40-en hallgatták azokat a fejtegetéseket, amelyeknek sajátságos, könnyed, csevegő modorában mesteri előadója volt. Ismereteinek gazdag forrásából bármennyit merített is, mindig újat nyújtott. Ez volt az a vonzó kapocs, amellyel maga mellett tartotta a hozzá közeledőket. A ragaszkodás embertársai részéről annál mélyebb volt, mert érezték, hogy aki ezt a sok tanácsot, buzdítást adja, jókedvvel és a megerheltetés érzése nélkül cselekszik. Tanítványait szerette. Akire jóindulatát fordította, vakon követelte tanácsát. A hozzáfordulói barátságosan fogadta, de leplezetlenül rámutatott hibáira. Csak akkor bírálta, ha tehetséget látott; a közepest magára hagyta. Jellemző eset pesti tanársága idejéből. Egyik márciusi ünnepélyen Liszt Rákóczi-rapszódiját akarta négykezes zongoraszámként előadni. Két jó zongorista hamar akadt a gimnáziumban. A fiúk briliáns próbát játszottak. Kacsóh hallgatta őket. Utána kritizálni kezdte játéukat. Száz hibát, kifogást, gáncsot talált. Mikor már kellőképpen lerántotta a két szepeső növendéket, végül ezt mondta nekik: »Fiúk, ha rosszul játszottatok volna, szó nélkül ráhagyom, csináljatok, amit akartok. De mert kitűnően adtatok elő a nehéz művet, érdemesnek találtam elmondani, hogy a dolog még jobban menjen.«

Cicero az ifjúság tanítását oly szolgálatnak nevezi, amelynél fontosabbat a hazának alig tehetünk. Ha ez igaz, Kacsóhról elmondhatjuk, hogy hazafiúi tartozását nemesen róttá le, mert tanári pályája alatt lelkesen és kitűnő eredménnyel szentelte annak idejét és erejét. Kacsóh élete folyása különböző irányba vitte. Zsenialitása, alkotóereje azonban mindenütt nyomot hagyott hátra, irányt jelölt, amelynek ösvényén szerencsés utódok biztosabban haladhatnak.

ÉLŐ

MAGYAR

ZENESZERZŐK

FARKAS FERENC

Alig végzi el a budapesti Zeneművészeti Főiskola zeneszerzési tan szakát, egészen fiatalon (szül. Nagykanizsán 1905-ben) állami ösztöndíjjal Rómába megy, ahol Ottorino Respighi mesteriskoláját végzi el (1929—1931). Zenekari Divertimentoját 1933-ban a Liszt Ferenc pályázaton díjsérelben részesítették és egy évvel későbbben, 1934-ben elnyeri két évre a Székesfőváros Ferencz József zenei díját. Északerdély visszacsatolása után a kolozsvári Nemzeti Színháznak lesz karigazgatója (1941), azóta Erdélyben él. Már Kolozsváron tüntetik ki a Klebelsberg-Emlékdíjjal (1942.) és ez évben megváltik a kolozsvári operaegyüttes karigazgatói állásától, minthogy a legrégebb magyar zeneiskola a Kolozsvári Zene-konzervatóriumhoz kinevezik igazgatónak (1943.)

Farkas Ferenc első sorban zeneszerző, de megbízható karmester, lelkiismeretes tanár, jó zongorista és ösztönösen megáldott jó érzékű zeneíró. Kolozsvárt bebizonyította, hogy a zene minden területén áldásosan tud tevékenykedni. Mint a zenekonzervatórium igazgatója, Erdély legjobb zeneiskoláját azon az úton szervezi, mely méltó a régi intézet múltjához. Egyfelől az erdélyi tehetségeket vezeti be a zeneszerzés műhelytitkaiba, másfelől olyan légteret varázsozott a zeneiskola köré, melyre felfigyelt az egész országrész: A folyamatban levő Collegium Musicum előadás és hangversenysorozatára elmegy a városban mindenki, akit a muzsika érdekel és aki ez irányban ismereteket akar szerezni. Felbecsülhetetlen ez a munka, a közönség zenei ízlésének és érdeklődésének felkeltése szempontjából.

Farkas Ferenc első jelentősebb szerzeménye a kis zenekarra írt *Divertimento*, melyet Dohnányi vezényletével mutatott be a budapesti Filharmóniai Társaság 1933-ban. Jelentős alkotása *Concertino*-ja hárfára

és zenekarra (1937), melyet nagy sikerrel tartottak keresztvíz alá Budapesten, Brüsszelben és Rómában. A szegényes magyar hárfairodalom jelentős gazdagodását jelenti ez a mű. Szerenádja fuvolára és két hegedűre, mely nyomtatásban is megjelent és melyet Kolozsvárt mutattak be 1941-ben, telve van ötlettel és játszókedvvel. Magyar Bethlehem című művét nagy sikerrel játszották Budapesten (1938) és Londonban (1939.)

Farkas Ferenc legjelentősebb alkotása kétfelvonásos dalműve a „Bűvösszekrény“, melyet átütő sikerrel mutattak be eddig Budapesten (1942), Kolozsváron, Nagyváradon és Erfurtban (1943.)

Kísérőzenét írt több színműhöz. Az Ember tragédiáját kísérőzenéjével adták elő Budapesten és Hamburgban 1937-ben, Berlinben 1938-ban, Frankfurtban 1940-ben, Pécsen és Debrecenben 1941-ben, Bernben és Kolozsvárt 1942-ben. A Csongor és Tünde, Vörösmarty remeke Farkas kísérőzenéjével ment Budapesten, Frankfurtban (1940), Berlinben (1941), Sofiában (1942), Kolozsvárt és Erfurtban (1943.) Shakespeare Ahogy tetszik c. színpadi művét Farkas kísérő zenéjével adták Budapesten (1938) és Szegeden (1942). Farkas filmzenét is írt Bécsnek (1934) és Koppenhágának (1936). Két remek magyar filmünkhöz is ő szerezte a zenét: Emberek a havason (1942) és Rákóczi nótája (1943).

Írt még kamarazenét, dalokat, zongoramuzsikát és vannak népdalfeldolgozásai is. Népdalokat is gyűjtött.

Farkas első műveire hatással voltak a Rómában eltöltött évek. A hazai törekvésekkel szembehelyezkedve az olasz novecento zenei nyelvéhez menekül. Ez a neoklasszikus szellem érzik néhány korai alkotásán. Ennek formaalkotó szerepe és könnyű folyamatossága valamint népdalaink ritmikája és dallamvilága azok a zenei elemek, melyeknek keresztződéséből szökkent virággá Farkas Ferenc éneklő kedve. Formavilágát magyar mondanivalókkal igyekszik megtölteni. Magyarsága nem külsőségekben nyilvánul meg, hanem a lényegben. A Bűvös szekrény című dalműve keleti környezetben játszódik, így tárgya idegen, mégis magyar muzsikát igyekszik hozzá írni, kerüli a külsőséges magyarkodást, de az a célja, hogy magyar zenét írjon. Weber, Cornelius, Boieldieu vagy Mozart is saját zenei anyanyelvükön szóllanak hozzánk keleti tárgyú dalműveikben.

Farkas Ferenc muzsikájának friss dalolókedve, a műveinek tiszta formakésztsége, az ötleteinek gazdagsága és kecses dallamvonala, a színpadi művészetet még sok jó zenével fogja gazdagítani.

Ladatos István.

A RÁDIÓ ZENEI TERVEI

♦♦♦

Január 10-ére tervezi a Rádió egy Debussy-estet. A hangversenyt Failoni Sergio vezényelné, közreműködik az Operaházi zenekar. A kamarazene hívei Haydn Es-dúr vonósnygyesét kapják, valamint Beethoven Patethique-jét. Végh Sándor hegedűestjét is kapcsolja a Rádió, Végh Sándor műsora a tervek szerint a következő: Veracini-Respighi: Szonáta, Bach: d-moll szvit, Bartók: Rapszódia, Veress Sándor: II. hegedűszonáta, Debussy: Három hegedűdarab.

11-re terveződik „Harsányi Zsolt emlékezete” című műsorszám. Rigó Magda Grieg dalokat énekel. Széchenyi Dénes gróf előadást tart „Hasonlóságok a zeneirodalomban” címen. „Erkel ismereten művei”-ről beszél Papp Viktor, közreműködik Dohnányi Ernő, Zathureczky Ede és Rösler Endre.

12-én a Rádió hangversenydobogóján Palló Imre, Lengyel Gabriella, Osváth Julia és Vásárhelyi Magda működik közre. Basilides Mária Schubert estjét is kapcsolja a Rádió.

13-án kerül sor a Rádió IV. nyilvános hangversenyére. Bach és Haydn műveket lemezről hallunk.

14-én magyar népmuzsikáról beszél Molnár Imre. Szó van egy Mousszorgszky-Kodály hangverseny kapcsolásáról is, a Vigadóból. Közreműködik Losonczy György, Bószörményi Nagy Béla és a Budai Dalárda.

15-én „Liszt és kortársai” címen lesz hangverseny, Dániel Ernő zongorázik, Marjay Erzsébet énekel és Martzy Johanna hegedül.

16-án Ditrói Csiby József zongorázik, az operaházi előadás kapcsolása és zenekari művek bemutatása szerepel a tervek között.

17-ére a filharmóniai hangverseny kapcsolását tervezi a Rádió, vezényel Karajan.

18-án romantikus nagyzenekari műveket és klasszikus mesterek kamarazeneműveit halljuk lemeztől. A hangversenydobogón Náray Irén, Bokor István, Molnár Anna, Sallak Pál működik közre. Ezen a napon emlékezés történik még Blaha Lujzára, a nemzet csalogányára is. Forrai Miklós kamarakórusa a „Kóruszene gyöngyeit” mutatja be. Tervek szerint Edmond Rösler is fog zongorázni, lemeztől még francia szimfonikus műveket is iktatott műsorába a Rádió.

19-én Pergoleséről, Belliniről és Donizettiről beszél Mattyók Klára. Rimski-Korzakov „Serezhade”-ját is hallani fogjuk. Böhm László a „muzsikáló zenei lexikon”-nal szerepel.

20-án Brahms és Chopin műveit halljuk.

21-én Adám Jenő tartja meg népdalféltéróját. A Dvorák-esten Vasa Prihoda működik közre, a szlovák rádió műsorának átvétele során.

22-én Kereszty Jenő orgonál Reger, Kereszty és Bossi műveket. Lemeztől Mozart-műveket hallunk.

23-án Szentgyörgyi László hegedül s Eva Renfors finn énekesnő ad hangversenyt. Szó van Kresz Géza matinéjának, továbbá a Székesfővárosi Zenekar hangversenyének és az Operaház előadásának kapcsolásáról.

KÜLFÖLDI HIREK

Ferencsik János vendégszereplése Németországban. Ferencsik János a közeli múltban Stuttgartban adott zenekari hangversenyt. Műsorán Weber Euryante-nyitánya, Beethoven VII. szimfóniája és Chopin e-moll zongoraversenye szerepelt. Az utóbbi mű zongoraszólamát Károlyi Gyula adta elő. Mindkét magyar művésznek nagy sikere volt. Ferencsik júniusban ismét Stuttgartba utazik, ahol a Strauss Richard ünnepi hét keretében a Rózsalovagot vezényli és egy Strauss Richard hangversenynek lesz a vendégkarmestere. Ezen a hangversenyen Károlyi Gyula játssza a Burleszket.

Schoeck Otmár kapta az első zürichi zenedíjat. Zürich az irodalom és képzőművészet legjobb alkotásainak jutalmazására rendszeresített jutalomdíj mellett most zenei jutalomdíjat is rendszeresített. Ezentúl minden hat évben jutalomdíjban részesítenek egy zeneszerzőt, aki erre legjobban rászolgált. Az első jutalomdíjat Schoeck Otmár, a neves svájci zeneszerző kapta. Schoeck 1886-ban született. Tanulmányait Lipcsében, Regernél fejezte be. Művészetének főirányai: a dalköltészet és opera. Dalciklusai közül kiemelkedik az »Unten Sternen« című, melyet a svájci költő, Keller Gottfried verseire írt. Operái: Erwin und Elmire, Don Ranudo, Das Wandbild, Venus, Penhesilea, Vom Fischer und syner Frau. H. Corrodi monografiát írt Schoeckről. November 24-én volt Zürichben az ünnepi Schoeck-hangver-

seny, melyen átnyújtották a megjutalmazott zeneköltőnek a város első zenedíját.

Scarlatt-bemutató Lausanne-ban. Alessandro Scarlatti a nápolyi opera nagy mestere tudvalevő a legtermékenyebb zeneszerzők közé tartozott. Működése súlypontja a 17. és 18. század fordulójára esik. Írt 115 operát, 15 oratóriumot, kb. 600 kantatát, számos misét stb. Ezeknek a műveknek azonban nagyrésze elveszett. Így operái közül csak 28 ismert. Néha azonban zenetörténészek megtalálnak egy-egy elveszett művet. Ilyen értékes leletre bukkant egy francia zenekutató, a lyoni konzervatorium igazgatója megtalálta városi könyvtárában Scarlatt »Szent Ursula vértanúsága« c. oratóriumát. Ez a mű minket magyarokat azért is érdekel, mert a történet a húnokkal kapcsolatos. A történet ugyanis azt a legendát dolgozza fel, mely szerint Ursula, a breton királylány tizenegyezer hajadonnal Rómába vonul a kereszténység felvételére és visszatértük alkalmával a húnok kezei közé kerül a breton szűzekkel együtt. A húnok a breton legenda szerint hajadonokat lemészárolták és Ursulát pedig a hún vezér ölte meg, mivel nem volt hajlandó vele házasságra lépni. Az öt magánénekre, kis nőikarra, vonószénekarra, egy trombitára és clavicembalóra írt művet Lausanneban adta elő a konzervatorium együttese.

Uj Orff-bemutató Lipcsében. Carl Orff új színpadi műve, hasonlóan a Carmina burana-hoz, szintén színpadi kantata. Ez alkalommal Catul-

lus költészete a mű alapja. Ezért címe: Catulli Carmine. A műben a szóló és énekkar mellett nagy szerepe van a tánckarnak. A szerző mellözi a zenekart, melynek helyét négy zongorából és számos ütőhangszerből álló együttes foglalja el. A lipcei bemutatónak nagy sikere volt.

A londoni filharmonikusok új vezetője. A londoni filharmonikusok új vezetője Fistoulari Anatole lett. A neves karmester, aki már sok európai és amerikai zenekar élén működött Kievdien született. Apja a lenin-gradi filharmoniai kollegiumnak volt vezetője.

Kodály-ünnepségek lesznek Svédországban. Márciusban, Svédországban Kodály-ünnepségek lesznek. Az ünnepségek keretében három hangversenyt terveznek, melyeknek vezénylesére meghívták a nagy magyar mestert. A hangversenyeken előadják a Psalmus Hungaricust, a Concertot, a Felszállott a páva c. zenekari variációkat, Kodály több dalát és karművét stb. Együttal előadások is lesznek, melyeken dr. Tóth Aladár a Stokholmban élő magyar zeneörténész és esztétikus ismerteti és magyarázza Kodály művészetét. A Kodály-ünnepségeket három városban, Stokholmban, Göteborgban és Malmöben rendezik. Az ünnepségekkel egyidőben jelenik meg Tóth Aladár svéd nyelven írt Kodály-könyve. Ez lesz az első idegen nyelven írt Kodály-monográfia.

Károlyi Gyula hangversenykörútja az Iberiai félszigeten. Károlyi Gyula január 3-án hangversenykörútra in-

dul Spanyolországba és Portugáliába. Az eddigi tervek szerint 5 hét alatt 12 hangversenyt ad. Műsorán főleg romantikus művek szerepelnek. Ad külön Chopin-estéket és játszik spanyol zeneműveket is.

Beethoven összes vonósnégyese. Lausanneban a Lausannei vonósnégyes előadta Beethoven mind a 17 vonósnégyesét. Az újítás ezuttal az volt, hogy az együttes a műveket időrendben adta elő és ezáltal kitűnően megvilágították Beethoven művészetének stílusfejlődését.

Wolf Hugó-múzeum. A híres német dalköltő Wolf Hugó szülővárosában Windischgrazban Wolf-múzeumot létesítettek, melyben számos eddig ismeretlen kéziratot hoztak a nyilvánosság elé.

A finn zeneművészet hete. Finnországban december havában zajlott le a finn zeneművészet hete. Az ezer tő országa egész területén voltak zenekari, kórus, kamarazene és szólóhangversenyek, világi és egyházi koncertek, ifjúsági zeneünneppek stb. Helsinki-ben a finn zeneművészet hete minden estjén volt egy nagy hangverseny több kisebb hangverseny kíséretében. A finn Rádió is bekapcsolódott a finn zeneművészet hetebe: az egész héten csak finn zeneszerzők műveit tűzte műsorára.

Ansermet díszdoktor lett. A nálunk is közkedvelt nagy svajci karmester művész, Ernest Ansermet 1943-ban töltötte be 60. életévét. Ebből az alkalomból Ansermet-t a zeneművészet terén szerzett érdemeiért a lausannei egyetem díszdoktorrá avatta.

BELFÖLDI HIREK

A Magyar Dal új száma. A Magyar Dalos Egyesület Országos Szövetségének folyóirata, a Magyar Dal decemberi száma gazdag tartalommal jelent meg. Kerényi György a Kodály-korúsokat ismerteti, Sztareczky Zoltán a ponyvazene kérdéséhez szól hozzá, Pongrácz Zoltán a népdalgyűjtésről ír és Fülei Szántó Endre pedig a Wiener Männergesangsverein százéves jubileumi ünnepségeiről ad interjút. Raics István Chesterton fordítása mellett kritikák és hírek csatlakoznak még a cikkekhez.

Magyar Zenei Szemle decemberi száma közli Prahács Margit Claudio Monteverdi c. cikkét a nagy barokk zeneszerző halálának 300. évfordulója alkalmából. Koch Lajos Kacsóh Pongrácz zenepedagógiai működéséről ír a zeneköltő 70. születésnapjával kapcsolatban. Barta István középiskolai ének és zeneoktatáshoz szól hozzá. Könyvbírálatok egészítik ki az új számot.

A Kádár Kata filmje. A Hunnia filmgyár filmre vette a híres székely népballadát: a Kádár Katát. A film zenéjét Kodály Zoltán írta, aki a balladának a Magyar Népzeneben közzétett énekhangra és zongorára való feldolgozását írta át zenekarra és bevezetéssel és közbeeső részekkel bővítette. A felvételnél a zenekart Kodály maga vezényelte. A balladát Szilvássy Margit énekli. A filmet karácsonykor mutatták be.

A magyar zene multjából. A kolozsvári zenekonzervatórium »Collegium Musicum«-ának második előadása — mely december 12-én volt — a magyar zene multjával foglalkozott. Elsőnek Lakatos István ismertette a magyar zenetörténet irányvonalait. Ezután a régi magyar zene számos, csak a zenetörténetből ismert műve vált élő, hallható muzsikává. Előadásra került Bakfark Bálint, a XVI. század világhírű erdélyi lantvirtuozának két lantfantáziája, az egyik hárfa-, a másik gitár-átírásban. Az első Liana Pasquali, a másodikat Lebeda Gyula játszotta. Jakoby Antal énekelt utána három éneket Tinódi Lantos Sebestyéntől Liana Pasquali hárfa kíséretével. A XVII. század muzsikájából a Kájoni-kódex három és a soproni kézirat négy magyar táncát Farkas Ferenc adta elő zongorán saját átíratában, régi magyar dalokat énekelt Török Erzsébet Farkas Ferenc zongorakíséretével, továbbá a löcsei tabulaturás könyvből hét choreát adott elő a Konzervatórium tanáraiból alakult kamarazenekar.

Énekkari magyar hangverseny Ujvidéken. Az újvidéki Polgári Magyar Dalkör december 12-én nagyjelentőségű magyar hangversenyt adott a Levente Otthon nagytermében. A tiszta magyar műsorban számos mű hangzott el Ujvidéken először. Így először hallotta Ujvidék közönsége Liszt, Adám, Bartók és Kodály egy-néhány kórusát. A hangversenyt, melynek nagy hatása volt a vegyes nemzetiségű közönségre, Petneki Jenő a Délvidéki Konzervatórium tanára vezényelte.

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZÍTŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genfi nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezűleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarany, Grand Prix Medaille D'Or kifüntetések.

Telefon 389—199

Részletfűzés.

Díjtalan úrjegyzék.

42 éves cég

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyóház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 120 fillér, vasárnap 90 fillér
Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 60 „ „ 50 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál:

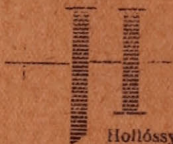
Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású **ivókúrák** a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

Hollóssy János
könyvnyomtató.

Budapest, VII.,
Jósika-utca 20.

300182

A ZENE

Alapította: DR. SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR. HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁCH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

6. szám.

1944. január 17.

TARTALOM

Dobó Sándor: Dalköltészetünk a mult század derekán. — Koch Lajos: Cornelius Péter és operája, a Bagdadi borbély. — Élő magyar zeneszerzők: Deák Bárdos György. — A fúvószené és zeneművészetünk. — 1000 év kórusa. — A Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek. — Pályázati hirdetmény.

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-krt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁCH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 381—529

DOBO SÁNDOR.

DALKÖLTÉSZETÜNK A MULT SZÁZAD DEREKÁN

Ennek az érdekes korszaknak dalait a centenáriumához érkezett Szózat ismertetésével kell kezdenünk. Megzenésítése a Nemzeti Színház lelkes igazgatójának, Bartay Andrásnak köszönheti létét. Bajza József „Aurora” című irodalmi folyóiratában jelent meg először Vörösmarty megrázó erejű költeménye 1837-ben. A vers páratlan sikere indította Bartayt arra, hogy 1843-ban 20 aranyas pályadíjat tűzzön ki megzenésítésére. A pálmát Egressy Béni szerzeménye nyerte el. Azóta épúgy nemzeti inádságunkká lett a Szózat, mint a vele majdnem egy időben keletkezett Himnusz. Kölesey Ferencnek szinte egész történelmünket magában foglaló gyönyörű verse ugyancsak Bartay pályázati hirdetése révén került megzenésítésre, 1845-ben. Erkel Ferenc nemesen szárnyaló dallama az összes ismeretes nemzeti himnuszok közül a legszebbnek mondható.

Hazafias énekeink sorát szabadságharcunk da'ával folytathatjuk. Petőfi gyűjtőhatású „Talpra magyarjának” megzenésítője ugyancsak Egressy. Leírhatatlan hatást váltott ki ez a dal, mikor Szerdahelyi átiratában először került előadásra a Nemzeti Színházban, 1848 március 15-én. Másik lelkes dalunknak, a Kossuth-nótának dallama igen régi. 1707-ben a szövege ez volt: Szaladj kuruc, jön a német. 1809-ben így énekelték: Beállottam katonának, Ferenc császár huszárijának. A negyven-nyolcas időkben sok szövege keletkezett, köztük: Magyarország édes hazám, Kossuth Lajos azt izenle, Esik eső karikára, Kossuth Lajos íródeák, Kossuth Lajos édesapám, Most jó lenni katonának, hogy Kossuthnak verbuválnak, Kossuth Lajos udvarában muzsikálnak éjfél-tájban. Szabadságharcunk leverése után Czuczor Gergely „A szántó legény dala” című versére énekelték a Kossuth-nóta dallamát, hogy a feledéstől megóvják. A forgatagos idők sok indulót is kitermeltek, ilyen volt az „Ős Buda gyermeke”, amelynek szerzője Szuk Mátyás. Müller József írta a „Batthyány”, „Damjanich”, „Kossuth” „Jász-kun” és a „Pesti család” indulót. A verbunkos stílusra emlékeztet Egressy „Klapka” indulója, amelynek triójában a világhíres Rákóczi-indulónk motívuma is felcsendül. Ehhez a lelkes indulóhoz utólag írta Thaly Kálmán a „Fel, fel vitézek” népszerű szöveget. Nemcsak magyar nyelven csendültek

fel dalok. Tót honvéd-nóta volt a „Világosról jön egy fekete ló“. A krakói legények lengyelül, a Bem alatt harcoló bécsi legionisták németül énekeltek a lelkes harcival. A „Komáromi tót honvéd-nóta“ Klapkát főkommandánsnak nevezi.

A lírai dalokból is gazdag termést mutat ez a kor. Tudatában vagyunk annak, hogy ezek a dalocskák értékben nem vetekedhetnek a klasszikus dalirodalom remekműveivel. Megvolt azonban kulturális jelentőségük. Egyrészt a hazafias érzés felkeltésében és ápolásában, másrészt az élet színesebbé és hangulatosabbá lételében is szerepük volt. A sírvigadásra sok alkalmat adó magyar sorsban erre nemegyszer volt szükség. Blaháné dalos-készségének nem kis része volt Budapest megmagyarosodásában is.

A dalszerzők között voltak igen értékesek is. *Szentirmai Elemér* (1836–1908) „Csak egy kislány“ kezdetű dala páratlan népszerűséget ért meg. „Tíz pár csókot“ és „Nagy az én rózsám ereje“ című dalait Brahms dolgozta fel. A „Húzd rá cigány“ és a „Vörös bort itlam az este“ Hubay csárdajelenetébe került. Allaga Géza cimbalomra. Huber Károly férfi-karra írt át Szentirmai-dalokat, amelyeknek közkedveltségét egy csomó gyűjteményes kiadás is bizonyítja (Elemér dalai, Szívhullámok, Soldosné által énekelt hat dal, Égő szerelem, Könny és mosoly, Lajos bácsi nótái, Budapesti nóták stb.). Vagy 200 dala közül csak a legismertebbeket említjük: Árok, árok, Beh szomorú ez az élet, Bécsi kendő jobogós, Darú megjő, meg a gólya, Ez a kislány azt hiszi, Ez a legény nyalka is, Fehér galamb, Fel, fel daliák (Kossuth-induló), Gyászba borult az életem, Hírös város az Alföldön Köcskemét, Kék a kötőm kerületi, Mikor én a dalos madárt hallgatom, Rózsabokor a domboldalon, Száll a madár, levél hullik, Tülső soron van a mi házunk, Ucca, ucca.

Jelentős dalszerző volt *Simonffy Kálmán* is (1832–1888). Nagy érdemei vannak a dalárdai élet fejlesztése és a Zeneakadémia felállításá körül. A magyar nóták népszerűsítése céljából huszonhét vármegyét járt be, mindenütt „dalidókat“ tartván, amelyeken szerepel a híres kisbögös Fátyol Károly, a brácsás Arany Pista, a kontrás Dula József és a zeneszerző Pecsényánszky-Palotássy József. „Tündér csárdása“ Ceglédről indult el hódító útjára. Ezt követte a „Vadrózsák“ című kötete. „Fütyül a szél“ kezdetű dalát Hollósy Kornélia népszerűsítette. Híres dalkötetei még „Magyar dalbokréta“ „Dalbokréta“ (Ábrányi Kornél zongora-átíratában), „Magyar dalfűzér“. Ismertebb dalai: Árpád apánk (Thaly Kálmán verse, dallamához Rákosi Viktor is írt szöveget: Kossuth lova megérdemli a zabot), Három a tánc (Vécei Sándor verse, más szövegei: Kakuk madár és Jaj de magos ez a vendégfogadó), Hegedülnek, szépen muzsikálnak (Tóth Kálmán verse), Hej az én szeretőm (Szelestei Sándor verse), Megizentem az édesanyámnak (Czuczor Gergely verse) Patócleány panasza (Lisznay Kálmán verse), Szállj, szállj kis arany pillangó (Vörösmarty verse), Száraz ágon vad gerlice turbékol (Lévai József verse), Te vagy, te vagy barna kislány (Petőfi verse), Eresz alatt fészkel a fecske. Simonffy dallamai az egész országban elterjedtek. Egy témáját Brahms, egyet Székely Imre is feldolgozta. Csárdásai, palotásai szintén népszerűek voltak.

Egressy Béni (1814–1851) sok hallgató nótát is írt. Első hallgató nótája, a „Komáromi emlék“ még erősen érezteti a palotás zene hatását. Később egyszerűbb, magyarosabb stílusra törekedett. Híres dalai: Telen-

nyáron pusztán az én lakásom (Tompá verse); Mi füstölög ott a síkon távolban (Gaál József verse); Petőfi verseinek megzenésítései: A virágnak megtiltani nem lehet, Ereszkedik le a felhő. Juhász legény, Elvonnék, ha adnának, Ez a világ amilyen nagy. Ismert gyászdala a „Mért oly borús” kezdetű.

Szénfy Gusztáv (1819—1875) megzenésítésében jelentek meg nyomtatásban először Petőfi-dalok, a Pesti Divatlap mellékleteként (1845.) Népszerű dalai: Kassa felett piros az ég, Szép a betyár paripája, Virágos a fa teteje (Szakál Lajos verse). Petőfi versekre írt dalai: Rég veri már a magyart a Teremtő, Szabad hazának rab fia, A csaplárné a betyárt szerette, Dalai gyűjteményesen is megjelentek (Parlagi rózsák.) A dalköltés mellett székely és román népdalokat gyűjtött Erdélyben és ismertette Tinódi dalait.

Igen elterjedt dalok voltak még: *Mosonyi Mihálytól* Felleg borult az erdőre; *Thern Károlytól* Hortobágyi pusztán fúj a szél és a Főthi-dal (Vörösmarty szövegére); *Doppler Károlytól* Tied vagyok, tied hazám (Petőfi verse); *Rátkay Lászlótól* Azért csillag, hogy ragyogjon; *Bognár Ignációl* Hej, dinom-dánom; *Beleznay Antaltól* Édes rózsám, ha elmegyek messzire; *Allaga Gézától* Szeretek én egyetlen egy virágom és Befűta az utat a hó, *Matók Bélától* a Feketeszem éjszakája és Kertem alatt faragnak az ácsok; *báró Bánffy Györgytől* Kék nefelejcs, stb.

Sok dalnak szerzőjét nem lehet megállapítani. Ezek közé tartozik a Cserebogár, Magasan repül a darú, Ezt a kerek erdőt járom én, Káka tővén, Ritka búza, Ég a kunyhó, Még azt mondják nincs Szegeden boszorkány stb.

A daltermést nagy mértékben fokozta a népszínmű. *Abonyi Lajos* („A betyár kendője”), *Rátkay László* („Felhő Klári”), *Tóth Ede* („A falu rosszsa”), *Szigligeti Ede* („Csikós”, „Két pisztoly”), *Csepreghy Ferenc* („Piros bugyelláris”, „Sárga csikó”), *Szigeti József* („A vén bakancsos”, „Viola”), *Géczy István* („A gyimesi vadvirág”), *Lukácsi Sándor* („Vereshajú”), *Rákosi Jenő* („A Ripacsos Pista dolmánya”) népszínműveiből sok szép dal vált közismertté.

A dalok terjesztésében és megőrzésében abban az időben, mikor azok leköltázásához vajmi kevesen értettek, minden modorosságuk mellett jó szolgálatot tettek a cigányok. Kossuth kedvelt primása volt Boka Károly, híres kesergőjét Ábrányi Kornél átíratában adták ki. Jobb bandáink külföldön is híveket szereztek a magyar dalnak. A régi jó világban színház után szívesen tért be a közönség a Beleznay kertbe, vagy a Komlóba, ahol Lisznyay Kálmán és Vahot Imre vezetésével dalos társulat is szerepelt. Közkedvelt vendéglő volt még a Csiga. Gyakran megfordult benne Petőfi, Egressy, Megyeri, Lendvay, Szentpétery. A nótázásban néha még Vörösmarty is részt vett. A Paradicsom fogadóban pedig Bihari játékában gyönyörködött Kisfaludy Sándor, gróf Széchenyi István, sőt Liszt Ferenc is. Berzsenyi pedig egyszer elragadtatva mondta Biltrarinak: „Húzd! Ennekem a muzsika csak magyar legyen!”

Ezek a dalok — minden egyszerűségük mellett is — letéteményesek voltak a magyar érzésnek. Ékes bizonyossága ennek az is, hogy mennyi üldözésben volt részük. A nagymajthényi síkon letört a zászló. Utána összeszedték és elégették a tárogtatókat. A Bach-korszakban tilos volt a Kossuth-nóta. Ezekből nyilvánvaló, hogy a magyar dalnak minden formájában mindig megvolt a maga hazafias rendeltetése.

KOCH LAJOS:

CORNELIUS PÉTER ÉS OPERÁJA, A BAGDADI BORBÉLY

A budapesti Operaház ezidei munkarendje során bemutatja a romantikus dalmű irodalom egyik nevezetes alkotását, Cornelius Péter „A bagdadi borbély” című vígoperáját. Talán nem lesz érdektelen, ha ezzel az eseménnyel kapcsolatban elmondunk egyet-mást a híres műről és szerzőjéről, akit sok kedves szál fűzött nagy hazánkfiaához. Liszt Ferenchez és bennünket magyarokat megfeszített azzal, hogy az általa beszélt hat idegen nyelven kívül megtanult magyarul is.

Cornelius Péter 1824 december 24-én született Mainzban. Atyja, Cornelius Károly jelentékeny színművész volt, aki fiát kezdetől fogva erre a pályára nevelte, de mellesleg érdeklődést mutatott a zene iránt is. Midőn atyja 1843-ban meghalt, nagybátyja, Cornelius Péter, a nagy festő vállalta el a zini és zenei pálya között ingadozó ifjú tanításának gondját. Beadta őt Berlinben Dehn Siegfried, Glinka és Rubinstein Antal tanítójának szigorú iskolájába, ahol öt éven át tanult zeneszerzést. Közben nagy filológiai készségekre is szert tett. Három év leletével egy időre megszakította tanulmányait és eddig készített szerzeményeiből többet bemutatott Dessauban Schneider Frigyesnek, kora egyik legnagyobb teorelikusának, aki szép jövőt jósolt neki. Hosszabb szünet után, mialatt operatervekkel foglalkozott, visszatért Dehnhez, hogy az ellenpontlanban való jártasságát tökéletesse tegye. 1852-ben egyszer kirándult Weimarba. Ez az útja művészi pályájára elhatározó lett. Olyan kedvező fogadtatásban részesült itt, hogy huzamosabb időre a weimari körhöz kapcsolódott és annak legelőkelőbb jelenségei közé tartozott. Időnkint a híres, Altenburgnak nevezett nagyhercegi kastélyban lakott. Cornelius Weimarban az újnémét iskola legteljesebb harcosa lett, akit barát és ellenfél egyaránt szeretett és tisztelt. Nélkülözhetelenné vált Liszt számára, aki vele fordítottatta le német nyelvre franciául fogalmazott cikkeit. Cornelius első operáját, A bagdadi borbélyt Liszt mutatta be Weimarban, majd amikor a műnek szándékosan előkészített botrányos bukása után Liszt elhatározta, hogy iltteni tevékenységét beszünteti, még Liszt előtt elhagyta Weimart és Bécsbe telepedett le. 1859—64-ig nyomorgott itt. A muzsák leggazdagabb várában állandó gondok között éledgett, sokszor azt sem tudta, honnan szerzi meg a legszükségesebbet. Az élet csak szűken mérte javait a nemes művésznek. Mindamelllett új tettekről álmodozott, megírta Bécsben második operáját, a Cidet és hasonló érzelmű barátaival a császárváros zenei atmoszférájáért rajongott. Itt ismerkedett meg Wagner Richarddal, akinek kélszeres bécsi tartózkodása alatt, 1861-ben és 1863-ban hűséges segítőtársa volt. Midőn Wagnert Münchenbe hívták, 1865-ben ajánlására itt a királyi zeneiskola tanára lett. Retorikát és összhangzattant tanított évi 1200 forintért. A hánnyatott életű művész jövője ekkor biztosított volt. Otthont alapíthatott, feleségül vette régi szerelmét, Jung Bertát, akinek sok gyönyörű dalát és Gynlöd című operáját ajánlotta. Rövid boldogságába megható módon nyujtanak bepillantást Wagnerhez írott szép költeményei. Fáradhatatlan szorgalommal dolgozott önművelésén tovább is. Zeneszerzői működésén kívül csodálatosan sokoldalú tevékenységet fejtett ki mint tanár, költő, író és műfordító. Gazdag életének hirtelen támadt cukorbaja vetett véget 1874 október 26-án Mainzban, alig ötvenéves korában.

Cornelius rendkívül előkelő egyéniség volt, akiben Wagnerhez hasonlóan a zenei és költői tehetség egyaránt jelentkezett. Első versesköte-

64 lírai költemény Pesten jelent meg 1861-ben Heckenastnál. Értékes naplófeljegyzéseket, kitűnő zenei és művészeti cikkeket írt. A Lohengrin és Tannhäuser müncheni előadásairól, a Mesterdalnokokról írott két cikke, valamint utolsó tanulmánya, a „Német művészet és Wagner Richard” Cornelius írói képességének csúcsát jelentik és a Wagnerről írott legszebb lapok közé tartoznak. Nem bérért írt napi kritikákat; de ha a tollat kezébe vette, akkor volt mondanivalója. Mint zeneíró a bírálóknak azt a ritka fajtáját művelte, amelynek titka a belső átélésben, a művészi utánérzésben rejlik; amint azt előtte már Hoffmann és Schumann megcsinálták. Operái és dalai számára is maga költötte szövegeit és ezekben költői képessége semmivel sem maradt el zenei tehetsége mellett. Nagy nyelvtudása folytán sok műfordítást készített. Mesteri módon ültette át a francia kiadás számára Gluck operáinak szövegét, lefordította Lisztnek a Cigányokról írott könyvét, valamint Pergolese, Boildieau, Berlioz operáit, Mickievicz Ádám szonettjeit.

Zenei alkotásai között szerepel három operája: A bagdadi borbély, a Cid és az Edda-dalokból készült Gunlöd. Ez utóbbi befejezésében korai halála megakadályozta. Tanítványa, Hofbauer Károly végezte be. Nevezetesekek nemesveretű dalai, Bürger, Hölderlin, Eichendorff, Platen, Hebbel, Heyse szövegeire, valamint saját költeményeire szerzett dalciklusai is: a Miatyánkhoz fűzött gondolatok, tudásának és akarásának egységét igazoló Gyász és vigasz, a szép Rajnai-dalok; a női kedélyeletet sok bensőséggel dicsőítő Menyasszonydalok, valamint az ezekkel kifejezésben rokon Bertához című ciklus és a költő vallásos érzeit meghatóan megjelenítő Karácsonyi dalok. Írt ezeken kívül számos duettet és rendkívül bonyolult, nehezen előadható karénekeket, mint a Beethoven-dal, Zsoldárok, Öreg katona, Ó Venus Regina, Vigasz a könnyekben, Lovasdal. Dalaiban finomstílusú lírikus jelentkezik, akit a közelebbi megismerkedésnél folyton jobban megszeretünk.

Alkotásainak fénypontja a Bagdadi borbély című vígoperája. Cornelius 1856 őszén Weimarból visszavonult rokonaihoz a thüringiai erdőben lévő Bernhardtschütte községbe, hogy megkomponálja egy évvel előbb írott szövegkönyvének, a Bagdadi borbélynak a zenéjét. Amikor úgy érezte, hogy megjött az alkotókedve, akkor valósággal elmenekült Liszt közelségéből. Úgy tett, mint valamennyi Weimart járt alkotóművész: mennie kellett, mert az a veszély fenyegette, hogy elveszíti önállóságát és áldozatul esik egyénisége. „Liszt közelében — írja naplófeljegyzéseiben — és a zenének áltól a pompázatos művelésétől, ami itt folyik, elvesztettem bátorságomat saját műveimmel szemben. Mi voltam én a külvilág szemében? Elrontott muzsikás, aki Lisztnél lakik és számára könyveket ír. Senkinek sem lehetett fogalma arról, hogy én mint muzsikás vagy költő szintén babérokra pályázom. Ez a legnagyobb belső meghasonláshoz vezetett, míhelyt Liszttel szemben csodálatomat fel kellett adnom és saját forrásomból merítettem”. Pedig Cornelius Lisztet nagyon szerette. Tisztában volt nemcsak azzal, hogy szellemileg mit köszönhetett neki, hanem azzal a szeretetteljes gondoskodással is, amellyel Liszt megélhetése körül szorgoskodott. Cornelius nem volt hálátlan. Midőn arról volt szó, hogy kinek ajánlja műveit, ezt írta anyjának: „Liszt legyen legjobb alkotásom, mert ő legkiválóbb barátom, egyike azoknak a szellemeknek, aminőknek létrehozásával az évszázadok nagyon takarékosan bánnak.” Mégis gyakran menekül Weimarból, hogy az itt virágzó élet futó indáival meg ne fullassza. Cornelius saját elhatározásából csatlakozott Liszt és Wagner irányához, de törődnie kellett azzal is, hogy e nagyságok túlsúlyával szemben biztosan és nyugodtan megálljon a saját lábán. Bizonyos egészséges tartózkodás nélkül elveszhetett volna utánzásukban. Az eredmények igazolták tettét. Cornelius kitűnően érezte

magát Liszt közelében. A derűs életkedvvel megáldott művészek között, mint az Új-Weimar Egyet alkalmi költője, színporkázott jókedve és humora, kifogyhatatlanok voltak tréfás versei, rögtönzései, epigrammái. Ezekhez sorakoztak mélyérzésű, bensőséges költeményei, amelyekben a weimari mult nagyságait dicsőítette. Gyöngéd érzése, lenyűgöző kedvessége népszerűvé tették. Szeretetteljes, jószágos természetével megértette a különböző weimari törekvéseket. A haladó szellemet Liszt képviselte, a konzervatív hagyományokat az udvari tanácsosok klikkje, Cornelius pedig kitűnő modorával buzgón fáradozott azon, hogy a két párt törekvéseit Weimar javára egyesítse. Gyakran fogták el azonban kételyek zenei képességei felől. Mégis ez az időszak jelentette számára a tisztulást, mert itt találta meg a költészet és zene egyesülésében igazi kifejezését művészi valójának.

A Bagdadi borbély tárgyat Cornelius az Ezeregyjéj regéből merítette. A 28–30 éjjelen meséli el annak a szerelmes ifjúnak a vén, szószátyár borbélyal való történetét, amely Cornelius szellemes szöveggönyvének alapját képezi. Cornelius nem az első, aki ezt a tárgyat dramatizálta. Palissot de Montenoy Charles francia író, Rousseau ellenfele, a 18. század közepétől az Ezeregyjéjszaka fecsegő borbélyáról egyfelvonásos komédiát írt. 1772-ben németre fordították és 1783-ban Palissot komédiáját mint Singspielt játszották Berlinben Johann André zenéjével, aki többek között arról is nevezetes, hogy Mozart előtt egy évvel megzenésítette a Szóktetés a szerályból szövegkönyvét. 1793-ban Hattasch Henrik Christían zeneszerző írt dalművet a Bagdadi borbélyról. Hamburgban került színre. 1800-ból ismeretes még Champein Szaniszló francia zeneszerző hasonló operája. Ezt azonban sohasem adták elő. Mindezekből kitűnik, hogy ez a tárgy nagy kedveltségnek örvendett a 18. században és később is, mint ahogy abban a korban a drámairodalomban fontos szerepet játszott a török. Corneliusnál, aki még ennek a kornak hagyományaiban nőtt fel és szülei színpadi pályája révén az ilyen irányú művekkel kapcsolatban volt, természetesen kell találunk, hogy első operája számára hasonló tárgyat választott.

Cornelius 1856-ban november 7-én kezdte meg a vígopera komponálást. Időnkint felbukkant rövidebb tartózkodásra Weimarban, hogy végül 1858 tavaszán a befejezett partitúrával visszatérjen. Liszt névnapján ezzel az ajánlással adta át neki: „Liszt Ferencnek, mesterének, barátjának és jóakarójának ajánlja ezeket a lapokat csodálata, szeretete és halála szerény jeléül. 1858 április 2-án, Weimarban Cornelius Péter”.

A zene Lisztnél határtalan lelkesedést keltett. Cornelius egyik levele szerint Liszt kijelentette, hogy Berlioz Benvenuto Cellinije óta operazene úgy még nem érdekeltte, mint a Bagdadi borbélyé. Liszt nagy szeretettel fogott bele a mű betanításába. Új stílusa szokatlan nehézségek elé állította a szereplőket, akik valamennyien fáradhatatlan akarattal dolgoztak az opera előadásának előkészítésén. 1858 december 15-én mutatták be. Ez a bemutató végzetessé vált Corneliusra, de Lisztre nézve is. A Bagdadi borbélyt, a Liszt körül csoportosuló fiatalok első kísérletét, egy megrendelt, de kitűnően szervezett ellenzék megbuktatta. Az előadás után tíz percig tartó tüntetésbe fogott, amelyet Dingelstedt, az intendáns nem akadályozott meg a színházi őrséggel, holott ez kötelessége lett volna és pedig azért nem, mert a botrány szellemi rendezője ő volt. Rossz szemmel nézte ugyanis a weimari színpadon az opera túlsúlyát a drámai előadások rovására. Ez a vereség annál felháborítóbb volt, mert tulajdonképpen nem ennek a műnek szólt, hanem az egész irányzatnak és vezérének Lisztnek, aki levonta a következményeket: örökre letette a weimari operában a karmesterpalcát. Az ármány és önzés azonban megsemmisítették egy fiatal művész megérdemelt aratását. Cornelius annyira meg-

sérült lelkében, hogy a legszörnyűbb történt vele, ami történhetett: elvesztette kedvét a szinte számára teremtetett műfajtól, a vígoperától. Következő operáiban, a Cidben és Gunlódban letért a maga számára taposott ösvényről és rálépett Wagner szélesebb útjára. E két dalmű tanulmányozásából az tűnik ki, hogy igazi küldetéssel Cornelius a vígopera terén rendelkezett. Kora nem értette meg művének sem szépségeit, sem elvi jelentőségét, mert akkor fel kellett volna ismernie azt a lényt, hogy a vígoperában olyasmi született meg, mint amit Wagner a zenedráma terén alkotott.

A Bagdadi borbély tartalma a következő: Nureddin, gazdag bagdadi ifjú, szereti a szép Margiánát, Musztafa kádi leányát. Szerelme küldönce, Bostana, értesíti, hogy Mustafa a déli órákban, ha a műezzinek imára hívnak, házat elhagyja és Margiana ekkor hajlandó őt fogadni. Az ifjú, hogy méltóképpen jelenjék meg kedvese előtt, gyorsan meg akarja borotváltatni fejét. Jön Abul Hasszán Ali Ebn Bekar, a darab hőse, a keleti kuruzsoló borbélyok mintapéldánya. Egyetemes tehetség, negyvenötféle foglalkozáshoz ért. Hosszadalmas elbeszéléseivel addig kinozza Nureddint, míg ez titkát közli vele. Minthogy az öreg dolga végeztével sem akarja Nureddint elhagyni és arra készül, hogy elkíséri a találkára, a meggyötört ifjú behívja szolgáit, akik a borbélyt elfogják. A második felvonásban (a kádi házában) látjuk, amint éppen egy ajándékokkal teli ládát cipelnek be, amelyet a kádi fiatalkori barátja (együttal az öreg által Margianának szánt völegény) a leánynak küldött. Ekkor felhangzik a műezzinek imára szólító éneke. Mustafa a mecsetbe siet. Nureddin megjelenik, a szerelmesek boldogan borulnak egymás karjába. A kádi azonban váratlanul hazajön és egyik rabszolgáját üti, mert eltört egy értékes vázát. Az ablak alatt leselkedő borbély abban a hitben, hogy Nureddint bántják, gyilkost kiált. Az emberek összefutnak. Nagy zai támad. A szerelmesek megijednek és Nureddint a hamarjában kiüresített ládába rejtik. A borbély Nureddin szolgálva beront és el akarja vitetni a ládát. A kádi azonban nem engedi. Ekkor megjelenik a kalifa. A borbély jelenti, hogy a ládában a kádi által meggyilkolt barátja van. A kalifa felnyitattja a ládát. Nureddin ájultan fekszik benne. A borbély nagy ceremóniával magához téríti Margiana nevének említése által. A kalifa meghozza döntését: miután a kádi azt állította, hogy a ládában leánya kincsei vannak, ezt az élő kincset is a többihez kell tenni.

A szöveg zene nélkül is, mint olvasmány örömet szerez. Ritka dolog, hogy operaszöveget dicsérni lehet, a Bagdadi borbély szövege azonban valódi költő munkája. A darab központjában a fiatal szerelmespár ellenére is az öreg borbély áll. Igazi keleti alak: inkább beszédre, mint eszelekvésre hajlik. Félsges ünnepélyességével hasonlít Bodensteht Mirza-Schaffyjár, rímvirtuóizálásával Rückert Abu Saidjára. Cornelius értett hozzá, hogy a borbély nemzeti színezetét és komikai hatását a kelet képekben gazdag kifejezéseiben és a rímek szellemes játékában rögzítse le. A Bagdadi borbély méltó párja Rossini Sevillei borbélyának. Mindkettő fecsegő: Figaró fiatal, Abul Hasszán öreg, tudátlós, patetikus. Cornelius ennek a borbélynak jellemzésében mint költő és zeneszerző eredetiségéről és humorérzékéről tett tanúságot.

A Bagdadi borbély muzsikájában előkelő szellem nyilatkozik meg. Cornelius Wagner és Berlioz hatása alatt állott és Liszt légkörében élt. Műve ezért mesterien sikerült zenei vígjáték lett. Finom mértéket tart mindenben és vidám jókedvét érzelemteljes nyíltszívűséggel párosítja. Tehetségét azonban nem szabad Wagnerével felmérni, mert a Bagdadi borbély szerzője alapjában véve lírai természet. Ezért zenéjé, ha olykor él is a Wagner bonyolult, nehéz fegyverzetével, a régi opera stílusához igazította: szólóénekek, duettek, tercettek, karok és együttesek

váltakoznak. A vezérmotívumot rendkívül szerényen használja. Az éneket ügyesen kezeli, a zenekarkíséret teli van elmés, jellegzetes alakzatokkal. Ez a vígopera, amely a Mesterdalnokok előtt tíz évvel keletkezett, Cornelius felsőbbrendű humorának és formai szempontból rendkívül iskolázott természetének megfelelt. Minden fáradság nélkül sikerült olyan művet alkotnia, aminő számára példaképül a világirodalomban nem állott versben és dallamban tökéletesen egybeforrott, zárt alkotást. Legszebb számai a lírikus részletek. Belőlük igazi költői kedély, gazdag invenció, édes dallamosság és finom művészi érzék árad. Nem tisztán lírikus helyeinek deklamatorikus kezelése, az enharmoniához való vonzódása, bátor modulálása, valamint zenekarkezelése Wagner hatását mutatják. A lírikus részek azonban kétségbevonhatatlanul fölényben vannak. Nureddin első felvonásbeli szólói, a második felvonásban Margiana, Bostana és a kádi kánonszerű hármasa, Nureddin és Margiana szenvedélyes szerelmi kettőse valóságos gyöngyei a zeneirodalomnak. Igen szép ezenkívül a bevezető kar, Nureddin és Bostana kánonszerűen felépített kettőse, a műezzimek imára hívó keleties éneke és a művet befejező ének, Abul Hasszán hódolata a kalifa előtt: „Üdv e háznak, mert te léptél be, szálemalejkum“. Különösen meglep szellemes harmonizálásának gazdagságával, amikor a kar által énekelt refrén hangzik: Szálemalejkum. A kómikus és lírai részek közül kiválik a borbély szerelmi dala.

A Bagdadi borbély sok más, ma már világhírű társa sorsában osztozott: a premieren megbukott, aminek oka a weimariak Liszttel szemben láplált ellenszenvén kívül az is volt, hogy a hallgatóknak szokatlan szellemi fáradságot okozott. Ez a bukás olyan messzire hallatszott, hogy két évtizeden át minden színgazgató kitért előle. Mikor a közönség már megbarátkozott a Mesterdalnokkal, visszaemlékeztek a színgazgatók a Bagdadi borbélyra is. Ezt a kedvező fordulatot Cornelius már nem érte meg. Műve azonban feléledt. Mottl Felix volt az első, aki 1884-ben Karlsruheban kísérletet tett a mű felelevenítésére. Liszt tanácsára áthangszerelte az operát és tisztességes sikert aratott vele. Utána színre került Münchenben, Lipcsében, Hamburgban, Prágában, Kölnben és 1890-ben Bécsben. Egy év múlva, 1891 december 30-án Zichy Géza gróf intendánsága idején a budapesti Operaház is bemutatta. Lendületet nyitányát előzőleg a filharmonikus társaság 1890 március 5-én már előadta. A librettót idősb Ábrányi Kornél fordította magyarra.

Műveinek nyilvánosságra hozatalával Cornelius rendkívül tartózkodó volt. Az a szerény mester, aki sohasem kopogtatott másodszor ott, ahol egyszer betettük előtte az ajtót. Külső élete igénytelen, belső átélésben annál gazdagabb. Arany szívű, napsugaras humorú, önzetlen barát. 1862-ben Wagner meghívta Mainzb a Mesterdalnokok szövegének felolvasásához. Kölesönvett pénzen utazott oda. Kemény tél volt. Hazafelé jövet egy fázó asszonyt megajándékozott takarójával. Tiszta gondolkodása szinte a gyermekiességgel határos. Akik művészetébe nyílt lélekkel bepillantanak, kincsként őrzik meg emlékezetükben. Kora legelőkelőbb körében élt. A zenészek közül Liszt, Wagner, Bülow; Hebbel, Hoffmann von Fallersleben költők; Preller, Genelli, Nissen festők voltak közeli barátai. A nagy weimari korszakhoz fűződik neve. Goethe és Schiller emlékével indult el, hogy Liszt és Wagner iránya felé fordulva éljen művészetének. Amikor Weimarból eltávozott, nagy űr támadt abban a körben, amely őt szerette. Ide mindig visszavágyott. Nem Mainz, nem Bécs, nem München, a kedves weimari kör volt igazi hazája. Itt értették meg, itt szerették úgy, mint schol. A művészet szent, tisztult légkörében azokat a nagy értékeket érezte maga körül, akik Weimart kitüntették és szellemi központjá avatták. Cornelius jelentékeny volt, mint ember, mint költő és mint muzsikás.

ÉLŐ

MAGYAR
ZENESZERZŐK

DEÁK BÁRDOS GYÖRGY

Elsősorban az egyházi zene buzgó és hivatott munkása. Az egyházi zenének szenteli munkacreje és tehetsége javát úgyis mint zeneszerző és úgyis mint karnagy.

Budapesti születésű (1903) és iskoláit is itt végezte. De már érettségije után azonnal külföldre utazik és három éven át Németországban, Szlovákiában és Olaszországban jár orgona-tanulmányutakon, 1929-ben távozik végleg a Zeneművészeti Főiskoláról három oklevéllel (zeneszerzési, orgona és tanári). Közben két ízben elnyeri a „Liszt Ferenc díj“-at és tanulmányai befejezésekor állami ösztöndíjban is részesül. Ugyanekkor fővárosi középiskolai énektanár lesz, majd később az általa alapított Jézus Szíve Énekkarnak vezetője, a Jézus Szíve templomban.

Amíg mint egyházi zenész még az Országos Cecilia Egyesületben mint jegyző dolgozik a magyar egyházi zene tovább-építésén, addig a magyar világi karének érdekében a Magyar Énekkartók Országos Egyesületében és a „Testvériség“ Dalkör élén fejt ki eredményes munkásságot.

Művei haladó szelleműek, az új magyar muzsika nyelvén szólnak. Egyházi zeneművei közül elsőnek 2 zenekari miséjét említjük. A *Szent Imre* misét Amerikában (1931) és Párisban (1932). A *Missa Diatonica*-t Posenben (1937) is bemutatták. Irt még 2 a cappella misét (*Missa Cantata*, *Missa Brevis*) és egy orgonamiséjét (*Missa Canon*). További egyházi zeneművei közül 3 kantáta emelkedik ki: *Rosarium*, *Parasceve*, *Pastoral*. Mindhárom ismert külföldön is: az elsőt Párisban (1933), a másodikat Aachenben, az 1934. évi nemzetközi egyházzenei kongresszuson mutatták be, majd előadták Varsóban, Posenben, Lembergben és Bécsben, a harmadikat pedig Rómában adták elő (1938). Ezeken kívül még számos egyházi zeneműve van: magyar misék, himnuszok, motetták, egyházi dalok, orgona passió. A *Confirma me* c. egyházi karműve az 1936. évi frankfurti nemzetközi egyházzenei kongresszuson aratott felülmúló sikert.

Deák Bárdos mint világi zeneszerző szintén főleg karműveket alkot. Népdalfeldolgozásai elevenek, ötletesek. A Katonadalok, Borsodi bokréta és Parasztdalok c. népdalciklusokat a Székesfővárosi Énekkar mutatta be Firenzében, az 1940. évi Maggio Musicale-n, Bo oszlóba, illetve idehaza, a szerző vezényletével.

Ha még megemlítjük, hogy számos karműve állandóan műsoron van és hogy gazdag zeneírói múlt áll mögötte és több orgonakoncertet is adott, akkor nagyjából felvázoltuk Deák Bárdos György portréját.

A fúvószene és zeneművészetünk

A fúvószene zeneművészetünk egyik tartó pillére. Korunkra különösen jellemző zenekarművészet el sem képzelhető megfelelő mennyiségű és minőségű fúvós nélkül. Sajnos éppen a fúvósoknak ez a megfelelő mennyisége hiányzik és a használható fúvósok egy része sem üti meg a kellő mértéket. Köztudomású, hogy kevés a fúvós és zenekaraink csak úgy tudnak létezni, ha a fúvósok egy része itt is ott is közreműködik. Ezáltal nem alakulhat ki jó összetanult, összeérett zenekar. Sok esetben külföldi behozatalra szorulunk még mindig, mint ezelőtt száz évvel. Régen ugyanis ezt a fúvós hiányt úgy oldották meg, hogy külföldről hívtak be kitűnő muzikusokat. Ma azonban erre nincs mód, magunknak kell gondoskodnunk fúvós művészek neveléséről.

Gondoskodnunk kell, de hogyan? Hiszen van a Főiskolának fúvóslanszaka. Kétségtelen, de a fúvóshiány azt bizonyítja, hogy ez magában nem elég, mert hiába van oktatás, ha nincs akik oktassanak. Ahhoz pedig hogy legyen az utánpótlást biztosító sőt a hiányokat betöltő anyag, szükséges, hogy liktető fúvószeneélet is legyen, mert csak így lesz kedvük a fiataloknak erre a pályára. Szükséges, hogy egyenrangúsítsuk a fúvósokat a vonósokkal, hiszen modern zenekarokban nemcsak egyenrangú, hanem sokszor kimagasló szerepük van. A nagy klasszikusok idejében megvolt ez az egyenrangúság, hi-

szen a legnagyobbak írtak kürt, klarinet, fúvola stb. koncerteket és fúvós kamarazenét. Ma a fúvósszólók és kamarazene kiment a divatból. Tehát a bajok orvoslásához itt kell hozzákezdennünk: újból divatba kell hoznunk a fúvós kamarazenét és szólómuzsikát. Zeneszerzőink írjanak műveket fúvósokra és fúvósokkal vegyes kamaragyűjtésre. Rendezőink rendezzenek ilyen hangversenyeket, melyeken a magyar irodalom mellett az ide tartozó klasszikus és modern irodalmat is ápolják. Zenekari hangversenyekinken fúvóskoncerteket is tűzzenek műsorra.

A zeneéletünknek a fentebb írt bajait és az orvoslásnak módját látta meg az a néhány operaházi fúvósművész és zeneszerző, akik Kazacsay Tiborral az élükön mozgalmat indítottak a fúvószene népszerűsítése érdekében. Az eredmény meglepő: zeneszerzőink megkérdésezésekor kiderült, hogy csaknem öt hangversenyre való ilyen anyaga van a mai magyar zeneirodalomnak. Egyes szerzők pedig készségesen vállalkoztak új művek írására. Így sikerült öt hangversenyből álló sorozatot rendezni, melyeken kizárólag magyar művek kerülnek előadásra. 25 zeneszerző művei hangzanak el, a legkülönbözőbb kombinációjú együttesekre írt művek vannak műsoron.

Örömmel üdvözljük Kazacsay Tibornak ezt a kezdeményezését, melyet reméljük megért és támogat a magyar közönség.

1000 év kórusa

A Magyar Kórus újdonsága. 336 oldalas könyvalakú kotta. Tartalma igen gazdag, gazdagabb mint amilyennek a cím igéri. Karművek vannak benne az ókori egyszólamú karének-től a mai magyar karművészetig. Tehát inkább ezt a címet adhatnánk a munkának: Karének az ókortól napjainkig, vagy: Karének Pindarostól Bartókgig. De így is nevezhetnők: A zene fejlődése a karéneken keresztül.

Ezt a fejlődést a különböző korokból vett karműveken keresztül élheti át a kotta áttanulmányozója. A Kr. e. 5. századból származó egyszólamú görög óda után a szintén egyszólamú Gregorián ének a következő fejlődési fok. A többszólamúság bölcsőkorából két kvint-, illetőleg kvartpárhuzamú orgánum áll (9. századból), majd az orgánum magasabbrendű fajtáját egy 11–12. századból való, már ellenmozgást alkalmazó mű, a 12. század fejlettebb többszólamúságát pedig egy ismeretlen szerzőtől való zarándokének képviseli. Ezután ízelítőt kapunk a 13. század trubadur-, illetőleg Minnesänger költészetéből. A 13. sz. karénekét angol és francia kánonok, egy kétszólamú himnusz, egy háromszólamú motetta és egy gymel (ikerének) által kapja a közönség. A 15. és 16. századból van a leggazdagabb anyag: Okeghem, Obrecht, Isaac, Pierre de La Rue, Josquin de Près, Stolzer, Festa, Morales, Othmayr, Senfl, Clemens non Papa, Arcadelt, Jannequin, Willaert, Certon, Scandellj, Galus, Ingegneri, Lassus, Palestrina,

Guerrero, Marenzio stb. A reneszánsz és barokk fordulójának idejéből, továbbá a barok karművészet anyagából is igen szép gyűjteményt tartalmaz a könyv. A szerzők közül csak néhányat említünk: Praetorius, Victoria, Hassler, Anerio, Gastoldi, Byrd, Schein, Monteverdi, Viadana, Schütz, Lully. A 18. század barokk művészetéből is számos kis remekmű van a gyűjteményben, köztük Bach, Händel, Martini tollából. A bécsi klasszikusokat Haydn Mihály és József, Mozart és Beethoven képviselik. A fejlődés további vonala Schuberten, Schumannon, Liszten, Brahmsen, Verdin és Debussyn keresztül vezet. A modern karéneken Sztravinszki szerepel egy művel, a többi mű szerzője magyar: Bartók, Kodály, Harmat és Bárdos. Különösen azt tartjuk értékesnek, hogy a modern kórusirodalom legnagyobbja, Kodály kilenc karműve található a gyűjteményben, köztük a Jézus és a kufárok.

Ezek után fölösleges a mű értékéről írunk. A felvázolt tartalom önmagát értékeli. Még csak azt akarjuk megjegyezni, hogy a kiadó és a gyűjteményt összeállító Forrai Miklós a Zeneművészeti Főiskola tankönyvének szánta a könyvet. Hozzáfűzzük, hogy a művelődésre vágyó zeneértő nagyközönségnek is igen jó tanulmányi anyag. A zene megértéséhez nagyban hozzásegítenek a kitűnő fordítások, melyek túlnyomórészt Kerényi György, Szabó Miklós és Nádasdy Kálmán munkái.

A RÁDIO ZENEI TERVEI

♦♦♦

Január 24-én a svéd-magyar művészcsere keretében Garaguly Károly vezényli az operaház zenekarát. Lemezről kamarazenét kapunk.

25-én a Rádió hangversenydobogóján Felvinczi Takács Alice, Lászlóffy Margit és Fodor János működik közre. Hegedűs Árpád „Templomaink” címen tart folytatólagos előadást, amelyben a templomok orgonájáról és egyházi zenéjéről beszél.

26-án a Páricsi féle kamaraegyüttes Brahms, Respighi, Ravel, és Dohnányi műveket játszik. Böhm László a zenei lexikon előadásait folytatja, mint minden szerdán. Berg Mária tart előadást Furtwänglerről. Operaelőadás is lesz.

27-én a „Mai magyar szerzők” mutatják be új műveiket.

28-án lemezről kamarazenét hallunk, Molnár Imre a magyar népzeneről beszél, s sor kerül egy hangverseny kapcsolására is, ennek címe: „Mesterművek. Francia-est”.

29-én Opera-előadás lesz.

30-án Dohnányi Ernő zongorázik, Vivaldi-est lesz Huzella Elek összeállításában. Nagyzenekari műveket, dalokat és nyitányokat lemezről hallunk.

31-én Schubert dalokat kapunk és Fauréről hangzik el egy előadás. Lemezről nagyzenekari műveket sugároz a Rádió.

Február 1-én Jaap Emmer hegedül.

2-án a Rádió hangversenydobogóján Báthy Anna, Csiby József, Csuka Béla működik közre. Forrai kamarakórusa a kóruszene gyöngyeit mutatja be. Budapesti Ifi operaházi előadás lesz.

3-án Händelről beszél Thurzó Gábor, közreműködik Basilides Mária, Warga Livia és Rösler Endre.

4-én Ádám Jenő előadására kerül sor, lesz egy Beethoven-hangverseny is.

5-én Végh Sándor hegedül, Ferencsik János vezényli a Rádiózenekart s szó lesz Ibsen és Grieg viszonyáról. A Mátyás kamaraegyüttes Strauss Richard zongoránegyesét adja elő, Pataky Kálmán dalokat énekel s sor kerül a Székesfővárosi Zenekar hangversenyének kapcsolására is.

KÜLFÖLDI HIREK

♦♦♦

Dallamok Magyarországból. Ez volt a címe annak a nagyhatású hangversenynek, melyet a Deutschlandsender sugárzott Grác-ból január 6-án, vízkereszt napján este. Magyar hangverseny volt, melyen előadták Bartók I. vonósnégyesét (Végh-vonósnégyes), Kodály egy dalát (Kóréh Endre), Dohnányi C-dur zongorapaszódiaját (Kis Judit) Liszt egy Consolation-ját Szántó Jenő hegedű átirásában (Szántó Jenő) és Geszler György Szimfoniáját (Wiener Rundfunkorchester, vezényelte: Max Schönherr). A művek előadása mintaszerű volt. Az egyes művekkel kapcsolatban magyarázó előadások is voltak, melyekkel megvilágították az egyes zeneszerzők stílusát.

Rajter Lajos Bécsben. Rajter Lajos a közel jövőben Bécsben vendégszerepel, ahol nyilvános zenekari hangversenyt vezényel. Műsorán többek között szerepel a pozsonyi származású Schmidt Ferencnek Németországban igen népszerű zenekari változatai egy magyar katonadalra (Variationen auf einen Husarenlied).

Magyar zongorahangverseny a pozsonyi Rádióban. Comensoli Mária, a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola zongoratanára f. hó 20-án 16 óra 15

perc kezdettel magyar zongorahangversenyt ad. Műsora: Liszt: BACH fuga, Valse oublié és Geszler György három etűdje.

Magyar kamarahangversenyek Párisban. A Párisi Magyar Intézet igazgatója tervbe vette, hogy népszerűsíteni fogja a magyar kamaramuzsikát és ezért a Magyar Intézetben magyar kamarahangversenyeket rendez. Reméljük a szép terv még is valósul.

Magyar zenei manifesztáció a párisi Nemzeti Rádióban. A francia Nemzeti Rádió vezetősége elhatározta, hogy másfélórás műsorú magyar hangversenyt rendez, mely méltóképpen képviseli a magyar zeneművészetet. A műsört Erkel, Hübner, Liszt, Kodály és Bartók művei alkotják. Ez a manifesztáció számunkra azért is igen értékes, mert bizonyítja, hogy a magyar művészetnek milyen jó híre és megbecsülése van Franciaországban is. A hangverseny ugyanis nem a magyar propagandaszervek munkájának eredménye, hanem a francia Nemzeti Rádió kezdeményezése. Reméljük, hogy ezután újabb zenei manifesztáció is lesz a francia Rádióban, amelyen a fiatalabb nemzedék művészetét is megismerheti a francia közönség.

Kodály: Galántai táncok Solingenben. Március 19-én Solingenben a városi hangversenyek során Kodály Galántai táncait is előadják. A hangverseny szólistája is magyar: Vásárhelyi György, aki Chopin e-moll koncertjét zongorázza. Vezényel: Werner Saam.

A Táncszvit bemutatója Rostockban. A rostocki évadzáró szimfonikus hangversenyen, áprilisban bemutatják Bartók Béla népszerű Táncszvitjét. A műsor többi száma Beethoven művei. Vezényel: Heinz Schubert.

Dohnányi-mű Brombergben. Dohnányi Ernő Szimfonikus percek című zenekari művét május 8-án előadják

Brombergben. A hangversenyt Lesing vezényli.

Beethoven összes hegedű-zongoraszonátái. Zürichben a világhírfű magyar hegedűművész, Geyer Stefi és Backhaus Vilmos három hangversenyen keresztül előadta Beethoven összes hegedűszonátáját. A hangversenyeknek igen nagy sikerük volt.

Román operabemutató Németországban. Heilbronnban bemutatták Cosmovicci G. 1927-ben elhunyt román zeneszerző Marioara c. háromfelvonásos operáját. A zene román népdalokon és néptáncokon alapszik. Az opera külön érdekessége még az, hogy szövegkönyvét a volt román királyné, Carmen Sylva írta.

Ismét megnyílt a római opera. A hónapok óta zárva tartott római állami operaház ismét megnyitotta kapuit. Az első előadáson az Aida volt műsoron, melyet Victor de Sabata vezényelt.

Liszt-emléktábla Luxemburgban. Liszt Ferenc 1886 július 19-én 12 nappal bayreuthi halála előtt hangversenyt adott a luxemburgi kaszinóban. Ez volt a nagy mester utolsó hangversenye és egyúttal utolsó diadala. Most emléktáblával öröközték meg Liszt utolsó hangversenyének helyét. Az emléktáblát nagy ünnepséggel leplezték le.

Prágában is megnyílt az operaház. Míg a római operaház csak pár hónapig tartotta zárva kapuit, addig a prágai öt éve nem tart előadást. Most ismét megnyílt a prágai operaház. Elsőnek a Lohengrin került műsorra.

Bécsi zeneszerző műve Párisban. Szimfonikus oratórium a címe annak a szövegnélküli egész estét betöltő zenekari műnek, melyet Párisban a Palais Chaillot-ban bemutattak. A mű szerzője: Anton Denager, bécsi komponista.

BELFÖLDI HIREK

Liszt Ferenc Erdélyben. A kolozsvári zeneíró, Lakatos István tollából jelent meg a fenti című tanulmány. A szerző eleven írással foglalja össze Liszt Ferenc Erdélyben töltött időszakait.

Francia nyelvű zenei előadás. E hó 5-én érdekes előadás hangzott el francia nyelven az Alliance Française Andrásy-úti helyiségében. Az előadást, melynek címe »La musique française de la renaissance« volt, dr. Lajtha László tartotta.

A Magyar Dal új száma. A negyvenkilencedik évfolyamába levő folyóirat új számában Kerényi György folytatja Kodály vegyeskarairól szóló tanulmányát és Pongrácz Zoltán pedig a népdalgyűjtés módjáról szóló cikkét. Gábor János Monteverdiről közöl tanulmányt a zeneköltő halálának 300. évfordulója alkalmából Pákozdy Ferenc műfordítása (Shakespeare CXVI. szonettje), beszámolóik, hírek stb. töltik ki még az új számot.

A Budapesti kórus vendégszereplése Kalocsán. November 28-án a kalocsai főszékesegyházban Ereklő Egyház címmel egyházzenei hangversenyt adott a Budapesti Kórus Bárdos Lajos vezényletével. A kiváló együttes Viadana-, Vittoria-, Lasso-, Palestrina-, Mozart-, Liszt-, Kodály-, Harmat-, Bárdos- és Deák-Bárdos karműveket adott elő. A hangversenyen közreműködött Halász Béla, a pécsi székesegyház orgonaművésze, aki D'aquin-, Bach-, Liszt-, Saint-Saens- és Plum-műveket adott elő. A hangverseny jövedelmét a papi pályára készülő kisdíjak támogatására fordították.

Geszler György szerzői rádióhangversenye Kassán. Geszler György, a Székesfevárosi Felsőbb Zeneiskola tanára a kassai Rádióban szerzői estet ad, melyen több zongora-művét előadja (Szonatina, g-moll,

Sírvavigadó, 10 darab a Musica asymmetricából és Hódolat Liszt Ferenchez.)

A Népművelési Bizottság látogatása a Hubay-palotában. F. hó 20-án, a Hubay-palotába viszi el a Népművelési Bizottság az érdeklődőket. A látogatók megtekintik a palotát és végighallgatnak egy hangversenyt, melyen Monighetti Beatrice, Máday Sándorné és Lengyel Gabriella Hubay-műveket adnak elő. Műsorra kerülnek a zeneköltő magyar és francia szövegű dalai és a hegedű zongora szonátája.

Látogatás a Felsőbb Zeneiskola Szemináriumába. A decemberi nagy-sikerű látogatás után február 13-án ismét résztvesz a Népművelési Bizottság közönségével a Felsőbb Zeneiskola Szemináriumán. Ez alkalommal klasszikus műsort adnak elő az iskola jó növendékei. Lesznek zongora, hegedű és énekszámok. A szemináriumi hangverseny előtt dr. Horusitzky Zoltán előadása világítja meg a klasszikus stílus sajátosságait.

Isoz Kálmán dr. előadása a Felsőbb Zeneiskolában. A kiváló magyar zenetörténész február 27-én Magyar Triász címmel előadást tart a Felsőbb Zeneiskolában a Népművelési Bizottság rendezésében. Az előadó a múlt század három nagy magyar zeneszerzőjének Lisztnek, Erkelnek és Mosonyinak művészetét tárgyalja és rámutat a három zeneköltő művészetének egymáshoz való vonatkozásaira. Az előadást bemutatók illusztrálják Oravetz Edit, Veress Endre és Borsay Pál közreműködésével.

Hangversenyeket ad Budapesten a Wiener Sängerknaben együttese. A világhírű bécsi fiú-férfi vegyeskar február 1-én és 2-án hangversenyt ad a Magyar Művelődés Házában illetőleg a Zeneművészet Főiskola nagytermében. Az együttes vezetősége a hangversenyek jövedelmét a Katolikus Diákokthoz Mozgalom javára ajánlotta föl.

Cornelius Bagdadi borbélyja az Operaház következő felújítása. Az Operaház a közeljövőben felújítja Cornelius híres operáját: a Bagdadi borbélyt. A főszerepeket Orosz Julia, Rösler Endre, Gere Lola, dr. Lauritsin Lajos, Maleczky Oszkár és Székely Mihály éneklék. Rendező: Rékai András. Vezényel: Berg Ottó.

Zenekari szerzői est. Február 1-én zenekari szerzői estét rendez Geszler György az ismert fiatal zeneszerző. Műsoron a következő alkotásai szerepelnek: Szent György lovag-nyitány, II. zongoraverseny, Vihamalom c. szimfonikus költemény és Szimfonia. Közben szóló zongoraművek is elhangzanak egy illetőleg két zongorára (gép- és intervallum etűdök.) A hangversenyen Wehner Tibor és ifj. Váci Károly működnek közre.

Látogatás Hajdu Mihálynál. A muzsikussóthónok látogatása során Hajdu Mihály zeneszerzőnél, a Székesfevárosi Felsőbb Zeneiskola tanáránál tett látogatást közönségével a Népművelési Bizottság. Tekintettel arra, hogy ezek a látogatások elsősorban a művészek művészetének szólnak, Hajdu a Felsőbb Zeneiskolában mutatta be műveit a nagyszámú érdeklődőknek. Isoz István bevezető szavai után dr. Mágori Béla és dr. Berkes Kálmán előadtak egy fuvola-klarinét duót, Hajdu Mihály azután 3 zongoradarabját adta elő, Pongrácz Margit 5 dalt énekelt a szerző zongorakíséretével, s befejezésül a Páricsi-Frank vonósnégyes előadta Hajdu kvartettjét.

A Filharmoniai Társaság »Magyar-est«-je. Február 11-én lesz a Filharmoniai Társaság »Magyar-est«-je, melyet Berg Ottó vezényel. Már volt ezidén egy magyar hangversenye az illusztris társaságnak, melyen világ-nagyságaink, Liszt, Dohnányi, Bartók és Kodály alkotásait élvezhette a közönség. A február 11-i magyar hangverseny műsoron a fiatalabb nemzedék alkotásai kerülnek előadásra: Bándó Gyula Nyitány egy tragédiá-

hoz, Gaál Jenő Notturmo, Majorossy Aladár Szimfonia, Horusitzky Zoltán Fantázia cseremisz népdalok nyomán, Tóth Dénes Cimbalomverseny (Rácz Aladárral) és Takács Jenő Antiqua Hungarica c. művei.

Molnár Antal előadása. A Budapest Székesfevárosi Elektromos- és Vízművei Önképzőkörének zenei szakosztálya rendezésében folyó hangversenyyel egybekötött ismeretterjesztő előadássorozat 5. előadását február 14-én Molnár Antal tartotta. Az értékes előadás a barokk nagy klasszikusairól szólt. Az előadást illusztráló hangversenyen Bisztriczky Tibor, Szabó Miklós, Komáromi Pál és Dankó Aladár működött közre.

Kamaraórátorium-bemutató. A Budapesti Skót Misszió jótékony célú kultúrest sorozatában január 15-én bemutatták Kósa György »Krisztus« c. kamaraórátoriumát. Szólisták: dr. Fellner Ferenc (Jézus), F. Vajda Panni, Herman Magda, Rózsa Vera, Tiszai Magda, Doffek János, Lukács Pál, Szervánszky Péter, Gábori Elemér, Szeredi Saupe Gusztáv, Hütter Pál, Montag Lajos, Pados Jenő és Sz. Molnár Anna.

A zene szerepe az antik társadalmi életben. Wagner József az antik zene kiváló ismerője a görög zenéről írt, lapunkban méltatott könyve kiegészítésképpen tanulmányt adott közre a zene szerepéről az antik társadalmi életben. Az érdekes tanulmány az Egyetemes Philológiai Közlönyben és különnyomat alakjában jelent meg.

Liszt Ferenc hangversenyei Budapesten. Sebestyén Ede a magyar zeneélet multjának szorgalmas kutatója tollából jelent meg ez az érdekes összefoglaló könyv (210 oldal.) A szerző összegyűjtött minden adatot, mely Liszt magyarországi tartózkodására vonatkozik. Nemcsak Liszt budapesti hangversenyeiről ír, hanem általában magyarországi tartózkodásairól. De kitér a szerző Lisztnek azokra a bécsi hangversenyeire is, melyeket az árvízkarosultak ja-

vára rendezett. Ezzel még nem merítettük ki a könyv tartalmát: Sebestyén még ezenfelül Liszt magyarországi tartózkodásának minden mozzanatát ismerteti. A könyv tulajdonképpen Liszt Magyarországon eltöltött életét foglalja egybe és ezen keresztül kitűnő képet ad mult század Magyarországanak zenei életéről. A szerző könyve alcímének maga is ezt adja: Hat évtized krónikája. De hozzájárul a könyv Liszt-ről alkotott képünk kiegészítéséhez is és különösen a nagy zeneköltő magyar hazafisága domborodik ki sorain keresztül. Sebestyén könyve értékes nyeresége a magyar zenetörténeti irodalomnak, de a nagyközönség számára is érdekes olvasmány. A könyvet a Liszt Ferenc Társaság adta ki.

Raics István előadásai a Szabad Egyetemen. A Szabad Egyetem második félévének érdekessége lesz Raics István előadássorozata a zongoramuzsika történetéről. Az előadó „A zongorairodalom remekei” címmel hirdeti kollégiumát, de volta-képpen a zongoramuzsika teljes történetét ismerteti, kezdve a XVI. századtól, mikor a zongoramuzsika kezdett elválni a lant és orgonamuzsikától, egészen a modern zongoramuzsikáig. Az előadó kitér részletesen az angol virginalisták stílusára, az olasz cembaloirodalom kialakulására, a francia clavecinisták művészetére, a német zeneköltők alkotásaira, a spanyol és portugál irodalomra, majd Bach és Händel, továbbá Bach fiainak zongoramuzsikájáról beszél. Ismerteti a gáláns és szentimentális stílust, a zongoramuzsikában és részletesen megvilágítja a mai kalapácszongora kialakulása nyomán keletkezett új zongorahangot és az ezeken épülő zongorastílust, mely a nagy bécsi klasszikusok zongorazenéjén keresztül érvényesül elsősorban. A romantikus zongoramuzsika ismertetése során különösen érdekesnek ígérkezik Liszt stílusának szentelt előadásrész, mely rávilágít Liszt

és Bartók közötti kapcsolatokra. Debussy-zongorahangja és a modern zongoramuzsika, végül ennek során Bartók, Kodály és a fiatalabb nemzedék zongoramuzsikája magyarázása fejezi be a kollégiumot. Előadás közben számos illusztráció lesz. Az előadások február 8-tól kezdve minden kedden este lesznek a Vigadó I. emeleti előadótermében.

PÁLYÁZATI HIRDETMÉNY

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a magyar hegedűirodalom fejlesztése céljából pályázatot hirdet az alábbi zeneművekre:

1. *Hegedűverseny* (zenekarral) három tételben, lehetőleg 16 percnél hosszabb időtartammal. Pályadíj: 800 P.

2. *Hegedűdarab* zenekarral, lehetőleg 8 percnél hosszabb időtartammal. Pályadíj: 500 P.

3. *Hegedű-zongora szonáta* három vagy négy tételben, lehetőleg 12 percnél hosszabb időtartammal. Pályadíj: 600 P.

4. *Előadási darabok* hegedűre, zongorakísérettel. Pályadíjak egyenként 300, 200 és 100 P.

A díjat nem nyert kiváló művek dícséretben részesülnek. A kitüntetett pályaművek az „Új magyar zeneművek hete” keretében kerülnek bemutatásra.

Pályázati határidő: 1944. évi június hó 30. A szerző nevét és lakás-címét tartalmazó jelíges levéllel fellestelt pályaművek az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács címére (Budapest, VI., Andrásy-út 69. sz.) küldendők be.

A díjazásban nem részesült pályamunkák az eredmény kihirdetését követő három hónapon belül vehetők át. Ez időn túl a Tanács nem vállal felelősséget a pályaművek megőrzéséért. (56.446—1943. V. K. M. — 1943. december 9.)

M. kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter.

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZÍTŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genfi nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezűleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarány, Grand Prix Medaille D'Or kifüntetések.

Telefon 389-199

Részletfizetés.

Díjtalan árjegyzék.

42 éves cég

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyóház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 120 fillér, vasárnap 90 fillér
 Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 60 „ „ 50 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál:

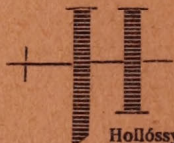
Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

Hollóssy János
könyvnyomtató

Budapest, VII.,
Jósika-utca 20.

300182

A ZENE

Alapította: DR. SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR. HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421-812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384-529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

7. szám.

1944 február 1.

TARTALOM

Vessünk számot! — Kozáky István dr.: Haláltánc.
— Molnár Antal: A dzsesszről. — Élő magyar zeneszerzők: Geszler György (Entz Géza.) — Kilenc év-tized a magyar zenekultúra szolgálatában. (A Filharmóniai Társaság emlékkönyve 90-éves jubileuma alkalmából.) — A Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek. — Pályázati hirdetmény.

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZITŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genfi nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezűleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarany, Grand Prix Médaille D'Or kifüntetések.

Telefon 389—199

Részletfizetés.

Díjtalan arjegyzek.

42 éves cég

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsiás.

Belépődíj: Felnőtteknek 120 fillér, vasárnap 90 fillér
Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 60 „ „ 50 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál:

Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-krt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

VESSÜNK SZÁMOT!

Vessünk számot magunkkal! Örüljünk vagy búslakodjunk? Reméljünk vagy ne reménykedjünk? Búszkék legyünk vagy szégyenkezzünk? Elértünk valamit vagy még mindig ott tartunk, ahol évekkal ezelőtt?

Szükséges időnként az ilyen helyzetvizsgálat, hogy a célok és köztünk levő távolságot le tudjuk mérni, hogy tudjuk, milyen tempóban kell tovább dolgoznunk.

Lássuk először a magyar zeneköltészet helyzetét. Öt évvel ezelőtt írtuk: „Bartók és Kodály szelleme megteremtett egy olyan fiatal generációt, melynek komolysága és tudása világvizonylatban is elsőrendű. Sajnos, tudásuk és tehetségük nem jut elég munkaterülethez. A mai fiatalok kb. 40 éves korukig nem juthatnak semmire...“ Azóta megváltozott a helyzet. Ma, állítjuk, nincs jó magyar zenekari mű, mely úgyszólván már megszületése után azonnal ne kerülne bemutatásra. Ma az ügy nemzeti jelentőségét megértő karmestereink, mondhatjuk, fáról szakítják le a gyümölcsöt. A magyar zenekari művek bemutatása terén vezet a Székesfővárosi Zenekar, mely pl. ebben az évadban 12 magyar újdonságot tűzött műsorára. A hangversenyek számához arányítva pedig a Filharmóniai Társaság bérleti sorozata hozott nagy meglepetést. Ez a legkiválóbb magyar testület, mely bár mindig sokat áldozott a magyar zeneköltészetnek, az új magyar zene fiatalsága előtt bizonyos fokiig elzárkózott. Az idei évadban a Filharmóniai Társaság kapui teljes mértékben kitérültek a fiatalabb nemzedék alkotói előtt is. 6 hangversenyen 7 újdonságot hoz az újabb nemzedék műveiből. Ha a műsorok többi magyar számát is hozzávesszük, akkor a 6 hangversenyre 10 magyar mű esik, köztük 1 Bartók, 1 Kodály és 2 Dohnányi (az egyik újdonság). Tehát minden hangversenyre 2 magyar mű jut. A fiatalabb nemzedéknek megbecsülését, a magyar zeneélet problé-

máinak megértését látjuk abból a tényből, hogy a Filharmóniai Társaság egy ünnepi jubileumi magyar hangverseny mellett szükségesnek látta, hogy még egy magyar hangversenyt rendezzen, amelyen ezt az újabb nemzedéket juttatja szóhoz.

Ma célunkat és törekvéseinket a legmagasabb helyen méltányolják. Emlékezőes Szinyei Merse Jenő vallás- és közoktatásügyi miniszter új korszakot elindító nyilatkozata, mely a közvéleményre is nagy hatással volt, amelyben a miniszter a legnagyobb mértékben sikra száll az új magyar zeneművészetért. Azóta már megvolt az első „Új magyar zeneművek hete”, melyen az állam mutatta be 3 hangverseny keretében az új magyar zenekari és kamarezene-műveket.

A Rádió is bekapcsolódott ebbe a löketű magyar zeneéletbe. Ma a felkérő leveleken ez áll: „A rádió műsorának magyar jellege megkívánja, hogy a beküldendő műsortervek legalább egy harmadrésze magyar szerzők műveiből álljon.” Ismeretes a Rádió „Mai magyar zeneszerzők” sorozata, melyről egyik multkori vezércikkünkben írtunk.

Legközelebb érkeztek a célhoz az a cappella énekkari művek írói. Ma már minden arra érdemes mű nemcsak műsorra kerül, hanem rövidesen elterjed az egész országban a Magyar Énekkartók Országos Egyesülete, a Magyar Dalosszövetség, a Cecilia Egyesület, a Magyar Kórus stb. nemzetépítő munkája következtében.

Nagyjaink művészetére sem mondhatjuk, amit ezelőtt öt évvel még kénytelenek voltunk, hogy külföldön népszerűbb, mint idehaza. Ezzel nem azt állítjuk, hogy külföldi népszerűségük csökkent, hanem a hazai megnövekedett. Ma valóban esemény egy Bartók- vagy Kodály-hangverseny. Ez pedig a nemzet benső megerősödését jelenti.

Operaházunkban is megszűnt az a szellem, amely halálos volt a magyar operaköltészetre. Az évekig elfektetés helyett már csaknem a megrendelésig érkezünk el ezen a téren.

Ennek az új magyar zenében való megújulásnak szelleme a magyar zeneköltészet csaknem minden területére áttért. Ezt élénken bizonyítja az a fúvóskamarazene hangversenysorozat is, amelyen 27 magyar fúvóskamaramű van műsoron.

Évekig egyik sokat hangzottatott óhajunk volt még — a bemutatók sürgőssége mellett a sikerrel bemutatott művek műsoron tartása. Itt is haladást könyvelhetünk el, bár még messze vagyunk attól, amit kívánunk és amit a magyar zenekultúra és általában a nemzet érdekében megkövetel. Kétségtelen, ma már nem panaszkodhatjuk fel, hogy a műveket csak bemutatják s ezzel úgy érzik, már eleget is tettek kötelességüknek. Ma már többször is elhangzik egy-egy magyar újítás. De csak egy-egy. Éppen a nagyobb igényűek, a nehezebben érthetőek,

amelyek népszerűvé válásához, általános megértéséhez sok előadás, még pedig mindig javuló, érettebbé váló előadás kell, hangzanak el csak egyszer vagy kétszer. Pedig tudjuk jól a zenetörténetből, hogy még a bukott művek is arathatnak később világsikert. Ma ugyan divat, a háború kóros tünete a közönség-kiszolgálás. Így pedig a közönséget fosztjuk meg attól, ami később talán éppen a legnagyobb igénye lenne.

Ezzel elérkeztünk a számvetésnek az új magyar zeneköltészettel kapcsolatos azon pontjához, amelyben azt kell megállapítanunk: mit nem értünk még el.

Igaz az, hogy ma — mint írtuk — karmestereink fáról szedik a gyümölcsöt. Zenekari művek, a cappella énekkari művek, hangszeres szólóművek terén határozott hiány van. Énekeseinkről azonban nem állíthatjuk ugyanazt, amit hivatásukat átérző karmestereinkről. Ugyan-így nehézségek állanak fenn az oratorikus művek előadása terén. Kórusaink a legnagyobb nehézségekkel küzdenek (énekeshiány, anyagiak) és csak részben tudnak megfelelni hivatásaiknak. Ma oratorikus mű előadása már a költségeken megbukik. Hivatalosan kellene véleményünk szerint biztosítani legjobb kórusaink tagállományát és működésének anyagi feltételeit. Ez nemcsak a bemutatásra váró vagy már bemutatott és műsoron tartásra érdemes oratorikus művekre vonatkozik, hanem ezt legnagyobbjaink hatalmas alkotásainak színvonalas előadásai is megkívánják.

A színvonalas előadás érintésével is olyan kérdéshez érkeztünk, mely megoldatlan. Még ott tartunk, hogy a színvonal másodlagos szempont. A műsor vonzó, érdekes, újszerű jellege, magyar művek kereszt-vizálatartása, a hangversenyek tömeges rendezése, versengés az avantgárdistaságban az elsődleges szempont. Mindenki minél többet akar és minél több újat. Ez vonatkozik zeneéletünk minden összetevőjére. Az eredmény?: a habzsolás elrontja a gyomrot, az előadók és előadások szükségszerűen felületesekké válnak, a modernség üres formalizmussá süllyed, a magyar zeneköltészet érdekében való apostolkodást pedig az a veszély fenyegeti, hogy minden érték nivellálódik egy közös átlagos színvonalra. A közönség elveszti értékelési képességét, mert semmi sem érkezik el legbensőbb énjéhez, mert éppen az alkotók legbensőbb énje előtt zárodik el az út a közösséghez. Még mindig ott tartunk, hogy egy külföldi karmester hét próbát is tart ismert, különben tudott művek előadásához, magyar újdonságok pedig sokszor csak egy vagy két próbát kapnak. Amíg ki nem egyenlítődik ez az aránytalanság, vagy még inkább, nem fordul meg a magyar újdonságok javára ez az arány, a többi művek próba-mennyiségének megtartása mellett, addig nem beszélhetünk arról, mit ér az új magyar zeneköltészet, mert nem ismerjük valójában.

(Folytatjuk)

KOZÁKY ISTVÁN Dr.:

HALÁLTÁNC

Ha a muzsikus ezt a szót olvassa, hogy „haláltánc“, talán először Liszt Ferenc pompás ritmikájú zenekari művére gondol. És joggal, mert Liszt Ferenc a koncertáló zongoraszólam és a zenekari hangfestés minden fortélyát kihasználva, az ősi „Dies irae“ liturgikus témájából kiindulva, éppen a leghíresebb német haláltáncképsorozat hatása alatt építette fel említett műve 26 variációját. Ez a német haláltáncmű az ifj. Holbein János pompás haláltánc-fametszetsorozata (1520—26). De lehet, hogy a hangversenytermek gyakori látogatója talán Saint-Saëns híres zenekari Danse macabre-jára hivatkozna, ha megkérdeznék, hogy mit tud a „haláltáncról“. Talán valami ősi monda késői hajtását sejtené a francia Henri Cazalis költeményében, melynek zenei ábrázolásával Saint-Saëns ebben a művében kísérletezett. Mindkét esetben tehát ezek a leghíresebb zenei haláltáncművek, igen helyesen jelölik meg a „haláltánc“ fogalmának két irányát, mert Liszt Ferenc műve valóban „Haláltánc“, míg Saint-Saëns művében halottak táncolnak...

De valljuk meg, hogy éppen Saint-Saëns Danse macabre-jának motívumai nem éppen világos értelműek: a „Halál“ éneke idején előbúvik „sírjából“, egy sírkövön megélesíti kaszáját, aztán hamisan hangolt hegedűjén játszva táncra perdíti a temető sírjaiból kísértetiesen felmadárgó halottakat! Még hozzá a hamis hegedű sántító muzsikája a „sánta“ ördögöt is eszünkbe hozza!

Eppen a motívumoknak ez az összevisszasága okozta, hogy közel száz éve hiába próbálta az irodalmi és művészettörténeti kutatás a haláltánc problémájának titkait napvilágra hozni. Magam is húsz évet áldoztam ennek a kutatásnak. Végigkutatam vagy nyolcvan külföldi és hazai könyvtárban a rendelkezésre álló középkori kézírati anyagot, végigbongésztem a haláltáncról szóló tanulmányokat éppúgy mint a XV. század kezdete óta Európában megjelent haláltánc-műveket, — a haláltáncok és a róluk szóló tudományos könyvek és tanulmányok együtt vagy kétezer kötetre terjedő könyvtárat tesznek ki!, — és ma mikor már több ezer középkori kézírati adatait osztályozhatom, megállapíthatom, hogy a haláltáncprobléma az emberiség egyik igen érdekes problémája, mely a különböző korok lelki, világnézeti intimitásaira egész különös világot vet. Mint irodalmi kérdés elsősorban a német irodalmat érdekli, mint művészettörténeti kérdés inkább olasz és francia érdeklődésre számíthat. Mint néprajzi, folklorisztikus kérdés pedig nemcsak Európának, hanem az ősi Egyiptomnak, Ázsiának, sőt a Távolkeletnek is egyik legtitokzatosabb problémaszövedéke.

Kétségtelen, hogy maga a „haláltánc“ szó már magában is megtevesztő, mert „Halál“-táncról még csak a spanyol irodalom tud: az első Halál-tánc spanyol földön keletkezett 1380 körül és neve „Danza general de la Muerte“, azaz a „Halálnak egyetemes tánca“. Ez drámai párbeszédesszövegek sorozata, — képek nélkül. A Halál a sípján misztikus muzsikába kezd, előbb két táncosnőt, majd később az emberi társadalom fokozatainak és osztályainak minden képviselőjét a pápától a koldusig felszólítja, hogy vele a „haláltáncot“ eljárja. Ez az első spanyol szöveg olyan mint egy népi misztériumjáték librettója: fellép a prédikátor is, aki szinte a játékrendező szerepét viszi, míg a rangképviseleket a Halál egyenként vezeti elő. A táncosok, talán jelmezes színészek, nagy kört alkotva álltak körül a Halált és a prédikátor szőszékét. A Halál lábainál pedig egy nagy sír, az Emberiségnek Világsírja tátongett, mert hiszen a játékot a templomok udvarában, tehát a temetőben (Kirch-Hof!) játszották el. Ebbe a nagy sírba fektette aztán a Halál a rangképviseleket mindegyikét, miután vele a „haláltáncot“ eljárta. A legtokéletesebb és

egyben gyönyörű freskókkal is díszített Halál-táncot Németországban, a Keleti-tenger partján, a vörös „Backstein”-ból épült ősrégi Lübeck falai között láttam, a kéttornyú Máriatemplom „Plauderkapelle”-jében. — egy kísértetiesen néma és girbe-gurba sípú Bach-orgona alatt. A freskó festője (1543) a Halált mindenegyes rangképviselőjével külön is lerajzolta, — és az egymás kezébe kapaszkodó élők és „csontváz-Halalok” táncpárjai az egész kápolnának falain körbefutottak, úgyhogy a néző e mágikus kör középpontjába került és így résztvevőjévé vált ennek a csodálatos középkori misztériumnak. Ma már örökre elnémult az a kis Bach-orgona is, meg porba sújtotta a Halál önmagá képét is, — egy tragikus hatású angol bomba szétzúzott mindent örökre!

Franciaországban megint más irányból indult el a haláltáncmotívumok története. Ott inkább csak freskókon jelent meg ez a különös táncsorozat, először csak kísérőszövegek nélkül, mint az 1400 körül keletkezett első francia freskón La Chaise-Dieu-ben. A franciák az ő „haláltáncukat” azonban „halott-táncnak” nevezték már kezdetől fogva, még akkor is, mikor ez a „danse des morts” a párizsi „halott-tánc”-freskón szöveget is kapott, mégpedig a spanyol Halál-táncszöveg mintáira (1425).

Érdekes volt nagyon a Halál- és Halott-tánc irodalmi és művészet-történeti forrásait kutatni. Kutatásaim eredményeként leszögezhetem, hogy a keletről Európába áthozott Everyman-motívumban, azaz a Jedermann-, az Akárki-történet keretében egyesült az Élet-kerekén ábrázolt és Everyman saját holttestéből kialakult csontváz-Halál egy ugyancsak az arabok által keletről közvetített halottmondával, azaz a Három élő és halott legendájával. Ilymódon jött létre az a legenda, melyet „összlegendának” nevezek és melynek jeleneteit az első Halál- és halott-táncok is még ábrázolják. Ebben a legendában Everyman, azaz az Akárki, családik két, ill. három rossz barátjában, akik persze szimbolikusan a Gazdagság, Hatalom és Szépség semmiségének megszemélyesítői. Everyman ugyanis egy vadászat alkalmával két, ill. három barátjával együtt egy erdei remete kápolnája előtt három halottat lát vízióban. A vízió hatása alatt Everyman megtér, ott marad a remeténél, míg társai a vadászatot folytatják és visszatértükben bosszút forralnak megtért társuk ellen. Everyman azonban letérdel a temetői kereszt tövébe és Isten meghallgatja imáját, mert egy isteni színjátékot perget le előtte: megjelenik a kaszás Halál apokaliptikus lovasalakja és elpusztítja nemcsak Everymannek két, ill. három gonosz barátját, hanem — az egész emberiség rangfokozatainak képviselőit is a pápától, császártól, királytól, királynétől le egészen a koldusig és gyermekig. Így ábrázolta a középkori művész Metz, Subiaco és Pisa freskóin az „összlegenda” Halál-jeleneteit. De volt ennek a legendának egy másik változata is: Everymant nem a Halál menti meg, hanem a temető halottjai törnek elő sírjukból, hogy őt gonosz barátainak bosszúja ellen megvédje. Ez utóbbi változat az u. n. „bázei halott-legenda”, melynek ma is ismert ábrázolásai főleg Svájcban találhatók meg és végső forrásai ma is élő svájci hagyomány szerint a kalandozó magyarokkal függnek össze.

Arra aztán már könnyű volt rájönni, hogy miután az első Halál-táncszövegek és az első halott-tánc képek voltaképpen ennek az összlegendának két változatát építették ki, a Halál-tánc az összlegenda a Halál-változatából, a halott-tánc pedig a halottakról szóló változatból fejlődött ki. Több angol, francia, német, olasz kéziratban az összlegenda szövegét a középkori kéziratok kompilátorai mindenkor egy nagyon érdekes középkori latin versezettel köttölték egybe és pedig az u. n. „vadomori költeménnyel”. Rendszerint 24 disztichonban, a pápától, császártól le egészen a koldusig, minden középkori rangfokozat és emberi állás

képviselője közeli halálát siratja ebben a versezetben és minden egyes monológ ezzel a refrainnel kezdődik és végződik: vado mori, azaz „elmegyek meghalni” (így fordította le a Példák könyvében található magyar szöveg készítője a refraint, melynek helyes fordítása: meg fogok halni...). Ezzel a versezzel kapcsolatban aztán érdekes törvényszerűségekre bukkantam: ahol a vadomori az összlegendaszöveget a kéziratban megelőzte (pl. Franciaországban), ott halott-táncok keletkeztek. Ahol meg viszont az említett vadomori-versezet monológjai az összlegenda után következtek (pl. Angliában, Németországban), ott Haláltánc jött létre. De ha most valaki feltenné a kérdést, hogy miért kerültek össze a középkori kéziratokban az összlegenda és vadomori szövegváltozatai olyan feltétlen törvényszerűséggel, azt kellene felelnem, hogy itt két ok játszott közre. Az egyik ok Petrarca Trionfi c. költeménysorozata, amelyben a Szerelem, Tisztaság, Halál, Hírnév, Idő és Örökkévalóság triumfusait ábrázolja (és a vadomori voltaképpen e triumfusok monológyszerű felbontása!). A másik ok pedig az, hogy egy francia trubadur-költő, aki a froidmonti cisztercita kolostornak volt később szerzeteslakója és Hélinandus, ill. Hélinant néven egyike a leghíresebb egyházi íróknak és költőknek, a XII. század végén egy hatalmas francia Halál-költeményben megírta saját megtérése történetét, mint valami Everyman-legendát, aztán ugyanebben a költeményben a Halált is elküldte nemcsak rossz barátaihoz, akik nem akartak megtérni, úgy, mint ő, hanem elküldi a saját korának minden rangképviselőjéhez, — akárcsak a későbbi Halál — és halott-táncszövegek és képek Everymanje. Hélinant Halál-költeményének jeleneteit azután könnyű volt a vadomori-költemények rangfokozataira és monológusaira is átvinni, — mert hiszen kimutathatólag az első vadomori-költeményt is Hélinant írta! Sőt az említett francia Halál-költeményét is már a vadomori-költemény propagálásának céljából terjesztette!

Mert voltak a középkorban ugyancsak keletről származó temetői kőrtáncok. Ezeknek népies dalszövegét voltak hivatva kiszorítani a vadomori-szövegek. Ilyen misztikus kőrtáncok még ma is divatban vannak Tibetben és a IV—V. században keletkezett keresztény apokrif iratok közül pl. a Jánosakták elmondják, hogy Jézus — szerintük — az utolsó vacsora után maga köré állította tanítványait, sipot vett elő, a tanítványok egymás kezét fogva kőrt alkottak, Jézus a kör közepébe állt és felszólította tanítványait, hogy az ő sípjának hangjaira vele együtt énekeljék és táncolják el „az ő haláltáncát”, — mert különben „nem fogják megérteni a misztériumokat”. Íme ez a keleti tánc Krisztus alakján keresztül és a középkori német misztikusok írásainak közvetítésével eljutott Európába, — belőle alakult ki a Halál-tánc! De a spanyolországi arabok közvetítésével Európa népei tudomást szereztek a keleti temetői táncokról is, amelyekben a világmindenségnek a világtengely körüli forgását utánozta már az ősi ember is, abban a hiedelemben, hogy a zenéi hangok viszonyzása (v. ö. Ptolemaeus, Platon és Cicero „zenei világnézetét”) voltaképpen a világot mozgóatót ősi természeti erőkkkel azonosak (v. ö. a „szférák zenéjével”). Így aztán a világforgás táncszerű megisméltése egyrészt a halottak számára közvetíti az újjászületés, feltámadás, új élet erőt, másrészt az élőket megvédi a halottak kísértetei, sőt a hirtelen Halál ellen is. Érdekes, hogy éppen magyar népszokásról van biztos híradásunk ezen a téren is. Az u. n. Magyar Simplicissimus leír egy ilyen magyar temetési táncot, melyben a mágikus tánckör középpontjában egy „csudahalott” fekszik, — akárcsak Kodály Székelyfőnökének hatalmas Görög Ilona-balladájában, ahol a „csudamalom” (a finn Kalevala „sampo”-jának megfelelője) az ősi „világtengelyt” helyettesíti.

Mikor az első Halál- és halott-táncszövegek és freskók megjelentek, a franciák rögtön észrevették a középkori haláltánc és az ősi temetői

táncok közötti rokonságot, — és a haláltáncnak, ill. halott-táncnak ugyan-azt az arab nevet adták, mellyel a spanyolországi arabok az ő keleti származású temetői táncukat is megjelölték: *danse macabre*. Mert „tanz maquabiri” voltaképen arab kifejezés és ősi értelme: „temetői gyülekezet”. Ez annál is fontosabb, mert a „tánc” szó is ezzel a kifejezéssel jött Európába, és pedig a XII. században. Előtte a táncszerű mozdulatot jelölő ige nem a „danzare”, hanem a „saltare” és „chorizare” volt!

A Halál- és halott-táncok létrejöttében közrejátszott még egy érdekes középkori jelenség is: a gnóosztikus szekták tanításainak elterjedése és az u. n. „chiliasmus”. Mielőtt az ezredik év elkövetkezett volna, a gnóosztikusok és chiliaszták, akik közül az utóbbiak a szentírára hivatkozva Jézus visszatérésében és „ezer évig tartó uralmában” hittek, azt terjesztették, hogy az ezredik év kezdetén eljön a világ vége. Minthogy a szentírás szerint az utolsó ítéletet többek között a halottak feltámadása is jelzi, azért ezek a szekták az ezredik év körül halotti maszkokba, domino-csuklyákba burkolózva csoportosan járták az országokat, falvakat, ijesztgetve az egyszerű népet... Ez a forrása azoknak a német mondáknak is, amelyek a „Wilder Jägerről” és a „Wilde Jagdról” regélnek. Mikor aztán az ezredik évvel nem jött el a világ vége mégsem, akkor a nép kicsúfolta a „halottjelenéseket” játszó szektákat, — és megszületett a Karneval-menet! Supka Géza kutatásai szerint a Karneval-menet a keresztény temetési menet kicsúfolása (Karneval pl. nem más, mint „carnevalletta”, azaz a „test szolgálja”, a sírásó, vagy hullamosó; a Pierrot. a Bajazzo pedig a halott, azért festi fehérre az arcát, a „domino” a pap, aki „Benedicamus Domino”-t énekel stb.) De a csúf persze a „harlekin”-játszó szektáknak szólt! A Harlekin is halott, mert ő a halottak vezetője, a helle-king, a pokol királya (franciául: *maisnie Hellequin*). Azután 1300 és 1400 körül is akadtak „jósok”, akik a közeli világvégéről regéltek. A pápa jubileumot hirdetett ezekre a kritikus évekre, csuklyába öltözött fehérruhás vándorok indultak Rómába (ezek voltak a halottakat utánnzó „dealbati”), hogy a világ vége ott érje őket. De Rómában — rettenetes pestis pusztította el mindnyájukat! Ez a kiindulópontja a Halál-tánc-misztériumoknak!

Német földön azután a Halál- és halott-táncon kívül még egy harmadik „haláltáncműfaj” is kialakult (a XV. század közepe felé). Míg tehát a „középkori haláltánc” 1350 és 1500 között az ősszlegendának jeleneteit a vadomori rangsoraira ültette át a középkori zenei világnézet keretében, addig a német „haláltánc”, melyet a németek „*Todtentanz*”-nak neveztek és dt-vel írtak, a „*dance macabre*” nevű temetői tánc fogalmát tölta előtérbe. Benne a Halál és halottak alakjai egymásba vegyültek, a haláltáncról alkotott fogalmak elhomályosultak, elnépiesedtek. Ilyen „halál-halott-tánc”, vagy „kísértet-haláltánc” a bázeli, vagy a berni, a metnizi haláltánc. Belőle alakult aztán ki Holbein haláltánc képsorozata Holbein viszont a „modern haláltánc” új műfajainak alapjait rakta le. Ma persze már egész mást értünk „haláltánc” alatt, mint a középkori ember. Ma pl. az „egyetemes haláltáncfogalom” van uralmon. E szerint minden tragikus történet, mely valami misztikus halál-nemmel végződik, — haláltánc lehet, még ha az író maga nem is adta neki ezt a címet (v. ö. a nemrég nálunk játszott haláltánc-film!). A magyar irodalomban is a XVIII. századtól kezdve mind gyakrabban jelennek meg újszerű haláltáncműfajok. Alkotóik között ott találjuk Vörösmarty nevét is (Az özveggy, Délisziget stb.). De Petőfi és Arany költészetében is találhatunk haláltáncmotívumot, nem is említve Kisfaludy Károlyt, vagy az egykori magyar „Comicotragédiát”, vagy Ady, Babits, Harsányi és Berde Mária költészetét. Kevesen tudják, hogy a legnagyobb szerű modern haláltáncmű az egész világban is — Madáchnak Az ember tragédiája!

MOLNÁR ANTAL:

A DZSESSZRŐL

(Bevezető egy hangversenyhez.)

A dzsessz: amerikai termék. Amerika népei mind hozzáadták a magukét. Dallamaiban megtaláljuk az angolszász keletű, érzelmes *song* fordulatait, az indiánus énekek egyhangúságát és kurjongató cikornyait, a csendesóceáni szigetvilág kezdetleges népeinek egzotikus óbégatását, a néger szolgák vallásos énekeiből, a negro spirituels-ből leszűrűt mélabús vagy ujjongó motívumokat, a spanyol Délamerika forráságos szerenádhangjait. Hangszerei közt a katonabanda szaxofón-családjá vezet, körülölelve simuló vonósokkal, rézfúvókkal és megfűszerezve a forróövi tájak szerelmes szavú pengetőivel és vadul dorbézoló ütőhangszereivel. A fúvók és vonósok Európából kerültek át, de kezelésben, hangvételben megváltoznak. Közelebb jutnak a nyers természethez, kevésbbé elvonatkoztak, mint Európában. Hangjuk inkább sipító, rikoltó, beszélő, dadogó, illetve susogó, áradozó, vérmesen eleven, nem pedig leszűrűt, lehiggadt, mint minálunk. A déli pengetőhangszerek füledt éjszakák csábításáról zsonganak, a dobok tivornyája mezítelen szigettakók őrzőgő tömegtáncát szuggerálja élénk. Mindehhez európai harmóniak adják a ragasztékot, abból a legcsirizesebb, legerotikusabb fajtából, melyet a századvég szabados, levelkezett érzésvilága termelt ki.

Hatalmas kollektív jelenség tehát a dzsessz, táncok, énekek, muzsikák olvasztó tégléje. A modern közlekedés népvándorlása, népegyesítése indul meg benne hangokon át. Amikor a fidzsi szigeteken rádión foghatom Newyork táncparkettjét, hogyne érezném Newyorkban a fidzsi szigetek zenei szívverését?! Új összegezés, új világegyesülés első tömegszava a dzsesszé. kiélesítve az északamerikai civilizáció mulatsági fegyverévé. Mert ösztöneiben a dzsessz nemcsak népeket ölel át, hanem egy bizonyos gépcivilizációt is pontosan kiszólgál. Habár kollektívizmusa nemzetközi látókörű, de főként az ipari központosításnak azokkal az igényeivel számol, amelyekre nézve Amerika dönt.

Bizonyos fokán az iparosodásnak nem kerülhető már el, hogy az emberi lélek maga is hozzá ne alakuljon, hasonuljon a géphez. De az elgépiesedés *életellenes* valami. Hogy elviselhető legyen, kitermi a maga visszahatásait, fölfokozott népmulatságok alakjában. Mert a gyári lármának és „bedő”-nak nemcsak hétvégi csend, nyugalom a pihentető visszája, amikor a természet lágy keze simítja végig a munkás izzadt homlokát. Hanem méginkább az ösztöni kiélésnek lármásabb, zsvajosabb módja: hangos mozi és dzsessz vagy együtt a kettő. Mozgóképen kiélem vágyálmaimat az élet valóságában. A dzsessz pedig számol a géplármától eltompult idegekkel, túlhajtja a zajongást, átkapcsolja táncra a mechanikus egyformaságot és fölbizsergetti az elnyomorított ösztönöket. Kikötői csapások nigger szteppjétől föl a hús lokál elegáns slow-fox-jáig mindenütt ez teszi társadalmi kellékké a dzsesszt: hogy támadóan lerántja képzeletben a lepleket és rávezel a gépiesség ösztöni oldalára, a gátlástalan szexualitásra. Itt, a *ritmusban* találkozik a benszülöttek haditánca a gyárvárosok zakatolásával.

Természetes vadság és ravasz polgárosultság fognak kezét a dzsesszben. Mint a tömegtánc minden fajtája, ez is pőreséget egyesít fékezettséggel, a kiélés akaratát leplezi rendezettség erkölcsi köntösével. De soha, amióta világ a világ, nem volt ekkora a tömegek elsodró ereje és nem szorultak a tömegek ekkora mértékben az ösztöni mulatság vígaszára. Ezért fejlődött föl az eleintén szerény, sovány korcsmai néger tánczene hivatalos, mechanizált népvígasztalóvá, gigantikus világmuzsikává, a zene felhőkarcolójává. Egy kialakuló, új kultúra, a szocialisztikus művelődés csecsemőkorához szegődött kíséretül, ordító dajkáknak a dzsessz. Minden zenefejlődésben tudvalévőleg két pólus ontja mágneses erejét az alkotómunka felé: néptánc és vallásos ének. Az új néptánc itt zajlik előttünk kialakulóban, az új religiozítás körvonalai egyelőre még homályosabbak. Egy bizonyos: *ritmikában* máris olyan alapokat rakott le a dzsessz, amelyeknek gazdagságához semmi eddigi rokon jelenség nem fogható. Főként ez a mozgásbeli sokoldalúság, a csúszamló, sántikáló, halogató, áthidaló, elszakadó, majd könyörtelen, majd raffinált időbeosztásnak ez a páratlan egyvelege, ami a finomabb dzsesszes zeneműveket meghihlette. Kísérletek ezek a művek, hogyan lehetne a tömegtánc kellékeit magasabb ízlés szolgálatába állítani, az újamerikai zenekultúrát jövődől, verejtékes útján elindítani. Amerikai nyilatkozatok szerint ez olyasféle darabok, mint Gershwin „A rapsody in Blue”-ja: az Egyesült Államok elitjének nemzeti *ízlését* képviselik.

Minden művészet bölcsőjét kényszer és elégtelenség ringatja. Keresztény martírok vére és könnye folytott belé az európai muzsika ősi gregorián dallamaiba. Néger rabszolgák vére és könnye délcarolinai vallásos énekekbe. Mit kellett szenvednie lenézés, megalázás miatt az amerikai négerségnek, amíg életrevalósággal szelepeket talált, hogy elkecseregését levezethesse és kamatoztathassa! Így leit a néger *virtuózzá*, a testi ügyesség csimborasszóját mászva meg sportban, kiszolgálásban, muzsikában. Megmutatta, hogy a megvetett senki olyat is tud, mint senki más. Egy kitaszított emberfajta kapaszkodik vissza az életbe ördögi ügyességű cigánykodással; kapaszkodója a dzsesszben. Ezért is hódít az amerikai néger zene mindenütt, ahol kismimmizettek hallgatják: érzik az élet szélső peremén élők, hogy a dzsessz lélekszakadó ritmusából embermilliók menekülése kiáltoz ki, hogy torz fintora halálfélelmet takar. A cigány, a néger *mosolyog*, mert valódi arca túlszomorú, azzal nem bocsáthatja áruba, amit tud. Elváltotatja a hangszerek hangját, hangfogója segítségével rekedtesre, orrhangúra, rőffentőre, nyiffantóra, bohócosra álcázza szívének szavát. Hiszen ő csak mulatott, ő, a muzsika ébenszínű clownja. E torz fintort fejlesztli aztán tovább pokoli íróniává az európai dzsessz. Minálunk a háborús és háborúközti társadalmi helyzetnek lett zenei ellensúlya, véres gúnyirata a dzsessz, kifigurázása és arculütése egy tarthatatlan helyzetnek: humoros álarcú tömegtiltakozás. Mint ahogy amerikai formák átvétele mindig csak *egy* jelent nálunk Európában: azt, hogy Európa helyül-közel, ebben-abban *csődbe* került. Mindnyájunk érdeke és kötelessége, hogy megismervén a helyzetet, együttmunkáljunk a csőd mielőbbi, egészséges fölszámolásában.

ÉLŐ

MAGYAR

ZENESZERZŐK

GESZLER GYÖRGY

Egyike legfiatalabb zeneszerzőinknek. 1913-ban született, Budapesten. Szüleitől örökölt zenei hajlama már gyermekkorában jelentkezett. Zongora-tanulmányait a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskolában, majd a zeneszerzést a Zeneművészeti Főiskolán végezte. Itt nyert 1935-ben zeneszerzési, majd két évre rá zongoratanári oklevelet. 1935-ben D-dur (I.) zongoraversenyét a Liszt Ferenc ösztöndíjjal jutalmazták. Ugyanez évben a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola tanára lesz. 1938-ban tartja a Székesfővárosi Zenekar közreműködésével a Zeneművészeti Főiskola nagytermében első zenekari szerzői estjét. Három évvel később ugyanott kerül bemutatásra szerzői est keretében zongoradarabjainak legújabb termése. 1942-ben megkapja a Székesfőváros Ferenc József zenei díját. Kompozícióira hazánkban és külföldön egyaránt felfigyeltek. Zongoraművei Rózsavölgyi, Rozsnyai és Németh József kiadásában és gramofónlemezen (Pátria) jelentek meg. Szerződésileg lekötött művei vannak a bécsi Universal cégnél és gramofónbajátszásra a berlini Siemens gyárban. Zongorára írt gépetűdjei és darabjai sok európai rádióban és hangversenyteremben arattak sikert (Bécs, Berlin, Stuttgart, Lipcse, Deutschland, Europa-, Donausender, Róma, Bergamo, Velence, Teramo, Forlì, Bologna, Parma). Nagyzenekarra írt C-dur Szimfoniattáját legutóbb a grazi rádió közvetítette Max Schönherr vezényletével a Wiener Rundfunkorchester előadásában.

Amint az előzőkből kitűnik, alkotó tevékenysége két főágazatra oszlik. Legtöbbet kedves hangszere: a zongora számára írt. Legjelentősebb ezek közül két versenyműve (I. D-dur, II. C-dur), az intervallum-étűdök és gépetűdök, a 25 tanulmányt magában foglaló Musica asymmetrica, szonatinák, szonáta, Sirvavigadó, Hódolat Liszt Ferencnek. De a zongora mellett zenekari művek is állandóan foglalkoztatják. E nemben kiemelkednek a Zenekari dalok, a Petőfi-szvit, a Szimfonietta, a Szent György lovag-nyitány és a Viharmalom című szimfonikus költemény. Írt még dalokat Mécs László, Harsányi Lajos és Pusztla Sándor költeményeire.

Geszler György pályájának kezdete szorosan fonódik Liszt Ferenc

neve és szelleme köré. Az európai és magyar muzsika e nagyszerű vezetőmestere szokatlan hévvel ragadta meg képzeletét. Különösen zongoraműveit tanulmányozza és 1936-ban a Székesfőváros által rendezett Liszt jubileumi ünnepségeken, melyen bemutatják a nagy mester összes zongorára és zenekarra írt műveit, ő szólaltatja meg az elfeledett III. (e-moll) zongoraversenyt. Alkotó képzeletét is Liszt zenéje ragadja meg. A mesternek írt hódolata az ő ihletésében fogant. Az első zongoraversenye is Liszt emlékét idézi.

Az eszmei mintaképben feloldódó romantika azonban nem tart soká. A romantikus hang, a festői hatásokra való törekvés eltűnnek. Helyükbe a szigorúbb, zárt felépítés, a mind jellegzetesebb ritmus lép. A Szent György nyitány és a kisebb zongoradarabok már jelzik a fordulatot. Éppen e szempontból talán a legjelentősebbek a nagy technikai felkészültséget követelő etűdök. Ezeknek egyik első hírnöke a „Sineken”, mely a száguldó vonatot ábrázolja. Bár a színfoltok még erősen érvényesülnek, az alapélmény: a mozgás, a vonal és tömeg értékeit tolja előtérbe. Tiszta, áttekinthető szerkezet és a ritmus mindent átfogó uralma jellemzi az intervallum- és a gépetűdöket. (A „Bugócsiga” c. gépetűd külföldön is népszerű.) Amint korunk képzőművészetében a vonal, a muzsikában is annak megfelelője: a ritmus játssza a vezérszólamot. Ebből is magyarázható a magyar zeneszerzők érdeklődése népdalaink iránt, melyeknek megkapó ritmusa és mozgásértéke Geszler is foglalkoztatta. (Síravigadó c. népdalsorozat.)

Csakhamar elhagyja azonban a kész dallamok tárházát, hogy saját képzeletének mozgáselemeit szólaltassa meg. Érdekes, de egyben fejlődéséből könnyen érthető, hogy műveiből egy semleges hangsor vonalát elemezte ki. E tényből is művészetének megszokítás nélküli egyenletesen folyó vonalas alapozottsága derül ki. Kerüli a töréseket, a szólam szélső ugrásait és megtorpanását. Egyszerű, világos hangsorokból és hangzatokból szövődnek kompozíciói. Hatásuk titka éppen a magától értetődő, természetesen ömlő előadásmódban és a feszültséggel teli, mégis szigorú és zárt szerkezetben rejlik. Művészetének ez a jellegzetessége kétségtelenül stílussá kristályosodott. Ez a stílus érvényesül, akár programhoz tapad (Viharmalom), akár tiszta zenét szólaltat meg (II. zongoraverseny, Szimfonia). Belőle fejlődött ki az a 25 zongora-tanulmány, mely Musica asymmetrica néven most jelent meg. Az alapélmény a folyton váltakozó mozgás, mely a jobb és bal kéz szólamának ritmuseltéréseiben nyilvánkozik meg. Ez a különös részaránytalanúság nevelői célzatán túl alkotója művészi törekvéseit is visszatükrözi. Az etűdök egyszerűek, szinte újjgyakorlatszámba mennek, de a különbözően lüktető ritmus a hangzást felfokozza, állandó hullámmozgásban tartja, míg végül az egymás mellett futó szólamok az utolsó akkordban egymásba borulnak. A Musica asymmetrica növendékeknek készült s velük a modern zene felépítését, a szólamok önálló kibontakozását és a vonalak gátlásmentes mozgásának lendületét, tiszta csengését akarja megismertetni. E stílusnak bizonyára megvannak a maga veszélyei: a vonal megtámadhatja a színt, a szerkezet elhomályosíthatja az érzelmet. Mégis meg vagyunk győződve, hogy Geszler György művészi érzéke és alkotóereje, mindig meg fogja találni a helyes egyensúlyt.

Entz Géza.

Kilenc évtized a magyar zenekultúra szolgálatában

A Filharmóniai Társaság emlékkönyve 90-éves jubileuma alkalmából.

A Filharmóniai Társaság 90-éves fennállását ünnepli. Ebből az alkalomból magas színvonalú emlékkönyvet adott ki, melynek értékeit és összeállítóját *Csuka Bélát* dicséri. A szerző maga mondja az előszóban, hogy 90 év nem igazi alkalom az emlékkönyv kiadására, hiszen akkor minden évtizedben meg lehetne ezt ismételni. De egyúttal magyarázatot is kapunk az előszóból. A 90 év ugyanis csak tíz évvel előzi meg a centenáriumot, amikor a legnagyobb részletességgel megírt emlékkönyv, kimerítő történeti munka közreadása esedékes. Most pedig éppen azért volt szükség a jelen emlékkönyv megírására, mert enélkül a centenárium történetírójának nagy nehézségekkel kellett volna megküdenie. Tíz év múlva már a társaság idősebb tagjait fiatalok cserélik föl és éppen azok fognak már hiányozni, akik ismerik a Filharmónia múltját, az utolsó 40 évet, ami alatt összefoglaló munka nem jelent meg a Társaság működéséről.

Az Emlékkönyv két részből áll. Az első rész címe: *Arcképek* a Filharmonia világából. Ebben a szerző képet ad a Filharmoniaival kapcsolatos nagy egyéniségek jellemzésén és munkásságának ismeretelésén keresztül a nagyszerű együttes 90 évének történetéről. A másik rész: *statisztika*, „mely mindennél beszédesebb bizonyossága Filharmóniánk nagy nemzeti küldetésének.”

Az első részben határozott vonásokkal megrajzolt képek vannak *Erkel Ferenc*ről, a Filharmóniai Társaság megalapítójáról, *Liszt Ferenc*ről, aki tevékeny részt vett a Társaság hőskorának munkájában, a magyar születésű *Richter János*ról, aki 1871–75-ig rendez hangversenyeket a zenekarral, *Erkel Sándor*ról, aki *Erkel Ferenc* után

a következő elnök-karnagy és negyedszázadig állt a zenekar élén. *Mahler Gusztáv*ról, aki mint a budapesti Operaház igazgatója (1888–1891) vezényelte a Filharmonikusokat, a szintén magyar származású *Nikisch Artur*ról, aki szintén operaisgázgatónk volt rövid ideig (1893–1895) szintén vezényelte a Filharmonikusokat, *Kerner István*ról, a Filharmonia következő elnök-karnagyáról, aki 1900–1919-ig vezette a nagymúltú együttest, a jelenlegi elnök-karnagyról *Dohnányi Ernő*ről, aki már 25 éve vezeti a Filharmonikusokat, *Hubay Jenő*ről, *Bartók Béláról* és *Kodály Zoltán*ról, akiknek szerepe a Filharmóniai Társaság életében, közismert.

A második rész veleje — mint írtuk —: *statisztika*. Ebből a statisztikai részből kibontakozik a Társaság egész története, keletkezésétől napjainkig. Megtudjuk belőle, hogy milyen hangversenyeket és milyen műveket adtak elő és mutattak be, hol mindenütt hangversenyeztek, kik vezényelték az együttest és hányszor és milyen együttesek működtek közre a Filharmóniai hangversenyeken stb.

Hogy a Filharmóniai Társaság munkája mit jelentett a magyar művelődés, a magyar zeneköltészet és általában a magyar zeneélet részére, azt a statisztikából vett következő számokkal világítjuk meg:

1112 hangversenyt adott a Filharmóniai Társaság 90 év alatt. Ezeken előadtak 1404 művet 4513 alkalommal. A művek 358 szerző alkotásai voltak. Ezek közül 106 magyar volt. Tehát kb. a szerzők egyharmada magyar volt. Ugyanilyen arányban szerepelnek a magyar művek is, vagyis 1404 mű közül 406 volt magyar. A részletes statisztikából még kitűnik, hogy 147 szimfóniát játszottak, melyek közül 26 volt magyar szerző műve. Er-

dekes adat, hogy az énekkari művek túlnyomórészt magyarok voltak. Előadtak ugyanis 64 énekkari művet, melyek közül 39-et magyar szerzők írtak.

A karmesterekre vonatkozó adatok is érdekes képet adnak: az 1112 hangverseny közül 957-et 49 magyar karmester vezényelt, míg 155-öt, 84 idegen. A hangversenyek csaknem egyharmadát, 333-at Dohnányi Ernő vezényelte, utána legfőbbet, 259-et Kerner István.

A közreműködő magánszereplők kb. 50 százalékban voltak magyarok, mégpedig 567-ből 296.

Ime, az adatok igazolják a szerző megállapítását: a Filharmoniai Társaság nemzeti küldetését mindenél ékebben bizonyítja.

Az Emlékkönyvet a Filharmoniai Társaság vendégkarmestereinek és tiszteleti tagjainak ajánlott sorokkal ellátott fényképsorozat zárja le.

A RÁDIÓ ZENEI TERVEI

Február 7-én megzenésített Ady-dalokat hallunk Nagykovácsy Ilona előadásában. A tervek szerint Műler Mária ária és dalestjét is közvetíti a Rádió. Művészlemezek is lesznek.

8-án Lemezről Schuberttől kamaramuzsikát, Mozarttól szimfóniát hallunk. Szó van Varga Tibor hegedűestjének kapcsolásáról is.

9-én Böhm László folytatja zenei lexikonját. A hangversenydobogón Stefániai Imre zongorázik. Szervánszky Péter hegedül és Németh Mária énekel. Operaházi kapcsolás is szerepel a tervekben. Lemezről Weber, Schumann műveket hallunk.

10-én Mia Bischoff énekel.

11-én kamarazenét kapunk: Mozart: Vonósnégyes, Poulenc: Trió. Molnár Imre népdalfelőrája is ezen a napon lesz. Finn zenét hallunk este „Az ezertő országa a muzsika tükrében” címen. A műsort A. Balogh Pál vezeti be, vezényel Rajter Lajos, közreműködik Rigó Magda és Dániel Ernő. Pataky Kálmán és Albert Ferenc hangversenyét is kapcsolja a Rádió.

12-én bolgár népzene és dalokat hallunk. A „Mindemből mindenkinék” című műsorban Török Erzsébet Bartók népdalfeldolgozásokat

énekel. Este Harsányi Zsoltról emlékezik meg a Rádió.

13-án a Dalosszövetség hangversenyére kerül sor és Papp Viktor megemlékezik Wagnerről.

14-én Haydnról és Dittersdorfról beszél Isoz Kálmán, a kamarazenekart Nagy Olivér vezényli.

15-én Művészlemezeket hallunk Willant Rezső előadása során. Mai magyar szerzők c. sorozatban Járdányi és Lisznyai Szabó Gábor mutatja be legújabb műveit.

17-én „Szerelem dalban, versben és zenében” címen Hegedűs Árpád állít össze műsort. „Népdalkincsünk virágai” című műsorban Kóréh Endre és Budanovits Mária énekel. A tervek szerint a Rádió V-dik nyilvános hangversenyén Siki Béla zongorázik, vezényel Ferencsik János.

18-án Ádám Jenő beszél a népdalról. A hangversenydobogón Bagossy Judit, Kocsis László, Halász Sándor és Galgóczy Mária működik közre.

19-én a „Magyar műdalról” szól egy előadás. Operaházi kapcsolás is lesz. Stefániai Imre és Lászlóffy Margit kétzongorás műsora: Bach, Preludium, Weber: Momento capriccio, Albeniz: Triana.

20-án a Waldbauer vonósnégyes működik közre és lesz egy Szekesfővárosi zenekari kapcsolás is. Lemezről nagyzenekari műveket hallunk.

KÜLFÖLDI HIREK BELFÖLDI HIREK

A Galántai táncok Londonban. Svájci lapokból vett értesüléseink szerint Kodály Galántai táncok c. zene-kari művét január közepén előadták a londoni Rádióban.

Dohnányi-mű Prágában. Január 23-án este egy rádióhangverseny keretében előadták Dohnányi Ernő Pierette fátyla c. némajátékának nagy keringőjét a prágai rádióban.

Operasiker Braunschweigban. Georg Vollerthun német zeneszerző közvetlen az első világháború után írta Island-Saga című operáját, melynek cselekménye a tizedik századbéli norvég szerelmi életet eleveníti meg. Az érdekes művet, mely annakidején alig élt egy néhány előadáson keresztül, most Braunschweig ismét nyilvánosságra hozta.

Comensoli Mária magyar zongoraisztje Bécsben. A bécsi rádió meghívására Comensoli Mária a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola tanára február hó 11-én Bécsbe utazik s ott az Europasenderben magyar zongoraestet ad. Műsora: Dohnányi C-dúr rapszódia és két darab a Winterreigenből. Horusitzky: 3 zongoradarab (Preludium, „1940“, Rondino), Bartók: Rondo és Liszt-Busoni: Campanella.

Musszorgszki-bemutató Baselben. Az orosz zenei lángész utolsó operája, a Szorocsinszi vásár befejezetlen maradt és amit elkészített Musszorgszki, azt is csak vázlatosan írta le. Ez a kitűnőnek ígérkező vígopera Gogoly szövegére készült. Musszorgszki halála után előbb a 80 éves Cui Cézár, az orosz „ötök” egyik tagja egészítette ki és hangszerelte meg a vígoperát, majd Cserepnin. Így két feloldozásban él most a mű, az egyik 2, a másik 3 felvonásos. Baselben a közelmúltban bemutatták Musszorgszkinek ezt az utolsó operáját, mely már előbb előadásra került Moszkvában és Montecarlóban.

Kodály Zoltán lett a díszelnöke az újjáéledt Zenepedagógiai Egyesületnek. A több éve nem működő Országos Zenepedagógiai Egyesület Kresz Géza kezdeményezésére mult év december 20-án közgyűlést tartott, melyen előbb el kellett dönteni, hogy oszljon-e fel az egyesület vagy kezdjen-e újra működni. Az egybegyűlték úgy döntöttek, hogy az egyesület feltétlen kezdje újra működését, mert rá a jelenben és a jövőben nagy feladatok várnak. Ezekután a régi vezetőség helyére — tekintettel arra, hogy megbízatásuk lejárt — újat választott a közgyűlés. Az eddigi elnöknek, Dohnányi Ernőnek, aki tovább nem vállalta az elnöki tisztséget, jegyzőkönyvi köszönetet szavaztak és egyhangúlag megválasztották díszelnöknek Kodály Zoltánt. Ügyvezetőelnök Kresz Géza, a Nemzeti Zenede főigazgatója lett. További vezetőség: Titkárok: dr. Kókai Rezső és dr. Böszörményi Nagy Béla; jegyző: dr. Keszler Lőrinc és Szegedi Ernő; pénztáros: Sprenger Lajos; ellenőr: Harmat Artur; könyvtáros: dr. Prahács Margit; ügyész: dr. Fábián László. Az igazgatóság tagjai: Ádám Jenő, dr. Bartha Dénes, Bárdos Lajos, dr. Böszörményi Nagy Béla, Füzy Rezső, Gábrriel Ferenc, Geszler Ödön, Harmat Artur, Kazacsay Tibor, dr. Kókai Rezső, Kresz Géza, dr. Molnár Imre, dr. Székelyhidy Ferenc, Viski János és Zathureczky Ede.

Előléptetések és kinevezések a Zeneművészeti Főiskolán. A Vallás- és közoktatásügyi miniszter a Zeneművészeti Főiskolában a következő kinevezéseket és előléptetéseket eszközölte: kinevezte a VII. fizetési osztályba főiskolai rendes tanárrá Végh Sándor tiszteletdíjas tanárt, Veress Sándort, aki eddig IX. fizetési osztályba sorolt művészeti tanintézetitánár volt és dr. Bartha Dénes egyetemi magántanárt, I. osztályú mű-

zeumi őrt. Előléptette a kultuszminiszter Adám Jenő és dr. Paul Ivánné Csuka Etel tanárokat a VI. fizetési osztályba, Molnár Antalnak az V. fizetési oszt. jellegét, Böszörményi Nagy Bélának pedig a VI. fizetési osztály jellegét adományozta.

Az Ujvidéki Kórus hangversenyei a Bácskában. A kitűnő Ujvidéki Kórus, mely az ősz folyamán Kodály Te Deum-át adta elő és számos sikerre hivatkozhat, legközelebb (február 5-én) Baján ad hangversenyt. Ez lesz az első alkalom, hogy a trianoni békeszerződésben keltészakított délvidéki daloskerület ismét mint egész jelentkezik. A műsor igen értékes: 10 madrigált ad elő az együttes (Palestrina, Monteverdi, Lasso, Senfl, Isaak, FridERICI, Clemens non papa stb. műveit), majd négy Kodály-kórust (Mátrai képek, Köszöntő, Liszt Ferenchez. Esti dal) és hat népdalfeldolgozást Adám Jenő, Bárdos Lajos, Nádasdy Kálmán, Kiss Lajos és Veress Sándor tollából. A hangversenyt dr. Kiss Lajos vezényli (részben Petneki Jenő). Másnap (február 6-án) Zomborba utazik az Ujvidéki Kórus, ahol dr. Kiss Lajos vezényletével, ugyanezzel a műsorral hangversenyt ad, melynek végén még a zombori Kaszinó és Iparos dalárdákkal együttesen összekarokat is énekel, a zombori karnagy, Kiss János vezetésével. Március 1-én pedig Ujvidéken ad hangversenyt a kórus 14 madrigál (közük 3 Monteverdi) és több magyar karmű előadásával.

Magyar fúvós kamarazene. A magyar fúvós kamarazene-sorozat első hangversenye általános érdeklődés mellett hangzott el. A műsoron volt művekben a fúvós hangszereket a fúvóla képviselte, amely különböző együttesekben szerepelt. Így volt fúvóla-hegedű duo, *Takács Jenő* Kis asztali muzsika c. műve, fúvóla-két hegedű-trio, *Farkas Ferenc* szerenádja és fúvóla-hegedű-mélyhegedű-trio, *Veress Sándor* műve. Volt három dalciklus, me-

lyek mindegyikében (egy-két dal kivételével) az énekszólamot fúvóla, hegedű, mélyhegedű, gordonka és hárfa-ötös kísérte. A dalciklusokból kettő — kínai dalok (3 dal Kosztolányi kínai versfordításaira) Verlain-dalok (4 dal Szabó Lőrinc fordításaira) — *Kazacsay Tibor* műve, a harmadik pedig — őt dal Kosztolányi Dezső verseire — *Szatmári (Sauerwald) Géza* alkotása. Előadásra került még *Kodály* vonóstrióra írt Szerenádja. A hangversenyen közreműködtek: Eyszen Irén, Füzessy Emilia, vitéz Hartay Ferenc, Türr István, Sz. ráczalmási Molnár Anna, Jancsin Ferenc, Tátrai Vilmos, Lengyel Gabriella, Gáti István, Szeredi Saupe Gusztáv és Franck Lajos.

A Magyar Zenei Szemle januári száma közli dr. Isoz Kálmán tanulmányát Erkel Ferenc • Bátori Mária c. első dalművéről. Lestyán Sándor Reményi Ede ismeretlen leveleit közli, melyben Liszt-vonatkozások vannak. Kereszty István a kezdők zongoratanításáról ír, Bocskai Imre pedig Schnitzl Gusztávról, a vakok Homeros-énekkarának karmesteréről értekezik.

Meghalt Durigo Ilona. Özvegy Kasics Özmánné, Durigo Ilona, kiváló alténekesnőnk, december 25-én, 62 éves korában tragikus váratlansággal elhunyt. Pályáját Budapesten kezdte, de hamar külföldre került és részben mint a zürichi konzervatórium tanárnője, részben mint oratórium- és dalténekesnő, szerzett dicsőséget hazájának. Ott nyerte el a kamaraténekesi címet is. Zürichből hívta meg a kultuszminiszter Zeneművészeti Főiskolákra tanárnak, hol haláláig működött, számos tehetséget bocsátva szárnyára. Nemes művészete, széleskörű tudása, meleg szíve mindenkit meghódított. A budapesti közönségnek ugyanúgy emlékezetében maradnak leányával, Kasics Ilonkával rendezett közös hangversenyei, mint a zürchieknek ott színházi karmesterként működő fiával együtt tartott estjei. A nagy énekesnemzedék egyik utolsó

képviselője dőlt sírba vele; mind-azok érezték ezt, akik a Farkasréti-temetőben utolsó útjára elkísérték. Emlékezetének méltó zenébefoglalásáról gondoskodott legelső végzett magyar növendéke, Veress Endre, midőn a növendékeiből alakított vegyes-karral az engesztelő szentmisén énekelt, február 13-án pedig a múzeumi matinén fog a kórus két Bach-korált előadni. Végül március folyamán Szabados Zádor vezényletével Mozart Rekviem-jét adják elő emlékezetére.

Az Éneklő Ifjúság januári száma a külföldi ifjúság énekes mozgalmáról ad képet. Olvasunk a német ifjúság énekes mozgalmáról, a zenélő francia ifjúságról, az amerikai ifjúság muzsikálásáról. Közöl a lap egy amerikai dalt, egy orosz népdalt, egy máramarosi rutén népdalt és egy Martini-kánont (Papi pipa). Kis magyar zenetörténet folytatása és Zene és földrajz c. cikk első része található még a folyóiratban.

Pályázati hirdetés.

Nyilvános pályázatot hirdetnek Árpádházi Szent Margit tiszteletére és a magyar egyházi zenei irodalom fejlesztésére Árpádházi Szent Margit emlékét megőrkítő misekompozíciókra.

A pályaművek lehetnek:

1. Vegyes karra és orgonára írt misék.

Ezeknek nehézségi foka és hangterjedelme legyen tekintettel szerényebb képességű templomi énekkarokra is. (A szoprán és a tenor ne érje el a felső g-t.) Szólórészek kerülendők.

Első díj: 1.500 pengő.

Második díj: 1.000 pengő.

2. Vegyes karra, zenekarra és orgonára írt misék.

A zenekárnak a vonósegyüttesen kívül magában kell foglalnia a szokásos szimfónikus összeállítás szerint a négyféle fafűvőkből és trombitából kettő-kettőt, továbbá négy kürtöt és három harsonát.

Az orgonakiséret — az esetleg hiányzó fafűvősök pótlására úgy szerkesztendő, hogy a zeneművet kisebb fűvőkarral rendelkező együttesek is előadhassák.

Első díj: 3.000 pengő.

Második díj: 1.500 pengő.

A pályaművek mindenben alkalmazkodjanak a liturgia szelleméhez, az egyházzenei rendletekhez, különösképpen X. Pius pápa „Motu proprio”-jának elveihez.

A pályázathoz csak katolikus vallású magyar állampolgárok vehetnek részt, még pedig csakis ki nem nyomtatott és elő nem adott műveikkel.

A pályázat jelíges.

A díjazott és a pályázat lejártaától számított hat hónapon belül esetleg megvásárolt művek benyújtott vezérkönyvei a székesfőváros tulajdonába mennek át s a főváros fenntartja magának a jogot, hogy a kegyurasága alá tartozó templomi ének- és zenekarokat, valamint a Székesfővárosi Enekkart és Székesfővárosi Zenekart a szükséges szöveggel ellássa.

Ugyancsak fenntartja magának a főváros a díjazott művek első előadásának jogát 1945. december hó végéig.

A pályaművek elbírálására bírálóbizottságot alakítok.

A pályadíjak csak akkor kerülnek kiosztásra, ha egyházi és művészi szempontból kiválóan értékes művek érkeznek a pályázatra.

A pályaművek beküldési határideje 1944. évi július hó 15-ike.

Akik a pályázathoz résztvenni óhajtanak, erre vonatkozó jelíges pályázatukat legkésőbb 1944. évi július hó 15-ig nyújtsák be vezérkönyv formájában a székesfőváros polgármesterének címezve, a polgármesteri IV. ügyosztályhoz (IV., Központi Városháza, Károly körút 28. I. emelet 18/a).

A megjelölt határidőn túl beérkező pályaműveket nem veszem figyelembe.

A pályázat eredményét a Fővárosi Közlönyben fogom közzétenni.

A díjat nem nyert pályaművek a beadás helyén 1945. évi január 1. és március hó 31-ike között vehetők át.

Budapest, 1944. január 5.

Szendy s. k. polgármester.

Hollóssy János
könyvnyomlato

Budapest, VII.,
Jósika-utca 20.

Hangversenyek Pécsett

A Pécsi Zenekedvelők Egyesülete és a Székesfőváros
Népművelési Bizottság közös rendezésében

VARGA TIBOR HEGEDŰESTJE

1944. február 14-én

Közreműködik:

a Pécsi Zenekedvelők Egyesületének Zenekara

Vezényel:

Maros Rudolf

A 2., 3 és 4. számot zongorán kíséri:

Sz. Horváth Mihály

M Ű S O R:

1. *Bach*: Hegedűverseny, a-moll. Allegro—Andante—Allegro assai.
2. a) *Gárdonyi Zoltán*: Rondo capriccioso.
b) *Takács Jenő*: Lassú és friss.
c) *Geszler György*: Búgócsiga.
3. *Ravel*: Tzigane.

S Z Ü N E T.

4. a) *Chopin*: Mazurka.
b) *Falla*: Spanyol tánc.
c) *Dohnányi*: Presto a Ruralia Hungaricából.
5. *Paganini*: Hegedűverseny. D-dur. Allegro — Adagio — Rondo.

300182

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:

DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:

NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. íelem. 2
Telefon: 384—529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

8. szám.

1944 február 17.

*

TARTALOM

Vessünk számot! (II.) — Kókai Rezső dr.: Az európai és magyar zene történetének párhuzama. — Vámosi Nagy István dr.: Goethe és a muzsika. — Élő magyar zeneszerzők: Gárdonyi Zoltán. — Korabeli írások Liszt Ferencről (I. Lisztről 1838-ban. — II. Lisztet magyarnak tudták 1839 elején. „Liszt Ferenc 's a' toscanai nagyherceg.“) — A Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek.

A ZENE

Alapító: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

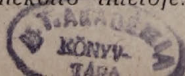
VESSÜNK SZÁMOT! (II.)

Mult cikkünkben kedvezőnek mondtuk a helyzetet a magyar zenekari újdonságok bemutatása terén. Ez kétségtelenül igaz. Az új zenekari műveknek ma van idehaza piaca, de a számbetételnél nem feledkezhetünk meg a művek előadásának akadályairól sem. Mert amíg a közönség elé kerül egy-egy mű, a szerzőnek az anyagiak akadályversenyét kell megfutnia.

Az anyagiakkal teletüzdelt mezőny első akadálya a partitúra le-
másoltatásának költsége. Mert hiszen az első kézírás rendszerint nem alkalmas arra, hogy abból vezényeljének. Ha pedig a zeneszerző maga végzi ezt az idegölő munkát, akkor a „mindennapi kenyér” megszerzése körül keletkezik baj, mivel a másolás hetekig tartó egésznapos munkát igényel. De az sem megoldás, hogy a zeneszerző rendes napi munkája mellett másolja partitúráját, mert így mire kész lesz és sor kerülhet a szövegek kiírására, végül az előadásra — addig már új művekkel kellene a nyilvánosság elé lépnie. Egy közepes partitúra másolásának költsége pedig hozzávetőlegesen félezer pengő. Ime az első akadály, melyen művével idejében befutni vágyó zeneszerzőnek át kell lendülnie.

A második s az előbbinél még tetemesebb akadály a szövegek ki-
íratásának költsége. Ezt is a komponista végezze? De akkor, mikor alkotson? És miképpen alkotson? Az ihletet sem lehet számolni a zene-
költő életéből. Az ihlet bizony létező valóság. Vagy inkább azt mond-
hatjuk: nem létező valóság. Semmiesetre sem romantikus frázis, vagy
a múlt század frazeológiájából ránk maradt foszlány.

Persze nem fűzünk e szóhoz szentimentális értelmét, ahogyan ezt
még képzőművészeink is sokszor teszik. Nem a szerelem és semmi-
esetre sem az érzékiség a zeneköltő ihletője. Egy képzőművész képe

szerint Beethoven homlokából kiszálló légies női aktok jelzik az ihlet-háttérrel, mely őt nagy alkotásainak megírására indította. Ez nevetséges képtelenség. Az ihletháttér a szeretet, a nagy eszmék, a természet ritmusaiba való belezáradás, a világlényegbe való beleolvadás, az önmagunkon való túlírás, a végtelenség szívdobogásának felfogása, a lét alapproblémáinak megsejtése, a nagy élet drámai magjának meglátása... Hogy juthat idáig egy mai zeneköltő, aki élete javát az életgépben való szolgálattevással végzi? A zeneköltő éljen a művészet világában, lelke teljék-teljék, állandóan — mint valami akkumulátor — a művészet szépség-energiájával. Éljen lelkének, hallgasson remekműveket, olvasson remekírókat, tegyen nagy sétákat, mint Beethoven, vagy sportoljon, mint Strawinsky — de semmi szín alatt ne másoljon szövegeket. Ha belepillantunk a nagy zeneköltők életébe, látjuk, hogy egész életmódjuk mennyire az ihletszerzés, a szépség-energiával való töltögetés szerint van beállítva. Köztudomású, hogy Beethoven mennyire rajongott a természetért, mennyi időt töltött Bécs környékének erdeiben, ahol testvéreinek nevezte a fákat és ahol telítve érezte a levegőt motívumokkal, dallamokkal, ötletekkel. Ő maga írja: ...szinte kézzel tudom megfogni eszméimet, a szabad természetben, az erdőben, séta közben... Vagy ismerjük pl. Csajkovszki életmódját, melyben ismét nagy szerepet játszanak a séták s végig járta a világ legszebb fürdőhelyeit, hogy a természet szépségeit magábagyűjtse. Vagy olvassuk Strawinszky önéletrajzában, hogy naponta sportol, sokat csónakázik, teniszezik, olvas stb. s egy órát fordít intenzíven az alkotásra. A lélekakkumulátor egész nap telik, hogy egy órán át teljes ragyogással világítani tudjon.

Kissé elkanyarodtunk a témánktól, de vissza is kanyarodtunk. Az ihlet lényegére és a zeneköltészet sorsában való szerepére rá kellett mutatnunk, hogy annál nyomatékosabban megvilágítsuk a zeneköltők mai helyzetét. A mai élet ugyanis — mondhatjuk — művészetellenes, ugyanis a megélhetés kínai fala zárja el a művészet „mennyei birodalmát.” Legalább annyit meg kell tennünk, hogy a zeneköltő saját művészete ne legyen akadály a saját művészetének.

A főváros részben megoldotta ezt a kérdést. A Székesfővárosi Zenekar saját kottatára részére a főváros költségén kiutaztatja azoknak a műveknek szöveg-anyagát, melyeket műsorára tűz. De mit tegyenek pl. azok a szerencsések, akik anyagi vonatkozásban olyan szerencsétlenek, hogy a Filharmónia tünteti ki műveiket a bemutatással. Igazán nem kívánhatjuk, hogy a Filharmóniai Társaság vállalja a szövegek kiadásának költségeit, mivel maga is nagy anyagi nehézségekkel küzd. Ez a világvizonylatban is egyik legkitűnőbb zenekar ugyanis csak párezer pengő évi állami szubvenciót élvez. Ha ez az összeg legalább megtízse-

reződne, bizonyára a Filharmóniai Társaság is segítené anyagi támogatásával a magyar zeneköltészet kivirágzását.

Mindez azonban nem megoldás. A szólamok kiírása, ha ilyen városi vagy állami pénzen meg is történik, ezzel még a művek jövője nem biztosított, mert a partitúra- és szólamanyag még mindig csak egy példányban lesz meg. Az egyetlen megoldás: kiadóvállalat létesítése. Ennek a hiánya, mint valami vitaminhiány az emberi szervezetre, úgy hat a magyar zeneköltészetre. Annak az egy-két zeneszerzőnek műveitől eltekintve, amelyeket külföldön kiadtak az új magyar zenekari művek kéziratban vannak meg. Ez azt jelenti, hogy az ország határán túl nem juthatnak, mert senki sem kockáztatja meg egyetlen partitúrája és szólamanyaga elveszését. De sokszor idehaza is nehézségek keletkeznek, mert amióta élénk zeneéletünk van az ország több vidéki városában, előfordulhat gyakran, hogy a műre több helyen szükség lehet. A kiadóvállalat hiányát egyéb műfajoknál is erősen érezzük. Felpanaszoltuk például, hogy énekeseink részben elhanyagolják az újabb magyar dalirodalmat. Ennek azonban részben nem ők az okai. Ugyanis nem is tudhatnak erről a létező dalirodalomról, mert a művek túlnyomó többsége kézirat. Ha pedig a műről tudomást szereznek, a dall valamelyik művész a rádióban vagy hangversenyen bemutatja, akkor jönnek csak a nehézségek: vagy az előadónak, vagy a zeneszerzőnek le kell azt másolni. És Isten mentse a zeneköltőt attól, hogy műve népszerűbbé váljon, mert akkor nem győzi a másolásokat, vagy annak költségeit.

Ime mai számvetésünk eredménye nagy negatívum. Véleményünk szerint közköltészen kellene ezt a kérdést megoldani. Valamiféle kulturális adóval. Természetesen nem gondolunk a nagyközönség megterhelésére. Csak fillérekről volna szó. A tömegforgalmi helyek mai látogatottsága mellett így is hatalmas összegek gyülnének egybe. Ha például a hangversenylátogató közönség csak két fillért fizetne jegyárának minden pengője után, akkor is sokezer pengő állna évente a magyar zeneműkiadás rendelkezésére. Ha pedig — mondjuk — a mozik tömegeit adóztatnák meg ilyen alapon, akkor a befolyt összegből még pl. a Filharmóniai Társaság szubvencióját is alaposan fel lehetne emelni, — hogy mást ne mondjunk. Vagy a Zeneszerzők Szövetségének bevételéből lehetne talán egy részt a magyar zeneműkiadásra áldozni.

Ezekkel a gondolatokkal csak azt akarjuk kihangsúlyozni, hogy megoldást lehet találni. És mivel lehet, meg is kell találni. Ez nem egyes zeneköltők egyéni érdeke, ez nemzeti érdek.

(Folytatjuk.)

KÓKAI REZSÓ DR.

AZ EURÓPAI ÉS MAGYAR ZENE TÖRTÉNETÉNEK PÁRHUZAMA *

Midőn a magyar zenének az egyetemes zene történetében elfoglalt helyéről írunk, tulajdonképpen nem törekszünk másra, mint arra, hogy megjelenítsük az emberi szellemnek azt az elemi megnyilatkozását, melyet európai zenének nevezünk — és evvel együtt rámutassunk arra a nagyon jelentős szerepre, amelyet a magyar zene ebben az egyetemes zenében játszik.

Mindenekelőtt megállapítjuk, hogy a magyar zene semmiképpen sem tartható valamiféle részmegnyilvánulásnak, vagy bármiféle önállótlán jelenségnek, mert a művészetben, az emberi szellemnek ebben az egyik legmagasabb értékében, mondjuk ki: a humanumnak ebben a legtisztább megnyilvánulásában a nemzeti megjelenés voltaképpen nem egyéb, mint ennek a humanumnak valami sajátos változata, variációja; a magyar zenében tehát már ennél fogva is az európai zenében megnyilvánuló humanumnak egy autonóm változatát kell látnunk. De azért sem tartható a magyar zene az európai zene alárendeltjének, mert a magyar zene egész története folyamán tudatosan törekszik arra, hogy a maga számára ezt a nemzeti-autonóm jelleget biztosítsa és hogy az európai zene történetében kivívja a maga egyenrangú mellérendeltségét. Tehát célunk a magyar és európai zene történetének egymás mellett való áttekintésével éppen a magyar zene európaiságára rámutatni.

Mielőtt rátérünk az európai és a magyar zene viszonyának rövid, összefoglaló ismertetésére, előbb még fel kell hívunk a figyelmet arra, hogy amikor olyan hatalmas területet akarunk reflektorral bevilágítani, mint amilyen az európai és a magyar zene égboltja, akkor olyan feladatra vállalkoztunk, amelyet teljesen és nagyobb hiányok nélkül egy ismeretterjesztő cikk keretében nem lehet megoldanunk. Reflektorozásunk — vagy helyesebben szólva: a zenei égbolton való távcsövezésünk — nem érintheti a bejárando terület minden legapróbb részletét. Csak a súlyosabbnak látszó tömegekre irányítjuk reflektorunkat, csak a feltűnőbb csillagokra és csillagképekre állítjuk be távcsövünket. Eppen ezért először is a középkorral, majd a barokk másfél évszázadának zenéjével (1600—1750) végül a zenei klasszicizmussal és romantikával tudunk csak közelebbről foglalkozni.

Az európai és a magyar zene a középkorban.

A középkori európai zenéről elsősorban is azt kell megállapítanunk, hogy mindenekelőtt *egyházi*. Egyrészt azért, mert az Egyház felismerve a zenének az Istentiszteleteken való használhatóságát, minden erejével hozzájárul fejlesztéséhez. De egyházi zene a középkori zene azért is, mert az egyház a világi zene tudatos elnyomására törekszik. Az Egyház ugyanis gyanakvással tekint a világi zenére, pogánysággal gyanúsítja. Ilyenformán tehát a világi zene egyenlőre képtelen az egyházzal szemben helytállni és kénytelen az egyházi zene kezdeti egyedülvalóságába beletörődni.

* A Székelyföldi Művészeti Év alkalmával elhangzott előadás alapján.

A középkori zene egy másik fontos jellegzetessége, hogy megteremtí a többszólamúságot. Persze, a többszólamú zene kialakítása nem történt máról holnapra; évszázadokon keresztül tart a kísérletezés. Kezdődik a 8–9. században az ötöd távolságban való párhuzamos énekléssel (organum), folytatódik a párisi Nôtre-Dame kántorainak a munkájával a 12., 13. században, akik először próbálják meg két különböző dallam egyszerre való megszólaltatását (discantus), végül fejlődésének tetőpontjára ér a XV. és XVI. században a hollandi iskolák idején, *Dufay*, *Okeghem*, *Josquin* és főleg *Palestrina* és *Orlando di Lasso* művészetében. E mesterek kompozíciói elsősorban misék, majd egyéb egyházi művek, valamint motetták. A motetta nem egyházi célra szolgáló, de a Szentírásból vett szövegre készült kompozíció. Mivel liturgikusan nem volt felhasználható, öncélúvá vált s ezért a polifon, a kontrapunktus szerkesztésmód csúcsteljesítményeit jelenti.

A középkori zene harmadik jellegzetessége, hogy az a világi zene, amelyet — mint irtuk — az egyházi zene túlsúlya eleinte háttérbe szorított, a középkor folyamán és természetesen a középkor vége felé egyre nagyobb mértékben kezd megmozdulni és kezd az egyházi zenének vetélytársává válni. Ez a megmozdulás pedig az egyházi kereteken kívül álló világi udvaroknál, tehát királyok, hercegek, uralkodó örgrófok udvarainál vehető észre. A megmozdulás alapjait az szolgáltatja, hogy a nép körében u. n. énekmondók, vándor hegedősök, kóbor kobzosok bukkannak fel, akik vidám, táncos, szerelmes nótákat terjesztik a nép körében és szórakoztatják, mulattatják a népet. Mulattató, tréfacsináló latinul ioculatort jelent, ebből lesz a francia jongleur szó. Az ilyen zenei jongleurök dalai elhatnak a királyi, hercegi, grófi udvarokba — és midőn a lovagrend kialakul, ez udvarokban egyre szívesebben fogadják be a jongleurök dalait. Sőt az egyes főurak nem állalnak a hallott dallamok mintájára hasonló dalokat szerezni — sőt lassan-lassan egyenesen lovagi erénnyé válik az ilyen dalok költése. Evvel együtt az egyes komponáló főurak maguk köré telepítenek híresebb jongleuröket, eltartják őket — úgy, hogy lassan kialakul a világi zenének egy sajátos megszervezettsége, melyet általában udvari zenének is nevezhetünk, szemben a szigorú értelemben vett egyházi zenével. A komponáló főurak magukat Franciaországban trouvèreseknek, troubadouroknak, Olaszországban trovatoreknak, Németországban „Minnesängereknak” nevezik; a zenét, amit alkotnak, ezért trubadurzenének is mondjuk. A trubadurzene a középkor zenéjének egyik legvonzóbb jelensége, egyik legérdekesebb színe. Hiszen ez a zene valóban csupa szób: ki akarja fejteni a szerelem bánatát és boldogságát, a vágyat, a „Minne“-t, ahogy a „Minnesängerek” mondják. És nem az egyházi zene többszólamúságával, hanem megint egyszerű egyszólamú énekekkel, melyekhez valamely húros vagy pengetős hangszer egyszerű kísérte társul. És ez a zene egyre jobban terjed, egyre jobban hódít, annyira, hogy elérkezik végre az idő, amikor az egyházi zenének is tudomást kell vennie róla. És tudomásul is veszi, sőt: a középkor vége felé, majd a középkor utáni első században a már említett hollandi iskolák komponistái tudatosan felhasználják egyházi kompozíciók számára e világi zenének a dallamait. Szokványos eljárássá válik, hogy egy-egy mise alapdallamát pl. valamelyik híres világi dalocska alkotja. A középkor vége felé tehát különös szintézis jön létre az eleinte egyeduralkodó egyházi és az elnyomott világi zene között. S csak természetes, hogy ez a szintézis egyaránt termékenyíti az egyházi és a világi zenét. A termékenyülés mindenekelőtt új műfajok kialakulásában mutatkozik meg: a mise és motetta mellett kialakulnak a ballada, rondo, chanson, frottola, madrigál és egyéb más műformák. De ez a szintézis végső eredményében majd egy évszázad múlva az egyházi zene egyeduralmának végleges megdöntéséhez is vezet

és ezzel együtt az európai zene fejlődésének egy újabb nagyobb egységes korszakát nyitja meg.

Nézzük már most a következőkben röviden azt, hogyan áll e jelenségekkel szemben a magyar zene, milyen volt a magyar zene ugyanezekben az évszázadokban?

A magyar királyság első évszázadainak zenéje elsősorban abban különbözik a nyugati zenétől, hogy nem kapja meg az Egyháztól azt a támogatást, amit az Európai zene nyugaton megkapott. Ez érthető is. Az Egyháznak Magyarországon ebben az időben egészen más feladatai voltak, mint nyugaton. Itt egy újonnan megkeresztelt néppel állott szemben, ezért első feladatának azt tartotta, hogy ezt a népet elsősorban is kereszténységében erősítse meg. Míg tehát nyugaton egy közel évezredes kereszténységgel voltak gondjai. Ennek megfelelően a magyar egyházi zene a középkorban nem több, mint az Isten-lisztleteken feltétlenül szükséges gregorián-dallamoknak úgy-ahogy való meghonosodása.

Már egészen más a helyzet a középkori magyar világi zenét illetően. Igaz, a magyar udvari élet is sokban különbözik a nyugattól és így nem tudja a világi zene számára ugyanazt a pártfogást biztosítani, mint a nyugati udvarok a nyugati világi zene számára. Magyarországon lényegében csak egy udvar jöhet ugyanis komolyan számításba, a királyi udvar; de ez meg a fiatal állam politikai elhelyezkedésének a problémáival van teljesen elfoglalva. És mégis: a középkori magyar világi zenében olyan mozzanatokat figyelhetünk meg, amelyek erősen bizonyíthatják a magyar zenének azt a nemzeti autonómiáját, amelyre a bevezetésben különös hangsúllyal utaltunk.

A középkori magyar zene is ismeri a ioculatorokat. Persze, ezeket itt nem jongleuroknak hívták, azonkívül szerepük is más volt, mint nyugati kollégáiké. Anonymus szerint a magyar nép körében ú. n. *énekmondók* szerepeltek, akik énekeikkel a magyar történet híresebb hőseiről és eseményeiről emlékeztek meg. Ezek az énekmondók telkeket kaptak ajándékul és ezekből éltek. Állítólag a Zala-megyei Igricben és a Pozsony-megyei Igreben éltek ilyen énekmondók saját telkeiken és ez az oka, hogy később magukat az énekmondókat *igriceknek* is kezdték nevezni. Tudjuk azt is, hogy az Egyház később eltiltotta híveinek az igricek hallgatását, ettől kezdve inkább hangszereiket pengetve, sípjaitak fújva járták az országot és ezért *hegedősöknek*, *síposoknak* nevezik őket a későbbi történeti források.

Hogy a középkori világi zene külső körülményeit tekintve és tartalmára nézve is merőben más valami, mint a nyugati trubadur-zene, ez a rövid tájékoztatás éppen eléggé megvilágíthatja. A főkülönbség, az, hogy ez a magyar világi zene nem támaszkodhatik az udvari életre és hogy kapcsolatai a néppel sokkal közvetlenebbek, mint nyugaton, vagyis a zene tartalma is elsősorban magyar és népi, a népet érintő, a nép számára készült zene. És ez az oka, hogy midőn a középkor későbbi folyamán a királyi udvar már hajlandó felkarolni a zenei életet és ezért többek között olyan nagy nyugati mestereket hív meg Budára, mint pl. *Willaert*, — e nyugati mesterek ittműködése jóformán nyomtalanul sikkad el a magyar zene történetében. A magyar énekmondás tradícióját semmiféle nyugati hatás el nem nyomhatta; sőt, midőn a középkori követő első évszázadban az európai zene fejlődésének egyik legmagasabb fokára jutott el, ugyanakkor éri el a magyar énekmondás is a maga fejlődésének tetőpontját *Tinódi Lantos Sebestyén* személyében és művészetében.

(Folytatjuk.)

VAMOSI NAGY ISTVÁN:

GOETHE ÉS A MUZIKA

„Semmit sem állíthatunk róla, aminek ne volna éppoly igaz az ellenkezője is. Ha azt mondom, hogy ő a tisztaság és derű, azt felelhetik, hogy ő a kód és komorság. Ha azt mondom romantikus, azt felelhetik, hogy klasszikus.“ „Ha azt mondom, hogy pogány, azt felelhetik, hogy ő a keresztény“... Így látta Kosztolányi, a költő, Goethe egyéniségét. És ha most felteszem a kérdést: Vajjon értett-e Goethe a zenéhez, „muzikális“ volt-e akkor nekem is Kosztolányi szellemében kell felelnem: „Semmit sem állíthatunk róla aminek ne volna éppoly igaz az ellenkezője is.“ Ha tréfálni akarnék azt mondhatnám: Goethe „muzikális“ és „unmuzikális“ volt egyszeriben.

De hogy is van az „muzikáltságával“ — kérdezhetné valaki — amikor a szerencsétlen sorsú Schubertnek nem is válaszolt, pedig a fiatal bécsi komponista az „Erlkönig“-et, a világirodalom egyik legszebb dalát küldte el neki?

Lángelméket nem helyezhetünk olyan könnyen együgyű becslésünk mérlegére; én mindössze arra vállalkozom, hogy a szálakat, a lélek rejtett kapcsolatait, melyek Goethe-t a muzsikához fűzték, kibogozzam, bemutassam, érveimmél körülhálózom. Az olvasó maga ítélkezzék Goethe és a muzsika kapcsolatáról.

*

Goethe szülői házában a zenélés nem volt ismeretlen: apja fuvolázott, néha lantot is pengetett, anyja pedig zongorázott. A művelt polgári ház levegője megkívánta, hogy a serdülő Wolfgang is tanuljon zenét. S éppen mialatt a gondos szülők megfelelő zenetanárt kerestek, Goethenek döntő érdeme volt: elhatározta, hogy zongorázni fog tanulni s már mesterét is kiszemelte. A zongoraórák azonban rosszul sikerültek, ahogy önéletrajzában (*Dichtung und Wahrheit*) írja fájdalmas humorral.

A gondos szülők — mint mondtam — éppen megfelelő tanárt kerestek, amikor Goethe váratlanul betoppant egyik barátjának zongoraórájára. A mesebeli zongoraóra elkápráztatta. A tanár az ujjakat, a fehér és fekete billentyűket a legszórakoztatóbb és találóbb nevekkal becézte: színpad nyílt meg, melyen ujjak és billentyűk tornáztak. A kis Wolfgang hazasietelt, elmesélte nővérének a mesebeli zongoraórákat s a két gyermek addig könyörgött, amíg a szülők beleegyeztek, hogy a csodálatos zenetanárnál vegyenek órákat. A csalódás azonban óriási volt. Az ujjak és billentyűk humoros becenevei szóba sem kerültek: unalmasan és szárazan teltek az órák. Szegény Wolfgangnak ádáz lelkiismeretfurdalása volt nővérével szemben, aki már-már azt gyanította, hogy bátyja becsapta őt s az ujjak és billentyűk mesebeli becenevei kitalált történet.

Egyszer azonban megtörtént a csoda és a Goethe-gyermekek zongoraórájára véletlenül betoppant egy idegen fiú. Az unalmas és száraz zongoraóra hirtelen élettel, színnel, viccekkkel, szellemmel telt meg. Az ujjak, a fekete és fehér billentyűk újból beceneveikkel cikáztak fel-le a zongora körül; mesebeli játékot rögtönzött, a kitűnő zenetanár. A vendég gyer-

mek pedig alig jutoit lélegzethez s megfogadta, hogy addig könyörög szűleinek, míg ő is ennél a csodálatos mesternél tanulhat.

A zongoraórák rövidesen abba is maradtak. A strassburgi időben csellójátékkal is kísérletezett Goethe, de ezt a tanulmányt sem koronázta siker. Az aktív muzsikálással tehát felhagyott s mégis, hosszú életének úgyszólván minden korszakát zenei élmények szőtték át. 14 éves volt, amikor a 7 éves Mozart 1763 augusztus 30-án Frankfurtban hangversenyezett; erről az élményéről még 67 évvel később is mesélt.

Talán már a lipesei időkben kerül először kapcsolatba Christof Kayser-rel, aki úgyszólván ostromolta őt versekért. A két rajongó művész-lelek között óriási barátság fejlődött ki, mely több évtizeden át tart. Kayser Olaszországban is meglátogatta Goethet; hónapokon keresztül állandóan együtt vannak. A jeles muzsikos persze minden lehetőséget megragad: operába és hangversenyekre viszi Goethét, de előzőleg zongorán eljátssza neki a műveket.

Mielőtt Goethe Weimarba költözött, a kis város színházi élete igen alacsony nívón állt. A herceg tehát őt bizza meg a színház vezetésével, márpedig a weimari színház egyuttal operá s így Goethe — ez különösen hangzik — évtizedeken át operaigazgatói állást is betölt. Mindjárt az első időkben Gluck-operák kerülnek előadásra, oratoriumok szólnak meg: Pergolesi Stabat Mater-ja, Händel Messiása.

A színház opera-repertoírja is mindig növekszik; Hasse-, Graun-, Salieri-, Rousseau-, Gluck-, Cherubini- és Mozart-művek szerepelnek, Paisiello, Gimarosa, Gretry és Dittersdorff dalműveit mellett. Magától értetődik, hogy Goethe, a színház és opera igazgatója, ha nem is ülte végig a próbákat, mégis csak gyakran jelen volt; hiszen az ő felelősségével történt minden.

Sok panaszos hangú levelét olvashatjuk, melyben mindég afelől kesereg, hogy Weinmarban nem él igazi, nagy muzsikos. Az opera vezetése sem folyik művészi precizitással; a legjobban sikerült előadások is sok-sok kifogásolni valót hagynak hátra. Igaz, hogy a század legkiválóbb zenészei is ellátogatnak Weinmarba, de ezek csak vendégek és azok is maradnak. Muzsikos-vendégekben azonban nincs hiány. Sorra érkeznek a fiatal zenészek, ajánló levelekkel tarsolyukban, egy-egy megzenésített Goethe-dallal felszerelve. Beérkezett komponisták is felkeresik őt, szöveg-könyvet kérnek. És a reánk maradt feljegyzésekből arra következtethetünk, hogy Goethe az elküldött kompozíciókat — ha tellette — mindég eljattszatta magának.

Csak egy pillantást kell vetnünk a weimari színház repertoírjára, máris láthatjuk, hogy Goethe, az „operaigazgató“, századának elit-operáit mind ismerte. Kimutatható, hogy hosszú színházi vezetése alatt — 1791 május 7-től, az udvari színház megnyitásától 1817-ig, a színházról való visszavonulásáig — 600 darabot adtak elő, 4809 előadásban. Ezek közül 104 volt opera. Leggyakrabban Mozart-művek kerültek előadásra: A Varázsfuvola 82-szer, a Don Juan 68-szor, a Szöktetés 49-szer.

Különösen a Don Juan és a Varázsfuvola nőtt szívéhez, hiszen tudjuk: Mozart volt az egyetlen, akit képesnek tartott arra, hogy a Fausthoz zenét írjon: „zenéjét (Faustét) a Don Juan karakterében kellene megkomponálni“ — mondotta Eckermannnak 1829 február 12-én. A „Varázsfuvola második rész“ is a Mozart iránti tiszteletből született.

Természetes, hogy a drámaíró, a színházigazgatót és rendezőt, a dramaturgot, elsősorban a drámai muzsika érdekelte. Ez fűtötte élményeit, ez fuvalt keresztül képzeletén, ez lelkesítette, a drámai ösztönei itt találtak kielégülést. Téved azonban, aki azt hiszi, hogy az abszolút zenével nem volt kapcsolata, legfeljebb annyit mondhatunk: Goethe a tiszta, önmagáért muzsikáló hangok magasrendű hivatását nem tudta „zeneszerűen” felfogni. A csengő hangok tetszeltek neki, szívéhez szóltak, de hiányzott valami, amit akkor érzett, ha költeményt olvasott, darabot nézett meg, festményt vagy szobrot látott: a vérbeli szakértelem. Bár ő volt az utolsó polihisztor, — aki a 18 és 19-ik század határmezsgyéjén úgyszólván az egész világot magába ölelte: költő, elbeszélő, drámaíró, esztétikus, filológus, államférfi, udvaronc, természettudós, régiségbuvár, rajzoló, színházigazgató, rendező, közgazdász egyszemélyben — mégis, a zenei műalkotások szemléletében ígykvő, szorgalmas, érdeklődő, jóíttétű dilettáns maradt.

Dilettántizmusa azonban ne tévesszen meg senkit. Mondottam: téves azt hinni, hogy az abszolút zenével nem volt kapcsolata. Gondoljunk csak azokra a teplizi találkozásokra, amikor úgyszólván nap-nap után Beethoven szobájában ült és a mester zongorázott neki. Sétákat tettek együtt és Goethe magasztos, földöntúli tisztelettel beszélt Beethoven zenijéről. S ha meggondoljuk, hogy Beethoven zsenijét olyan kitűnő zenészek, mint Ludwig Spohr nem ismerték fel, akkor a dilettáns Goethe ítéletét csodálatos élelátás dokumentumának kell tartanunk.

A teplizi együttlétre vonatkozólag még szeretném megjegyezni, hogy ez volt az egyetlen személyes kapcsolat kettőjük között. Leveleket már előbb, és még később is váltottak, de személyes találkozásról hitelesen nincs tudomásunk. Elterjedt azonban néhány anekdóta, közülük csak egyet mesélek el:

Goethe és Beethoven állítólag együtt sétáltak Bécs forgalmas utcáin, ahol minduntalan köszöntek nekik. Goethe, mint világhírű költő és előkelő kegyelmes úr csodálkozva, de némi örömmel jegyezte meg, hogy őt ilyen is mennyire ismerik. Mire Beethoven kedvesen, de enyhe gúnnyal annyit mondott: „Uram ön téved, nekem köszönnek”. Több ilyen anekdóta is közkézen forog, szerzőjének Bettina Brantanot tartják, akinek Goethe és Beethoven barátságában nagy szerepe volt.

Ahhoz, hogy teljes képet fessek, Goethenek a zenéhez való viszonyáról, fel kell még vetnem a kérdést, hogy kik voltak korának kedvenc zeneszerzői. Erre azonban igen nehéz válaszolni. Goethe hosszú élete a zenetörténetnek Bach halálától Wagner fiatalságáig terjedő mozgalmas korszakát ölelte fel, melyben annyi átalakulás, fejlődés és stílusváltzás ment végbe! A mannheimi iskola felvirágzott, a korai romantika nagy zeneszerzői már javában dolgoztak; sőt Goethe még Webert és Schubertet is túlélte. Nem is tudunk arra válaszolni, hogy korának mely komponistáit szerette különösen, tudjuk azonban, hogy milyen műveket hallgatott szívesen a csodagyermek Mendelssohn előadásában. Mindenekelőtt Bach fugákat. Gyakran azonban Mozart- és Beethoven-kéziratokat hozott elő Goethe és kíváncsian próbálta ki a gyermek-művész olvasási készségét. Egy alkalommal azt mondta a kis Mendelssohn-nak, hogy járjsson neki egy menüettet, Mendelssohn azt felelte, hogy a világ legszebb menüettjét

fogja játszani és ez a Don Juan-é. Goethe most arra kérte, hogy játssza el a nyitányt is, de Mendelssohn önérzetesen visszautasította a kérést, mondván, hogy azt nem is lehet és nem is való zongorán eljátszani.

Mendelssohn a későbbi évek folyamán is meglátogatta Goethet. Most még többet voltak együtt. Sétáltak és napokon át muzsikáltak. Németország 82 éves szellemi császára áhitattal hallgatta a 21 éves Mendelssohn előadásában Bach, Mozart, Beethoven és Weber műveit. Az agg költőt most is minden érdekelte, ami számára új, ezért nem volt öreg. Ugyanúgy figyelt most is mint 68 évvel ezelőtt, amikor a gyermek Mozartot hallotta hangversenyezni; talán nem is gondolt arra, hogy közben egy világot alkotott.

Goethe zenei élményei legtöbbször személyekhez voltak kötve. Nem abban az értelemben, hogy kizárólag személyes zenész barátainak munkái érdekelték, de az indíték, hogy valamelyik komponistának szerzeményeivel megismerkedjék, koncertekre ellátogasson, az ezer és ezer irányba lekötött és elfoglalt miniszternél, írónál, színházigazgatónál, — legtöbbször személyes barátság volt. És a legtöbb, legintenzívebb zenei élményehez Zelter sugallata által jutott.

Karl Friedrich Zelter a 18-ik század második felének egyik legjelentősebb zeneszerzője és zenepedagógusa. Kőművesi sorból küzdötte fel magát elsőrangú zenei tekintéllyé és Goethe barátjává. A sokkötetes Goethe-Zelter levelezés félreérthetetlen bizonyítéka évtizedeken át tartó, meghitt, igazi barátságuknak. Zelter semmilyen fáradságot nem kimélt, ha arról volt szó, hogy Goethe életét zenével átszőjje! Számtalan versét zenésítette meg, ezeket el is játszotta Goethennek; hiszen levelezésük is akkor kezdődött, amikor Zelter első Goethe-dalgyűjteményét elküldte a költőnek. A kis Mendelssohn is Zelter tanítványa volt s ő hívta fel a csodagyermekre Goethe figyelmét.

Levelezésükben sok érdekes zenei vonatkozásra bukkanunk, különösen a dūr és moll hangnemek problémái izgatták a költőt; személyesen is sokat beszélgettek erről a kérdésről. Beszélgetésük gondolatmenetét, a részletkérdéseket most nem akarom felsorakoztatni, messzire vezetnének, erről külön szeretnék írni, most csak annyit; Goethenek fennmaradt egy fragmentuma: „Die Tonlehre“, egy Zelternek szóló levél függelékeként, melyben éppen a dūr és moll hangnemek problémáiról fejt ki nézetét.

Goethe utolsó zenei élményeiről már alig tudunk valamit. Mint említettem 1830-ban Mendelssohn muzsikált neki, körülbelül ugyanebben az időben a 12 éves Klara Wieck is csillogtatta zongoraludását az agg költő házában.

1831-ben, messze tőle, hal meg egyetlen fia, 1832 március 22-én ő is elköltözik. Két hónapra rá Zelter is súlyosan megbetegszik, de halála előtt néhány nappal még Goethe szobra elé sántikál és szokásos humorával így szól: „Excellenz hätten natürlich den Vortritt, aber ich folge bald nach.“

ÉLŐ

MAGYAR ZENESZERZŐK

GÁRDONYI ZOLTÁN

Gárdonyi Zoltán Budapesten született 1906. április 25-én. Középiskolai tanulmányainak elvégzése után a budapesti Zeneművészeti Főiskola zeneszerzési tanszakán Kodály Zoltán tanítványa lett. Szerzeményeiben ekkor még teljesen a klasszikus példák (főleg Bach) nyomdokain indult el. Zeneszerzői végbizonyítványának elnyerése után 1927 őszén Berlinbe ment és ott a Collegium Hungaricum ösztöndíjas tagjaként négy éven át folytatta tanulmányait. Az ösztöndíj elsősorban az egyetemen végzendő zenetudományi tanulmányokra kötelezte, azonban emellett a berlini Staatliche Akademische Hochschule für Musik zeneszerzési tanszakán Hindemith P. osztályába is beiratkozott. Eleinte mohón szívta fel magába az ösztönösen és könnyen dolgozó német mester stílusát, valamint azokat a hatásokat, melyek a berlini zeneakadémia és a berlini zenei élet szellemét akkor áthatották. Ezt tükrözi vonóstriója, melyet a német zenefőiskolások 1929. évi országos hangversenyén Münchenben, utóbb Berlinben is bemutatnak; ugyanerről tesz továbbá tanúságot első németszövegű kantátája is (bemutató: Berlin, 1929). Négy félévi tanulás után a berlini zeneakadémián elnyerte a legfelső fokú zeneszerzői képesítést: a »Zeugnis der Reife«-t.

A zenetudományi doktorátust a berlini tudományegyetemen 1931 júliusában szerezte meg. Ez kis időre elvonta ugyan őt a komponálástól, de egyben visszairányította a figyelmét a régi mesterek művészetére. Liszt Ferenc magyar műveiről szóló doktori értekezése kapcsán pedig közelebb-ről megismerkedett a 19. század magyar zenéjével. Az 1931 tavaszán Budapesten a Székesfővárosi Zenekar által bemutatott nagyzenekari szvitje már egyéni hangot üt meg: a német mesterek tanítása mellett a magyar hagyomány is kezd teret nyerni a stílusában.

Berlinből visszatérve Kodály Zoltán tanácsára Sopronban vállalt tanítóképzőintézeti zenetanári állást. A régi zenekultúrájú város hamarosan más munkaterületet is nyújtott számára: 1931 őszétől nyolc éven át karnagya a soproni zeneegyesület ének- és zenekarának. Ez a kettős munkakör zeneszerzői tevékenységét is új irányokba terelte. Egyfelől az ifjúsági zenekari irodalom hiányait igyekezett pótolni azokkal a műveivel, melyek a Magyar Kórus kiadásában jelentek meg, továbbá a protestáns egyházi orgona- és karénekirodalomhoz járult hozzá kisebb-nagyobb művekkel. Emellett azonban a szimfonikus zenekarral való állandó foglalkozás számos zenekari szerzemény megírására serkentette (»Kamaraszimfónia«, »Burlasz«, »Ünnepi

nyitány»; valamennyi a Székesfővárosi Zenekar műsorán is szerepelt). Munkásságát Budapest Székesfőváros a Ferenc József koronázási jubileumi alapítvány 1931. évi zenei díjának odaítélésével ismerte el.

Kamarazene írására egyéni hajlamain kívül az is indította, hogy Sopronban bőven volt alkalma házi muzsikálásra (vonósnégyesek, zongoratriók, vonóshatos, hegedű-zongora szonáták, stb.). Eközben egyre jobban eltávolodik a minden áron való újatakarástól: mondanivalójának minden porcikájáért helyt akar állni, még akkor is, ha ezért netalán a maradiság vádjával illetnék némelyek. Az ifjúsággal és a műkedvelő felnőttekkel való foglalkozás arra indította, hogy kompozícióiban a technikai nehézségeket féken tartsa. Kivéve a zongorát, melynek kitűnő játékos, egyéb műveiben sokszor eleve lemond a technikai nagygigényüsről, hogy így minél szélesebb rétegek számára nyújthassa művészetét. Stílusának komolyságra való törekvése főleg abban nyilvánul meg, hogy gondosan kerül minden henye, felesleges hangot: minden frázis, minden harmónia pontosan a helyén van. Az ebben megnyilvánuló önfegyelem egészen természetes kifejezési formát talál a műveit gazdagon átszőő ellentétozó művészetben.

Egy évtizednyi soproni tanári és karmesteri munkásság után 1941 őszén a budapesti Zeneművészeti Főiskola tanára lett. Az előkészítő tanfolyamon szolfézst, a középiskolai énektanárképzőn ellentétozó és formatant tanít. Újabb művei: »Klarinétverseny«, »Variációk hegedűre és vonós zenekarra« (mindkettőt a Székesfővárosi Zenekar mutatta be), továbbá dalok zongorakísérettel, zongora-, orgona- és hegedűdarabok, stb.

Korabeli írások Liszt Ferencről

I.

Lisztről, 1838-ban.

- Valaki — a ki a világszerte ismert és jóhiszeműen rövidített »Fr. Liszt feliratot nem tudta helyesen kégeszíteni — egy külföldi folyóirat közleményét így fordította az Athenaeum 1838. évi dec. 6-án megjelent 47. számában:

„Liszt Friderik, a' híres zongorajátzó, időnkben egyike a' legnevezetesebb tüneményeknek, mind talentuma, mind személyessége által. Maga viseletében némi balság és lanyhaság van, 's majdnem olyan tudósnak látszik, ki a' világ idomai-ban nem legjárta-sabb. Halvány arczán elmékedő ábránd mutatkozik, de vidám jószívűség által szelidítve. Szemében émesztő lánglélek lakik, a' szőke hajak nagy bőségben lepik el fejét. A' zongoránál egész teste nyugtalanságban van. Némely pillanatban gyönyörködni 's elragadtatni látszik, mintha édeni tájakat

szemlélne lelke előtt; másikkban komornak és haragosnak, mintha az egész emberi nyomoruságot maga előtt kiterjedve látná. Min! remeklő egyiránt csodálatos ő, mind a' legkű önfélébb érzetek kinyomásának igazsága 's ereje által, mind játéka' biztos bátorsága miatt. Majd meggyőző és behíze-gi magát, majd zajong és enyeleg; bámuljuk őt és megkedveljük. A' legvakmerőbb menetekben átnyargal, a' fogatokon át-siet,* nem tántorodva. Azon idegen mű, melyet játszik, tulajdonává lett, 's a' költő' gondolata a' remeklőnek kebléből látszik folyni, sőt azt lehet gondolni: azon pillantást akarja ő ábrázolni, melyben a' melódiás szűlemény terem-tő,e' képeze-té-ől létre szállt, mint valami vulkán-sziget a' tenger mélyéből”.

(Má-solta: Kereszty István.)

* Bizonyára fugátokon.

II.

Lisztet magyarnak tudták 1839 elején.

Liszt Ferencz 's a' toscanai nagyherceg. Illy czim alatt közli a Journal des Débats jan. 14. megjelenő feuilletonja Jules Janinek egy érdekes cikkelyét, melyből a' következő kivonatot adjuk: Egy este a nagyherczeg Lisztet magához hivatá 's ama nyájas és csendes német jó-sággal: Játsszék kd. nekünk valamit! mondá. Liszt azonnal a' pianóhoz ül. Tudva van, mikép e' vonakodó és féltékeny lény a' zongora mellett mindent feled, mi körülveszi; a' hanga, ez egyetlenegy szenvedelmé elfoglalja fejét és szívét; ő harmadik egébe ragadtatik; 's az egész udvar meglepve, elámulva hallja az ismeretlen zengeményt.

El kell mondanom, hogy azon számos idegen közt, ki Florenczben a' nagyherczeg' jótéteményeiből él, egy magyar van, családdal terhelt, 's a' háború viszonyai által romlásra jutott szegény nemes; és hogy a nagyherczegné épen ezen reggel ajánlá fenséges férjének a' magyart, kedgyéje nevelése végett.

Midőn Liszt befejezte játékát, a' nagyherczeg ott álla a' nagyherczegné karszékére támaszkodva, — 's ők egymásra pillantottak, mint olyanok, kik egymást szeretik, kik boldogoknak érzik magokat 's egy pillanattal megmondják egy másnak egész szerencsésjüket.

Hosszú hallgatás után: — Mellyik az ő hazája, 's mit tehetünk érte? mondá a nagyherczeg e' boldog asszonynak.

Uram, feleli a' nagyherczegné, Liszt magyar.

Ekkor feléhajolván, halkabban mint valaha, mondá a' fejedelem hitvesének: Tudja-e mit tegyünk Liszt úrért? Megkettőzzük a' magyarnak évpenzét.

'S íme miképen a toscanai nagyherczeg és nagyherczegné, e' nap, a' legnemesb és legmegilletőbb jutalmat adta Lisztnek.

Az „Athenaeum“ (Pest, 1839) 13. számából másolta:

Kereszty István.

A RÁDIÓ ZENÉI TERVEI

♦♦♦

Február 21-én: Lemezről Beethoven VIII. szimfóniáját, továbbá egy Ravel- és egy Sztravinszki-művet hallhatunk.

22-én: Palestrina, Orlandó di Lasso, Martini és magyar szerzők kórusműveit hallhatjuk.

23-án: A rádió közvetíti Koréh Endre ária- és dalestjét a Vigadó-ból.

24-én: Hanglemezekről olasz és francia operarészleteket kapunk.

25-én: Közvetítés a székesfővárosi Vigadó nagyterméből. Műsoron

Brahms II. szimfóniája, Dohnányi: Változatok egy gyermekdalra és Wagner: Mesterda-nokok — nyílánya, Hanglemezekről kamarazene.

26-án: Barabás Sári és Pataký Kálmán hangversenyé ek közvetítése a Zeneművészeti Főiskola nagyterméből.

27-én: Művészlemezek. A rádió közvetíti a Székesfővárosi Zenekar hangversenyét a Vigadóból, vezénnyel báró Lukács Miklós. Műsoron Sztravinszki: Tűzijáték, Ravel: La valse, Falla: Spanyol kertek éjszakai, Vécsey Jenő: Vonós intermezzo.

28-án: Hanglemezekről Wagner, Falla, Sztravinszki, Ravel és Debussy műveit hallhatjuk.

29-én: „A magyar mődal mesterei“ címő sorozat új mősorát hallhatjuk.

Március 1-én: Ifjúsági énekkarok; A soproni-úti elemi iskola és a Klotild Leánytanonc Otthon énekkara Bartók, Kodály, Ádám, Bárdos és Farkas Ferenc kórusmőveit éneкли.

2-án: „Romantikus est“ címen zenekari hangverseny. „Mai költők mai zenével“ címő összeállításban Sibélius, Debussy, Ravel, Respighi, Richard Strauss, Dohnányi Ernő, Kodály Zoltán, Pongrácz Zoltán, Geszler György, Sulyok Imre és Tóth Miklós dalait hallhatjuk. A rádió hangverseny dobogóján Orosz

Júlia énekel, Országh Tivadar hegedől és Szakolczay-Riegler Ernő orgonál. Lemezről Berlioz Római Karneválját hallhatjuk.

3-án: Közvetítés a Magyar királyi Operaházból. Hanglemezekről „Mesterművek — mesterekkel.“

4-én: A rádió hangverseny dobogóján Dömötör Tibor, Mally Győző, Missurát Vilma és Kersényi Bálint szerepelnek.

5-én: A Budapesti Hangverseny Zenekart vezényli Országh Tivadar. „Az ifjú Mozart Itáliában“ címen Szabó Miklós tart előadást, a közreműködő kamarazenekart Nagy Olivér vezényli. A magyar-német mővészcsere keretében Leonore Ohl zongorázik.

KÜLFÖLDI HIREK

Negyedszázada áll fenn a zürichi »Carmen«. Nem Bizet operájának zürichi előadásairól van szó. Ez a negyedszázados fennállását ünneplő »Carmen« egy különös együttes: tagjai kizárólag mandolin-játékosok. Meg sem emlitenénk ezt a jubileumot, ha ez a mandolinzenekar a mi mandolinjátékosainkhoz hasonlóan slágerzenét játszana. A »Carmen« nevű együttes azonban elsősorban klasszikus zenét játszik: Mozartot Beethovent stb. Ezek mellett az operazenét műveli. Játsszák a Traviatanak, Cimarosa Titkos házasságának részleteit stb. A nemrég elhangzott zürichi jubileumi hangversenyükön azzal lepték meg a közönséget, hogy Mozart egy újonnan felfedezett Singspieljének a »Die Gans von Cairo«-nak nyitányát adták elő. Mőson volt még többek között Grieg Peer Gynt-szvitje is. Játsszanak még sok zenekarra írt darabot. A »Carmen« mandolinzenekar vezetője Hengartner, aki a mővek mandolin-zenekarra való átirását is eszközli.

Weber: Turandot. Kevesen tudják, hogy Puccinit megelőzően már Weber is írt zenét Gozzi, a 18. század olasz írójának Turandot c. mese-színdarabjához, mégpedig nyitányt és egy indulót. Ez a zene úgyiszőlván feledésbe ment Weber több más művével együtt (ilyenek: szimfóniák, misék, stb.). Azt is kevesen tudják, hogy Schiller Gozzi nyomán szintén írt egy Turandot hercegisasszony című mesejátékot, mely szintén feledésbe ment. A közelmúltban a drezdai operaház felújította Schiller mesejátékát Weber átdolgozott muzsikájával, melyet kiegészítettek Weber egyéb műveivel és az Oberonból vett töredékekkel. Így keletkezett a közsímert Puccini-Turandot mellett egy Weber-Turandot is.

Az »Orchester romand« jubileuma. Ebben az évadban érkezett el a híres genfi zenekar, az »Orchestre romand«, működésének huszonötödik esztendejéhez. A kiváló együttest Ansermet alapította negyedszázad előtt és ma is ő áll a zenekar élén. A jubileumot díszhangversennyel ünnepełték meg, melyen előadták Ansermet vezényletével Beethoven első és Liszt Fauszt-szimfóniáját.

BELFÖLDI HIREK

Eredménytelen állami pályázat. Ismeretes, hogy a vallás és közoktatásügyi miniszter 1942. tavaszán pályázatot hirdetett pedagógiai célú zeneművekre. A pályázatra kevés számú zongora-, gordonka- és hegedűmű érkezett. Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács elbírálta a beérkezett műveket, melyek közül egyet sem talált érdemesnek a díjak odaítélésére. A művek vagy nem ütötték meg a kellő mértéket, vagy a pedagógiai célnak nem feleltek meg. A vallás és közoktatásügyi miniszter a pályázatot újra meg fogja hirdetni.

Magyar könyv Donizettiről. Nemrég jelent meg a könyvpiacra S. Zachár Ilona új életrajzregénye, mely a 18. század végén született és a 19. sz. első felében hallatlan sikereket aratott olasz operaköltőről, Donizetti Gaetanoról szól. A szegénysorból született, hihetetlen termékeny zeneköltő Rossini mellett kora legünnepelebb operairója volt. Elete rövid 51 éve alatt kb. 70 dalművet alkotott, melyekkel meghódította egész Európát. Tragikus sors kísérte magánéletét: boldog házasságból három halott gyerek született s a harmadik után elvesztette rajongóan szeretett feleségét is. Ő maga élete végén megöregült, búskomor lett (valószínű paralizise volt). Az ifrón Donizetti életregényének megírásában kihangsúlyozza az érzelmi motívumokat s középpontba állítja a zeneköltő nagy, egyetlen szerelmét. De belepillantást nyer az olvasó abba a lélekmarangoló küzdelembe is, amelyet egy lángész sem kerülhet el, s amely bukásokon keresztül vezet a diadalig. Az ízléses kiállítású művet a Rózsavölgyi cég adta ki.

Hetvenéves az Acélhang. Az állami gépgyárnak a rádióból és dalosversenyekről ismert "Acélhang" nevű dalárdája január 9-én ünnepelte alapításának 70. évfordulóját. A jubileumi napon díszközgyűlés és este hangverseny volt az állami gépgyár

tisztviselő-kaszinójában. A hangverseny műsora keresztmetszetét adta a királydíjas dalárda 70 évi munkájának.

Magyar népdalkutatók. A Szabad Egyetem keretében lesz egy magyarságtudományi sorozat, melyen Rajeczky Benjamin dr. öt előadásban ismerteti a magyar népdalkutatók munkáját s rámutat ennek a munkának rendkívüli jelentőségére. Az előadást bemutatások kísérik.

Isoz Kálmán dr. előadása a Szabadegyetemen. A magyar zenetörténet kiváló kutatója, Dr. Isoz Kálmán előadássorozatot tart a magyar operairodalomról. Az előadó elsőnek a magyar opera hőskorát ismerteti (Ruzitska József és György, Arnold György, Bartay András műveit és Erkel Ferenc első operáját, a Báthory Máriát), majd a fiatal Erkel kortársainak operáiról beszél (Thern Károly, Császár György, Doppler Károly) a továbbiakban Erkelnek és későbbi kortársainak operairodalmáról szól végül felvázolja a magyar opera további történetét egész Kodályig.

Hangverseny a hadiárvak balatoni iskolaotthona javára. Dr. Molnár Imréné Hir Sári, az ismert zongoraművész nő hangversenyt adott a hadiárvak balatoni iskolaotthona javára. A Balatoni Társaság, Irodalmi Művészeti, Tudományos és Kulturális Egyesület ugyanis a Balaton partján telket vásárolt, hogy azon felépítse a hadiárvak iskolaotthonát. Hir Sári erre a nemes célra ajánlotta fel hangversenye jövedelmét. Műsorán Bach-, Chopin-, Schumann- és Liszt-művek hangzottak el.

Előadás az ifjú Nietzsche művészetbölcseletéről. A Népművelési Bizottság rendezésében a Tudományegyetemen Dr. vámosi Nagy István előadást tartott az ifjú Nietzsche művészetbölcseletéről.

A Magyar Dal új száma. Első tanulmányt Molnár Jenő Antal írta Tangóharmonika és karének címmel. A jelentős cikk megcáfolja azt a tételt, hogy a tangóharmonika híveket szerzi a komoly zenének s az ideális

egyéni »aktív« zenélést a karéneklésben jelöli meg, mely elvezetheti a művelőt a legmagasabbrendű műzenéhez. A második cikk, mely a hangszeres és énekes zene viszonyáról szól, Sztareczky Zoltán tollából való. Hangversenykrónika, hírek és egy Chesterlon-vers fordítása (Raics István munkája) található még a számban.

Bartha Dénes előadása. Budapest Székesfőváros Elektromos-, Gáz- és Vízművei Önképzőkörének zenei szakosztálya — mint írtuk — előadássorozatot rendez. A legutolsó előadást — f. hó 11-én — dr. Bartha Dénes tartotta »A klasszikus zene csúcspontja« címmel. Az előadás illusztrálásában résztvettek: Gyurkovics Mária, Lindenmayer Kálmán, dr. Mágóri Béla, Mihály Ferenc, Pálfi László, dr. Szomolányi József, Votiski Ili és dr. Berkes Kálmán.

A szegedi opera együttese Pécsen. Február első napjaiban Pécsen, a Nemzeti Színházban vendégszerepelt a szegedi opera együttese, 2-án este a Bohémeket adták elő Fricsay Ferenc vezényletével, Baumgartner Margit, Salay Margit, Kara Richárd, Katona Lajos, Megyesy Pál, Rissay Pál és dr. Dalnoky Viktor szólistákkal. Az előadást 3-án délután megismételték az ifjúság részére, mely alkalommal Sz. Horváth Mihály ismertette Puccini művészetét és az előadásra kerülő operát.

Meghalt Kereszty István. A lapunk olvasói előtt igen jól ismert zene-tudós, Kereszty István 84 éves korában rövid szenvedés után meghalt február 8-án. Halálával a magyar zeneélet egyik igen szerény és nagy-tudású munkását veszítettük el. A Kereszty-utí temetőben helyezték örök nyugalomra f. hó 10-én. Elettéről, munkásságáról, jelentőségéről egyik következő számunkban írtunk.

A szegedi opera vendégszereplése Budapesten. Március 4-én és 5-én a Magyar Művelődés Házában előadja a szegedi operaház a Bohémeket és a Toscát, Fricsay Ferenc és

Török Emil vezényletével. A főszerzők lapunk más helyén közölt együttes tagjai és Soós Kató.

Mi urunk a gép. A Népművelési Bizottság ezzel a címmel rendezi legközelebbi irodalmi estjét, melyen Szabó Lőrinc ismerteti a gép befolyását a mai művészet alakulására. Az érdekes irodalmi estnek zenei programja is lesz, elhangzanak Geszler György egy és két zongorára írt gépetudjai ifj. Váczi Károly és a szerző előadásában, továbbá Kurt Weill Lindberg-kantátája, melyet Szabó Miklós énekel Isoz István zongorakiséretével.

A Liszt Ferenc Társaság Zenedélutánja. F. hó 9-én délután zenedélután volt a Liszt Ferenc Társaság rendezésében, a Festetics palota dísztermében. A zenedélután tárgya Liszt legendái voltak, melyekről Isoz Kálmán tartott magyarázó előadást, mely után Szolcsányi György zongorán előadta Liszt két legendáját.

Fiatál karmester halála. Ifj. Ábrányi Emil fiatal karmester és zeneszerző váratlanul elhunyt harminchétféves korában. A fiatal karmagy Ábrányi Emil az Operaház volt igazgatójának, az ismert zeneszerzőnek fia volt. Évekig külföldet járta, maga szervezte zenekarával. Közvetlen halála előtt beírt fejezett be, melyet elfogadott az Operaház előadásra.

Rajter Lajos németországi hangversenyei. Hírt adtunk mult számunkban Rajter Lajos bécsi hangversenyéről. Elhehez hozzáfűzzük, hogy Rajter a bécsi hangversenye után Salzburgba, majd Münchenbe utazott s mindkét városban zenekari hangversenyt vezényelt. A január 23-i salzburgi hangversenyen Mozart-, Brahms-, Schmidt- és Beethoven-műveket tolmácsolt, a 26-i müncheni hangversenyen pedig kizárólag magyar művek hangzottak el. Liszt: Les preludes, Dohnányi: Fisz-moll szvit, Kodály: Marosszéki táncok és Viski: Szimfónikus szvit.

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZÍTŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genfi nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezűleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarany, Grand Prix Medaille D'Or kitüntetések.

Telefon 389-199

Részletfiktetés.

Díjtalan árjegyzék.

42 éves cég

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyóház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 120 fillér, vasárnap 90 fillér
Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 60 „ „ 50 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál:

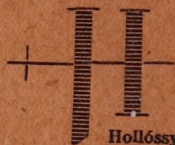
Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jőjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

Hollóssy János
könyvnyomató

Budapest, VII.,
Jósika-utca 20.

300182 8

A ZENE

Alapította: DR. SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR. HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

9. szám.

1944. március 6.

TARTALOM

Vessünk számot! (III.) — Kókai Rezső dr.: Az európai és magyar zene történetének párhuzama (II. közlemény.) — Veress Endre: Kereszty István, az ember és a műfordító (1860—1944) — Élő magyar zenészek: Hajdú Mihály. — R. Zipernovszky Mária: Levél a szerkesztőhöz. — Toronyai Rigó Csaba: Stradivári emlékezete (Születése 300. évfordulójára.) — A Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek. — Pályázati hirdetés.

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:

DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-krt 19. III. 22

Telefon: 421—812

Felelős kiadó:

NOVÁCH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2

Telefon: 384—529

VESSÜNK SZÁMOT!

(III.)

Az államok nemzetközi életében igen nagy szerepet játszik a megbecsülés. Különösen a kis államokra áll ez a megállapítás. Nagy államoknak tekintélyt szerez maga a nagyság, a katonai és politikai erő, amely nagyságuk következménye. Egy kis állam tekintélye ezzel szemben elsősorban attól függ, hogy mennyi tudóst és művészt ad a világnak, hogy nemzeti művészete milyen téma az emberiség művészetének szimfóniájában. Természetes, hogy az a nemzet, amelynek művészete ebben a végnélküli szimfóniában bizonyos időben a vezető témák egyikét adja, a világ megbecsülésének középpontjába kerül akkor is, ha egyébként katonailag vagy politikai súlyát tekintve elenyésző szerepet is játszik az államok nemzetközi életében.

Ez így van, de a megbecsülést a megismerésnek kell megelőzni. Ha mi mint kis nemzet igazi megbecsülést akarunk kivívni, teljes egészében fel kell tárnunk nemzeti lelkünk a világ előtt. El kell vinnünk művészetünk egészét a világ különböző országába, különböző kulturákba, hogy lássanak, ismerjenek és becsüljenek bennünket. Majd az idegenforgalmat is csak akkor remélhetjük, ha tapasztalatból tudják külföldön, hogy hozzánk érdemes ellátogatni, mert van mit kapjanak. Most ugyan erről szó sem lehet, de az élet nem áll meg, mi sem ragadhatunk a jelenhez, a jövő szerint kell élnünk és cselekednünk.

Ez az önmagunk megismertetése azonban nemcsak a nemzet megbecsülése és ezáltal jövője szempontjából fontos, hanem a belső megerősítés szempontjából is. Különös jelenség ugyanis nálunk, hogy egy műalkotás és alkotója csak akkor érvényesül teljes mértékben, ha külföld már elismerte. Ez a külföldi elismerés rávezeti közönságunket magunk értékeire. Így van ez még az országunk jövőjének táji szépségeivel is. Ha a

külföldi folyóiratban látjuk például fővárosunk panorámáját, magasztaló szöveg kíséretében, megdobban a szívünk büszkeségünkben, mert mi is csak akkor eszméltünk rá igazán ennek a panorámának fenkölt szépségére. Vagy ha külföldről magyar zeneművek hangjait sikerül rádiókon elfogni, közelebb kerülünk lelkileg ahhoz a műhöz, mert már maga az a tény, hogy műsorra tűzték, tehát értékelték, minket is nagyobb érdeklődésre készít és lelki kapacitásunk megnövekszik általa. Igaz az is, hogy külföldön általában nagyobb gondot fordítanak a magyar zeneművek kidolgozására — ha ritkán is hangzik el egy-egy magyar alkotás — mint idehaza. Így tehát már ezáltal is külföldön keresztül érkezünk el végleg egy-egy új magyar zeneműhöz. E mellett maga az is növeli a mi értékelésünket, hogy értékeli alkotásainkat erre a gondos előadásra. Külföld szerepe még akkor is igen nagy befolyással van közönségünkre, a közvéleményre és ennek megnyilvánítójára, a sajtóra, ha például idehaza hangzik el egy új zenemű, de híres külföldi művész mutatja be. Láttuk ezt a Filharmóniai Társaság legutóbbi magyar hangversenyének sajtóvisszhangjánál. Volt egy mű ugyanis, melyet már előbb egy világ-hírű vendégkarmester bemutatót s akkor sokkal kedvezőbben fogadták mint most, amikor magyar karmester pálcája alatt hangzott el. Ez megint csak a külföld vagy a külföldet képviselő külföldi megbecsülésének a közvéleményünkre való pszichológiás hatását bizonyítja.

A magunk értékelése, saját értékeink megbecsüléséhez és általában a meglátásához való elérkezésünk tehát nagy mértékben a külföldi elismeréstől függ. Mivel pedig a nemzeti művészetünk teljes kialakulása elképzelhetetlen a hazai értékelés és megbecsülés nélkül, a művészetünk külföldi propagandája feltétele a nemzeti művészetünk kibontakozásának. Egy nemzet belső erejét éppen a művészetének egyetemleges értékeléséből és szeretetéből látjuk, tehát művészetünk külföldi propagandájával nemzeti életünk belső kohézióját fokozzuk. Törvényként állapíthatjuk meg: egy nemzet életében a kifelé való hatás a legnagyobb befelé való hatás.

Szükséges volt ennek a gondolatmenetnek levezetése, hogy mai számvetésünknel lássuk a probléma fontosságát. Mai számvetésünknel ugyanis ezt a kifelé való hatást vizsgáljuk meg: Teszünk-e eleget, hogy külföldön megismerjenek? Elégés-e a külföldi propagandánk? Megtörténtek-e az általunk már évek óta sürgetett intézkedések?

Ha ezekre a kérdésekre felelni akarunk külön kell választanunk a zeneművészetet a többiektől. Ugyanis képzőművészetünk helyzete — mint mindig — kedvezőbb. Érthetetlen módon a képzőművészet nagyobb becsben áll, mint a zene. Ezt bizonyítja az a hivatalos támogatás, melyben képzőművészeink mindig részesültek és most is részesülnek.

Nem kell másra utalnunk — állításunk igazolására — mint az új

magyar képzőművészet jelenlegi svájci kiállítására. A kiállítás Bernben nyílt január folyamán, majd februárban átköltözött Zürichbe s később több svájci városban megnyílik, többek közt Baselben és Genfben. Egész júliusig tart a tárlat. 79 magyar képzőművész alkotása került az állam védőszárnyai alatt külföld közönsége elé.

Gondoljuk át: hetvenkilenc magyar képzőművész alkotása, féleven keresztül Svájcban!! Gyönyörű! De hol van ettől az érvényesülési lehetőségtől a magyar zeneszerző gárda? Mikor jutnak a magyar művek ennyi időn át és ilyen mennyiségben külföld közvéleménye elé? De akár csak tizedrésze szerepel-e külföldön akár csak tizedideig? És általában vannak-e állami magyar hangversenyek külföldön? Sajnos a zeneszerzők ezt az állami segédkezet csak kis mértékben élvezik.

Többször hangoztattuk, hogy a zeneszerző tárlata a hangverseny. Ismét felvetjük a kérdést: miért nem kaphatnak a zeneszerzők is ilyen külföldi tárlat-hangversenyeket? Nem hisszük, hogy ennek anyagi akadályai legyenek, mert a képzőművészek vándortárlata sem kerülhet kevesebbe, mint például egy zenekar és karmester tiszteletdíja, amely — mondjuk — csak a négy nagy városban adna — mondjuk — 2-2 hangversenyt, melyeken az új magyar zeneszerzőgárda legjobb alkotásait adnák elő és az a pár kamarazene és szólóhangverseny, melyeken az e fajta művekkel ismerkedhelne meg külföld. És ha ennyire nem volna fedezet, kevesebbel is beérné az új magyar zeneköltészet, mert nem lehet olyan kevés, mely ne lenne több a semminél.

A magyar zeneköltészet külföldi propagandája céljából felvetettük egy vezércikkünkben a zeneművek cseréjének rendszerét. Történt-e ebben az irányban kezdeményezés?

Végül még kifogásoljuk azt, hogy vendégkarmestereink műsorait — indokolatlan szerénységgel — változtatlanul elfogadjuk. Előbb írtunk arról, hogy milyen hatással van a közvéleményre az, ha egy világhírű vendégművész műsorára tűz egy magyar alkotást. Ezt a hatást ki kell használnunk. Kérjük fel vendégkarmestereinket egy-egy magyar mű előadására. Ez először is a kultuszminiszterünk kívánsága, másodsor pedig zeneművészetünk elsőrendű érdeke, harmadszor a közönségé is. Nem hisszük, hogy közönségünk ne hallgatna szívesebben egy magyar művel változatossá tett műsort, mint azokat a rendszertelen műsorokat, melyeket a magyar hangversenyéletre való tekintet nélkül vendégkarmestereink olykor magukkal hoznak. Azt pedig kizártnak tartjuk, hogy vendégkarmestereink elzárkóznának a magyar művek élvezénylése elől.

(Folytatjuk)

KÓKAI REZSÓ DR.

AZ EURÓPAI ÉS MAGYAR ZENE TÖRTÉNETÉNEK II. PÁRHUZAMA*

Az európai és a magyar zene a 17. századtól a klasszicizmusig.

A középkort követő évszázadok közül az európai zene történetében kétségtelenül a 17. és a 18. század érdemel különleges figyelmet. Még pedig azért, mert a 17. század elején forradalmi változások zajlanak le az európai zene történetében. Már utaltunk rá, hogy a középkor végén és az újkor első évszázadában az egyházi és világi zene viszonya alapvetően megváltozik. A világi zene úrrá lesz az egyházi zene fölött. De ez az uralomra jutás egyúttal a világi zene számára is sajátos változást jelent; olyant, ami gyökeresen átalakítja magát a világi zenét is és olyan fejlődéseknek veti meg az alapjait, amelyek végső kihatásaikban még ma is érezhetők.

Ennek a változásnak a lényege nem egyéb, mint elszakadás az egyházi zene által megteremtett többszólamuságtól, polifóniától, kontrapunktikától. Szóval valóban radikális visszahatás az egyházi zenével szemben. A többszólamuságtól való elszakadás azonban csak annyit jelent, hogy a zenében a hangszeres kísérettel való egyszólamú éneklést igyekeznek biztosítani. Azzal támasztják alá ezt a törekvést, hogy ez az egyszólamúság, tehát monódia sokkal természetesebb, őszintébb, tehát sokkal emberibb, mint a középkori többszólamúság mesterkelt túlszufaltsága.

Nyilvánvaló, hogy ez a törekvés logikusan magával hozta a műformák teljes reformját is. A nagy és komplikált sokszólamú kórusművek eltűnnek; helyükbe lép a szóló éneklés, a szólóhangszereken való játék. Ez azután megint magával vonzza az egyéni produkció előtérbenyomulását, ezzel együtt az *individualizmus* hangsúlyozását a zenében. Ennek a folyamatnak az eredménye azután, hogy a 17. század folyamán kialakulnak az olyan műformák, mint a szóló-dal, a szóló-ária (ezeket összefoglalólag kantáta néven is említhetjük), továbbá a zenekari koncert, a szóló- és kamaraszónáta stb.

De leghatalmasabban ez az új zenei világnézet két olyan műfajban nyilvánkozik meg, melyeknek egyike nélkül még mai zeneéletünk is teljesen elképzelhetetlen lenne: nevezetesen az *oratorium* és az *opera* műformáiban. Messzire vezetne, ha minden legapróbb részletében és vonatkozásában ki akarnók mutatni, hogy miképpen alakul ki ez a két műfaj az új zenei világnézet következményeképpen. Meg kell elégednünk annyival, hogy az új zene — vagy mint e kor elméleti írói nevezik: a modern zene szempontjából az *opera* műformája volt a legalkalmasabb arra, hogy az egyéni, az őszinte, mély és individuális emberi érzések kifejezésének keretét adjon. Ez az oka azután annak is, hogy a kor megértette az *opera* ilyen szempontból való jelentőségét és a legnagyobb lelkesedéssel fogadta. Valóban, az *opera* a 17. század folyamán valóságos diadalutat jár be Európában; Firenzéből indul ki, Velencében talál második otthonra, innét Nápolyon keresztül hódítja meg a világot. Az európai udvarok hihetetlen összegeket fordítanak operatársulatok fenntartására, előadások rendezésére; egy-egy operaelőadás olykor felemészti egy-egy kisebb fejedelemség egész évi költségvetését. Nem túlzunk tehát, ha azt mondjuk: az *opera* a 17. századbeli zenei forradalomnak valóban a szó legszorosabb értelmében vett reprezentáns műformája.

A 18. század folyamán erre az új zenére bizonyos ellenhatás kö-

* A Székelyföldi Művészeti Év alkalmával elhangzott előadás alapján.

vetkezik, — mindenestre a kijelölt irányvonalak között. Ez az ellenhatás csupán annyiban ellenhatás, hogy az új stílusba vissza csempészi a többszólamúságot, a polifóniát. Itt mindjárt meg akarjuk jegyezni azt is, hogy a zene története ezektől az időktől kezdve voltaképpen nem egyéb, mint a homofónia és a polifónia harca, a homofónia és a polifónia vetélkedése. Mindenestre a 18. század folyamán ez a polifon-törekvés megint feltámad, az új stílus keretei között megint szóhoz jut s végül *Bach János Sebestyén* művészetében éri el fejlődése tetőpontját. A 17. század monódiájának a bachi daloló kontrapunkt a vége, a 17. század minden fiatal ígérete Bach patriarkális bölcsességében, mindent összefoglaló művészetében éri el beteljesülését.

Ha most a barokk-kor magyar zenéjére vetünk egy pillantást, azt fogjuk látni, hogy ugyanazok a törekvések, amelyeket e futó áttekintésben az európai zenéből kihallani véltünk, — ott is megtalálhatók, csak a nemzeti autonómiától mindig napfényre vázsoló változatában. Itt is megtaláljuk az emberire, az őszintére, a mélységre való törekvést pl. az ú. n. *főúri lírában*. Az ú. n. főrangú lírikusokat nemcsak az irodalomtörténet sajátíthatja ki magának, hanem a zenetörténet is: ők ugyanis nemcsak költők, hanem zeneszerzők is voltak, akik verseikhez zenét is szereztek. E zene emlékét őrzik pl. a *Kájoni*-féle gyűjtemény, vagy a *Vietorisz-kodex*, mindkettő az 1630. és 1690. közötti évekből. A nyugatihoz hasonló zenei kedvről tesz tanúságot az a körülmény, hogy főúraink udvartartásában zenekarok alakulnak, nyilván, hogy a nyugati zene nagy felfedezéseiben ők is osztozhassanak. De mindennél jobban bizonyítja a nyugati fejlődésnek hazánkban való rezonanciáját egy eddig még érdeme szerint alig méltatott zeneszerzőnk: *Esterházy Pál* herceg, aki a nyugati zenében végzett tanulmányai eredményeképpen 55 koncerttel ajándékozza meg a nemzetet és teszi evvel a magyar zenét a nyugati zene ambiciózus társává. De — mint írtuk — ez a nyugatias hasonlóság nálunk valami sajátos magyar, azaz nemzeti autonomia szempontjából fontos egyéni izzel társul. Már az eddig említett dokumentumoknak a mélyén is ott settenkedik a sajátos népzenei hang, amely már énekmondóink művészetét annyira megkülönböztette a nyugati tróverekektől és troubadourokétól. És ennek a nemzeti autonómiának kifejezett jelei azután megnyilatkoznak pl. *Szegedi Ferenc Lénárt Cantus catolici* c. gyűjteményében, amely kialakítja a speciálisan magyar miseéneket. Vagy megnyilatkozik *Náray Ferenc Lyra coelestis* c. énekgyűjteményben, mely a magyar protestáns-korálének édes szülője. És megnyilatkozik *Kájoni János Organo missale* c. kötetében, mely a nyugati zene új vívmányait határozottan magyar melodika felhasználásával alkotja újra Magyarországon. Látjuk tehát, hogy a nyugati modern stílus nálunk is meghonosodik és szervesen nő ki az előzményekből, de mindig a nemzeti autonomia határain belül, illetőleg annak védő szárnyai árnyékában.

És hogy ennek a nemzeti autonómiának félreértetetlen emléke is maradjon, annak a bizonyosságára megszületik a 17. és 18. század folyamán, tehát a nyugati új zene kialakulásával egyidőben a *kuruczene*. És miközben *Bach János Sebestyén* a *Máté-passió* és a *H-moll* mise emberi és angyali szólamairól álmodozik, a mi tárogaóink a *Haj Rákóczi*, *Bercsényi kuruc* nóta dallamait sugják a nagy, fekete éjszakában. Ha van valami, ami a magyar zene nemzeti autonómiáját bizonyíthatja, akkor mindennél realisabban ez a kis költői túlzással elgondolt, talán kissé különösen furcsa zenetörténeti párhuzam...

És talán utoljára is nyilvánul meg ez a fajta szembenállás az európai és a magyar zene viszonyában ilyen éles formában. Mert az utolsónak szemügyre kerülő zenei klasszicizmusban és zenei romantikában új helyzettel állunk szmközt.

(Folytatjuk.)

VERESS ENDRE IFJ.:

KERESZTY ISTVÁN, A MŰFORDÍTÓ ÉS AZ EMBER

(1860—1944.)

A nyolcvannégyéves korában nemrég elhunyt Kereszty István sokoldalú tehetségének hárfáján az egyik legszebben pendülő húr a zenei szövegfordítás volt.

Hazánkban ez a kultúrtevékenység — mint ismeretes — Szerlemez-hegyi András operafordításaival kezdődött a XVIII. század végén. Többkevesebb sikerrel haladt azután tovább, midőn 1888-ban bekapcsolódott Kereszty. Felismerve az eredmények silányságát, tudása teljes vértéztésében sikraszáll a színvonalemelés érdekében. Fordít, avatag szövegeket rendbehoz, zenei folyóiratokban — így az „A Zené”-ben is alapítása óta — és napilapok zenerovatában cikkezik a kérdéstről, hogy bevigye a köztudatba és felrázza a tétlen kedélyeket. Munkássága legelejéről származik Cornelius „Bagdadi borbély” vígoperájának első magyar szövegkönyve. Ezt követi eszményképének, Wagnernek művei közül a „Parsifal” és „Tannhäuser”, majd Pergolese „Zenemester” operájának lefordítása, továbbá ötven kórus, tizenhat többszólamú dal, valamint kétszázhetven dal és ária szövegének átültetése magyar talajba. Mind hívő lélekről, rajongó szellemről, lángoló igazságkeresésről és alázatos műtiszteletről tanuszkodnak.

A fordítás követelményeit és hibáit már akkor felismerte, amikor zeneszerzőink és fordítóink túlnyomó többségének prozódiai érzéke még oly fejletlen volt, hogy a nem magyarajkúság benyomását keltették. Korának buzgó apostola, kortársai selejtes munkáinak szigorú, de jó-ságos bírálója, ki sohasem gúnyolt, hanem folyton oktatott. Így ír például „Szövegnyomor” című cikkében a „Tristan és Isolda” első magyar-nyelvű előadásával kapcsolatban: „Wagner szövegének sajátos illata a fordításban teljesen elillant. Minden műgond híjával készült, az eredetitől nemcsak a költői zamatosságot tekintve maradt el messzire, hanem beválik ferdítésnek is. Kétségtelen ugyan, hogy ez a közönségnek csak parányi részének fog álmátlan éjjeleket okozni. Kíváncsinos volna, ha kiválóbb nyelvészeink és művészeink köréből bizottságot alakítanának, melynek feladata volna ezeket a bollásokat egyszer s mindenkorra megszüntetni.”¹ Mivel a jó fordítás még ma is elszigetelt jelenség, sajnos, ez a majdnem negyvenéves cikk máig sem veszítette el időszerűségét.

Két év múlva végleg lefekteti hitvallását, ezt írván: „Darázs-fészekbe nyúltam, ehhez — igaz ügyet szolgálva — mindig megvolt az erkölcsi bátorságom.”²

Igy vált Kereszty közel hatvanesztendő működésével a magyar zenei szövegfordítás megújulásának úttörőjévé. Ebbeli érdemei főként elméleti tevékenységében kimagaslóak. Hogy ma már elvárjuk, sőt magától értetődően megkívánjuk attól a zeneszerzőtől, aki vokális zenét ír és attól a fordítótól, aki zenés szöveget tesz át, hogy tisztában legyen

¹ Zenevilág, 1906 november 17-iki számában.

² Zeneközöny, 1908—9. évi 15-ik számában.

a szöveg és zene törvényszerű összefüggésével, abban jelentős részben az ő felvilágosító munkásságának. Egész pályáján kénytelen hallatni tiltakozó szavát, de jogos, felháborodásával gyűlöletet szít maga körül, mert azok, akiket bírál, nem okulnak intelmeitől, hanem ellenséges érzülettel gondolnak rá. Az Operaházban egyáltalán nem is engedték szóhoz jutni. „A Tannhäuser-re szörnyen ráfér egy új fordítás — írja 1942 január 12-én kelt levelében — én lefordítottam, de az igazgatóság tudni sem akar róla. A régi fordítás minden toldozás-foldozás ellenére is használhatatlan, szégyen ilyent még ma is énekeltetni!”

Személyes ismeretségünk 1936-ban azzal az akkorddal kezdődött, hogy ajándékba elküldte nekem Farkas Ödön „Az énekhang” című, már akkor ritkaságszámba menő könyvét. Az ezt megköszönő leveletem azután huszonhét levélváltás követte. Igen erősen magyothalló lévén ugyanis, ismerőseivel inkább csak levélbelileg érintkezett. Bennem elsősorban az énekest és fordítói működésének átvevőjét szerette. Így kezdi 1941 október 28-iki levelét: „Kedves öcsém Endre! Bámulattal tekintek fel kendre! Hát nemcsak mértanilag vagy egy fejjel (s kicsoda fejjel!) nagyobb nálam...” Sok szép elismerést köszönhetek neki és sok szigorú, de mindig tárgyilagos feddést. A barátság úgy elmélyült közöttünk, hogy a nagypapa-unoka korkülönbség egészen elmosódott. A zenei szövegfordításról készülő könyvemhez állandóan adatokkal és útbaigazításokkal szolgált.

Leveleiből egy hatalmas egyéniség körvonala rajzolódik elénk. Még az is, aki élénkszemű, oldalszakállas, szapora beszédű, fürge járású, jellegzetes alakját nem ismerte, következtethet rá leveleiből, melyekből elnyúlhatetlen humorérzék, mindent megbocsátó, szívárványivként átfogó derű és összetörhetetlen szívjószág árad. Ezt maga így foglalja össze: „Hálát adok Istennek a hosszú élet, egészség, lelkesedni tudás, ember-szerető szív és némi tehetség áldásáért, reménylem, sikerült néhány jó magot elhitenem.”³

Rossz hallására már 1939-ben panaszkodik, de mindjárt sietve hozzáfűzi: „Ebből a szemszögből éppenúgy, mint zeneszerző voltomat illetőleg, igen távol vagyok attól, hogy második Beethovennek tartsanak...” Zenei hallása kitűnő, 1941 februárjában azonban baleset éri, egy autóbusz elütí, agyrázkódást szenved, melyből kigyógyul ugyan, de fülében elváltozás történik s ez állandósul. Nemcsak fizikai hallása csökken közben az érzéklés küszöbéig, hanem zenei hallása is eltorzul, elferdül. Maga így kesereg ezen a csapáson: „Az 53 nappal ezelőtt élvezett agyrázkódás miatt zene helyett zenebonát hallok, én, a zeneimádó!”⁴ „Majdnem mindennap zongorához ülök s kínlódva halloom az odaképzelt helyes hangok mellé a fülsértő hangkonglomerátumot. Egyik ideáloamat, a zenét, már csak távolról imádkhatom...”⁵

Szellemi, minden iránt megmaradó érdeklődése annyira konzerválták szervezetét, hogy az öregség terhét sohasem érezte. Erre vallanak szinte tiltakozó levélzáradékai: +y, a 80 éves ifjú, ölel öregedő, de fiatal szívvel szerető bátyád, öreg, de nem vén dédapád. Adatszerű emlékezete

³ Kelt 1940 május 23-án.

⁴ Kelt 1941 április 19-én.

⁵ Kelt 1941 augusztus 13-án.

bámulatos. Számontartja zeneszerzők és nagy történelmi események évfordulóit. 1943 augusztus 13-iki levelét így keltezi: „A világosi fegyverletétel 92-ik évfordulóján.” Tréfacsináló kedvére jellemzőek ezek a záradékai: „Fogadd kedves testvérem Apollóban legszívélyesebb üdvözlétemet”, „Öleli kedvelt hívét öfel(előtlen)sége +y István király, tudniillik nem Szent István vértanu nevére, hanem Szent István király nevére kereszteltek anno 1860.” A zongoramárkákról ez a véleménye: „Nekem Bechstein az ideálom. Egyik a sok közül, a háromlábúak közt egyedüli.” Máskor meg így kezdi levelét.⁶ „Édes öcsém Endre! Dühös vagyok kedre! Sohasem találok hivatalában, Hiába botorkál reumas lábam! No ne Veress rám huszonötöt ezért a rímjatekért!” Ahol szóficam lehetősége mutatkozik, rögtön észreveszi. „Azt olvastam a nagy Garrick angol színészről, hogy az abc-t is olyan szívrehatóan tudta elszavalni, hogy könnyekre bírta fakasztani (és nem fakasztni, aminek ellentéte a vaskasztani...) hallgatóit.”⁷

Fárasztó műfordító munkáját is bölcs humorával izesítette. A Zene-művészeti Főiskola fordításgyűjteményében több helyen felbukkannak széljegyzetei. Valaki Liszt „Die Loreley” balladájának fordítását i-vel írta be ebbe a gyűjteménybe, így: Die Lorelei. Csendesen kérdezi a cím mellett Kereszty kezevonása: „Hány lei?” Thomas „Mignon” operájában a címszereplő éneklí az alábbi sorpárt:

„Ismered a tavat, melynek sima habját

Ezrivel a hajók nyílgyorsan szelik át?”

Ő hozzátette: „Selica-t, az Afrikai nő-t?...” E sor fordítói szempontból egyébként kitűnő, belekötni igazán nem lehet, csupán nem bírt ellenállni a kínáló szójátéknak.

Hozzám intézett leveleinek műfordításra vonatkozó szakaszaiban is tréfálódzott: „Liszt kétízben is megkomponálta a Fenyő és Pálma cég bús historiáját. 1939-ben mind a kettőt külön lefordítottam.”⁸ „Ej-ej — korhol tettetett haraggal, olvasván Santuza románcának általam eszközölt új fordítását — nem sajnáltad megsemmisíteni ezt a gyönyörű frázist: Még mielőtt Turiddu — katona lett a szíve?”⁹ (A már említett készülő könyvemben egy tucatnál több példát vonultatok fel ennek a súlyos hibának kipellengérezésére, midőn a szövegi- és zenei mondat határmegyei nem fedik egymást!)

Utolsó levelét mult év november 9-én keltezte. Mintha csak érezte volna közeledő halálát, így írt benne: „Kereszty István polyhistorio végrendelkezése. Anyagi vagyonom nem lévén, lelkem és szellemem áramlásait hagyományozom az alább megnevezetteknek és pedig: sirontúli örök hálám családtagjaimnak és rokonaim közül azoknak, akik boldogító szeretetükkel megédesítették életemet.” S mi hozzátesszük:

— Pista bácsink, voltunk még néhányan családon és rokonságon kívül is, akik azon buzgólkodtunk, hogy neked minél több örömet szerezzünk! Most pedig, hogy baráti körünkől kiléptél, emlékedet megőrizzük, mint egy fehér rózsacsokor illatát.

⁶ Kelt 1942 június 25-én.

⁷ Kelt 1943 május 11-én.

⁸ Kelt 1941 február 13-án.

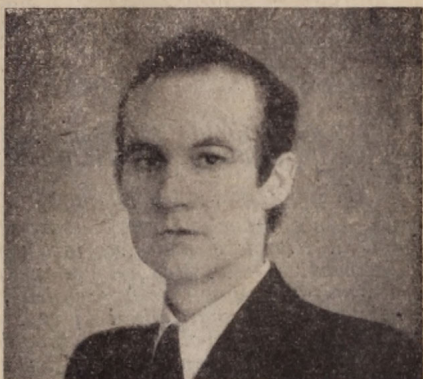
⁹ Kelt 1942 január 16-án.

ÉLŐ

MAGYAR

ZENESZERZŐK

HAJDU MIHÁLY

Orosházán született 1909-ben. Középiskolai tanulmányait Békéscsabán végezte. Aránylag későn, csak a gimnázium elvégzése után határozta el, hogy a zenei pályát választja. Eleinte zongoristának indult, habár zeneszerzéssel egészen fiatal kora óta foglalkozott. Amikor Budapestre került, Thomán István tanítványa lett, egy évvel később beiratkozott a zeneszerzés tanszakra, ahol Kodály Zoltántól tanult. 1933-ban fejezte be tanulmányait a Zeneművészeti Főiskolán és egyszerre szerezte meg képesítését a zongora- és zeneszerzés tanszakon. Néhány évig budapesti magánzeneiskolákban tanított, majd zeneiskolát alapított Kiskútfélegyházán, azután pedig a Kultuszminisztérium megbízásából a szolnoki zeneiskola vezetését vállalta el. 1941 óta a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola tanára. Több előadást tartott az Alföld nagyobb városaiban, ahol zongoraszereléssel is ismertté tette nevét. Mint zongoraművész gyakran szerepel a Rádióban is.

Zeneszerzői téren az első elismerést még növendék korában kapta, amikor az 1932-ben kiírt állami dalpályázaton díjat nyert. A Székesfőváros Ferenc József zenei pályázaton 1939-ben dícséretben részesítették.

Első nagyobb műve az a négytételű zenekari Szvit, amelyet 1935-ben Vaszy Viktor vezényletével adott elő a Budapesti Hangversenyzenekar. Ez a kompozíció azóta több ízben előadásra került különböző zenekaraink műsorán. Egyéb zenekari művei: Szerenáád (három tételben, bemutatta a Székesfővárosi Zenekar), Rondó, Ave Mária (vonószekarral), Gondolatok a könyvtárban (Vörösmarty költeménye után). Dalai közül többet előadtak a budapesti és a berni rádióban. A kamarazenében való munkásságát a következő művek jelzik: Vonósnégyes (bemutatta a Végh-kvartett), Vonóstrió, gordonka-zongora és hegedű-zongora művek, valamint egy fuvola-klarinét szonáta. Vegyes-, férfi- és nőikarra szerzett kórusain kívül jelentősebb művei az újabb zongoradarabok: Capriccio, Scherzo, Szonáta és népdalfeldolgozások.

Mondaniyalójának megformálásában mindenekelőtt magyar: a magyar népzene jellemző dallam és ritmuselemek irányítják gondolkodásmódját. Az alföldi magyarság lelkületének megnyilvánulását érezhetjük minden művén, ami természetes megnyilatkozása Hajdu kompozíciós munkásságának. Stílusban a Bartók-Kodály-iskola hatása alatt áll és ezt az irányt, mint az új magyar zeneművészet biztos fellendülésének útját, tudatosan a sajátjának is vallja.

LEVÉL A SZERKESZTŐHÖZ

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

A Zene legutóbbi számában „Vessünk számot!” címmel megjelent cikknek az előadóművészetet érintő részéhez szeretnék néhány mondattal hozzászólni.

Az előadóművészek legtöbbje nagyon szívesen mutat be új, még elő nem adott műveket, mert nem akar végképpen kitaposott ösvényeken haladni. Hiszen a nem „kortárs-zene” darabjain alig akad már spontán megformázni való. Még növendék korából megmaradt benne minden frázisformázás, minden cezúra emléke, esetleg már csak a technikai lehetőségek megoldásaiban élheti ki reprodukáló tehetségét. Ha még ugyanezen művek betanításával is foglalkoznia kell, ugyan miként lesz képes a képzelőerejét frissen tartani, serkenteni, ha mindig csak az „ismert” művek szerepelnek műsorán?

Egészen természetes, hogy minden előadóművész magasabbrendű feladatnak érzi, ha olyan művet mutathat be, amelyet ő értelmezhet és formázhat meg elsőként. Nem kötik a tradíció béklyói, nem támaszkodik senki másnak a felfogására, bátran vállalja a felelősséget a saját-jáért. Ilyenkor nem kell a hozzáértők szakvéleményétől sem tartania! „X ezt a helyet így játszotta, Y a másik részt lassabban vette stb.” Végre játszhatja a zenét magáért a zenéért.

És ez nem így van rendjén? Dehogynem. Eleget játszott már Bach-stilust, Mozart-stilust, romantikus stilust. Nem kevésbé fontos feladat, hogy most ő járul hozzá ahhoz, hogy létrejöjjön, kialakuljon a jelenkori stílusa. A modern zene előadásmódjának is van stílusa, csak még kevés szó esett róla.

Hogy az előadóművészek egy része mégis fél attól, hogy kortárs-zenével álljon ki, annak egyetlen okát a közönség — és sajtókritika kérelmetlen magatartásában látom. Így a kortárs-zene megölője lehet a kortárs ítélkezése. (Éz a jelenben rendszerint megfellebbezhetetlen, de vajon időálló lesz-e?)

Az előadó munkáját hiábavalónak érzi, ha nincs közönség-sikere és másnap az újságokban azt olvassa, hogy a kedvvel játszott, gonddal betanult kompozíció értéktelen munka, amellyel kár volt ennyit bajlódni. Azért mutassa be saját kora zenéjét, hogy a saját kora ne érte meg? Érthető, ha ez meddő feladatnak tűnik.

Mi sorsa lett volna az elmúlt századok zenéjének, ha az akkori előadók nem merték volna bemutatni a kortársaik zenéjét? Hiszen akkor senki sem komponált volna!

A közfelfogást kellene tehát irányítani. Kultúránk érdeke, hogy a zeneszerzők és előadóművészek ne kedvtelenedjenek el. A bírálat feladata a közönség tájékoztatása és a szerző irányítása; ennek pedig inkább jóindulattal kell történnie, semmint epébe mártott tollal. Olvassák el néha a kérelmetlen kritikusok saját 10 év előtti írásait s rá fognak jönni, mennyit fejlődtek felfogásban, stílusban az eltelt esztendőök alatt. Hát ha a szegény zeneszerző fejlődésére is van még remény? S akkor az előadóművész sem fog rettegni attól, hogy majd osztozni lesz kénytelen a zeneszerző sikerelenségében s hogy munkájának eredménye legjobb esetben elismerés helyett sajnálkozás, kényszerű vállveregetés lesz.

R. ZIPERNOVSZKY MARIA.

TORONYAI RIGÓ CSABA:

STRADIVARI EMLÉKEZETE

(Születésének 300-ik évfordulójára.)

Tizenkétesztendős korában szegődött el inasnak keresztapja — Nicolo Amati — műhelyébe. Tudnivaló, hogy a cremonai hegedűkészítők igen megválogatták neveltjeiket. A céhszabályok rendkívül szigorúak voltak és szó sem lehetett arról, hogy valakit, bizonyos előre megállapítható rátermettség nélkül felvettek volna.

A hivatalos eljárás a következő volt: A mester leendő tanítványával együtt megjelent a jegyző előtt és ünnepélyesen kinyilatkoztatta, hogy az illető legénykét szolgálatába óhajtja fogadni. Ezután írásbeli szerződésre került a sor, melynek értelmében a tanítvány köteles legalább hat esztendeig hűséggel, becsülettel, legjobb tudása szerint szolgálni gazdáját, a mester pedig ennek fejében magához veszi a szóbanlévő ifjút „kosztra-kvártélyra” és lelkiismeretesen kiműveli, nemcsak a szakmában, hanem a *betűvetés, olvasás és számolás tudományában is*.

A messze földön híres Nicolo Amati első mester volt a legelsők között, a kis Antonio Stradivari tehát kitűnő környezetben és irányítása mellett indult el pályáján. Hűséges szeretettel ragaszkodott gazdájához. Tanulóéveinek elteltével is megmaradt az Amati-házban, míg csak bele nem szólott életébe a szerelem, egy fiatal özvegy, Francesca Ferraboschi személyében. Ekkor önállósította magát és megnősült.

Franz Farga „Geigen und Geiger” c. művében (1940. A. Müller, Zürich) érdekes adatokat közöl Francescaról. Az asszony első férje egy Giovanni Capra nevezetű, igen előkelő családból származó férfiú volt, aki azonban idült alkoholizmusával, összeférhetetlen természetével szerencsétlenné tette felesége életét. A helyzet egyre tarthatatlanabbá vált s Francesca testvérbátyja, Pietro, egy családi perpetvar alkalmából úgy felindult huga szenvedéseinek láttán, hogy önuralmát elveszítve, megölte iszákos sógorát.

A bíróság az enyhítő körülmények figyelembevételével csupán száműzésre ítélte a hevesvérű fiatalembert, a kormányzó pedig néhány hónap elteltével megkegyelmezett neki. Francesca azonban még jóideig rettegett a Capra-család bosszújától. Egy szép napon végre mégis csak megtörtént a kiengesztelődés a szemben álló felek között s a sokat szenvedett asszony megnyugodott lélekkel nyujthatta kezét néhány évvel fiatalabb kérőjének, Antonio Stradivarinak. Harminc esztendőt töltött el második férje oldalán csendes, tisztos boldogságban s ez idő alatt hat gyermeknek adott életet.

Antonio a műhelyben dolgozott hajnalhasadástól napnyugtáig. Szerény ebédjeit is ott költötte el a munkaszal mellett. Csak vacsora-időben jelent meg övéi között, hogy kissé elbeszélgessen asszonyával, megdicsérje, vagy elnadrágozza az apróságokat — kinek hogy dukált. Vasárnaponként eljárt a templomba, ahol — az ájtatos misehallgatás mellett — a legújabbban készült hangszereiket próbálták ki, mutatták be cremonai és más mesterek. Szent izgalommal ismerkedett ilyenkor Antonio a hívős katedrális ünnepi csendjében megszólaló hegedűk lelkével. A hangszépség, hangtökéletesség babonás titkai után leselkedett talán? Ki tudja? De biztos, hogy szívében, képzeletében felcsendült már az a mennyei muzsika, melyet néki kell majd megteremtenie. A *bresciai mesterek átható, hatalmas hangját a cremonaiak édes, lágy zengésével egyesíteni: ez volt a cél. A tökéletes hegedű tehát Maggini és Amati hangjának frigyéből fog megszületni. Így érezte.*

Valahányszor jött a kikelet, napokra eltűnt hazulról. Hívták a bergamoi erdők, hívták a tavaszi lázban suttogó, ifjú fák, melyek az ő alkotó kezében ébredtek arra a csodás, túlvilági életre, melyet egy ősi hegedűfelirat így énekel meg:

*Ott éltem én rengetegben,
A gyilkos fejsze őlt meg engem,
Ameddig éltem, néma voltam,
Be édes most dalolni — holtan...*

Több mint harminc esztendőn keresztül kísérletezett. A pompás hangszerek valóságos ármádiájával ajándékozta meg a világot ez alatt az idő alatt. Megalkuvást nem tűrő szelleme azonban pillanatra sem nyugszik. Új formák, új méretek, új lehetőségek után kutat s nem egyszer megesik, hogy újonnan készült alkotását elégedetlenkedve tűzbe dobja. Pedig ekkor már felkapta nevét a hír, munkáját nehéz arannyal fizették s megrendelői, vásárlói a kor legfényesebb urának sorából kerültek ki. Ime néhány név: Jakab, yorki herceg; Orsini biboros; II. Amadeus, Sardinia királya; a modenai herceg; a toscanai herceg stb....

1700 körül azután valóra válik az álom. Rábukkan a hangideálra, melyet félszázadon keresztül üldözött. A kísérletezést erre azonnal abbahagyja és megteremtí azokat az utólérhetetlen tökéletességi varázshegedűket, melyeket ma „Greffuhle“, „Messias“, „Viotti“, „Alard“, „Betts“, „Boissier“, „Sancy“ stb. néven ismer a zenei világ. Most már annyi a pénze, hogy Lombardiában fogalomná válik. — „Gazdag ám az, akár csak Stradivari!“ — mondogatják, ha valami nagyon megtollasodott polgárról esik szó.

Francesca asszony halála után — alig, hogy letelt a gyászév — megint csak megnősül a családserető művész. Második felesége, Antonia Zambelli húsz évvel volt fiatalabb nála és öt gyermekkel ajándékozta meg. A Mester már jöelöre, lelkiismeretesen gondoskodott nagyszámú utódairól. Fiainak bőséges életjáradékot, leányainak dús hozományt alapított meg külön-külön.

1730 után jelentkeznek hegedűin az öregedés, a hanyatló képességek nyomai. Hajdan nagyszerű szeme már nem a régi többé, csodatévő, finom keze reszket és egyre gyakrabban — hibákat csinál. Maga is érzí ezt s az utolsó hangszerekbe ragasztott cédulákra a következő szöveget írja: „Sotto la disciplina di Ant. Stradivarius“. (A Str. *felügyelete* alatt.) Utolsó műveivel tehát megtagadta a közösséget. Ekkor már nem sok ideje volt hátra. Néhány év csupán. 1737-ben a második hitves, Antonia asszony is elköltözött az élők sorából s agg férje pár hónap múltán követte őt a családi sírboltba.

*

A Mester tehát pihent. A karcútestű, nemes csillogású, búvőshangú hegedűk pedig folytatták különös, viszontagságos életüket szerzte a világon. Hol itt, hol ott bukkantak fel, vagy tűntek el évtizedekre, századokra, örökre... Emberi neveken emlegették őket. Agyafurt kereskedők, mindenre kész szélhámosok, beteges szenvedélytől hajszolt gyűjtők, világcsavargók, költők és örültek rajzottak körül egy-egy nevezetes példányt. A remekművek ára vad iramban száguldott felfelé a nemzetközi piacon. Aztán jóhiszemű utáználók jöttek, de szemfényvesztő hamisítók is. Az alvilág harcra kelt a pénz fejedelmivel a hegedűkért. Splice-nes angol lordok üvegsekrénybe zárták, némaságra kárhoztatták hangszereiket, hivatott virtuózok pedig elepedtek, hogy egyetlenegyszer megszólaltathassák a Mester valamelyik remekét, Stradivari!!! Az egyszerű polgári név izzó arany betűkkel íródott a világ köztudatába.

És ezzel az izgatott, lelkes rajongással szemben a földkerekségnek egyetlen picike pontja maradt csak közömbös, néma, sőt ellenséges: Cremona városa.

Antonio Stradivari legidősebb fia, Paolo, posztókereskedést nyitott az atyai házban. Testvéreinek elhalálása után övé lett a nagy mester hagyatéka: egy egész műhelyberendezés, vagy kéttucat hangszer, feljegyzések stb. Bármily távol is állott Paolo a muzsikától, édesapja művészetének emlékét fiúi féltéssel ápolgatta, sőt nagy áldozatokra is kész lett volna, ha minden igyekezete, rábeszélő képessége meg nem törik Cremona város urainak makacs, rosszindulatú ellenállását. (Ez a teljességgel érthetetlen és ostoba ellenszenv a későbbi évtizedekben csak fokozódott. A tanácsnok urak hallani sem akartak Stradivarirol s még az elől is mereven elzárkóztak, hogy valamelyik szerény utcácska a nagy, halhatatlannak nevét viselje.)

Paolo mélysegesen megbántva, szívében jogos és szent haraggal határozta el, hogy túlrad az apai hagyatékon. Az eladással kapcsolatos, egyik levelében többek között a következőket írja:

„Azt hiszem, említettem már Önöknek, hogy az üzlet ellen semmi kifogásom. Egyetlen feltételem csupán az, hogy *e dolgoknak nem szabad Cremonában maradniuk.*“

A hűtelen város 1930-ban tért csak észre, mikor egy megvakult hegedűépítőmestertől *ajándékba* kapta meg az egész Stradivari hagyatékot. A városházán még abban az évben megnyitották a „Sala Stradivariana“-t. (Str. termet.)

Igy történt, hogy századoknak kellett leperegni az időrsón, míg egy kisváros végre meghajtotta az elismerés zászlaját legnagyobb polgára előtt.

A RÁDIÓ ZENELI TERVEI

Március 6-án: „Vezényel a szerző“ sorozatban Vincze Ottó műveit halljuk. Közreműködik Barabás Sári, Nagykovács Ilona, Szabó Ilonka, Szabó Miklós, kórus és a rádió zenekara. A tervek között szerepel egy Mozarthól szóló előadás is, kamara-zenekart Nagy Olivér vezényli.

7-én: lemezről Schubert és Beethoven műveket hallunk. A szegedi filharmóniai társaság hangversenyét Fricsey Ferenc vezényli, Bach, Mozart, Weber, Kodály és Sibelius műveket mutatnak be. Böszörményi Nagy Béla előadásában sorozatban bemutatásra kerül Bach: „Wohlttemperiertes Klavier“ egyes darabja. A sorozat március 7-én indul meg, a bevezető előadást maga Böszörményi Nagy Béla írta hozzá.

8-án: Vásárhelyi György, Szabó Ilonka és Janzer György játszik a Rádió hangversenydobogóján. „Romantikus-est“ címen Weber szerzeményeket játszik a Budapesti Hangverszenyzenekar. Operaelőadás is lesz. És megemlékszik a Rádió Berlioz halálának évfordulójáról is, Huzella Elek tart előadást.

9-én: A tervek szerint Clemens Krauss vezényli az operaházi zenekart, Wagner és Haydn műveket hallunk, Szentgyörgyi Erzsébet és Szentgyörgyi László zongora-hegedűszonátákat ad elő Dohnányitól és Brahmtól.

10-én: Az ifjúsági énekkarok énekelnek népfeldolgozásokat. „Mester-művek“ sorozatban Bach-Beethoven-estet hallunk.

11-én: A rádió hangversenydobogóján Farkas Ilonka, Szabati József és Földessyné Hermann Lula mű-

ködik közre. Izabelle Norval zongorázik Bach, Chabrier és Infante műveket.

12-én: a Budapesti Hangversenyzenekart Fridl Frigyes vezényli. Operaelőadás is lesz. A Székesfővárosi zenekar hangversenyét is kapcsolja a Rádió s előadás készűl „Éneklő Hamlet, táncoló- Romeo” címen. (Shakespeare művei az operaszínpadon.)

13-án: a Pécsi Dalárda XVI. századbeli madrigálokat és magyar népdalfeldolgozásokat ad elő. A tervek szerint Furtwängler a bécsi filharmonikusok zenekarával Pfitzner-Schubert, Ravel és Strauss műveket játszik. A hangversenydobogón Clementis Klára, Kocsis László és Lengyel Gabriella működik közre.

14-én: Innocent-Vincze Ernő arról beszél, hogy „Hogyan lett a Bánk bánból opera”.

15-én: március idusán a Székesfővárosi zenekar ad ünnepi hangversenyt és Vincze Ferenc állít össze „Magyar vagyok, magyarnak születtem” címen műsort. Közvetíti a Rádió Unger Ernő „Petőfi” c. operájának bemutatóját is. A Waldbauer vonósnégyes magyar műveket játszik.

16-án: nyilvános hangversenyt tervez a Rádió zenekarával

17-én: Ádám Jenő népdalfelőrája lesz. művészlemezeket hallunk és közvetítésre is sor kerül az Operából.

18-án: Báthy Anna és Rösler Endre énekel.

19-én: Sárdy János hangversenyét veszi át a Rádió a Vigadóból, közreműködik Jancsin Ferenc.

20-án: az ismeretlen Erkelről beszél Papp Viktor.

21-én: a Budapesti Hangversenyzenekart Ferencsik János vezényli, közreműködik Károlyi Gyula. A vigadói hangverseny műsorán Brahms, Liszt és Schumann versenyművek szerepelnek.

22-én: Ifjúasági énekkarok énekelnek és Böhm László zenei lexikonjára kerül sor.

23-án: Lászlóffy Margit zongorastjét közvetíti a Rádió és Pataky Kálmán klasszikus áriákat énekel. A Rádió hangversenydobogóján Comensoli Mária, Frank Lajos, Ritter Irén és Rohmann Henrik működik közre.

24-én: Molnár Imre tart népdalfelőrárt. S a tervek között szerepel a filharmoniai zenekar estjének közvetítése is.

25-én: Dohnányi Ernő és Zathureczky Ede Beethoven „Tavaszi szonátáját” adja elő.

26-án: a Székesfővárosi Zenekar délutáni hangversenyét adja hallgatóinak a Rádió és az Operaházból is közvetít. Kamarazene híveinek lemezről ad műsort s sor kerül nagyzenekari művek előadására is.

KÜLFÖLDI HIREK

...

Magyar zongoraművészek sikere Portugáliában. Február folyamán két kitűnő zongoraművészünk vendégszerepelt Portugália két városában, Lisszabonban és Portóban: Károlyi Gyula és Anda Géza. Míg Károlyi Gyula szólóhangversenyeket adott, addig Anda Géza zenekari hangver-

senyen szerepelt. A sajtó kiemeli mind a két zongoraművészünk kvalitásait és különösen Anda Gézát magasztalja. Egyik ujság Anda Gézában látja a jövő legnagyobb zongoraművészt.

Bartók-zongoraverseny Genfben. A közeljövőben Genfben előadásra kerül Bartók Béla II. zongoraversenye. A zenekart Ernest Ansermet vezényli, a zongorarészt Anda Géza adja elő.

Szigeti Béla kamaraegyüttese Svájcban. Szigeti Béla kamaraegyüttese (Szigeti: hegedű, Rosa Andina: brácsa, Eduard Johner: gordonka és Reinhold Laquai: zongora) Zürichben hangversenyt adott, melynek érdekessége Guillaume Lekeu befejezetlen zongoránegyüttesének előadása volt. Lekeu belga zeneszerző 1870-ben született és 24 éves korában halt meg 1894-ben. Rendkívüli tehetségét ezalatt a rövid élet alatt is bebizonyította. Franck Cézárnál és D'Indynél tanult. Zenéjén főleg Franck hatása érezhető. Befejezetlen műveit, mint az előadott vonós-negyest is — tanára d'Indy fejezte be.

BELFÖLDI HIREK

A Koronaőr-utcai polgári leányiskola újítása. Sok szó esik mostanában a nagy tömegek zenei ízlésének fogyatékosságáról, aminek legfőbb okát abban látjuk, hogy az ifjúság nem hall elég korán és elég gyakran jó muzsikát. A hétnapján megrendezett népszerű hangversenyek sem sokat segítenek a bajon, mert a költségeket éppen azok győzik legkevésbé, akik legjobban rászorulnának s ha maguk mégis elmennek egy-egy hangversenyre, a gyermek legtöbbször ott hon marad, azzal — hogy még ráér hangversenyre járni! — A nyilvánvaló bajon kíván most segíteni az I. ker., Koronaőr-utcai polgári leányiskola, amelynek énekkórusa az „Éneklő Ifjúság” c. előadássorozatban a hangversenydobogón és a rádióban is sikerrel szerepelt már. Jeles előadóművészek közreműködésével iskolai hangversenyeket rendez növendékei és ezek hozzátartozói számára s első ilyen hangversenyén f. évi február hó 27-én d. e. 11 órakor Kiss Judit zongoraművész adott elő Mozart- és Schubert-műveket. Az egyes műsorszámok előtt a hallgatóság a műről és an-

nak alkotójáról is rövid tájékoztatást kap. Kíváncsinos lenne, ha az életrevaló kezdeményezés más iskolákban is követésre találna.

Zrinyi jutalomdíjak. A Vitézi Rend Zrinyi Csoportja központi vezetősége olyan tudományos munkát, regényt, színdarabot, festményt, szobrot, filmet és nagyobb zeneművet (operát, nyitányt, indulót), mely a nemzeti és katonaeszményt dicsőíti és ezáltal a honvédelem érdekeit szolgálja ez évben is Zrinyi-jutalmakban részesít, hogy ily módon is elősegítse a hazafias és katonás közszellem kialakulását. Ezért elsősorban a tömeghatás elérésére alkalmas művek jönnek számításba. A díjakat a Zrinyi vezetősége az előbbi évekenél sokkal nagyobb összegekben állapította meg. A legnagyobb díjat, 30.000 pengőt a kitüntetésre ítélt film alkotója kapja. A legkisebbet, 5000 pengőt a képzőművészet nyertesei kapják. A többi szellemi termék alkotói — így a zenemű is 10–10 ezer pengőt jutalomdíjban részesülnek. A jutalomösszegek három részre oszthatók. Pályázati feltételek: Minden a magyar nemzeti és katonaeszményt szolgáló mű résztvehet a pályázaton, de csak az 1944. év folyamán nyilvánosságra hozott (megjelent vagy kiadott) szellemi alkotás. Célserű, ha a megjelent, vagy előadott mű egy példányát a pályázó beküldi a Vitézi Rend Zrinyi Csoportja központi vezetőségének (Budapest, VIII. ker. Reviczky-utca 4/b.), illetve annak figyelmét felhívja a műre. Mindazonáltal a Zrinyi-jutalmak elnyerésének nem előfeltétele a művek beküldése, mert a Zrinyi-csoport vezetősége minden tudomására jutott művet bírálattal alá von. Csak magyar állampolgár pályázhat. Az elbírálást a Zrinyi Csoport állandó bizottsága, az Irodalmi és Művészeti Tanács bevonásával végzi. A jutalmakat 1945. év elején ünnepélyes keretek közt osztják ki.

Új zenei lexikon. A Hungária könyvkiadóvállalat »Hungária Zenei Lexikon« címmel zenei lexikont ad ki, mely március folyamán megjele-

nik. A kb. 30-íves munka szerkesztője Lányi Viktor. Munkatársai: Bartók János, dr. Gaál Endre, Korodi András, ifj. Lányi Ernő, Lóczy János, Raics István, Szabolcsi Miklós és Toronyai Rigó Csaba.

A Székelyfőnő mint oratórium. A Zeneművészeti Főiskola növendékei Ádám Jenő betanításában és vezénylésével március 16-án a főiskola Segítő Egyesülete javára előadja az intézet nagytermében Kodály Székelyfőnő-ját. Az előadás érdekessége az, hogy színpad nélkül, hangversenyteremben, oratórikusan fog elhangzani a mű. Ez lesz az opera első hangversenytermi teljes előadása, melyen a mű sok újabb szépsége fog bizonyára kibomborodni.

Ádám Jenő: Módszeres énektanítás vezérkönyve. A közelmúltban megjelent és részben még sajtó alatt lévő Iskolai Énekgyűjteményhez Ádám Jenő írja a Módszeres énektanítás c. vezérkönyvet, melynek célja rávezetni a tanítókat a hangjegyekről való énektanításra. A könyv március folyamán jelenik meg.

Magyar zongorahangverseny a kassai Rádióban. Március 15-én magyar hangversenyt ad Comensoli Mária, a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola tanára a kassai Rádióban. Műsoron Liszt-, Dohnányi- és Horvitzky-művek szerepelnek.

Új magyar zongoramű jelent meg nyomtatásban Regös-kiadásban. A mű Elegia, szerzője Hajdu Mihály, a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola tanára.

Ádám Jenő előadása a Liszt Ferenc Társaságban. Az Országos Liszt Ferenc Társaságban március 1-én nagy érdeklődéssel kísért előadást tartott Ádám Jenő Liszt első svájci tartózkodásáról. Az ezidő alatt írt Liszt-művekből (Vándorévek) Böszörményi Nagy Béla adott elő egy sorozatot.

PÁLYÁZATI HIRDETME NY

a Rózsavölgyi-díjra zeneszerző növendékek részére.

A Rózsavölgyi és Társa zeneműkiadó cég a magyar zeneművészet fellendítésére és a fiatal zeneszerző gárda serkentésére, évenként megismétlődő országos pályázatot hirdet és pedig ebben az 1943–1944. iskolai évben *zongorázást* tanulók részére írt kis előadási darabra. *A pályadíjak összege 1000 P.*

Feltételek:

1. Magyar jelleg, mely a magyar népi zenében gyökerezik.
2. Az előadás nehézségi foka megfeleljen az előkészítő I–II. osztályának.
3. A pályamű időtartama 4–8 perc.
4. Határidő 1944 április 30.
5. Beküldendő a Rózsavölgyi és Társa cégnek, Budapest, IV., Szervila-tér 5. szám.
6. Pályázhat bármely magyar zenei tanintézet növendéke.
7. A pályázat titkos. A pályázat címe mellé jeligét kell írni, a jeligével ellátott borítékban a pályázó neve és lakcíme legyen.
8. A pályadíjat nem nyert művek 1944 október 31-ig átvehetők a Rózsavölgyi cégnél. Ez idő után át nem vett műveket megsemmisítjük.

Pályadíjak:

Első díj 500 pengő, második díj 300 pengő, harmadik díj 200 pengő.

Csak tintával írt, jól olvasható kéziratokkal lehet pályázni. — A díjnyertes mű kiadói joga a Rózsavölgyi és Társa cégé. — A pályázat eredményét 1944 június 15. után zenei szaklapokban és a napi sajtóban tesszük közzé.

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZÍTŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genfi nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezűleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarany, Grand Prix Medaille D'Or kitüntetések.

Telefon 389—199

Részletfizetés.

Díjtalan árjegyzék.

42 éves cég

A Budapest Székesfővárosi Allat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 120 fillér, vasárnap 90 fillér
Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 60 „ „ 50 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál:

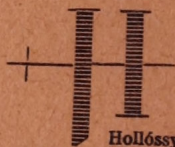
Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

Hollóssy János
könyvnyomató

Budapest, VII.,
Jósika-utca 20.

300182

A ZENE

Alapította: DR. SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR. HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421-312

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384-529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

10. szám.

1944 március 20.

✱

TARTALOM

Vessünk számot! (IV.) — Vámosi Nagy István dr.: Liszt és a weimari zenébölcsélet. — Élő magyar zeneszerzők: Hollósy Kornél. — Aczél László dr.: Levél a szerkesztőhöz. (Hozzászólás „A Zene” vezércikkéhez.) — Kókai Rezső dr.: Az európai és magyar zene párhuzama (befejezés). — Szeged Budapesten. — A Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek. — Pályázati hirdetés.

A ZENE

Alapítófős: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-krt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

VESSÜNK SZÁMOT.

(IV.)

„A kijelé való hatás a legnagyobb befelé való hatás” — írtuk mult vezércikkünkben. Ehhez hozzáfűzzük: a kijelé való hatás azonban csak akkor erőteljes, ha óriási áramforrás táplálja ezt az erőkisugárzást. Hol található ez az óriási áramforrás? A nemzet egészében.

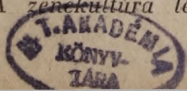
Az olasz vagy német zeneművészetnek azért volt századokon keresztül olyan mindent elárasztó hatása, mert az egész nemzet állt mögötte. Egységes, országos zenekultúrák, természetes emanációi voltak azok az olasz és német térhódítások, melyek következtében szinte egész Európa e két nemzet zenei gyarmatává váltott.

Kétségtelen, hogy minden törekvésünk hiábavaló erőfeszítés, ha zenekultúránkat nem tudjuk országos jellegűvé tenni. Csak erős, egészséges törzsű fa terem kifejelett, „exportképes” gyümölcsöt. És csak erős törzsű fa növeszt hatalmas koronát.

Vassünk számot! Van-e országos zenekultúránk? És beszélhetünk-e általában magyar zenekultúráról?

A számvetés eredménye lesújtó. Be kell vallanunk, hogy a magyar zenekultúra csak frázis vagy szép álom. Csak fővárosi, kolozsvári, szegedi, újvidéki, pécsi stb. zenekultúrákról beszélhetünk legfeljebb. De erről sem, mert a vidéki városok zenekultúrái is csak egyes kiváló, lelkes művészek egyéni apostolkodásai. Gyönyörű kultúrvirágokat nevelnek, de ezek csak üvegházi remek. Még tovább mehetünk: beszélhetünk-e igazi zenekultúráról legalább fővárosunkban? Sajnos, nem.

Ezek súlyos megállapítások, de ha a zenekultúra lényegét vizsgáljuk, igazaknak találjuk. A zenekultúra lényegét körülbelül így fogal-

maíhatjuk meg: a zenekultúra a zenei közizlésnek és közmíveltségeknek az az állapota, vagy legmagasabb fok, amelyben a tömegek egyedeikké kristályosodnak s ezek az egyedek lelki igényeik kielégítésére maguk is arra törekszenek, hogy a zeneművészet alkotásait aktív muzsikálással is megértsék és így lelkileg felemelkedjenek a felsőbbrendű élet világába. Ortega írja, hogy a felsőbbrendű ember egyenesen elveti magától azt, amihez neki nem kell lelki küzdelmek árán elérkezni. Ezzel szemben a tömeg, az átlagemberek konglomerátuma megőljö a zenekultúrának, mert elvet mindent, amihez neki a legkisebb lelki vagy szellemi aktívításra volna szüksége. A tömegember „úr“, a felsőbbrendű ember az „élet munkása“. Az átlagember azt kívánja, hogy a világ körülötte forogjon, ő a középpont, ő a legfőbb ítélőszék.

Ma a tömeg hatalmas kényúr, aki körül udvaroncok, léha elv-hajhászok sűrűlődnék, hogy ökénsége ösztöneit minél hathatósabban csiklandozzák. Lehet ilyen körülmények között zenekultúráról beszélni? Lehet ilyen tömegizlés-kiszolgálás mellett azt várni, hogy ádvös intézkedések igazán eredményesek lesznek? Lehet azt remélnünk, hogy a magasabbrendűség felé fordul valamikor ez a tömeg-konglomerátum, vagyis művészetet szomjazó egyedekké oszlik, amikor még a legnagyobb multú és legnagyobb kultúrájú együttesünk, a Filharmóniai Társaság is az udvaroncok közé áll és mint „Filharmóniai Társaság“ operett-hangversenyt ad? Lehet szó általában zenekultúráról, amikor ez a tömeginvázió fölemelte a maga embereit és fölébe helyezte a művészet művelőinek. Ma egy nőtaénekesnek vagy dízőnek hódol a tömeg, régen az emberek sokasága (világért sem nevezzük őket tömegnek) Rossiniért, Belliniért, Donizettiért, Verdiért, Lisztért stb. rajongott. A tömegizlés áradásának következtében a legnagyobb zavar keletkezett a fogalmak terén is. A zene és zeneművészet a közfelfogásban ma egyet jelent. Teljesen értéktelen zene is művészet és a legértékesebb műalkotás is csak zene. Ebből következik, hogy szinte hemzsegnek a „művészek“ zeneéletünkben. Azelőtt a művész is csak „mester“ volt, de ez a szó minő dicsőséget jelentett. Ma a füttyölő nőt is „füttyművész-nőnek“ nevezik. A régi kóbor muzsikos most „művész“ és az igazi művész pedig sokszor csak „zenetanár“ a közfelfogás szerint.

Korunknak ezt a kórját gyógykezelní kell! Mégpedig elsősorban neveléssel. Ez hosszadalmas gyógykezelés, generációkon keresztül tart. Az iskolában kezdődik és az élet végével végződik. De intézkedésekkel

is sokat lehetne segíteni. Az „udvaroncok” hada ellen kellene elsősorban a háborút megindítani. Nem értjük, miért nem lehet korlátozni a hangversenyrendező vállalatok keletkezését. A beteget úgy védik a baj súlyosodásától, hogy megóvják minden további fertőzéstől. Miért nem lehet a magyar tömegeket is megvédeni? Miért tesszük ki őket üzleti spekulánsok nyereszkesedési vágyának. Szerintünk, amint gyógyszerártár-jogot sem kaphat mindenki, csak okleveles gyógyszerész, hangversenyrendezői jogot is csak annak kellene kapni, akinek bizonyos szak-képzettsége és zenei etikuma van. Mi volna, ha kábítószereket vagy egyéb mérgeket korlátlanul és felelőtlenül lehetne árusítani? Pedig zenei téren ez történik.

Az országos zenekultúra kialakulásának tehát előfeltétele, hogy általában legyen igazi magyar zenekultúra. Tudjuk, hogy ennek eléréséhez sok tényező kell. Mi nem akartunk mást, mint a bajokra rámutatni és a megoldáshoz egynéhány gondolatot adni. Tárgyunk további kifejtését jövő számunkra hagyjuk. (Folytatjuk.)

VAMOSI NAGY ISTVÁN:

LISZT ÉS A WEIMARI ZENEBÖLCSELET

Goethe halálakor a weimari polgárok nemcsak hazájuk legnagyobb költőjét temették el, de a szellemi élet mindég meg-megújuló ragyogását, a művészet muzsáit is, mintha titokban belecsempészték volna az elhunyt költő koporsójába. Úgy látszik a weimariak nem akartak többé színházba járni, muzsikát hallgatni, verseket olvasni, ha Goethe már nincs közöttük. A városra éjszaka borult. A lakósok arcát gyászfátyol takarta és a fátyol titkos leple mögött csukott szemek rejtőztek. Weimar aludt; hosszan és csendesen.

Liszt 1848-ban, 16 évvel Goethe halála után kerül Weimarba, Károly Frigyes uralkodó herceg meghívására. És most a multja felől álmodozó várost újból feszültség hatja át. Azonban a művészet után szomjazó polgárok nem a szavak csengésétől, megrázó színművek hőseitől, — Iphigeniától és Tassóktól — várják az új élményt, Weimar „másodvirágzását” a muzsika ékesíti fel: Liszt Ferenc.

Különös szellemtörténeti találkozás, hogy éppen Goethe és Schiller városában, olyan zeneköltők találkoznak, — Liszt, Wagner, Berlioz — akik a muzsikát az irodalom kincseivel, — költészettel és cselekménnyel, — díszítik fel.

Zene és cselekmény ős időktől kezdve szoros kapcsolatban van. A muzsikán mindég keresztül csillan a költészet varázsa. Már a német-alföldiek madrigál kompozícióján érződik a szavak zenei aláfestése. A 16-ik és 17-ik század hátramesgyénén pedig a firenzei renaissance művészek szorgos gondozására megszületik az opera, melyben zene és cselekmény elválaszthatatlanul, egy műfajba jegecsedve, összeforrt.

De ez a szoros, elválaszthatatlan kapcsolat, — zene és cselekmény között, — csak a szöveges muzsikára vonatkozott. Operákon, oratóri-

mokon, passiókon, dalokon, kantátokon, motettákon, madrigálokon, mindegy keresztlül fuvallt a költészet szelleme. Azonban a kamarazenénél, szimfóniánál, szóló hangszerekre írt kompozícióknál, versenyműveknél a dallamívelés, a ritmusképletek a muzsika sajátos, semmilyen más célt sem szolgáló törvényei szerint lebegtek át a kompozíción. Liszt művészetével szemben az öncélú, szöveg nélküli muzsikát szötte át a költészet elemeivel. Nem opera-komponista, akit a drámai élmény, a színpad inspirál: Liszt a szimfóniát mélyíti ki a költészeti elemek pompájával. És ezt a művészi kísérletet, ennek a műfajnak időszzerű és korszerű voltát, esztétikai hivatását, bizonyítja művészbölcselete, Wagner-ről és Berlioz-ról szóló tanulmányaiban ezt írja: „Ha a zene nincs a hanyatlás útján, ha gyors haladása Palestrina óta és fényes fejlődése a múlt század vége óta még nem végső célpontja pályájának, akkor több mint valószínű, hogy a programmszimfóniának az a rendeltetése, hogy a művészet mostani korszakában szilárd talajra találjon, az oratótiummal és a kantátával egyenlő fontosságra emelkedjék és egyik vagy másik irányban olyan viszonyba kerüljön a modern eszménnyel, amilyenben ezek a műformák vannak saját korunk eszményével”... Aztán felveti a kérdést, hogy vajjon a zene drámai műfajba szorítva felelne-e meg ennek a követelésnek? Ez nem valószínű Liszt véleménye szerint, mert még az irodalom sem tükrözi vissza a szenvedélyek hosszú vonalát, melyet elejétől végig kell követni. A sajátosan zenei szimfónia sem alkalmas erre, mert nem vezeti el a fantáziát egy idea felé, mely minden ember közös tulajdona. Liszt azt a végső következtetést vonja le, hogy a programzene segítségével a zeneszerző „megadja eszményeinek irányát s azt a szempontot, amelyből tárgyat fel is foghatják.”

Wagner esztétikája is rokon ezzel az elmélettel. Természetesen elmentések felbukkannak a két teória között; hiszen Liszt a programzene, Wagner az „összművészet” apoteozisáért száll síkra. Mégis, a két elmélet, sok tekintetben, fedi egymást. Wagnert is, Lisztet is, az a gondolat fűtötte, hogy a költészet elemeivel kell átszőni a muzsikát. Wagner persze sajátos zenedramájával még tovább megy: „Opera és dráma” című művében leszögezi, hogy a cselekmény az úr és a zenének az a rendeltetése, hogy fokozza, elmélyítse, mintegy a valóság nyers kérgéből kihámozza, idealizálja a cselekményt s ez röviden annyit: dráma az elsődleges, zene a másodlagos, ahogy ezt a 17-ik században Monteverdi hirdette.

Berlioz művészbölcselete — amennyiben lehet erről beszélni — és zenei ideálja sokkal közelebb állt Liszthez, mint Wagnerhez. Berlioz is, mint Liszt, a programmszimfóniában látta a muzsika jövőjét, kora eszméinek és művészetének adekvát kifejezőjét. A vezérmotívum fogalma is Berlioztól származik, melyet Wagner átvett s operáinak gerincévé formált.

A három nagy zeneköltő — Liszt, Wagner, Berlioz — tehát közösséget alkotott, mely a 19-ik század derekán új művészi ideálokat, új zenei célkitűzéseket, s új művészbölcseletet teremtett.

Bár a triász tagjai művészi közösségben éltek, mégis, mennyire más ez a közösség most, a 19-ik században, mint a régebbi korok közössége, pl. a 15-ik század németalföldi mestereinél, vagy a 16-ik század, Palestrina korának, zeneköltőinél. A 19-ik században az emberi individuum különiségében, sajátos lelki alkatában, egyéni alkotó erejében már teljesen kibontakozott. Ezért minden közösség félreérthetetlenül, markánsan szívére szögezi az egyén ismertető jelvényét. Liszt, Wagner és Berlioz művészetét rokon sugallat járta át: hasonló cél felé tartottak, különbség alig volt közöttük, intenzíven hatottak egymásra, közösséget alkottak, s mégis, mind a három zeneköltő homlokáról diadalmasan leri az egyén ismertető jegye.

Közösség és individuum összeszőződését persze nemcsak a weimari

triásban találjuk meg. A 19-ik század hegeli iskolája is ilyen közösséget alkotott, Theodor Vischerrel az élén, s a német romantika szellemi légköréből is érezhető a hasonló eszmevilág, ha összevetjük Ludwig Tieck, a Schlegel testvérek és Novalis költeményeit.

Zenei téren a weimari művész-ideál uralkodott: lázba hozta Európát, iskolát alapított, hosszú ideig büvkörében tartotta az ifjabb nemzedék forrongó alkotásait, s száalai egészen a 20-ik századba nyulnak; Debussy-ig, Strawinsky-ig.

Ilyen babérok öveztek a nagy triászt, amidőn beállt a reakció. A századforduló nagy formamestere, Johannes Brahms tudatosan elfordul a weimari eszméktől. Bár ifjú korában ő is ellátogatott Weimarba, mégis, ferde szemmel nézte a Liszt-kör zenei ideálját. Brahmsot valami egészen más művészi ihlet ösztökelte: alkotó énjéből a tiszta, magyarázó szövegnélküli vagy kísérő cselekménytől mentes muzsika szólat meg, a klasszikusok formakeretébe szürve. Fellépése két táborra osztotta Németország zenei világát, de nem Liszt volt az ütközőpont, hanem Wagner. És Wagner ellen lépett fel a Brahms-kör legtehetségesebb zeneírója: Eduard Hanslick.

Érdekes, hogy a század nagy pesszimista filozófusa, Arthur Schopenhauer, már jóval Hanslick és Brahms fellépése előtt hasonló művészi ideálról beszél: ádáz tusára száll a programzenével és a muzsikát, — melyet magyarázó szöveg kísér, tehát nem az akaratsnak tiszta, gondolat mentes, objektivációja, — kegyetlenül elítéli. Amidőn Wagner elküldte neki a „Nibelungi gyűrű” partitúráját, a filozófust elsősorban a szöveg, a mű költészete, fogta meg, zenéjéről csak annyit mondott: „én bizony Mozart és Rossini muzsikájához maradok hű”.

A század ifjabb bölcselője, Nietzsche, aki a schopenhaueri filozófián nevelkedett, szintén tartalomtól, kísérő szövegtől mentes zenéről álmodozik, amikor a „dionysosi” szellem mélyéből előtörő muzsikáról ír. Liszt művei mellett ritkán tudott felmelegedni, az operában pedig „a művészek történelének egyik legtermészetellenesebb” torzszülöttjét látta, „melynek varázsa és egyben genezise egy teljesen esztétikátlan, szükségkielégítésen alapszik, az embernek optimista felmagasztalásán, azon a hiten, mely az embert természettől fogva jónak és művésznek tartja... Az opera a teoretikus ember magzatja, a kritikus műkedvelőé, nem a művészé.”

Korunk művészetbölcselőjének már tudnia kell, ha az élelslátású, de elfogulatlan bíráló szemével mélyen beletekint a mult század kavargó, szélsőségeken tipró, elfogult művészi levegőjébe, hogy a weimari eszmének, Liszt, Wagner és Berlioz zenei ideáljának, örökervényű hivatása van, akkor is, ha századunk muzsikája, Debussy óta, inkább Schopenhauer, Hanslick és Nietzsche esztétikáját igazolta. Amíg ugyanis zeneköltők élnek és dolgoznak, mindig akad közöttük olyan, aki cselekményt és költészeti elemeket fog beleszőni műveibe, akár szimfóniát, vonósnegyest, dalt, vagy operát ír. És ugyanígy minden kor olyan zeneköltőket is ki fog termelni, akik ellenszennvel nézik azt a muzsikát, melyet segédeszközök is táplálnak és megvetéssel hányják szemére, hogy mankóra szorul, s nem tud megállni önmagában. A két pólus esztétikai duruzslása azonban merő elmélet és nem áll közelebb a valósághoz, az élő művészethez, mint holmi délibábos, üres képzelgés. A weimari esztétika felkorbácsolta Európát: forradalmat, aztán iskolát alapított és a zeneirodalom remek alkotásaival ajándékozta meg a világot. Amikor pedig beállt az ellenhatás Brahms művei csendültek fel és ezeket a műveket is babérok díszítették. Mi már könnyű helyzetben vagyunk, nem kell választanunk. Mind a weimari, mind a brahmsi művészideál előtt leborulhatunk; mindkettőt szívünkbe fogadjuk.

ÉLŐ

MAGYAR

ZENESZERZŐK

HOLLÓSY KORNÉL

Gazdag termésű zeneszerző. Vidéki zenekultúránk egyik buzgó építője. Kiváló orgonaművész. Mint zeneszerző kizárólag lírai véralak. A dallamot helyezi előtérbe, akár énekhangokra, akár instrumentumokra komponál, akkor is, ha a szövevényes kontrapunktikával orgonamuzsikát ír.

1890 október 20-án született Kaposváron. Középiskolái elvégzése után festőművésznak készül és két évig a budapesti Képzőművészeti Főiskola hallgatója, 1910-től a Zeneművészeti Főiskola zeneszerzési- és orgonafőtanszakainak növendéke.

Sokoldalú komponista. Ezt a sokoldalúságot talán annak köszönheti, hogy sok pedagógus nevelte. Összhangzattant *Weinertől*, egyszerű ellenpontot *Kodálytól*, kettős ellenpontot *Herzfeldtől*, hangszerelést *Siklós Albertől*, szabad kompozíciót pedig *Kőesslertől* tanult. (Orgonatanára *Antalfy Zsiros Dezső* volt.)

1914–1918-ig részt vett az első világháborúban. Harctéri élményeiből sok dallam-ötletet valósít meg a háború után. Innét datálódik *Diadalünnep* című nagy zenekari nyitánya, valamint a *Szuhay Mátyás* c. daljátékának sok gondolata.

1918-tól a Miskolc Városi Államilag Segélyezett „Hubay Jenő” Zeneiskola orgona- és zeneszerzés tanára. Mint pedagógus szülők és pedagógus dinasztia leszármazottja, a vidék meddő zenekultúrájába hint termő magvakat: zeneelméleti könyvei és kantanulmányai alakjában.

Sokoldalú munkássága közben a *Miskolci Filharmóniai Zenekar* egyik alapító karnagya minőségében sok zenekari hangversenyt vezényel. Akkor még nem volt rádió! A vidéknek égető szüksége volt a klasszikusok zenekari muzsikájára. Közben 1924-ben megszerzi a Zeneművészeti Főiskolán, mint *Kőessler János* mesteriskolájának növendéke zeneszerzésből az állami zeneművészeti oklevelet. Ebből az időből származik kamara-zenemunkássága az *F-dur zongoratrio*, *A-dur vonósnégyes*, az *f-moll zongoraötös* és a *G-dur vonós-fúvós sextett*, valamint *hegedű-zongora szvitje* és egy *orgonafantáziája*.

Mint az Északmagyarországi Daloskerület Művészi Bizottsága elnöke számos vokális alkotással gazdagítja a magyar kórusirodalmat. A Középiskolai Országos Dalosszövetségnél három alkalommal négy kórusával (Riadó, Magyar sors, Félre harangok [ifj. báró Wlassits Gyula dr. szövegei] Himnusz Szt. Imréhez) nyer pályázaton első díjat, 1925-ben pedig az Országos Magyar Dalosszövetség *férfikari* pályázatának a nehé-

műdal-csoport számára Ady: *Fekete Hold éjszakáján* c. költeményének szövegére ugyancsak első díjat nyert.

A Székesfővárosi Zenekar alapításának tízéves évfordulójára hirdetett nagyzenekari pályázaton *Napáldozat* c. magyar-stílusú szvitjével második díjat nyer. Ezt a művet azóta sok ízben játszották Budapesten és vidéken.

1933-ban a helsinki *Musiikkikeskus* Oy zeneműkiadó cég felszólítására három füzet magyar népdal feldolgozását küldi el. A finn-magyar szövegű kiadványnak nagy sikere volt. A helsinki rádióban sokszor énekelték e magyar dalokat.

1939-től a bergamoi *Editore Carrara*-cég belső munkatársa. *L'Organista Liturgico* c. kiadványában rendszeresen jelentek meg orgona-kompozíciói, legutóbb pedig *Concento Battesimale* c. háromtételes orgona-szonátája.

Nagyzenekari művei a felsoraltakon kívül: *Nimfák szigetén*. Szvit 4 tételben. *Trianon*, Szimfónikus költemény. Bemutatták a Székesfővárosi Zenekar hangversenyein és a Rádióban. Írt még kantátákat női karra és vonózenekarra (*Találkozás* [Heine], *A szerelmes tenger* [Petőfi], *Szent István királyhoz*), vokálszimfóniákat (*János úrji... Somogy-szobi temetőben*), gordonka-műveket (Felvidéki rapszódia, Hullámok szerenádja), zongoradarabokat és számos dalt, melyek közül többet énekelték a Monte Ceneri, Lugano melletti, valamint a milánói és san paolo-i rádió-adókban (*Forini Elisabetta és Kertész Livia*). Legutolsó orgonaművei: *Fantázia és fuga Rákóczi imája felett*, valamint *Finale di concerto*.

Mint orgonaművész számos templomi hangversenyt és a Városi Zenepalota orgonáján önálló orgona-koncerteket rendezett. Nagyszabású orgonaművei: koralfantáziák és fűgák, korálvariációk és orgonaszvitek e hangversenyeiken kerültek ősbemutatóra.

Komponálási technikájának eszményei Csajkovszky témaformálása és Franck Caesar polifóniája, de a magyar lelkiség kihangsúlyozásával.

LEVÉL A SZERKESZTŐHÖZ

Pécs, 1944. február 28.

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Engedje meg, hogy nb. lapja február hó 17-i számában megjelent „Vessünk számot (II.)” c. cikkben foglaltakhoz néhány szerény megjegyzést fűzzek.

Nagy örömmre szolgál, hogy a magyar szerzők új zenekari műveinek bemutatása körüli helyzetéről, illetve ezek előadásának akadályairól végre komoly formában a nagy nyilvánosság előtt történt megnyilatkozás és remélem, hogy az illetékesek is felfigyelnek és módot találnak, hogy a kérdést valamilyen formában, ha nem is azonnal véglegesen, de megnyugtató módon rendezzék.

Leíthatatlan tény, hogyha a szerző saját műve partitúrájának másolására kénytelen napi munkájának jó részét fordítani, akkor ez „szerzői” minőségének és munkásságának rovására megy, nem olyan értelemben azonban, hogy műve „aktualitását” veszítene. Egy zeneművet — általában — nem a mű megalkotásától, hanem a mű első bemutatásától tartja számon a zenetörténet. Erre számtalan példát ismerünk. Így tehát engedje meg nekem a cikk írója, hogy ezen mondatát, hogy: „De az sem megoldás, hogy a zeneszerző rendes napi munkája

mellett másolja partitúráját, mert így mire kész lesz és sor kerülhet a szolamok kiírására, végül az előadásra — addig már új művekkel kellene a nyilvánosság elé lépnie“ — kétségbevonjam.

Mindenesetre teljesen egyetértek azonban a cikk írójával abban, hogy a zeneszerző foglalkozzék bármi mással, de semmi szín alatt ne másoljon szolamokat. Helyes az az elgondolása is, hogy egy kiadóvállalat létesítésében látja a kérdés egyetlen megoldását. Szabad legyen azonban ebbe a gondolatba belekapcsolnom a „már meglévő“ kiadóvállalatokat is.

— Sajnos, tény az, hogy működő zeneműkiadóink majdnem kivétel nélkül azt a gyakorlatot követik, hogy többnyire csak az ú. n. „könnyű zene“ (hogy ne is említsem a „sláger“ kifejezést) szerzőinek műveit helyezik előnybe sokszor — különösen ha még ismeretlen nevű, de reménydús szerzők keresik fel „műintézetüket“ — olyan feltételek mellett, hogy semmi rizikót nem vállalnak, vagyis a szerző fedezi a kiadás költségeit. Nem kell hozzá nagy képzelőtehetség kiszámítani, hogy így mit keresnek a zeneműkiadók.

Helyesnek tartanám ezen zeneműkiadókat (de a többit is!) valamilyen formában arra kötelezni, hogy évenként meghatározott mennyiségű és számú zenekari és olyan egyéb művet is adjanak ki, amelyeknek kiadását — jinoman kifejezve a tényt — eddig elhanyagolták. Ezzel szemben részükre bizonyos előnyöket lehetne nyújtani, mint pl. papírkiutalás, egy bizonyos mennyiségű példány átvétele, stb.

Kétségtelen, hogy a zeneműkiadás az „üzleti tevékenység“ fogalma alá tartozik, azonban minden becsületes, jó magyar érzésű és nemzeti alapon álló zeneműkiadónak bizonyos kötelezettségei is kell, hogy legyenek a magyar zeneköltészettel szemben.

Ez lehetne az egyik rész-alap.

A második a cikkíró által is jelzett „jállerek“, melyeket a közönség fizetne. Ez tényleg olyan csekély megterhelés lenne, hogy a nemes és nemzeti érdeket szolgáló célra mindenki szívesen hozzájárulna.

A harmadik szintén a cikkíró által említett azon terv, hogy a Zeneszerzők Szövetkezetének bevételéből lehetne kihalítani egy összeget. Ezen gondolatot megtoldanám talán azzal, hogy a bevétel, illetve a szétosztásra kerülő összeg azon részből, amely azon zeneműkiadó részére járna, amelyek nem foglalkoztak a „nehezebb fajsúlyú“ zeneművek kiadásával. Azt természetesen, hogy mely kiadókat és mely esetben érintené ez a „levonás“ csak az összes érdekeltnek bevonásával kellene és lehetne megnyugtatóan eldönteni.

Sok-sok probléma vár még megoldásra zenei téren s véleményem szerint nem is fog megoldást nyerni addig, amíg fel nem állítják a „zenei kamarát!“

Addig is, amíg a zeneműkiadás kérdése valamilyen formában eldöntésre kerül, azt javasolnám, hogy a partitúra- és szolamanyag többszörösítése tekintetében akciót kellene indítani azon zenerajongók, zenekedvelők, zenészek, stb. körében, akik önzellenül és szívesen vállalnák egy-egy partitúra vagy szolam leírását (természetesen csak jó és szép írású leíróra gondolok); bizonyára akadnának ilyen megértő és áldozatos munkára kész emberek s így szinte „hólabdaszerűen“ készülhetne el egy-egy zenemű kótaanyagának nemcsak a fővárosban, hanem vidéken is.

En — a magam részéről — ezennel tisztelettel felajánlom közreműködésemet.

Kérem Szerkesztő urat, fogadja őszinte tiszteletem és nagyrabecsülésem nyilvánítását, mellyel maradtam őszinte,

igaz híve
DR. ACZEL LÁSZLÓ.

KÓKAI REZSÓ DR.

AZ EURÓPAI ÉS MAGYAR ZENE TÖRTÉNETÉNEK

III.

PÁRHUZAMA*

Az európai és magyar zene a zenei klasszicizmus és zenei romantika korában.

A zenei klasszicizmus, az európai zenének az eddigi korszakok után következő ez a legjelentősebb korszaka bizonyos értelemben egyesíti magában az eddig már többször említett polifon és homofon zenei törekvéseket, sajátos arányt hoz létre ebben a két különben heterogén természetű zenei alapelvben, mint ahogy egyéb zenei vonatkozásban is a szimmetria, a böles arányoskodás, a kimérttség, leszűrt-ség, az ezzel együtt járó mély derű és optimizmus az, ami a zenei klasszicizmust jellemzi. Ez a zene éppen ennél a kiegyensúlyozottságánál fogva vált mintaszerűvé, klasszikussá, mértékadóvá; a zenei klasszicizmus mesterei: Haydn, Mozart és Beethoven éppen ennél a zenei világot harmonikus rendbe foglaló művészetüknél fogva válhattak a zenei élet ma is uralkodó mestereivé, az utánuk felnövő generációk örök és legigazibb tanítómestereivé.

A magyar zene a zenei klasszicizmus idején, valami egészen új mozzanattal tűnik szemünkbe. Nevezetesen azzal, hogy magának az európai zenei klasszicizmusnak is sajátos kapcsolatai vannak Magyarországgal, olyan kapcsolatok, melyekkel a magyar zene az eddigiék folyamán nem igen dicsekedhetett. E kapcsolatok közül legelsősorban is *Haydnnek* a magyar kapcsolataira kell rámutatnunk. Haydn tudvalevő több mint egy negyedszázadot — 28 évet — töltött Magyarországon az Esterházy hercegek rezidenciáján, Kismartonban és Esterházán, mint a hercegi zenekar karmestere. Ő maga bevallja, hogy művészetének alapjai a magyar puszták ölen sarjadtak ki benne. Mindenesetre kétségtelen, hogy Kismarton és Esterháza nélkül Haydn óriási zenei termelésének aligha lehettek volna biztosítva az előfeltételei. Itt tehát a magyar zenének egy indirekt, de mégis rendkívül fontos szerepe jutott a zenei klasszicizmus esetében. De nemcsak Haydn, hanem *Beethoven* is elég szoros érintkezésben állott Magyarországgal. Mecénásai között magyar főurakat találunk és ő maga is megfordult e főúri birtokok egyikén-másikán Magyarországon. Zenéjében mindenesetre kevesebb a magyar nyom, mint Haydnében, vagy a zenei klasszicizmushoz közelálló *Schubert* zenéjében. Haydn-en és Beethovenen kívül még más mesterek is vannak, akiknek működésük Magyarországhoz van kötve: így pl. *Haydn Mihály*, a nagy Haydn bátyja Nagyváradon volt egyházi karmester; ugyanígy *Dittersdorf*, aki később Nagyváradon utódja lett Haydnnek; stb. Ezek a jelek mind olyanok, amelyeket a magyar és európai zene viszonyában mint merőben újakat kell megismernünk.

A magyar zene történetében a klasszicizmus idején egy másik új mozzanat, a magyar zene bizonyos elnyugatiasodása. Ez megnyilatkozik pl. abban is, hogy Magyarországon is kezdenek divatba jönni a klasszicizmus idején Európában kialakult hangversenyek, itt is megindul nyugati mintára a zenekari élet, a koncert-élet, a színházi élet. Ennek megfelelően egyre több magyar szerző is akad, aki ennek a nyugattól átvett és lassanként a nyugattal vetélkedő zenei felvirágzás számára egyenrangú szellemiségű zenét szeretne szolgáltatni.

* A Székelyföldi Művészeti Év alkalmával elhangzott előadás alapján.

Ezek az új mozzanatok azt a látszatot kelthetik, hogy a magyar zene a zenei klasszicizmus idején feladta azt a részben öntudatlanul átöröklött, részben tudatosan magával hozott nemzeti autonómiát, amelyről már annyiszor írtunk az eddigiekben. De mégsem. A magyar zene a zenei klasszicizmus idején is tudott a zenei klasszicizmussal szembeállítani valamit, ami a maga autonóm nemzetiségét bizonyíthatja. Ez a valami pedig nem más, mint a 18. század magyar zenéje, az u. n. *verbunkos*.

Ezt a zenét *Lavotta János*, *Csermák Antal* és *Bihari János* teljesítik ki a 18. és 19. század fordulóján. Ez a zene tudatosan arra törekszik, hogy az egykorú magyar zene előbb említett elnyugatiasodásával szembe szálljon. A népies tánczene anyagát beolvasztja a zenei klasszicizmus egyszerűbb formáiba és evvel a magyar zenének valóban klasszikus táncformáját teremti meg. A nemzet nem volt hálátlan e kezdeményezéssel és e kezdeményezőkkel szemben; a verbunkos hatalmas diadalútát járt meg Magyarországon; behatolt kunyhóba, palotába egyaránt, behatolt a nyugatiaszkodó zenészek zenei világába, sőt megmozgatta a nagy bécsi klasszikus mesterek fantáziáját is. *Lavotta*, *Csermák* és *Bihari* után *Ruzitska Ignác* és *Rózsavölgyi Márk* azok, akik a diadalút végén még egy utolsó lendületet adnak a verbunkosnak és evvel együtt biztosítják létét a zenei klasszicizmus végéig, sőt gondoskodnak róla, hogy a zenei klasszicizmust túlélve a zenei romantika számára is átmentsék.

Azok az új mozzanatok, amelyek a magyar zene történetében — mint láttuk — a zenei klasszicizmus idején felmerülnek, még újabbakkal társulnak a zenei romantika idején. Ennek pedig egyszerűen az a magyarázata, hogy az európai zenei romantika valóban megalapítója és megteremtője maga is a magyar föld szülötte; *Liszt Ferenc*. *Liszt Ferenc* volt az, aki a tizenkilencedik század harmincas éveiben az európai zenei romantikát megteremtí. Es ez az első eset a zene történetében, amikor tehát az európai és magyar zene egy ponton forr egybe. *Liszt* jelentősége az európai zenében egy új zeheli nyelv, egy új — vagyis a romantikus — zenei világnézet létrehozása, — a magyar zene történetében pedig az, hogy a magyar zene európaiságát az egész világ előtt dokumentálja és nyilvánvalóvá teszi. *Liszt* zenéje ugyanis elsősorban európai zene, de zenéjében teljes joggal és egyenrangúsággal jut szóhoz a sajátos magyar hang is, amennyiben a múlt század verbunkos zenéjének annyi elemét olvasztja fel magyar kompozícióiban. Eppen ezért a nemzet örök hálával tarthat *Liszt Ferencnek*, amért az európai és magyar zene egybeolvadását közel egy évezredes fejlődés végén keresztülvitte.

Liszt mellett és *Liszt* után pedig a romantikus zenének hatalmas gárdája alakult Európában és Magyarországon. Hazánkban elsősorban *Mosonyi Mihály* az, aki szintén arra törekszik, amit *Lisztnek* talán teljesebben sikerült megvalósítania, nevezetesen az európai és magyar zene szintézisére. *Mosonyi Mihály* neve mellett pedig *Erkel Ferenc* az opera műfajában éri el ugyanazt a szintézist, amit *Mosonyi* inkább az operán kívüli műfajokban akart megvalósítani. Sajnos, itt sem áll módunkban a magyar zenei romantika többi munkásának a nevét teljesen felsorakoztatnunk.

*

Az európai és magyar zene történetének a végére értünk. Mert az, ami a romantika kicsengése óta a zenetörténetben végbement, már annyira szervesen kapcsolódik a mához, a ma zenéjéhez, hogy ebben tiszta rendszert kialakítani csak nehezen lehetséges.

De bármennyire is áttekinthetetlen még ez az újabb folyamat, annyit már itt is megállapíthatunk, hogy a magyar zene most már váli-

vetve halad együtt az európai zenével és ezt három mai nagy magyar mester művészete biztosíthatja, még pedig *Dohnányi* Ernő, *Bartók* Béla és *Kodály* Zoltán művészete. *Dohnányi* az utóromantika legnagyobb magyar képviselője és mint ilyen öregbíti a magyar zene hírnevét az egész világon. *Bartók* és *Kodály* pedig az ősi népi zene feltárásával és a népzene művészetük alapjává tételével olyan művészi irányt képviselnek, mely természetesen minden ízében magyar, egyúttal pedig a külföldi újabb zenei irányoknak is mintaképévé váltak. Tehát a mai zene idején az autonóm nemzeti magyar zene nemcsak hogy szerepet játszik az európai zene történetében, hanem annak egyenesen *irányítójává* is válhatott.

Szeged Budapesten

Nagy jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy a 25-éves Szegedi Filharmónia „újszülött” gyermekével, operaegyüttessel vendégszerepelt Budapesten. Eddig csak azt szoktuk meg, hogy a bécsi, berlini, belgrádi, prágai, newyorki filharmónikusok látogatnak el olykor-olykor fővárosunkba. Ezek az idegen „injekciók” is nagyon üdvösek voltak a magyar zeneéletre. De amint az orvostudomány is felfedezte a „saját vérinjekció” rendkívüli hatását a szervezetre, úgy annál nagyobb örömmel kellett fogadnunk ezt az erősítő és gyógyító „beavatkozást” zeneéletünkben is.

Szeged eljött és elhozta kultúráját az ország fővárosába. Ez a tény már önmagábvéve is — amint írtuk — nagy haladás az egészség felé. Ehhez még hozzá kell fűznünk azt, hogy ez a kultúra a legnagyobb elismerésre méltó. Az operaegyüttes produkciója messze túlnő egy vidéki város teljesítőképességén. A Bohémek olyan volt, mint egy finoman és a legnagyobb bensőséggel átélt dal. Az éneklet stílusos, közvellen, valószerű, ami a legfőbb értéke: nem teatrális. (Ugyanis — ez érdekes paradoxon — a színpadi játék főkövetelménye, hogy ne legyen teatrális.) A zenekar nívós, kifinomult játéku, a vezérkőnyv minden szépségét felszínre hozó. A pianók és forték egyaránt megraga-

dók. A fúvósok kifejezéssel tujnak. Mindezért nagy elismeréssel adózunk Fricsay Ferencnek, a vezénylő karmesternek. A másik operaestén a Toscat adta elő a szegedi együttes Török Emil összefogó vezénylésével.

Hasonló meglepetést okozott a Filharmóniai Zenekar vigadói hangversenye. A zenekar Fricsay elképzeléseit teljesen megvalósította akár Bach-, Mozart-, akár Kodály-, Sibelius-műveket játszott. Egyik cikünkben kifogásoltuk, hogy a mai kor elhanyagolja a múlt századok fúvósversenyműveit s főleg csak zongora- és hegedűversenyeket adnak elő. Nagy örömmel állapítottuk meg, hogy a szegediek műsorukra tűzték Wéber klarinet-concertinóját, amelynek sikere igazolta kifogásunkat (a szólót Török Mihály adta elő átéléssel, virtuozan).

Sajnos, azonban ennek a saját vérinjekciónak jelentőségét mi ugyan tudjuk és hangoztatjuk, de a nagyközönség és a rendezőség ügylátszik ezt nem látja. Érthetetlen, hogy ma, amikor minden hangversenynek van közönsége, ez az igazán jelentős magyar esemény gyenge érdeklődés mellett zajlott le. Az operaesteket ugyan zsufolt nézőtér hallgatta és nézte végig, a vigadói bemutakozó hangversenyről azonban ezt korántsem mondhatjuk.

A RÁDIO ZENEI TERVEI

Március 27-én: Operaházi zenekart Dohnányi Ernő vezényli. Közreműködik Czákó Éva. A műsor a következő: Haydn: Óraszimfónia, Dohnányi: Gordonkaverseny; Liszt: Két epizod Lenau Faustjából. A Rádió hangversenydobogóján közreműködik Nánássy Megay Edéné, Major Blanka és Petri Kató. Megismétli a Rádió az „Ezertó országa”, a muzsika tükreben című előadást, amelyben Rigó Magda dalokat énekelt, Dániel Ernő zongoraszámokat mutatott be és a Rádiózenekart Rajter Lajos vezényelte. Az előadást A. Balogh Pál írta.

28-án: A tervek szerint a Budapesti Kamarakórus hangversenyének közvetítésére kerül sor. A műsoron Bartók- és Kodály-művek szerepelnek, Lemezről operarészleteket hallunk.

29-én: Böhm László tartja meg szokásos „Muzsikáló zenei lexikon” című előadását. Lemezről hangszerszólókat iktatott műsorába a Rádió és sor kerül egy Strauss Richard-hangversenyre is.

30-án: „Nagy mesterek — kis művek” címen a Rádiózenekar ad hangversenyt, vezényel Michnay Odón.

31-én: A Rádió kamaragyűjtése Bossi, Gyulai Elemér- és Schumann-műveket játszik. Ádám Jenő „Népdalfelőrāja” is ezen a napon lesz. A tervek szerint Fauré—Debussy—Ravel-est is lesz, ezen Báthly Anna énekel, Martzy Johanna hegedül és Faragó György zongorázik. Megismétli a Rádió Harsányi Zsolt emlékére rendezett műsorzámat is.

Április 1-én: Hamory Imre dalokat énekel és sor kerül az Operaház előadásának közvetítésére is.

2-án: „Virágok ünnepe” címen Gyurkovics Mária és Pataky Kálmán énekel. Egy hangverseny is szerepel a tervek között. Ezen Ország Tivadar hegedül, Koréh Endre dalokat énekel és Laczkovich

János dr. orgonázik. Sor kerül a Székesfővárosi Zenekar vigadó hangversenyének közvetítésére is és „A mai magyar szerzők” is bemutatják új műsorukat.

3-án: Dory József és Szirmayné Dely Margit bemutatja „Népdalkincünk gyöngyeit”. Lemezről kamarazenét és nagyzenekari műveket hallunk és sor kerül Dániel Ernő zongorahangversenyének közvetítésére is a Vigadóból. Sallay Jóska és Füzessy Emilia ének-kettősöket mutat be Schumann, Brahms, Liszt és Reger dalaiból.

4-én: A Központi Katolikus Kör hangversenyének közvetítése szerepel a tervek között. Lemezről operáriákat iktattak a műsorba.

5-én: „Keresztények sírjátok” címen kórusokat énekel a Központi Papnevelő Intézet énekkara Teller Frigyes vezetésével. Az Operaház előadását is közvetíti a Rádió és lemezről nagyzenekari műveket ad.

6-án: Nagycsütörtökön, Liszt-zsoltárokat, továbbá kórusműveket hallunk a Forrai kamarakórus előadásában. A Rádiózenekar „Áhitatos percek” című műsorát Vincze Ottó vezényli, közreműködik a Bazilika Énekkara Harmath Artur vezénylesével. Bach: Mathé passióját lemezről kapja a hallgató közönség.

7-én: Nagypénteken, Liszt Requiemje szerepel a műsoron, továbbá Bach-orgonaműveket, az áhitatos hangulatnak megfelelő művészelemeket és kamarazenét hallunk lemezről. Sor kerül Händel: Messiás oratóriumának kapcsolására is.

8-án: Nagyszombaton, Egyházzenei műveket iktatott műsorába a Rádió, az Ifjúsági Énekkarok népdalfeldolgozásokat mutatnak be. Az Operaház zenekarát Ferencsik János vezényli. Műsorának címe „Hűsvéti köszöntő”. Ezen a napon a Protestáns Énekkar is szerepel, lemezről pedig Beethoven: V. szimfóniája kerül előadásra. Vivaldi kettős versenyművét Szentgyörgyi László, Dömötör Tibor és Dausz Ferenc adja elő. A Rádió hangver-

senyodobogóján Géczy Fazekas Klára, Bókay Kovács Antal, Halmy Lujza és Szomolányi János működik közre.

9-én: Húsvét vasárnap a Rádiózenekar játszik. Műsorának címe „Ünnepi hangok”. A Rádió hangversenydobogóján Rösler Endre, Károlyi Gyula és Végh Sándor mutat be műsort. A Rádió VII. nyilvános hangversenye „Szívek muzsikája” címet kapta. Budapest II. az Operaház előadásának műsorát kapja a Rádió hallgatóközönsége.

KÜLFÖLDI HIREK

Magyar zongoraest az ankarai Rádióban. Március első felében Dániel Ernő magyar műsoru zongoraestet adott az ankarai Rádióban. Műsoron Dohnányi-, Bartók-, Kodály-, Liszt- és Geszler György-művek szerepeltek.

Új grammofoon-lemezek. A müncheni filharmónikusok Kabasta Oswald vezényletével lemezzre játszották Theodor Berger »Legende vom Prinzen Eugen« c. zenekari művet (Budapesten a Székesfővárosi Zenekar adta elő). Egy másik érdekes, modern német lemez, Karl Höller h-moll kamarakoncertje cembalora és nyolc szólóhangszerre. A művet a wiesbadeni Collegium musicum adta elő. Minket magyarokat közelről érint az Odeon-gyár egyik új lemeze, melyen a berlini német operaház hangversenymestere, Bernhard Lessmann előadja Hubay Jenő »Hej Kati« csárdajelenetét Walter Lutze pálcája alatt játszó berlini operaházi zenekar kíséretével. Az énekes lemezek hívei is kapnak új lemezeket. Verdi »Végzet hatalma« c. operája 2-ik felvonásából Leonora és Guardian pater jelenetét (Teschacher Margarete és Schweeb Hellmut), két Grieg-dalt (Csolnokon, Szeretlek) és Max Lorenz előadásában a bécsi filharmónikusok kíséretével Knappertsbusch vezényletével, végül két áriát az Aidából.

A liszaboni Operaház jubileuma. 150 éve áll fenn Európa egyik legjobb akusztikájú operaháza, a liszaboni Sao Carlo színház. A jubileumi évad főeseménye egyik legjelesebb portugál zeneszerzőnek: Sousa Carvalho »A szerelem találékony« c. operájának ünnepi előadása volt.

Strauss János-operett bemutatása Oslóban. A norvég fővárosban működő német operaházban bemutatták Strauss János »Bálest Firenzében« c. operettjét.

Magyar művek Heidelbergben. Vársárhelyi György február 18-án Heidelbergben zongoraestet adott, melyen többek közt játszott két Liszt-elődöt és Bartók két művét: az op. 14. szvitet és az Allegro barbarot. Március 25-én pedig a Végh-vonós-négyes hangversenyzik. Műsorán szerepel Dohnányi A-dur és Bartók 5. vonós-négyese.

BELFÖLDI HIREK

Kodályt díszdoktorrá avatják Kolozsvárott. Kodály Zoltánt, aki tudvalevőleg bölcész doktor, május 6-án a kolozsvári egyetem bölcészeti kara díszdoktorrá avatja. Evvel az eseménnyel kapcsolatban a Kolozsvári Filharmóniai Társaság Vaszy Viktor vezényletével ünnepi Kodályhangversenyt rendez a díszdoktorrá avatás napján. A hangverseny külön jelentősége a Psalmus Hungaricus kolozsvári bemutatója lesz az ünnepelt szerző vezényletével.

Farkas Ferenc előadása Kodályról. Farkas Ferenc, a kolozsvári állami zenekonzervatórium igazgatója a kolozsvári MANSz rendezésében az ottani állami tanítólépző dísztermében február 23-án előadást tartott Kodály Zoltán művészetének nemzeti jelentősége címmel. Az előadás után Kodály műveiből hangzott el egy szemelvény: dalokat énekelt G. Fogarassy Klára Maczalik Gabriella zongorakíséretével, a Ma-

rosszéki táncokat zongorázta Szele Irén, Boga László és Nagy István pedig Kodály hegedű-gordonka duóját adták elő.

Molnár Imre előadása Kolozsvárott. Molnár Imre, a Zeneművészeti Főiskola tanára előadást tartott Kolozsvárott a magyar népdalról. Előadását hanglemez-bemutatókkal illusztrálta. Ugyanezen az estén M. Hír Sári Liszt-műveket zongorázott.

Az Ujvidéki Filharmónia ideai hangversenyei. A délvidéki zeneélet központjában Ujvidéken, mint ismeretes a fővárossal vetélkedő zeneélet van. A zeneélet középpontjában a dr. Kiss Lajos vezetése alatt álló Ujvidéki Filharmónikusok hangversenyei állanak. Hét hangversenyt és három ifjúsági hangversenyt ad ebben az évadban a kiváló együttes. Első hangversenyen (okt.) Beethoven, Csajkovszki (zongoraverseny Bak Lászlóval), Weber (Agata-ária Simányi Erzsébettel) művek mellett Kodály Te Deum-át adták elő. A második hangverseny műsorán Beethoven II. szimfóniája, Weber Oberonja, Haydn gordonkaversenye (Tóth Antallal), és Kodály Nyári estje szerepelt. Februárban volt a harmadik koncert, melyen előadták Haydn B-dur szimfóniáját, Beethoven hegedűversenyét (Lengyel Gabriellával), Csajkovszki Olasz capriccióját és bemutatták Pécsi Sebestyén Bánatos órák c. dalciklusát (Simányi Erzsébettel). Március 7-i 4. hangverseny műsora: Brahms hegedűversenye (Szegedi Sándorral), Kazacsay Álomország és Dvorák Ujvilág szimfóniája. Április 2-án Csilléry Béla vezényli az 5. hangversenyt, melyen Martzy Johanna játssza Csajkovszki hegedűversenyét és műsoron van még Weber Euryanthe nyitánya és az Eroica. A 6. hangversenyen (máj. 14.) Beethoven-, Händel- és Debussy-művek mellett Horusitzky Zoltán játssza zongoraversenyét. A befejező hangversenyen a Psalmus Hungaricus és a Kilencedik szimfónia lesz műsoron (jún. 4.). Az ifjúsági Filharmóniai hangversenyek közül is már kettő elhangzott bécsi mes-

terek (Haydn, Mozart, Schubert, Strauss János). és romantikus-est (Weber, Bruck, Schubert) címmel. A harmadik hangversenyen (márc. 23.) Liszt-, Kodály- és Mozart-művek hangzanak el. A hangversenyeket dr. Kiss Lajos vezényelte, illetve vezényeli.

A romantikus korszak. Ezzel a címmel tartott márc. 10-én előadást d'Iszo Kálmán dr., a Budapesti Székesfőváros Elektromos-, Gáz- és Vízművek Önképzőkörének zenei szakosztálya keretében a Fansz kaszinóban. Közreműködtek: Warga Livia és Penninger Antal operaházi tagok, a Votiski—Mihály vonósnégyes, Pálfi László (zongora) és dr. Berkes Kálmán (klarinét).

Az Ujvidéki Vonósnégyes Pécssett. Az Ujvidéki Vonósnégyes (Szegedi-Tóth) április 1-én Pécssett ad hangversenyt, melynek műsorán Mozart-, Grieg- és Horusitzky vonósnégyesek szerepelnek.

Az Éneklő ifjúság márciusi száma. Az Éneklő Ifjúság c. folyóirat mind-egyik száma a zeneművészetnek vagy zeneéletnek más-más részével ismer-teti meg az ifjúságot. A legújabb szám a XVIII. és XIX. század fordulójának cigány származású zeneköltőjével, a verbunkos zene egyik kifejlesztőjével Bihari Jánossal foglalkozik (élt 1764—1827.) Bihariról szóló bevezető tanulmány után hat Bihari mű kottáját kapja az olvasó, magyarul sorok kíséretében.

A kolozsvári Collegium Musicum Besztercén. Megírtuk, hogy Farkas Ferenc a kolozsvári állami zenekonzervatorium igazgatója a vezetése alatt álló iskolában „Collegium Musicum”-ot létesített, amelyen főleg a magyar zene multjával és jelenével ismerkedhetik meg a hallgató-ság. Ezeknek a hangversenyekkel kísért előadásoknak egyikét, melynek »A magyar zene multjából« volt a címe, megismételték február 12-én Besztercén. Így tehát Lakatos István előadása után Tinódi Lantos Sebestyén, Bakfark Bálint művek (hárfára és gitárra) régi magyar dalok és a károni kódexből táncok

hangzottak el, az utóbbiak a Farakas Ferenc kamarazenekari feldolgozásában a Kolozsvári Konzervatórium tanáraiból alakult zenekar előadásában.

Balla Péter: A magyar népdal kis tükre. A közelmúltban jelent meg a Magyar Élet kiadásában Balla Péter A magyar népdal kis tükre c. könyve. A könyv, — amint a címe is mutatja nem akar a magyar népdal részletes ismertetésével foglalkozni, hanem a nagyközönség részére rövid fejezetekben mindazt akarja nyújtani, amit a magyar népdalról tudnia kell. Így tárgyalja a régi és újszerű népdalainkat, a moldvai, bukovinai népdalainkat, a népdalváltozatokat, elemzi a népdalaink stilussajátosságait, külön ír a katonadalokról, a ballada-játékokról, a karácsonyi kántálásról, a gyerekdalokról és játékokról stb. A fejezetek nem épülnek egymásra rendszeres logikával, de talán a szerző ezzel is kerülni akarta a tudományosság látszatát.

A Magyar Dal új száma. A Magyar Dal Palestrináról szóló megemlékezéssel kezdő márciusi számát (Tóth Dénes írása). Az új korusénekekről ír Deák Bárdos György, Pongrácz Zoltán a lipcsei énekkari tapasztalatairól számol be, a „Kodály-féle éneklési módról”: szól egy levél „egy öreg de haladni tudó énekkari tag” tollából. Beszámolók, hírek csatlakoznak a cikkekhez.

A Pécsi Dalárda népművelő hangversenye Pécsen. A Pécsi Dalárda az Iskolánkívüli Népművelés keretében e hó 4-én értékes és zéltudatos műsorú hangversenyt adott, melyen a korusművészet fejlődését mutatta be a XVI. századtól a modern magyar irodalomig. Így műsoron voltak egy részről Lassus, Clemens, nou papa-, Hasler-, Friderici-, Benet-, Nauwach-, Cherubini-, Gastoldi-, Salieri-, másrésztől Kodály-, Bárdos-, Veress- és Járdányi korusok. A hangversenyt Maros Rudolf, a Pécsi Városi Zeneiskola tanára vezényelte.

Szerkesztőváltás a Zeneközlöny-nél. A magyar református énekvezérek egyesületének XVIII. évfolyamát élő hivatalos lapja, a Zeneközlöny, mely eddig Tiszaföldváron a Szabó Gyula szerkesztésében jelent meg, március 1-től kezdve Nyíregyházán Vikár Sándor szerkesztésében jelenik meg. Ezzel együtt a lap tartalmilag kibővült és belekapcsolódott az általános magyar zeneéletbe.

Magyar zongoraetüdök. Geszler György Musica asymmetrica című zongoraetüd sorozata, melyről már hírt adtunk, a napokban megjelent Németh József kiadásában. A tanulmányok egész újszerűek: a poliritmika világába vezetik be a zongorázást tanulókat. Ugyanis a szimmetrikus idegrendszerünk következtében nagy nehézségeket okoz a zongoristának, ha a két kéz egymástól eltérően hangsúlyoz. Ahogy az ujjaknak egymástól függetlenekké kell válniuk, úgy a karoknak ez a hangsúlyozási, ritmizálási függetlensége is rendkívül fontos, magasabbrendű zene (Bach fúga pl.) játszása el sem képzelhető a két kar teljes szabadsága nélkül. De különösen fontos ez a ritmikai függetlenség a mai korban, amelyben a modern zene egyik kifejezési formája a poliritmika, Geszler György zongoraetüdjai tervszerűen minden kombinációt magába foglalva veszik sorra a hangsúlyozási problémákat (pl. jobb kéz $2 \times \frac{3}{4}$, bal kéz $3 \times \frac{2}{4}$; vagy: jobb kéz $\frac{3}{4}$, bal $\frac{7}{8}$, vagy jobb $2 \times \frac{3}{8}$, bal $\frac{3}{4}$). Természetes sok esetben a taktusvonalak csak metrikai háttérrel alkotnak s a tulajdonképeni taktusok egyik vagy másik kézben a taktusvonalakon keresztül teljesen függetlenül sorakoznak egymáshoz. A 25. etüd azonban nemcsak ritmikailag, hanem zeneileg, harmoniaileg is bevezető tanulmány a modern zenébe.

A Székesfővárosi Zenekar és a Magyar Művelődés Háza vendégcsereplése Pécsen. Április 11., 12. és 13-án a Székesfővárosi Zenekar és a Magyar Művelődés Háza kisopera együttese vendég szerepel Pécsen.

Lesz egy zenekari hangverseny, melyen többek közt előadják Takács Jenő énekkarra és zenekarra írt kantátáját és Maros Rudolf Diver-timentóját és lesz 2 kisopera-est melyeken Pergolese Urhatnám szolgádját, Gluck A rászédett kádját és Mozart Perpatvar és szerelem-jét (Bastien és Bastienne) adják elő. A hangversenyt és a Mozart operát Csilléry Béla vezényli, a másik két-tőt Isoz István. Az operák szereplői: Raffay Erzsébet, Farkas Ilonka, Tiszai Magda, Csongor István, Komáromi Pál, Nagypál László és Naszódi Sándor.

Pályázati hirdetmény.

Ezennel nyilvános pályázatot hirdetek a Ferenc József koronázási jubileumi alapítvány 1944/1945. évi zenei díjára.

A 794/1903. kgy. sz. alapító okirat rendelkezései szerint a székesfőváros az alapítványi jutalomdíjakkal nem a bevégzett tehetségeket akarja megkoszorúzni, hanem támogatni kívánja azokat, akik a magyar zeneművészet terén rátermettségüknek már nyilvánvaló jelét adták és akikről méltán feltehető, hogy ezzel az anyagi támogatással tehetségüket, képességeiket és ismereteiket teljesebben ki fogják fejleszteni s ezáltal a magyar zeneművészet felvirágoztatását fogják elősegíteni.

Az alapító okiratnak a zeneművészeti díjra vonatkozó rendelkezései a következők:

1. A zeneszeti alapítványi díjban olyanok részesíthetők, akik 30. életévüket még meg nem haladták, a zeneszerzés vagy az előadó zeneművészet terén már kiváltak és jelentékeny fokú művészi érettséget tanúsítottak, s akikről alaposan vélhető, hogy a jubileumi díj segítségével szerzett tanulmányaik, esetleg külföldi tapasztalatok révén kiváló művészekké válnak.

2. A díjban elsősorban zeneszerzők részesíthetők, előadó zeneművészek pedig csak abban az esetben, ha a díjra érdemes zeneszerző nem pályázik.

A díj összegét 1500—1500 pengőben állapítom meg.

Az alapítványi díjban csak magyar állampolgárok részesíthetők. A szakbizottság a

bírálobizottságot esetről-esetre, minden pályázati kiírás alkalmával javaslatomra alakítja meg. A bizottság az egyik alpolgármester elnökelete alatt, a közművelődési ügyosztály vezetőjéből és a törvényhatósági bizottság tagjai közül a szakbizottság által kiküldött hat tagból, valamint az általam meghívott szakértőkből áll.

A bírálobizottságnak jogában áll határozata előtt bármely szaktestület vagy szak egyesület véleményét meghallgatni.

A bírálobizottság határozata végérvényes. Ha a bírálobizottság határozata az alapító okirat azon rendelkezésének, amely a pályázati kiírására, a bizottság megalakítására és eljárására, a magyar állampolgárságra és az előírt korhatárra vonatkozik, meg nem felelne, jogomban áll a bizottság határozatát megsemmisíteni s a bizottságot az alapító okiratnak megfelelő javaslat tételre utasítani. E határozatom ellen a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz fellebbezésnek van helye.

Ha a pályázók között a bírálobizottság a díjra érdemesnek nem talál, a ki nem adott díjra a következő évben újabb pályázat hirdetendő.

Megjegyzem, hogy a pályázók az elbírálás lehetővé tétele végett eddigi művészi munkásságukat részletesen tartoznak ismertetni és igazolni, a zeneszerzők pedig emellett olyan műveket is bemutatni, melyekből eddigi működésükről teljes képet lehet nyerni.

Akik a felsorolt alapítványi díjra igényt tartanak, erre vonatkozó kérvényüket az alapító okiratban kikötött feltételeket igazoló hiteles okmányaikkal felszerelve, legkésőbb **1944. évi október hó 17-én déli 12 óráig** nyújtásuk be a polgármesteri segédhivatalhoz (IV., Központi városháza, fdsz. 6.).

A megjelölt határidőn túl beérkező kérvényeket minden további tárgyalás nélkül hivatalból vissza fogom utasítani.

Ezt a pályázati hirdetményt a Fővárosi Közlönyben egymásután háromszor közzététem és minél szélesebbkörű közreadásáról is intézkedem.

A pályázati hirdetmény egyes példányait a pályázni kívánók a polgármesteri XI. ügyosztályban (Központi városháza, I. pavillon, II. emelet 50. ajtó) díjmentesen megkaphatják.

Budapest, 1944. február hó 23.

A polgármester helyett:
Dr. Morvay s. k.
alpolgármester

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZÍTŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genji nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezűleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarány, Grand Prix Médaille D'Or kifüntetések.

Telefon 389—199

Részletfizetés.

Díjtalan árjegyzék.

42 éves cég

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyóház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 120 fillér, vasárnap 90 fillér
Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 60 „ „ 50 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál:

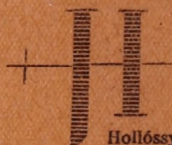
Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

Hollóssy János
könyvnyomtató

Budapest, VII.,
Jósika-utca 20.

200182

A ZENE

Alapította: DR. SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR. HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421-312

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384-529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

11. szám.

1944. április 21.

✱

TARTALOM

Vessünk számot! (V.) — Koch Lajos: Palestrina. —
Horusitzky Zoltán: A klasszikus zene. — Magyar
témák a külföldi zenében. — Élő magyar zene-
szerzők: Kenessy Jenő. — A Rádió zenei tervei. —
Külföldi hírek. — Belföldi hírek. — Pályázati hir-
detmény.

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŐ-KÉSZITŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genfi nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezűleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarany, Grand Prix Medaille D'Or kitüntetések.

Telefon 389—199

Részletfizetés.

42 éves cég

Díjtalan árjegyzék.

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyóház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 120 fillér, vasárnap 90 fillér
Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 60 „ „ 50 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál.

Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

A ZENE

Alapítófia: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-krt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

VESSÜNK SZÁMOT!

(V.)

Az országos zenekultúra nemcsak kulturális, hanem nemzetpolitikai cél is. Vagy így is mondhatjuk: mivel kulturális tehát nemzetpolitikai cél. Minden kultúraépítés nemzetépítés. Az „ország” csak geográfiai keret vagy közigazgatási váz, a „nemzet”: ennek a keretnek kitöltése, ennek a váznak kiteljesítése. Erre a kultúra adja az anyagot. És mivel pedig a kultúra elsősorban lelkek magasrendűvéválása, a zenekultúra minden más kultúránál alkalmasabb ennek a nemzettestnek kialakítására. Az igazi nemzetnek a lélek a teste.

A zenekultúra jelentőségét más országokban már régen felismerték. De míg másutt gyökeres városi zenekultúrák sokasága hálózta be az országok területét és így ezt könnyű volt egyöntetűvé tenni, irányítani és a legkisebb faluba is kisugározni, addig nálunk gyökeres városi zenekultúrák nem voltak, sőt: városok maguk sem voltak.

Kétségtelen, hogy az országos zenekultúra is csak úgy alakulhat ki, ha az ország zenei vármegyékre oszlik, melyeknek városi székhelyei irányítják a hozzájuk tartozó területek zenei életét. A vármegyék pedig országrészekké kapcsolódnak, melyekben egy-egy nagyobb város sugározza szét a zeneenergiát.

A decentralizáció azonban feltételezi az erős, magas színvonalú központi zenekultúrát. Ennek hiányáról múlt vezércikkünkben írtunk. Hogyan kívánhatjuk például, hogy vidéki városokban operaházak épüljenek, amikor a fővárosban is csak egy van, vagy inkább azt mondhatjuk: egy sincs. Mert hiába áll ott az Andrássy-úti palota, ha annak kapui az operára szomjazók tízezrei előtt zárva vannak. Hiszen még a szakemberek sem jutnak be a dalmű csarnokába. Az operaház csak az operabérlőké, azoké a kiváltságosaké, akik hosszú évek óta, s az operá-

kat kitűnően ismerik. A fővárosi operahiányon nem segít az operaház vendégjátéka sem a Magyar Művelődés Házában.

A bajon csak egy módon segíthetünk, ha felállítjuk a főváros második operaházát. Erre a legalkalmasabb volna a Magyar Művelődés Háza, hiszen erre a célra is épült, még az első világháború előtt és mint „Népopera” kezdte is a működését.

A fővárosi kultúra kiépítése után, részben azonban egyidejűleg is, történhetik a decentralizálás. Ha igazán országos jellegű zenekultúrát kívánunk, akkor azonban nem elégséges az az egy-két város, amelyről jelenleg szó lehet. Egyetemes városfejlesztő politikát kell előbb folytatni. Ez ne csak a meglévő kisebb városok fejlesztését jelentse, hanem központi szerepű nagyobb faluk városokká fejlesztését is. Az így megsokasodott városokban decentralizált kultúra, illetve zenekultúra aztán valóban a külföldiekkel egyenrangú országos zenekultúrát eredményezheti.

Ez nemzedékek munkája. Számvetésünk eredményeképpen meg kell állapítanunk, hogy ez a munka Klebelsberg kultuszministersége óta folyik — bár lassan. A nagyobb városokban valóban ki is alakultak a zenekulturális központok, bár — mint múlt számunkban írtuk — inkább csak egyesek kultúrmunkájáról beszélhetünk. Amíg pedig a kisebb városok odáig fejlődnek, hogy maguk termelte zenekaruk, kamaraegyütteseik, tanáraik és művészeik lesznek, addig az előmunkálatokat a fővárosból, vagy a nagyobb városokból rendezett hangversenyekkel és operaelőadásokkal kell elvégezni. Így, amíg a kis város naggyá fejlődik, már lesz a zenekultúra számára közönség-talaja.

A Népművelési Bizottság már évek óta rendez vidéki városokban művészesteket, hangversenyeket s ezzel elindította ezeket a munkálatokat. Ugyanígy az állami „Művészeti Hetek” is sokat lendítettek az ügyön. Ezt a célt szolgálta a „Székelyföldi Művészeti Év” is. De számvetésünk még nagyobb pozitívuma: a vidéki központokból kiinduló vidéki hangversenyzés. így például a kolozsváriak voltak legutóbb Besztercén, az Újvidékiek Baján, Zomborban, Pécsen, a Szegediek szintén Pécsen, stb.

Mindez azonban csak elszórt jelenség. A fővárosi művészek és együttesek sokkal több alkalommal látogassanak vidékre, kisebb városokba. Szállítsák le igényeiket, ne tekintsék „keresetnek” hangversenyeiket, hanem köteles „áldozatnak”.

A vidék operaszükséglete pedig úgy elégíthető ki, ha opera-stagione járja végig az ország városait, illetőleg „városjelölt”-jeit. Felvetjük a gondolatot: nem lehetne a Magyar Művelődés Házában létesítendő népopera-együttes egyúttal ez az országos opera-stagione? Úgy gondoljuk, hogy például az évad zárása után járhatná ez az együttes a vidéket. Vagy egy-egy sorozatos operaelőadás után vidéken is előadná az együttes a fővárosban játszott művet, mialatt idehaza a következő opera előadására készülne.

(Folytatjuk.)

KOCH LAJOS:

PALESTRINA

Az Olaszországot járó utasok legnagyobb része a képzőművészetek kedvéért látogat ide. Vannak, akiket tájszépségek vonzanak, vannak, akiket az irodalom hív s a Dante, Petrarca, Ariosto és Tasso járta helyeket keresik fel. Midőn este fáradtan beülnek valamelyik operába, hogy Rossini vagy Verdi egyik-másik művét meghallgassák, abba a hitben teszik, hogy kötelességüket az olasz zenével szemben lerótták. Tévednek, akik ennyivel beérik, mert nem is sejtik, hogy itt azon a talajon állnak, amely alatt olyan zenei kincsek és emlékek rejtőznek, aminek sehol Európában másutt fel nem találhatók. Olaszországban nemcsak a képzőművészetet és irodalmat tanulmányozhatjuk, hanem elsősorban azokat a megragadó értékeket, amelyekkel a dicsőséges olasz zenei múlt rendelkezik.

Amint Róma a képzőművészetek terén vezet, úgy a zenét illetőleg is tartotta a hegemoniát. Rómának megvolt a maga különleges iránya a festészetben, sajátos tulajdonsága az építészetben s rendelkezett történelmi és kultúrtörténeti tradíciók felett. Zenei multjában is jelentkezett ez a hagyomány, amely zenei arculatának megkülönböztettségében nyer kifejezést. A művészettörténeti megismerés fölé emelkedik az a titokzatos muzsika, amely Michelangelo, Raffael, Perugino mennyeien fontos hangulatú műveit Palestrina és iskolája többi tagjának dallamával veszi körül. Róma azzal a vonzóerejével, amelyet örök varázsa folytán a kiválasztott szellemekre gyakorolt, magához kapcsolta a muzsikuskokat is. Fennállása óta változatlanul a föld minden népének gyülekezőhelye volt s mint ilyen sok időn át a világ fővárosának számított. Ez okozta, hogy rögtön a magáénak vallotta a letelepülő művészeket, akik olyan otthonosan érezték magukat, mintha itt születtek volna. Az antik Róma görög művészeket telepített, akik művészi alkotásaik sorát hozták itt létre. A középkori és renaissance Róma minden tájáról a legkiválóbb mestereket állította a maga szolgálatába: Giotti, Raffael, Michelangelo, Pollanajolo, Melozzo Forlì, Bramante, Peruzzi mindnyájan másutt születtek s művészetükkel Rómát dicsőítették. Róma sajátja, hogy mindig befogadott s amit befogadott, az az egész világba kisugározta.

Igy volt ez a zenében is. Mióta a pápák 1378-ban Avignonból Rómába visszatértek, az ő énekkaruk állott a zenei fejlődés központjában, de ez az énekkar nagyobbrészt idegenekből állott. Azok az énekesek, akiket IX. Gergely pápa magával hozott, jobbra franciák és németalföldiek voltak. Ezek az énekesek egyúttal kiváló zeneszerzők is. Vonzóerejét Róma itt is megtartotta. A legjelentékenyebb zenei tehetségek törekedtek, hogy Rómában dolgozhassanak, bár Róma talaja maga terméketlen maradt. Róma hallatlan nevelőhatással bír. A klasszikus művészet földje, hol minden megéri s akadémikus merevség nélkül válik tárgyilagossá. Az Avignonból áttelepített pápai énekkar hírneve II. Sixtus pápa idején, 1480 körül kezdődött. Ettől kezdve Sixtini énekkarnak nevezték, arról a kápolnáról, amelyet e pápa a Vatikánban szűkséggépen emelt a Péter templom átépítésének idejére. A szerény épületet a festőművészet legnagyobb remeke díszíti, Michelangelo freskói. E kápolnában fejlődött ki az egyházi zene legfontosabb formája. Az énekesek, számszerint huszonegyen, előbb csak papok lehettek, majd III. Pál pápa idején már világiak is voltak időnkint. Ennek az énekkarnak tagja az a csodálatos muzsikus, aki a hagyomány szerint mint utcai koldusfiú kezdte pályáját s a zene fejedelmeként temették el a Szt. Péter templomban: *Palestrina*. Az ő művészetének köszönhető,

hogy a katolikus egyház a zenét nem tiltotta ki a templomból, mert a körmönfont hollandi kontrapunktisták szövevényes módszerétől Palestrina örökszép harmonikus stílusa szabadította meg az egyházi zenét. A németalföldi mesterek művei teli voltak keresett, különleges hangkombinációkkal s zenei élvezet helyett inkább a szellemi érdeklődést keltették fel. Az egyházi zene, amelyben a hollandi mesterek triviális dallamokat is felhasználtak, teljesen az elvilágiasodás útjára tért. E művészet odáig fajult, hogy sokszólamuságának zürzavara már-már az istentisztelet komolyságát veszélyeztette. A mise szövegével, a szent szavakkal önkényesen bántak el, bonyolult szólamvezetésük, rejtélyes és furfangos stílusuk túlzásai érthetatlenné tették a szöveget, amit azzal is tetézték, hogy némelykor mindegyik szólam más szöveget énekelt. Rotterdami Erasmus és Nettesheimi Agrippa humanisták említik, hogy mesterkelt és színházias zenét vittek a templomba. Akkor vakmerőség lett úrrá a templomi zenében, hogy még az Urfelmutatás alatt is szemérmetlen dallamok szólnak meg. A tridenti zsinat 1562 november 11-én megtartott huszonnegyedik ülésében tárgyalta azokat a visszásságokat, amelyeket az egyházi zene ellen elkövettek. Több komoly zsinat-tag szólalt fel amellett, hogy az egyház zárja ki a figurális zenét s térjen vissza a Gregoriánus korálok használatára a szertartásoknál. A túlzókkal szemben győztek azok a zenekedvelő főpapok, akiknek sikerült kiharcolniuk, hogy a zsinat az egyházi zene megreformálását határozta el. A IV. Pius pápa által 1564-ben a Motu proprio értelmében kinevezett nyolctagú biboroskongregáció Borromeai Károly és Vitellozzo Vitellozzi biborosok vezetésével, valamint a pápai énekkar nyolc tagjának bevonásával több ízben tanácskozott s megállapította az egyházi zene követendő főelveit, amelyek szerint egyszerre csak egy szöveget szabad énekelni, világi dallamokat, népdalokat egyházi szerzeményekben felhasználni tilos, az énekelt szövegek mindig érthetők legyenek s motettákat csak az egyház által jóváhagyott szövegekre szabad komponálni. Zsinórmértékül Palestrina Improperiáit (Jézus szemrehányásait) állították, amelyeket az egyház már elfogadott és használt. Ugyanakkor fel-szólították Palestrinát, hogy szerezzon egy mintamisért. Ha ez sikerül, minden a régi ben marad, ha nem, úgy a tridenti zsinat szellemében fognak rendelkezni, vagyis száműzi a figurális zenét s visszaállítja a gregorián éneket. Kissé merész gondolat — írja Baini nagy Palestrina életrajzában, — egyetlen misére bízni az egyházi zene sorsát, annál is inkább, mert a terv kivitelével megbízott Borromeai Károly a legteljesebb figyelmet kötötte lelkére Palestrinának, hogy a pápa vagy a biborosok kongregációja támogatását az egyházi zenétől meg ne vonja.

Palestrina három misét írt abban a hitben, hogy egyik közülük megnyeri a biborosok tetszését. Midőn munkájával elkészült, értesítette Borromeai Károlyt, 1565 ápr. 28-án Vitellozzo házában megjelent a nyolc biboros és valamennyi pápai énekes. Palestrina szétosztotta a szólamokat és a miséket előadták, amelyek közül a harmadik keltette fel leginkább a kardinálisok érdeklődését. Ez a mise volt a zenét a templomból kitiltani szándékozott II. Marcel pápa emlékének ajánlott hatszólamú mise, amelyet 1565 óta máig a pápai énekkar minden nagypénteken előad. E művével, amely egyszerűségével, dallamainak erőteljességével és kifejezőképességével, harmóniai változatosságával tökéletes és felül-multhatatlan alkotás, Palestrinának sikerült az egyház vezetőfőérteit meggyőzni, hogy a szavak értelmét nem kell okvetlenül a sokszólamúságnak elnyomni. Palestrina és a vele rokonlelkű zeneszerzők, Animuccia: az oratórium atyja, Lodovico: Palestrina leghatásosabb követője, Luca Marenzio: a madrigál legzseniálisabb mestere, a két Nanini, valamint Anerio és Allegri, akinek híres Misererejét a sixtini kápolnában ma is

éneklik húsvétkor s amelyet másutt tilos volt előadni, legnagyobb virágzását indították el az úgynevezett római iskolának, amelyre jellemző az egyházi és világi „a cappella” irányzat. Az énekhang csaknem kizárólagos uralma folytán pompás színek helyett a szép vonalakhoz vonzódtak. A Palestrina iskola tagjainak rendkívül finom érzékük volt az énekhang iránt. Fejlett technikájuk következtében, amely hosszú időn át folytatott kitartó munka eredménye volt (a zeneszerzési növendékek akkor éveken át egyszólamú dallamokat komponáltak), olyan finomságokat és annyi színt vittek bele az énekkarba, mint a mai komponista a zenekarba. Technikailag lehetetlent nem ismertek.

A római iskola feje, *Giovanni Pierluigi Sante*, akit szülővárosáról *Palestrinának* nevezett el a zenetörténet, 1526-ban született. Művészi kiképzését Rómában egy németalföldi mestertől nyerte, akinek befolyása első, főleg III. Gyula pápának ajánlott miséiben, tisztán felismerhető. Előbb otthon templomi karmester, 1551-ben a római Péter templom kantanítója, majd karmestere volt, hová III. Gyula pápa meghívta, aki mint szülővárosának püspöke ismerte és különleges tehetőségét méltányolta. 1555-ben a sixtini kápolna énekese lett, amely állásától az ellene szőtt intrikák következtében a szigorú IV. Pál pápa szerény nyugdíjjal elbocsátotta. Ekkor különböző templomokban, a Lateránban, Santa Maria Maggioreban, alárendelt karmesteri állást vállalt, amely alatt azt a keserű tapasztalatot szerezte, hogy a gond és alkotás nem férnek meg egymással, míg véglegesen elfoglalhatta karnagyi állását a Péter templomban. Az egyházi zene megmentése körül szerzett érdemeiért „pápai zeneszerző” címet kapta. Később tanított Nanini zeneiskolájában és vezette a szentté avatott Neri Fülöp oratóriumában (imatermében) a zenét. XIII. Gergely pápa megbízta a régi egyházi énekek revíziójával, de ezt már nem végezte be. Kartársai általános megbecsülésében és tisztelteiben halt meg 1594-ben. Palestrina rendkívül termékeny alkotó volt. Műveinek összkiadása 33 kötet, misék, motetták, lamentációk, himnuszok, offertóriumok, magnificatok, litániák és madrigálok. Palestrina iskolája száz éven át virágzott. Az opera fejlődése háttérbe szorította, ő maga azonban mint a katolikus egyház legnagyobb zeneköltője, vezetőszerepét máig is megtartotta. A későbbi századok mesterei is hívek maradtak a régi irányhoz. Palestrina iskolájának nemes hagyományait a mai Róma is megőrizte egyházi zenéjében.

Palestrina zenéje olyan tulajdonságokkal rendelkezik, amelyek miatt csaknem kizárólag a helyszínen tehető tanulmány tárgyává. Ez a zene nem alkalmas a hangversenyterem számára, csak az egyház használatára alkalmas, kizárólagosan az istentiszteleté, az egyházi ünnepek sorozatáé, de nem mint csillogó dísz, hanem az istentisztelettel szervesen összefüggő számottevő tényező. Ez a zene Rómában született és Rómáé. Igazi helye a sixtini kápolnában van, ahol Michelangelo szibillái és prófétái pillantanak le s az utolsó ítéletet tartó Istenhez könyörög az örök üdvösségért a legtisztább harmoniakban. E zene teljesen személytelené válik s beolvad az istentisztelet nagy közösségébe. Palestrina zenéje még egyszer és utoljára a középkor szellemét csillogtatta meg. A zene szárnyai minden más művészetnél, a képzőművészeteknél és költészetnél is, lassabban járnak. A kultúrfejlődés nagy eszméi legutoljára mindig a zenében találnak kifejezésre. E jelenség nem szellemi elmaradottságon alapszik. Oka a zene sajátosságának lényegében rejlik. A zene a gondolatok és érzelmek leghensúlyosabb és legtitkosabb megnyilvánulásáról való híradás. Ezek a gondolatok sokak számára közölhetetlenek, mert nyelvükön nem mindenki tud beszélni. Schopenhauer szerint a zene maga az eszme, az idea, nem pedig, mint minden más

művészet, annak képmása. Ezért a zeneművészetben közlésre csak akkor kerülhet sor, mikor az eszme már megvalósult, amikor a lélek már megtelt vele. Ezért kell a zenében azt az egyedülálló jelenséget felismernünk, hogy minden nagy zenei alkotó lelkileg tulajdonképpen egészen újat nyújt. A zenében sohasem kísérhetjük figyelemmel valamely eszme felbukkanását, fejlődését, virágzását, amint ez más művészeti ágaknál előfordul. Ha a zenében Bach, Händel, Mozart, Beethoven előfutárjairól beszélünk, a zeneiséget már is félreértettük. A zenében előkészíteni csak a technikát lehet, a jelentkező új intellektus már a jövő feladatát ismeri fel. A zenei elődök csak az anyagot hordhatják össze, amit az utód belőle felépít, az teljesen új, alkotásainak lelki tartalmát soha senki előre nem sejtette. A középkori élet kifejezése ebben az időben Palestrina műveiben jelentkezik. A középkori lélek művészi kifejezését úgy a költészetben, mint a képzőművészetben sokkal előbb megtalálta, mint a zenében s régen kiélte magát, amikor a zene megkezdte a lelki élet ábrázolását. Igaz, hogy Palestrina a középkor vallásos érzésének zenei kifejezését a kitűnően megalapozott technikai eszközök felhasználásával olyan mélységekben merítette ki, ahol az időbeli határok már szinte leomlottak.

A fejlett technika a többszólamúság volt. Az egyes ember érzelmeinek kifejezéséhez elegendő volt az egyszólamú ének. A lelki élet megszólaltatásához a többszólamúság kellett. Ezt a szükségzerűséget a zene felismerte. Technikai kifejezéséhez azonban nem állottak rendelkezésre olyan előzmények, mint a többi művészetnél az antik emlékek. Miután a maga nemében újat kellett alkotnia, fejlődése lassan haladt s gyakran esett abba a tévedésbe, hogy a keservesen megszerzett technika már művészet. Ezért részesítették a Palestrina irányát megelőző németalföldi mesterek olyan előnyben a technikát, amely végül is megrontotta a művészetet. Kellott már jönnie valakinek, aki bebizonyítja, hogy a technika nem vége, hanem eszköz. E korban a zene elsősorban az Egyház művészete volt. Palestrina iskolája az Egyházból fejlődött ki, amely a XIV. század végétől a XVI. század elejéig tartó szomorú harcok után diadalmaskodott. Palestrina művészete a megújult Egyház virága volt s az Egyház igazi alapelveinek, a közösségnek megfelelő zenét írt. Palestrina egyénisége teljesen eloszlik e zenében. A közösség eszméje kizár minden szubjektívítást. Sőt az a közösség, amely számára Palestrina alkotott, nem e földről való. Ez a zene nem sokoldalú, nem szenvedélyes, mert földöntúli. Mély, nyugodt, magábaszállt. Ebben a művészetben van valami az időkefelett állóságából, az örökkévalóságából, éppen azért, mert az egyénről semmit sem mond. Szimbólikus jelentősége van annak, hogy az énekesek karzata a római Péter templomban az imádkozó tömeg felett áll. Lennt ezek térdelnek. Szíve legtitkosabb rejtekéből tesz mindenki vallomást Istennek. Az imádságok ezrei szállnak az ég felé, egymásba fonódva, egyesülve, az ezernyi könyörgésből lesz a közösség imája, az Egyház. Az egyén elvész, az egész világ szól alkotójához. Ennek a világnak beszéde Palestrina éneke.

A római iskola tagjainak sajátosságait a következőkben foglalhatjuk össze: Műveiket kizárólag énekhangra írják; kerülik az ellenpontos stílus túlzásait, problémák helyett érzéseket fejeznek ki s a hármas-hangzatok egyszerű nyelven egyre folyamatosabban beszélnek; a meszterkedések helyett a szólamok nagyobb számát alkalmazzák, ami nem érinti a világosságot. Muzsikájuk különösségét az akkordok különleges összefűzése adja meg. Jellemzi a fokozatos le- és föllépő basszus, tehát a közös hang hiánya. Ez eltávolítja egymástól az akkordokat s nagy távolsági érzést kelt. Palestrina egyéni stílusa is mindenben általános érvényű és természetes. Erősen elődei művészetében gyökerezik. Kora

másik nagy művésze, a hollandi Lassus, aki három nemzet zenei kultúráját szívta magába, nemcsak legtökéletesebb hajtása egy lezáruló művészi korszaknak, hanem egyúttal átmenetet képez az új, monodikus korhoz. Vele szemben Palestrina egy előtte már olasz nemzeti stílussá alakult holland-spanyol-olasz művészet búvőkörében mozog, amelynek ő az utolsó, de tökéletességig kiértelt láncszeme. Jeppesen, a híres dán Palestrina-kutató szerint Palestrina stílusát a történelmi fejlődés szempontjából vizsgálva úgy kell tekintenünk, mint a dimenziók közötti tökéletes egyensúly-állapotot. Zsenialitását mutatja a régi egyházi hangsorok kezelése, de használatukból kitűnik, hogy lelkében már benne élt az új zenei logika, a dur és moll hangnem különbségének tudata.

Zenetechnikailag Palestrina sem volt feltaláló. A németalföldi művészek polifón hangján szólt meg ő is, bár hangszerekre nem írt. Ha ennek ellenére kortársai Palestrinában új stílus képviselőjét látták, ez azért történt, mert megéreztek azt az új tartalmat, amelyet megszokott módon közreadott. Ez a tartalom azonban nem szubjektív vallomása volt egy nagy művésznek, aki felszabadulás után vágyott, hanem olyan világnézet kifejezése, amely néhány évszázaddal előbb elérte legerősebb fejlődését. Az előbb említett zenei késés legfinomabb példája, amelyről a zenetörténet tudósít, Palestrina művésze. A középkori szellem legnagyobb zenei kifejezését abban az időben találta meg, midőn a renaissance új szellemét kezdi kisugározni. A renaissance szelleme jelentékenyen hozzájárult, hogy a középkor lelki élete még egyszer a legművészebb kifejezéshez jusson. Ezt a jelenséget ellenhatás váltotta ki: Palestrina az ellenreformáció jelensége. Belső kényszer volt, hogy a tridentini zsinat életének legfontosabb feladata elé éppen őt állította, aki bár kora kultúrmozgalmainak hullámaiban állott, mégsem előre, hanem visszapillantott. Palestrina nem reformátor volt, hanem restaurátor, nem újat alkotott, hanem betetőzött.

Azok a halott kótafajak, amelyeket a sixtini könyvtár kincsei között a tabulaturás és számozott kótás műveket tartalmazó kódexekben tanulmányozhatunk, Róma templomaiban kelnek életre. Évszázadok megfinomodott tradícióin nevelt énekarok adják elő Palestrina és társai műveit. Olyan eszményi előadásban hallhatjuk itt őket, főleg a sixtini kápolnában, amilyenről addig sejtelmünk sem volt. Róma egyházzenei előadásaival a világ egyetlen városa sem veheti föl a versenyt. Minden nagy ünnepen, különösen karácsonykor és húsvétkor, sok alkalom adódik a nagy bazilikákban klasszikus zene hallgatására. A Sixtina, a Sessoriana, a Liberiana híres kórusai nagyszerű hanganyaggal rendelkeznek. Csak férfi- és gyermekkarból állnak a legmélyebb basszustól a legtisztább szopránig. Ezeknek az énekaroknak technikája annyira kifinomult, hogy előadásuk szinte túlvilágivá válik. Ha a nagyheti szertartások során meghallgatjuk Palestrina műveiből az Improperiákat, a valódi kereszt imádásakor előadott Marcel pápa miséjét a Sixtinában, a színte a sírbólból felhangzó Lamentációkat a Gesu templomban, a búbanatos antifonákat, a Stabat Matert a kis San Silvestro in Capite templomban, a belenevelt, hozzáértő, öntudatos énekesek művészete teszi érthetővé egyik pápának azt a nyilatkozatát, hogy ez a zene az üdvözült lelkek és mennyei angyalok együttes éneke.

Palestrina alkotásai az egyházi zene stíluseszményét legtökéletesebben érvényre juttatták. Művészete azt a szellemi egységet mutatja be, amely csak a hagyomány és jelen, tudás és tehetség tökéletes összeolvadásának koncentrációjában volt lehetséges. Az idő- és világleletlenség megdicsőülten emelkedik e zenei megnyilatkozásban a földi élet hajszája fölé s az örökkévalóságba mered. Egymáshoz vezeti és összekapcsolja mindazokat, akik a hitet keresik és a magukénak vallják.

HORUSITZKY ZOLTAN:

A KLASSZIKUS ZENE

A barokk zene a XVIII. század közepétájt, mint túlérett gyümölcs, gerezdeire bomlik. Az a lelki és szellemi háttér, mely naggyá tette, s melytől az addig nyugodtnak mondható felületét viharzó tengerre változtatta, s mely megszokszorozta a hangok számát s a zene dinamikáját kiteljesítette — már csak látszólagos. A tudás századának légköre megfosztotta a barokk zenét attól, mi lényege: a végtelen világűr feltárulása okozta mámortól. Az ész úgy vélte, minden fölé emelkedhetik. A racionalizmus az ész mindenhatóságával hitte megoldhatni a világ problémáit. Így a zene elveszti igazi kapcsolatát a lélek misztériumával és sokszor a rideg számítás lejtőjére kerül. A barokk formák lélektelenné válnak, az egyes kifejezési elemek öncélúvá lesznek. A barokk zene tehát egyrészt elsekélyesedik, üres virtuozitássá, formalizmussá fakul, másrészt pedig már a század elején a rokokó zene ordre-jaiban (szvitjeiben) az agrementóktól (díszítésektől) csillogó derűjében keresi a zeneművészet mivoltát. Ezekben a könnyen áttekinthető programdarabokban, homofónabb, egyszerűbb, szimmetrikus szerkezetű, rövidebb formákban a zene a barokk szellemmel legellentétesebb síkra tolódott. A mindvégig objektív gáláns zenében mégcsak nyomát sem találhatjuk a barokk extázisnak.

De vannak másízü gerezdek is. A racionális objektivizmus önmagában hordja ellentétét: a szubjektivizmust. Az ész csak diktátor, mi ellen felázad az örök riválisa: az *öszön*. A racionalizmus szélsőségében a nagy francia forradalom viharelőtti elektromos feszültsége szunnyad. A nagy forradalom bár detronizálta a lélek, a misztériumok Istenét s helyébe az Ész istennőjét állította, mégis az ösztönt juttatta a legmagasabb piederstálra. Az a művészet, mely az emberben, annak lelkében, sőt külön-külön minden egyes ember lelkében látja a végtelent, a csodát, s hisz a lélek csillogatatlanságában: a *romantikus művészet*. Ez az új irány, melynek leghívebb kifejezőjét az irodalomban általában Rousseauban látják, s mely a zenében a XIX. század romantikus művészetéhez, a »zene nagy századához« vezetett, szintén kikézdte a barokk- és rokokóművészet gyökereit. Ebből a támadásból olyan zene keletkezett, mely természetesebb, ösztönösebb, egyszerűbb, ösztintebb s mely végső kifejlődésében a nagy klasszicizmust alkotja.

A zene új stílusa 1740 körül kezd teljes intenzitással kibontakozni. Irányelv: az érzelem. Ezért az Empfindsamkeit stílusának nevezték. A monumentális erejű barokk-zene, az egy témákon felépülő tételtömbök után olyan zenét kívántak, mely jobban megfelel a változott életformáknak, jobban kifejezi a differenciálódott lelkek hangulati finomságát, érzelemkontrasztjait. Olyat, mely a természetes életnek hübb vetülete. Ugyanaz a lelki forradalom törte meg a barokk egységét s tette helyébe az »Empfindsamkeit« hajlékony és érzélemgazdag muzsikáját, mely a német filozófiában kissé később Wolff racionális doktrínái helyébe az érzelmek filozófiáját állította. Az »Empfindsamkeit« mindenek előtt megszüntette a barokk kontrapunkt szólamai egyenrangúságát és vezetőtényezővé a dallamot tette. A harmonizálást másodrangúvá degradálta. A már említett tematikus egységet megtörte és helyette az egymással kontrasztáló témákat és azok kidolgozását, a »Durchführung«-ot tette formaalkotó principiummá. A témák elvesztik a barokk korra jellemző monumentalitásukat, egyszerűbbek, kecsesebb, érzésetiek, sokoldalúak lesznek. Ezeknek a homofónalapozású témakomplexumoknak egymásmellé állítása és ismételtetése által kapjuk az egész formai egységét, mely így a sokféle érzelmek magasabb egységbe foglalásárai jól visszatükrözi a kor kisarjadt életigénylését.

Az »Empfindsamkeit« kialakulását bár az olaszok is nagyban előmozdították, Tartini, Somis, Sammartini, Caldara és legfőképpen Pergolesi »espressivo« muzsikája által, döntő jelentőségre azonban a németek emeltek. Három nemzet város nevéhez fűződik az úttörő munka. Ezek Berlin, Mannheim és Bécs. Berlinben *Phülöp Emanuel Bach*, Mannheimben *Johann Stamitz* és Bécsben *Matthias Georg Moen* az újítók csoportjainak legkiválóbb egyéniségei. A három iskola közül pedig a mannheimieknek jutott a legnagyobb szerep annak a stílusnak kialakításában, mellyel előkészítették a zeneművészet talaját a nagy klasszicizmus három főülmúlhatatlan lángszénének: *Haydn*, *Mozart* és *Beethoven* magvetése számára.

A mannheimiek stílusát vizsgálva, az előbb írottakon kívül még a következőket állapíthatjuk meg:

Tisztára a hangszeres zenét művelik. A szívtől kívül valamennyi műformát megtaláljuk a mannheimiek termésében. Mindezekből kiválik a trió és a szimfónia. Az utóbbiban már alapvonásokban kirajzolódik előttünk nagy klasszikusok szimfóniája. Újtásaik a szimfonia terén korszakalkotó jelentőségű. A kéttémájúság, a főtémával kontrasztáló melléktéma rendszerezése az ő vívmányuk. Ugyancsak ők iktatták a menüettet a szimfónia 2. és 3. tétele közé. Igen jelentős újítás az is, hogy a zenei gondolatok karaktere sokszor motívumként változik. Így az erőteljeset a gyöngéd, a kedélyeset a borongó, a férfias felkiáltást a fájdalmas sóhaj követi nyomon. Ezért a hangulati és karakterbeli sokféleségért igen hevesen támadták az újítókat a kor esztétikusai. Az egy tételre vagy legalább egy témára végigtartó hangulati azonossághoz szokott fülek számára ez zavaros, tisztátalan zene volt. Pedig éppen emiatt tükrözte ez a »modern« zene oly élethűen a kor emberének rendkívül mozgalmas és differenciált érzelmvilágát. És éppen emiatt vált kitűnően formálható anyaggá, amelyből a nagy klasszikusok meg tudták mintázni az örök emberi etikum legeszményibb szimbólumát. Dinamikailag is gyökeres változáson ment át a zene a mannheimiek művészetében. A barokk-zene leginkább csak az egyes részek dinamikai szembeállítását ismerte. Itt már egyes hangok kerülnek szembe egymással. Heves sforzatok pattannak ki a lágy hangok szelíd közösségéből. Továbbá ha a zenekari crescendót nem is Mannheim találta ki, művészi nivóra mindenesetre ott emelkedett. Az új stílus egyik legsajátosabb megnyilvánulása az átmenet szélső dinamikai határok között. A crescendók és diminuendók mint legkifejezőbb effektusok kerülnek alkalmazásba. Ez a sokféle és sokszor teljesen individuális benyomást keltő dinamikai gazdagság elindította a szubjektív előadóművészetnek. A mannheimi zenekar játékanak főkéletességét és rendkívüli szépségét egész Európá elismerte. A híres XVIII. századbeli esztétikus Schubert szerint a mannheimi zenekart a világ egyik zenekara sem múlta fölül. »Fortéja mennydörgés, crescendója vízesés zúgása, diminuendója a kristályos patak távoli csörgedezése és pianója halk tavaszi fuvallat« — írja elragadtatással. A mannheimiek zenekarművészetének ez a szemlélete jól megvilágítja azt a legbensőbb és legszorosabb kapcsolatot, mely a bécsi klasszikusok titánjának, Beethovennek művészet és a nagy természet között áll fenn legteljesebb mértékben. Végül még megemlítiük a mannheimiek stíluslemei között a rövid motívumok felfelé emelkedő szekvenciaszerű ismételtetését crescendóban. A nagy klasszikusoknál erre található rengeteg példa közül csak egyre utalunk: a III. számú Leonora nyitány főtémájára. Ugyancsak Mannheim kohójából került ki az a dinamikus feszültségű, taktusokon keresztül tartó tremoló, mely az egész mű tetőpontját képező főtéma visszatérése előtt szokott szerepelni, mint folyónál a duzzasztó zsilip, melynek felhúzása után elemi erővel szédül alá a hatalmas víztömeg. A mannheimiek hangszerezési újításairól is kell még szólanunk. Mindenekelőtt a fafúvók felszabadítását és nagyobbarányú alkalmazását kell említenünk. A felszabadí-

tás azt jelenti, hogy míg addig a fafúvók csak mint más szólamot erősítő obligált hangszerek szerepeltek, most elválva a vonósoktól, önállóan és — mondhatjuk — anyagszerűen lépnek előtérbe. A fafúvók és a kürtök ezen individuális, szolisztikus élete is a nagy klasszikusoknál éri el delelő-jét: Mozart ézerszínű hangszerelésében. Ezek után azt már talán fölösleges is megemlítenünk, hogy a barokk basso continuo végleg irattárba került, mert ez az áttört, motívikus és kiélezett zene elképzelhetetlen, ha közben egy akkordikus hangszer állandóan semlegesíti a hangszerelési és hangzási finomságokat.

Igy jutottunk el a zeneművészet legesodálatosabb korszakához, a nagy klasszicizmushoz. Az előbb vázolt »Empfindsamkeit« stílusával tulajdonképpen a nagy klasszicizmust ismertettük. Ámde amit az elődök teremtetek csak forma. Sőt még annak is csak a váza. Klasszikussá a stíluselemek megmaradásával az a tartalom tette, mellyel ezeket a formákat azok kellő kiteljesítése után a három bécsi géniusz megtöltötte. Haydnnál, Mozartnál, Beethovennél már nem őklik fülünkbe a részlet, hanem az egész ragad magával szédületes magasságokba. Itt a tartalom s a forma olyan organikus egészzé forrt össze, hogy a mű bármilyen megbontása annak teljes megsemmisülését vonná maga után.

A bécsi géniuszok művészetében a kifejezés és a forma a legesodálatosabb erőegyensúlyban vannak. A témák már megtelnek a legmélyebb emberi érzésekkel s dinamikussá, feszítőerejűvé válnak. Itt ugyanazok a problémák forrnak a lelkekben, melyek a nagy forradalmat lángrollobbanították: a szabadság, az igazság, a sors nagy kérdései. Az ember érzi a nagy természethez tartozását, s erejét a kérdések megoldásához a természet-től nyeri. Talán még soha nem találkozott ennyire a metafizikai és fizikai világ a természet misztériumának nagy megérzésében, mint ebben a korban és ebben a művészetben. Ez a lelki tartalom, ezeknek az általános és legmélyebb emberi problémáknak problémáváérése és az embernek a metafizikai világgal a természetben keresztüli találkozása teszi tartalmilag a nagy klasszikusok művészetét olyan egyedülállóan értékessé és súlyossá. Igaz, hogy a romantikusoknál is találunk hasonló értékű gondolatokat, de ott a gondolat uralkodik, ott csak a gondolatban van a tartalom, a kifejezés, vagy legalábbis e kifejezés hangsúlya a gondolatra helyeződik. Itt, amellet, hogy romantikus varázsu és melegségű témákkal is találkozunk — gondoljunk Mozart és Beethoven melléktémáira — az emberi lélek megérzései elsősorban a forma, az egész mű expanzív ereje által fejeződik ki. És ennek a formának olyan teremtőereje van, hogy amint platinafoglatat a gyémántot, kidomborítja, megsokszorozítja a gondolatok szépségét, kifejezőképességét. Mert ugyanaz a fajsúlyú zenei gondolat, míg a romantikában panaszos elmúlás, itt döbbenetes tragédia. Vagy ami ott erőtlen szenvedély, itt elszánt, titáni küzdelem. Ez óriási különbség! A klasszikus formában, a drámai folyamatban a téma oly kifejezőerőt kap, hogy hallása el nem múlható élményt jelent, míg bármilyen szép zenei gondolat ilyen tüzes belsejű klasszikus forma nélkül legfeljebb csak gyönyört okoz. Hihetetlen jelentőséget nyer olykor egyetlen hang is a klasszikus formában. De csak ott azon az egy helyen. Másutt közhely volna. Ne gondoljuk azonban, hogy csak a forma hat a klasszikus zenében a gondolatra. Mint már írtuk, a zenei gondolatok önmagukban is rendkívül elmélyülnek. Ez pedig magasabbrendű formát, keményebb pántokat, edzettebb acélú vázat követel magának. A klasszikus zene azért utólríhetetlen tökéletes tehát, mert a legmélyebb lelki tartalommal, a természet nagy titkainak megsejtéseit hordozó zenei gondolatokkal épül fel a legnagyobb terhelést kibíró forma: szónata, szimfónia. És azért, mert a gondolat és a forma olyan organikus egészet képez, mint az élő szervezet, melynél a legnagyobb sejt hozzájárul az egész test kellő dispoziációjához.

Ha pusztán zenei nézőpontból vizsgáljuk a nagy klasszicizmust, azt kell mondanunk, hogy benne nemcsak az borult virágba, ami a mannheimi és a többi újítóknál mégcsak bimbózó volt, hanem az előző korszak stílusösszefoglalása is. Felszívja magába a rokokó stíluselemeit is, innen származik Haydn és Mozart sok gáláns hangulatú zenéje és a sok sablon, formula, kadencia. Sőt még az úgynevezett Alberti-féle basszus is helyet talál benne. Ez az 1740-ben, 23-éves korában elhunyt olasz zeneszerző modorát jelenti, ami abban áll, hogy a jobb kéz dallamát — zongoraművekről szólva — a bal tört hármashangzatokkal kíséri. Végül az elsőkélyesedett kontrapunktika és harmonizálás ismét elmélyül, ha nem is olyan mértékben, amint azt pl. a nagy Bachnál látjuk és ha ez nem is megy a homofónia rovására. Tehát a barokk művészetet is bizonyos fokig magába olvasztja. Ha arra gondolunk pedig, hogy mindaz a műforma, mely a nagy klasszikusok művészetében oly hatalmas és tökéletes életre lángett, már a kora barokkban fogant meg, ekkor úgy kell tekintenünk a bécsi klasszicizmust, mint a barokk stílus utolsó kivirágzását. Mégpedig azért, mely átment a racionalizmus szűrőjén és melynek hatalmas erőt már a romantikus lelkelet ad. Végül a barokk, a hangszeres zene önálló életének elindulása. A nagy klasszicizmus meg ugyanannak legkompatásabb virágkora. Ennél a hangszerek már beszélnek, mégpedig olyan megfogalmazhatatlan gondolatokat mondanak, melyeket csak ők tudnak kifejezni.

Az elmondottakhoz még hozzávéve azt, hogy a nagy klasszicizmus vérkeringésében a német népzene nedvei is keringenek, be tudjuk látni azt az óriási hatókört, amire ez a művészet kiterjed. És megtudjuk érteni, hogy miért ez termelte ki a Kilencedik szimfóniát a testvéri szeretetben megélt világot örök szimbólumát.

Magyar témák a külföldi zenében

Minden előzetes hírverés nélkül, a komoly tudományt megillető csendben jelent meg *Prahács Margit* nagyjelentőségű könyve: „Magyar témák a külföldi zenében.” Elég itt ott betekintnünk, máris érezzük, hogy rendkívüli munka van a kezünkben. Tíz esztendei gyűjtés anyaga foglaltatik ebben a maga nemében páratlan bibliográfiában.

A mű azokat a külföldi szerzeményeket ismerteti, amelyeknek alkotói tőlünk magyaroktól vették alkotásukhoz az ízt, zamatot, — akiket a mi zenénk jellemző sajátosságai termékenyítették meg.

Más vonalon *Apponyi Sándor* gróf gyűjtötte össze a külföldön megjelent magyar vonatkozású irodalmi műveket, s ide sorolhatjuk még *Ballagi Aladár* bibliográfiáját: „Buda és Pest a világirodalomban”.

A magyar zene külföldi hivatását illetően tehát tényleg *Prahács Margit* tette meg az első „kapavágást” — amint *Kodály Zoltán* megállapítja. Tizenöt nemzet magyar- és cigánytémájú műveinek felsorolása ez a könyv. *Kodály Zoltán* szerint részben válasz arra a kérdésre: mit jelentünk a világnak? Ugyancsak ő mondja, hogy sokak számára regénynél érdekesebb.

Jólesik kézbevenni ezt a könyvet és elgondolkozni azon, hogy mit jelentünk vagy mit jelentettünk a világnak. Ezért több is ez a munka, „érdekesebb” mint egy regény. A magyarság igazi értékeinek megértéséhez vezet.

A könyvet a Pázmány Péter Tudományegyetem adta ki a Baráti Szövetség támogatásával.

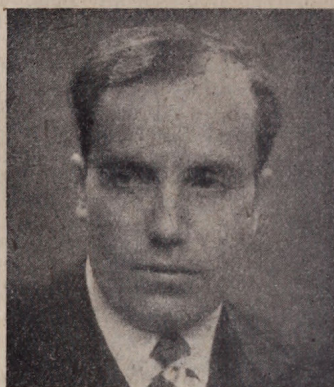
R. Zipernovszky Mária.

ÉLŐ

MAGYAR

ZENESZERZŐK

KENESSEY JENŐ

„Az arany meg az asszony” zeneköltője. A modern magyar zene lelkes és hivatott tolmácsolója. Operaházunk karnagya.

Budapesten született, 1906-ban. Középiskolái után a tudományegyetem jogi karán abszolvál. Zenei tanulmányait a Nemzeti Zenedében és a Zeneművészeti Főiskolán végzi. A Nemzeti Zenedében zeneszerzés és orgonázás a tanszaka. A Zeneművészeti Főiskolán zeneszerzői oklevelet nyer.

Tanulmányai befejezésével állami ösztöndíjjal külföldre utazik. Németországban München és Bayreuth, Olaszországban Milánó és Róma tanulmányai színhelye. Már akkor a színpad világa vonzotta legerősebben. A milánói Scalában és a bayreuthi Wagner-operaházban szerzett tapasztalatok és élmények döntő befolyással voltak élete további folyására. Legfőbb célja színpadi karmesterség és színpadi zene alkotása. Salzburgban elvégzi a Schalk Ferenc vezetése alatt álló karnagyképzőt. 23-éves korában az Operaház korrepétora, három év múlva pedig karmesteré lesz.

Operaházi munkássága mellett gyakran szerepel hangversenydirigensi minőségben is. Ezen a területen már kezdettől fogva a modern muzsikát propagálja s főleg a fiatal magyar zeneszerzők műveit mutatja be mind a hazai, mind a külföldi hangversenyein. A Népművelési Bizottság „Magyar szerzők bemutatóhangversenyei”-nek vezényletével nagy szolgálatot tett a magyar zeneköltészetnek, mert akkor vállalta ezt az áldozatos munkát, amikor még a fiatal magyar zeneszerzők úgyszólván szóhoz sem jutottak s amikor még a közönség sem akart hallani magyar bemutató hangversenyekről.

Zeneszerzői munkásságát dalok, zongoradarabok, egy orgonatóccata és egy zongoránégyes írásával kezdte (1928–29). Ezután zenekari művek születnek: Táncimpressziók (1933, előadták a Müncheneri Filharmonikusok is), Falusi képek c. szvit nagyzenekarra (1934), Két tánc (1934). Első színpadi műve a Csizmás Jankó c. táncjáték, melyet 1937-ben mutatott be az Operaház. Egy év múlva új balettet ír „Enyém a völgegy” címmel. Ugyanebben az évben írja „Menyasszonytánc és verbunkos” c. zenekari művét, melyből a Menyasszonytáncot hegedűre is átírja. Egy fuvala-hárfa-szonáta és fuvalára, hárfára és brácsára írt trió-szonáta után alkotja Krudy Gyula színdarabjára a nagy sikerrel bemutatott „Az arany meg az asszony” c. egyfelvonásos dalművet. (A közeljövőben a Kolozsvári Nemzeti Színházban is színrekerül.) Az ehhez készült, de az

operáival kapcsolatosan előadásra nem került szimfonikus nyitány ősbemutatója Münchenben volt az ottani filharmonikusok előadásában. Megemlítjük még, hogy Kodály Galántai táncok c. zenekari művét átírta zongorára, mely az Universal Edition kiadásában jelent meg.

Első zenekari művei és a Csizmás Jankó táncjátéka még erősen folklorisztikus szellemű és a Kodály—Bartók-iskola impulzusa alatt állnak. (Kenessey népdalgyűjtést is végzett Zala megyében.) Ettől az iránytól azonban mindjobban eltávolodik. Legutóbbi műveiben, a Hárfa-trióban és különösen operájában — amelyek a magyar jelleget ugyan nem nélkülözik — latin zenei eszményeket tükrözve, a neoklasszikus architektúrához közeledik. Első operája megírásánál olyan magyar dalmű létrehozása volt a célja, amely kerülve minden patétikus, magyarkodó hangot, inkább az intim kamarajelleggel kidomborítására törekszik, színes zenekari nyelven, de elvetve minden öncélú instrumentálást. Az operai műfajban szörványos cselekményábrázolás helyett a lélekrajz szolgálatába igyekszik állítani a muzsikát.

Mindenekelőtt legfőbb törekvése olyan színpadi zenét írni, amely szigorú formakonzentráció mellett, magyar szellemű parlando és belcanto stílust képvisel.

A RÁDIÓ ZENÉI TERVEI

Április 10-én, húsvéthétfőn, délen az Operaház zenekara ad hangversenyt. Anda Géza zongorajátékát lemezzről halljuk. Veress Sándor és Végh Sándor zongora-hegedű szonátákat játszik. A műsorban Veracini és Veress Sándor művei vannak. Pécsi Sebestyén Bach-, Reger- és Franck Césár-műveket orgonál. Lemezzről Chopin-műveket hallunk.

11-én Tóth Dénes versenyművét halljuk cimbalomra és Nagykovácsy Ilona énekel dalokat.

12-én Böhm László folytatja előadássorozatát 'Muzsikáló zenei lexikon' címmel. A tervek szerint a Rádiózenekar Beethoven-estjét Dohnányi Ernő vezényli. Közreműködik Szerdahelyi László. A Filharmóniai Társaság kamaraegyüttese is ad hangversenyt. Lemezzről népszerű nyitányokat hallunk.

13-án a „Magyar zeneszerzők félórájá"-ban zenekari műveket tűzött műsorára a Rádió. A Hangversenydobogón Nadler Ilse zongorázik, Hochstrasser Hugó gordonkázik, Mally Győző énekel és Thoman Mária hegedül. A műsort Hegedüs Árpád állítja össze.

14-én Molnár Imre tart előadást „Magyar népmuzsika" címmel. A Budapesti Hangversenyzenekar is ad hangversenyt s lesz egy műsorszám a következő címmel: „Megszólam a szobor". Bevezetőt mond Isoz Kálmán. Közreműködik Szepeszy Stowasser Irén és Csongor István. Az Operaház előadásának közvetítése után Rachmaninow: Zongora- és gordonka-szonátáját Gémes Irén és Kerpely Jenő adja elő.

15-én Szabó Sándor Tartini-, Mozart- és Veress-műveket játszik hegedűn. A kamarazene híveinek lemezzről ad a Rádió műsort.

16-án mikrofon előkerül Mozart: Szimfonia concertante, zenekari kísérettel Jancsin Ferenc és Kocsis László adja elő. Vezényel Rajter Lajos. Operarészleteket kapunk lemezzről s a tervek szerint a Székesfővárosi Zenekar vígadó hangversenyét is közvetíti a Rádió. Liantos Konstantin spanyol szerzők dalait énekl. „Hangszerek-hangulatok" címen Vincze Ferenc állít össze műsort. Gregor Klára orgonál, Heinz Hugó oboán játszik, Molnár Anna hárfázik és Schmelowszky Wolff Pál mélyhegedűn játszik.

17-én ifjúsági énekkarok klasszikus mesterek karműveit mutatják be. „Liszt Ferenc Budán" címmel

Papp Viktor tart előadást. Közreműködik Károlyi Gyula. A tervek szerint Operaházi zenekar Debussy-hangversenyt ad.

18-án Barabás Sári ad hangversenyt. Berg Mária Loewe Károlyról tart előadást a zeneszerző halálának 75. évfordulóján.

19-én Böhm László folytatja lexikon-előadásait. A Rádió hangversenydobogóján Páka Jolán, Mihály Ferenc és Wehner Tibor működik közre. Lemezről Strauss Rikárd: Don Quihote című szimfónikus költeménye kerül leforgatásra.

20-án az Operaház előadását kapcsolja a Rádió és Szabó Miklós tart előadást Gluckról a „Muzsika lovagja” címmel. Közreműködik Tiszai Magda és Nagy Olivér kamarazenekara.

21-én Ádám Jenő tart előadást „Magyar ének — magyar lélek” címmel. Tervek szerint Mozart-est is lesz.

22-én Sárdy János dalestjét közvetíti a Rádió a Vigadóból. A Zeneakadémia nagyterméből pedig a Magyar Dalosegyesületek Országos Szövetségének hangversenyére látogat el a mikrofon.

23-án Osváth Júlia, Járay József és Fodor János ad hangversenyt. Lemezről zenekari műveket hallunk. Sor kerül az Operaház előadásának kapcsolására is és a Székesfővárosi Zenekar vígadói hangversenyére.

24-én a Filharmóniai hangverseny kapcsolása szerepel a tervek között. Lemezről kamarzenét hallunk.

25-én Strauss: Denevér című műve kerül előadásra a Magyar Művelődés Házából. Réthy Eszter, Barabás Sári, Sárdy János, Laurisin Lajos és Bilcsi Tivadar előadásában. A Hangversenydobogón Szalay Eszter, Reményi Sándor, Zsákai László és Pappné Kovács Edit működik közre.

26-án Opera és operett a film-szalagon címmel a Rádiózenekart Vincze Ottó vezényli. Közreműködik Szabó Ilonka és Udvardy Tibor. A francia dalokból álló estet Huzella Elek állítja össze. Közreműködik Dirka Lilián és Csongor

István. Szakolczay Riegler Ernő a Zeneakadémia nagyterméből ad orgonahangversenyt.

27-én a tervek szerint a Rádiózenekar VIII. nyilvános hangversenyére kerül sor a Magyar Művelődés Házából. A hangverseny „Magyar est” címet kapja, vezényel Dohnányi Ernő.

28-án a hangversenydobogón Névvay Ilonka zongorázik, Varga Tibor hegedül, Molnár Imre a magyar népmuzsikáról beszél.

29-én a tervek szerint a Filharmóniai Társaság Lehár-hangversenyt ad a zeneszerző születésnapján. C. Nagy Béla előadásának címe „Ősmagyar zene”. Közreműködik Török Erzsébet. „Mai költők — mai zenével” címmel Pongrácz Zoltán állít össze műsort. Közreműködik Máthé Jolán és Veress Endre.

30-án a Székesfővárosi Zenekart Csilléry Béla vezényli és kamarazenét hallunk lemeztől.

Május 1-én májusi dalokat Kelly Anna és Udvardy Tibor mutat be. Este az Operaházi Zenekar játszik, Rajter Lajos vezénylésével.

2-án Dohnányi Ernő zongorázik és zenekari műveket lemeztől hallunk.

3-án a Rádió hangversenydobogóján Péczely Gerhauser László énekel, Farkas Márta hegedül és Bacsák Erzsébet zongorázik. A Máday-kamaraegyüttes hangversenye után operarészleteket kapunk lemeztől.

4-én, Némethy Ella dalokat énekel és operaházi kapcsolás lesz. Böszörményi Nagy Béla a Das wohltemperierte Klavier című sorozat II. részét mutatja be.

5-én Ádám Jenő népdalféltorája lesz. Az Operaházi Zenekar Dohnányi Pierrette fátyola című táncjátékát játssza. „Egy szöveg több dallal” címen Báthy Anna és Szabó Miklós ad műsort.

6-án a Rádió hangversenydobogóján Solymóssy Margit, Kecskés Józsefné, Pékó Zoltán és a Budapesti Kórus ad műsort.

7-én „A mi vasárnapi mellékletünk” címmel A. Balogh Pál ad műsort. Székesfővárosi Zenekar hang-

versenyét is kapcsolja a Rádió a Vigadóhoz. Koch Lajos Bülowról beszél. Lemezről a Bajazzókat halljuk a főszerepben Giglivel. Azonkívül nagyzenekari műveket, kamarazenét és dalokat ad a Rádió lemezeiről. „Százhusz éve mutatták be Beethoven IX. szimfóniáját Bécsben” címen Bartha Dénes emlékezik meg a halhatatlan műről.

KÜLFÖLDI HIREK

Dániel Ernő zongoraversenyei Törökországban. A múlt számunkban közölt híradásunkat kiegészítjük: Dániel Ernő Ankarában két hangversenyt adott, egyet (március 7-én) a Rádióban és egyet (március 10-én) hangversenyteremben. Megjegyezzük, hogy a rádióhangverseny is közönség előtt hangzott el, az ankarai gyakorlat szerint. Mind a két hangversenyen Dohnányi-, Bartók-, Kodály-, Veress- és Geszler György-művek hangzottak el. Március 16-án pedig Istambulban adott nyilvános hangversenyt a fiatal magyar pianista, ahol preklasszikus-, Bach-, Brahms-, Liszt- és Chopin-műveket adott elő.

Helyreállítják a román állami operaházat. Az 1940. évi borzalmas romániai földrengés alkalmával erősen megrongálódott román állami operaház újjáépítését a román kormány elhatározta és erre a célra tizenhat és félmillió leit állított be a költségvetésbe.

Chopin-kiállítás Krakóban. Krakóban Chopin-kiállítást rendeztek az állami könyvtárban. A megnyitáson a porosz állami könyvtár zenei osztályának igazgatója, Dr. Schünemann Chopinnak a német zenéhez való kapcsolatait fejtegette.

Bizottság a japán zene külföldi terjesztésére. A »Japán Zenekultúra Egyesülete« bizottságot létesített a japán zene külföldi terjesztésére. A bizottság azzal kezdte működését, hogy japán művekből álló műsorú hangversenyeket rendezett Burmában és a Fülöp-szigeteken az önállóságuk elnyerésének megünneplésére.

BELFÖLDI HIREK

A pécsi Janus Pannonius Társaság munkásemlőadásai. A Janus Pannonius Társaság a pécsi munkásság részére előadással egybekötött hangversenyeket rendez a Pécsi Nemzeti Színházban. Március 19-én már a hatodik matinét élvezte végig a nagyszámú munkásközönség. Ez alkalommal Takács Jenő, a pécsi városi konzervatórium igazgatója »Örökszép dallamok« címmel tartott előadást. Bemutatta Bach, Mozart, Beethoven Schubert, Liszt, Rossini stb. legszebb alkotásait. Takács Jenő zongoraszámait mellett, Piovesan Sirio hegedűjátéka, Marosy Nóra éneke és a Pécsi Dalárda közreműködése tették változatossá a műsort. A Pécsi Dalárda Hassler-, Friderici-, Bennet- és Lassus-madrigálokat, továbbá Kodály- és Bárdos-műveket adott elő. Maros Rudolf vezetésével.

»Új magyar zeneművek hete«. A vallás- és közoktatásügyi miniszter által rendszeresített »új magyar zeneművek hete« 1944-ben április végén vagy május elején lesz, a tervek szerint. Az idei zenei hét a tavalyitól abban fog különbözni, hogy míg tavaly a zenekari művek mellett a kamaraművek bemutatása történt, addig ezidén szólóhangszeres művek és dalok bemutatására kerül a sor. Tehát ezidén lesz egy zenekari hangverseny és két szólóhangszeres, illetve dalest. Nagy érdeklődéssel várjuk az évadnak ezt a kiemelkedő eseményét.

Az Énekszó új száma. Az Énekszó február—márciusi számának első cikkében Kerényi György ismerteti a soproni iskolák muzsikálási helyzetét, a továbbiaknak Gadányi József folytatja »Az énekoktatás új módszere a népiskolában« c. tanulmányát, majd válaszol a lap a tanítók kérdéseire. A szám értékes melléklete Gárdonyi Zoltán »Vidám zene« c. 2 és 3 furulyára írt kottafüzete. A Vidám zene tartalma 21, részben népdalra, részben saját témára írt rövid furulyakettős, illetőleg hármass. Külö-

nősen érdekesek a kánonok, melyek közt akadnak olyanok is, melyek a 15. sz.-i és még régebbi károntechnikára utalnak. Így például vannak olyan kánonok, melyeknek második szolamát más kulcsban kell olvasni. Ezt úgy hívták régen, hogy rejtvénykánon, mert a kulcsot az előadónak kellett kitalálni (Gárdonyi megadja a kulcsot). Van például egy tükör-rákánon, amelynek a második szolama az elsőnek tükörképe visszafelé (tehát a kottát csak meg kell fordítani és így olvasni az első szolamot). A furulyázó ifjúságnak nagy nyeresége Gárdonyi Vidám zenéje.

Pályázati hirdetmény.

Szatmárnémeti sz. kir. város törvényhatóságánál a m. kir. Belügyminiszter úr 80.166/1943.—IV. sz. rendeletével újonnan szervezett s a f. évi július hó 1-ével betöltendő városi

zeneiskolai igazgató-tanári

(zongora vagy hegedű tanszakon) állásra pályázatot hirdetek.

Az állás a 3.500/1943. M. E. sz. rendelet 1. számú kimutatásában a VIII. fizetési osztály 3. fokozata után feltüntetett fizetésnek és az ugyanezen fizetési osztály után a II. lakáspénzosztályban mindenkor járó lakáspénznek megfelelő javadalmazással van egybekötve. Az állás betöltőjét igényjogosultság esetén megilleti a mindenkori állami rendszerű családi pótlék és hadipótlófj is.

Az állásra csak az Országos m. kir. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán zongora vagy hegedű tanszakhól képzett okleveles zene-tanár nyerhet alkalmazást.

Az állást a város polgármestere kinevezés útján tölti be. A kinevezést nyert pályázó az állását a f. évi július hó 1-én elfoglalni köteles. A kinevezett igazgató-tanár alkalmazása ideiglenes jellegű s véglegesítést 1 évi szolgálat után nyerhet.

A kinevezett igazgató-tanár az igazgatói teendők ellátása mellett rendes tanításra is kötelezett.

A pályázati kérvényt Szatmárnémeti thj. sz. kir. város polgármesteréhez kell címezni és a 37.200/1943. B. M. sz. rendelet 4. §-ában

foglalt rendelkezések szerint kell felszerelni, tehát a pályázati kérvényhez eredetiben vagy hiteles másolatban a következő okmányokat kell csatolni:

a) a magyar állampolgárságot igazoló hatósági bizonyítványt;

b) a leszármazást igazoló azokat az iratokat, amelyekből kitűnik, hogy a pályázóval szemben az 1939:IV. t.-c. 5. §-ában megállapított kizáró ok nem torog fenn;

c) hat hónapnál nem régebb keletű hatósági erkölcsi bizonyítványt;

d) a megkívánt képesítést igazoló bizonyítványt (oklevelet);

e) a szellemi és testi képességet igazoló, hat hónapnál nem régebb keletű tisztiorvosi bizonyítványt;

f) a katonai szolgálatra vonatkozó okmányokat.

A pályázati kérvényben meg kell jelölni a nyelvismeretet és mellékelni kell a kérvényhez rövid életrajzt is, a családi állapot és a gyermekek számának feltüntetésével. Annak, aki a pályázat idején már nem áll közszolgálatban, ezt megelőzően azonban közszolgálatban állott, pályázati kérvényéhez csatolnia kell korábbi közszolgálatáról és kilépése okáról annak a hatóságnak (hivatalnak) nyilatkozatát (szolgálati bizonyítványt), ahol utoljára tényleges szolgálatot teljesített.

A közszolgálatban álló pályázók azokat az adatokat, amelyek a törzskönyvi lapon (személyi vagy minősítési táblázaton) fel vannak tüntetve, külön igazolni nem tartoznak; az ilyen pályázók hatósági erkölcsi, valamint tisztiorvosi bizonyítványt bemutatni nem kötelesek.

A pályázati kérvényt az a pályázó, aki már valamely közszolgálatban áll, előjáró hatóságánál, míg az, aki közszolgálatban nem áll, annak a járásnak főszolgabírájánál, illetőleg annak a városnak a polgármesterénél nyújtja be, amelynek területén lakik.

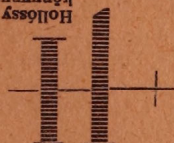
Pályázati határidő: f. évi április hó 29.

A pályázati feltételeknek meg nem felelő, a kellőképpen fel nem szerelt, valamint az elkesvébeérkezett kérvények figyelembe nem vételnek.

Szatmárnémeti, 1944. március 11.

Dr. Csóka László polgármester.

Budapest, VII.,
Jószika-utca 20.
Hollóssy János
könyvtárolatló

A ZENE

Alapította: DR. SEREGHY ELEMÉR

Felolós szerkesztő:
DR. HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kr. 19. III. 22
Telefon: 421-812

Felolós kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384-529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

12. szám.

1944 május 6.

✱

TARTALOM

Vessünk számot! (VI.) — Kozáky István dr.: Egy
helevenötéves élet margójára. — Isoz Kálmán dr.:
A romantikus zene. — Élő magyar zeneszerzők:
Kókai Rezső. — Magyar Zenei Almanach. — A
Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi
hírek.

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-krt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

VESSÜNK SZÁMOT!

VI.

Az országos zenekultúra nélkülözhetetlen feltétele mind az előadó, mind az alkotó zeneművészet kialakulásának. Külföld több országa ennek köszönheti, hogy a közönség szinte maga is résztvesz abban a küzdelemben, melyet a művészek vívnak a magasabbrendű élet megközelítéséért. Ott a közönség, a nép maga is sodródik a nagy áramlásban. A teljes decentralizáció pedig óriási lehetőségeket nyújt. Németországban egy-egy új operát már a bemutatása évében előadják több városban. Ez nemcsak erkölcsileg hat, nemcsak a siker az, mely új művek írására serkenti a zeneköltőket, hanem ezzel anyagilag is megalapozzák életüket.

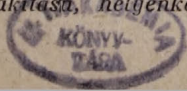
Magyarországon — mint múlt vezércikkünkben írtuk, nincs decentralizáció, nincs országos zenekultúra. Tehát művészeink anyagilag és erkölcsileg egyaránt hátrányban vannak a sikernek. Művészeink színlődnek, tengődnek, nyomorognak. Egyedül, elárvultan, kevés szeretet és megértés kíséretében küzdenek. Városi zenekultúránk nincsenek és ahol van, ott is csak nyomokban találhatjuk meg.

Lássuk ennek főbb okait!

Az országos zenekultúra kialakulásának két főútja van. Az egyik az, iskolák énekóráin vezet keresztül, a másik a zeneiskolák tantermein.

Vizsgáljuk meg előbb az első utat. Vessünk számot! Mennyire haladtunk az út építésében? Jó anyagot használunk-e az építkezéshez?

Bizony az építési munkálatok igen lassan haladnak. Még az alapozási munkálatok sem igen indultak el. Ugyanis csak akkor nevelhetünk zeneszerető és lelkiileg a zeneművészet iránt fogékony közönséget, ha van alkalom rá. Vagyis a legelső tennivaló a tantervekbe kellő énekóraszámnak a beállítása. Megvan-e már ez a kellő óraszám? Általában: nincs. Az elemi iskolákban, ahol pedig mindennél fontosabb volna a kis magyarok jellemének alakítása, helyenként csak fél órát szánnak

Hetenként az ének részére. A fővárosi elemi iskolákban az I. és II. osztályban heti két félóra ének van, a többi hat osztályban heti két óra. Az énekórákon felül még van heti egy karénekóra is. A polgári iskolákban másképpen van a lányoknál és másképpen a fiúknál. A lányoknál az első három évben heti két énekóra van és az utolsóban heti egy. A fiúk mind a négy éven át csak heti egy énekórát kapnak. A fővárosi fiskolákban még van heti két karénekóra is. A gimnáziumok között Erdély nyolc katolikus gimnáziuma vezet, antelyekben mind a nyolc osztályban van énekóra, mégpedig az alsó osztályokban heti kettő és a felsőkben heti egy. Ezután a protestáns gimnáziumok következnek, amelyek legtöbbszörben (valamennyi református gimnáziumban), öt éven keresztül heti két órában tanítják az éneket. A többi gimnáziumban csak az első három osztályban van ének, mégpedig az első két évben heti két óra, a harmadikban heti egy.

Ezekből az adatokból világosan látható, hogy az énekóra ügye rosszul áll. Elsősorban képtelenségnek tartjuk, hogy vidéken kevesebb énekóra van mint a fővárosban. Hiszen éppen a vidéki közönség kialakítása a cél. Nem hogy kevesebb ne legyen vidéken az énekóra, mint a fővárosban, hanem több. A fiú polgárik heti egy órai énekét is igen keveseljük. Szerintünk a fiúk zenei érzékének kifejlesztése és zenei műveltségük alapjainak lefektetése éppoly fontos, mint a lányoké. De legrosszabb a helyzet a gimnáziumokban. Igazán sehogysem tudjuk megérteni, hogy a gimnazista ifjúságnak miért van kevesebb zenei műveltségre szüksége, mint a polgáristának. Szerintünk tarthatatlan a mai helyzet. Erdély példáját kellene követnünk. A nyolc osztályon végig legyen énekóra!

Amikor az énekóra érvényesüléséért, megbecsüléséért küzdünk, akkor tulajdonképpen az egész mai tanterv reformjáért harcolunk. Az ifjúság mai nevelése igen egyoldalú. A tantervben mostohagyerek a természettudomány és méginkább a művészet. Ez az oka, hogy a művelt közönségünk mind a természettudományi, mind a művészeti kérdésekben teljesen tájékozatlan. Pedig a természettudományok alapos tanítása óriási mértékben növelné ifjúságunk látókörét, a művészetek világába való bevezetés pedig a lélek roppant birodalmába vetné fénycsóvét. Az énekóra szaporítása az első lépés volna az egyoldalú nevelés hiányának pótlására. A tanterv további reformja pedig az ifjúság lelkét általában fogékonyabbá tenné e művészetek iránt és így a zeneművészetünk országos kifejlődését is rendkívüli mértékben elősegítené.

Az általános tanterv-reform azonban távoli álom. Egyelőre még ott tartunk, hogy a meglévő énekórákat sem tudjuk kiaknázni, mert egyszerűen nincs elég szaktanár. Legtöbb helyen a tanító látja el az énekórát is, vagy — ami még rosszabb — polgárikban és gimnáziumokban valamelyik tanár, aki csak éppen hogy valamit konyít a zenéhez. A tanítók ugyan a képzőkben tanultak zenét, de keveset. A két utolsó évben csak heti egy énekóra van a tanítóképzőkben. A fővárosban

szaktanítók látják el az énekórákat. Vidéken is — éppen a vidéki zene-kultúra kifejlődésének elsőrendű fontossága miatt — szaktanításra van szükség. Különösen polgárikban és gimnáziumokban. Vajjon taníthat valaki pl. számtant anélkül, hogy számtantanár lenne? Természetesen nem. De akkor hogyan taníthat valaki szakismeret nélkül éneket, zenét? Hogyan vezethet pl. gimnáziumi zenekart, mondjuk egy latinatanár?

Kellő óraszám és szakszerűség az egész országban: ez az első fel-tétele zenekultúránk továbbfejlődésének. Így kap majd közönséget a művész és művészetet a közönség. Tudjuk, hogy különösen a szaktanítás megoldásának sok akadálya van. Főleg nincs elég szervezett állás vi-déken. Ezen lehet segíteni. És ahol egy iskolában nem kaphat egy szaktanár kellő óraszámot, ott több iskolában, vagy több iskolatípusban lássa el egy szaktanár az énekórákat, ahogy Sopronban, Pécsen és Budapesten is van. Esetleg vidéki városok szaktanárai a környékeik énekóráit is vállalhatnák.

(Folytatjuk.)

KOZÁKY ISTVÁN DR.:

EGY HETVENÖTÉVES ÉLET MARGÓJÁRA

Egy politikusunk egy alkalommal az asszimilációról beszélt. Elmondta, hogy hazánkban nem is az ideszakadt, a vendégül befoga-dott idegenajkú, egyszerű nép asszimilálódott és lett magyarrá, hanem éppen a városokban lakó intelligencia, amelyet senki sem kényszerít-he-tett arra, hogy magyarrá legyen.

Keresve sem lehetne jobb példát találni ennek a megállapításnak helyességére, mint Járai Istvánt, zeneköltőink nesztorát, aki éppen leg-utóbb ünnepelte hetvenötödik születésnapját... Szülei anyai ágon Bécs melletti Laxenburgból, atyai ágon a Karlsbad környéki cseh-szudéta-német vidékről szakadtak ide Magyarországra az olasz-osztrák háború idején.

Az apa, Janetschek József, a maga korában jól ismert fuvolaművész, a Német Színháznak, majd a Népszínháznak első fuvolása, igen kiváló zenepedagógus volt. Az apai nagybácsi, Alois Janetschek, Karlsbad zene-direktora, díszpolgára, maga is jelentős egyházi komponista, a Wagner-család és Brahms jóbarátja volt...

És a fiú? — Ő már magyar nevet visel és legnagyobb művével is hitet tesz magyarsága mellett. „*Rákóczi riadója*“ a címe ennek a monstre-zenekarra írt zenei költeménynek. És ha már Járai legnagyobb mű-veiről kell beszámolnom, hadd említsem meg mindjárt a másik hatalmas zenekari költeményét, a *Carmen saeculare hungaricumot* is, amelyben Horatius egy eszméjére visszanyulva voltaképpen Kisfaludy

Károly Mohácsának képeit rajzolja eredeti és modern magyar zenei nyelven.

Járai 1868 december 2-án született Budapesten, és fővárosunk maradt életének egyetlen tartózkodási helye, munkásságának egyetlen színhelye. Járai nem tartozik azok közé, akiket a szerencse és érvényesülés tajtékzó hullámai a sors kegyeltjeiként magasba emeltek. Nemcsak veleszületett szerénysége volt számára sorsdöntő, hanem az is, hogy mindig „a nemzet napszámosai” közé számította magát, akinek a mindennapi élet kis gondjaival bajlódva lehetett csak a műzsák szolgálatába szegődni. Azóta, hogy mint Koschier János, Gobbi Henrik, Nikolits Sándor és Koessler János tanítványa a zeneakadémián zongoratanzakot, zeneszerzést végzett és zongoraművészi diplomát szerzett, — ez volt különben az első orgonadiploma, melyet a Zeneakadémián 1890. június 30-án kiadtak, — szinte kizárólag a zenepedagógiai munkának szentelte életét. Előbb a Szemere-utcai Magyar Zeneiskolában volt zenetanár (1896—1918), majd 1918—1920-ig a Nemzeti Zenedében zeneelméletet tanított. 1920—1934-ig a Zeneakadémián a zongora-melléktan szak tanára.

Kitűnő orgonista volt. Ő mutatta be Budapesten még mint növendék (1887) Lisztnek egyik leghíresebb orgonaművét, a B-A-C-H-orgonafugát. Diplomája megszerzése után tanárának, Nikolits Sándornak utódjaként aztán a görög keleti templom karnagya és orgonistája lett, ahol azonban orgonatudását soha nem érvényesíthette. Ebben a minőségében egy liturgikus kézikönyvet adott ki, mellyel előbbre vitte az általa képviselt templomi zene ügyét. De hegedűn is játszik és kitűnő zongorista is. Mint első hegedűs működött 1885/87-ben a Német Színháznál. Itt szerzte azt a zenakari tudást, melyet később zenekari kompozícióiban érvényesített. Az a néhány eset pedig, amikor Járai mint zongoraművész szerepelt, akár hangversenydobogón, akár a rádióban, bizonyítja, hogy jelentős tehetségű zongoraművész veszett el benne.

De Járai egy életen keresztül sok-sok hidegség és érdektelenség vette körül és az ő szerény egyénisége tiltakozott az ellen, hogy a maga tehetségében öntudatosan bízva, erőszakosan tolakodjék ott, ahol nem talált megértésre. Három nagy művét Velence gyöngye című operáját (Oszetzky Béla szövegére), Aranyhárfa és Pán halála című balettjeit elfogadta az Operaház előadásra, — és aztán mégsem adta elő egyiket sem. Különmösen a Reviczky Gyula költeményére készült színes muzsikája és eredeti hangszerelésű Pán halála lehetett volna hívatott arra, hogy a magyar balettek szép sorát gazdagítsa.

E nagy művek mellett elsősorban zongoraművek komponistája. Közülük nem egy világviszonylatban is feltűnést keltett, mint a Backhausnak ajánlott és a nagy művész által gyakran játszott Suite (Toccata, Sarabande és Fuga), vagy az a Toccata, melyet a híres francia művész, Jean Marie Darré játszott annakidején Pesten és hanglemezeiről is sokszor hallható a rádióban. Járai nemcsak a Grasset-kiadású zongoradarabjaiban (Prélude, Barcarolle, Impromptu, stb. és egy különösen hatáso-

koncertszerzőban), hanem az annakidején Hegyi Emánuel által a Filharmónikusokkal bemutatott két hatalmas zongoraversenyében talán kevésbé magyar hangokat üt meg, inkább a nyugateurópai, Liszt korát követő újromantikus zongorastílus képviselője, de mindenkor magvas, érdekes, eredeti és rendkívül zongoraszerű formulákban gazdag muzsikát ad.

Járai legjelentősebb műveinek forrását az Esterházy Pál herceggel való intim tanári és baráti összeköttetésben is kell keresnünk. Zeneszerzői kifejlődésének fénykorát ugyanis épp az a korszak jelzi (1918/34), amikor a zeneértő, nagylelkű és zenét szorgalmasan művelő Esterházy Pál dr. herceg kismartoni, eszterházi és budai palotájában Járaitól tanult zongorát és orgonát, amikor Járai szinte Haydnnek egykori szerepét töltötte be ennél a művészek világában olyan nagy népszerűségnek örvendő főúri családnál. Ebből a kapcsolatból születtek Járainak legmodernebb darabjai, a Hubaynak ajánlott nemesveretű hegedűszonáta, a sokszor szinte atonális gordonkaszonáta és a gracióz stílusban, archaizálón kecses fuvolaszonáta. De ebben a korszakban születtek meg bájos zongoradarabjai gyermekek számára (Eletképek, Anna feleségének ajánlva), a szinte Bach-féle klasszicitásra visszanyúló Kamaraverseny, melyet Hegyi Emánuel mutatott be a Filharmónikusokkal. Ekkor születtek meg Járainak legnagyobbyszerű zenekari alkotásai közül a Petrarca-nyitány és a vígjátéknyitánya, valamint egyike a legjelentősebb zongoradarabjainak, a Chaconne, továbbá a Pablo Casalsnak ajánlott Rigaudon és az új úton járó Miroir Satirique. Járay műveinek külön csoportja gordonművei (Gordonszonáta, Trio pittoresque stb.) és Galgóné Sz. Laura szövegeire írt dalai.

Amikor Járai elérte a korhatárt, és a kényszerű nyugdíjazás kikapcsolta a zeneakadémiai munkából, a testileg és lelkileg is még fiatalos komponista munkaereje tetőfokán állott. Ezt az is igazolja, hogy másfélszáz opusza közül csupán az 1934, azaz a Zeneakadémiából való kiválás óta kezdődő „nyugalmi” korszakára közel hatvan mű esik, közöttük nem egy hatalmas partitúra.

Járai művei sokféle stílust tükröznek. Nem állapodott meg egyetlen stílusnál, a régiből is sokat megtartott, amit ott értéknek érzett, az új irányokból is sok van benne, az atonalitásból éppúgy mint a Debussy-féle egészhangú skálából. Bach kontrapunktikája éppúgy hat rá, mint Liszt Ferenc magyarsága. Egyforma könnyedséggel ír hegedűre, kürtre, fagóra, trombitára, fuvolára, hárfára, brácsára, gordonkára szonátákat, koncertdarabokat és ez az univerzális beállítottság, mely őt minden stílusra fogékonnyá teszi, mégsem akadályozza meg, hogy bizonyos egészen egyéni hangokat ne üssön meg, mint ezt főleg a tematikus felépítésű zongoradarabjaiban és nagyzenekari műveiben teszi.

Mindent egybevéve megállapíthatjuk, hogy Járainak hatvenéves zene-pedagógiai tevékenysége, ötvenháromeves zeneszerzői munkássága valóban értéke a magyar közönségnek.

ISOZ KALMAN:

A ROMANTIKUS ZENE

A romantika a 19-ik század művészi életének vezető, mozgó ereje. Mint minden szellemi áramlat, ez sem tör elő amúgy hirtelen, teljes felfegyverzettségében a történés méhéből, mint egykor Minerva Jupiter agyából, hanem sok minden egymással rokon jelenség összessége formálja ki lényegét. A romantikával is úgy vagyunk, mint annyi más jelenséggel — első sorban persze a művészet terén — hogy először van meg a mű s azután adunk neki nevet, keresünk hozzá megfelelő jelzőt, hogy ne mondjam cégtáblát.

A romantikus irodalom, zene, piktúra már élt, amikor Hugó Viktor 1827-ben megjelent — egyébként színpadra nem került — igen-igen hosszú drámájának, a Cromwell-nek előszavában, hadat üzent a klasszicizmus formatisztelő, már megkövesedett szabályosságának, rendjének. Ez a zaslóbontás három év múlva az Ernáni előadásával kapcsolatban az elméleti fejtegetések mezejéről, a lármás demonstráció s a színházi csaták terére lépett át, amelyben a Hugó-pártiak maradtak a győztesek. — Páris, bárhogy forgatjuk a dolgokat, a művészi világ középpontja volt s mint mondták a világ szíve, melynek lüktetése vitte, szabályozta ennek vérkeringését, — bár a „világon“ tulajdonképpen Európát s közelebbről Közép-Európát kell értenünk. Hogy ezt a mi látóképeségünk terét alkotó világban keletkezett, lezajlott s utóregzéseiben még megélő romanticismust megismerjük, ehhez a legegyszerűbbnek a művelődéstörténeti szempontot láttam célravezetőnek, noha lehet ezt különféle esztétikai, vagy bölcséleti tételek alapján is nézni, de úgy vélem: bármilyen csábító legyen valaki részére nagy elmeélel egy világgelenséget Procrustes ágyába szorítva tárgyalni, ez nem a „romantika“, hanem a „tántétel“ megismeréséhez vezetne.

A romantika életjelenség, melynek előzményei vannak, hatalmas folyam, mely messze patakocskák vízből nőtt meg s akkor kapta nevét, amikor méltóságát, mindent magával ragadó erejét megismerték.

A klasszicizmus teljesen kiépített, szabályokba foglalt művészi rendszert képviselt, melyben a szerző, a művész, az egész emberiséghez szólt, ahhoz az emberiséghez, melyet minden jóra és magasabbrendűsége érettnék, alkalmasnak gondolt.

A klasszicizmus ellenhatásaként jelent meg az egyén, az én, az én világom, bajom, gondom, örömöm, mint a művészi közlés tárgya és célja. Ennek a szubjektív individualizmusnak már a 18-ik században lényegében tudtán kívül — voltaképpen Rousseau Jean-Jacques volt első harcosa. Sőt a nagy enciklopédista Diderot Denis is már a formák módosításáért tört lándzsát. A francia forradalom lezajlása után a keresztényiség visszanyerte méltó helyét az emberek lelkében. Châteaubriand megírja az Atala-ját, majd esztendőre (1802) megjelenik René-je. Később a Génie du Christianisme. De a lezajlott igen mozgalmas idő még bizonyos elernyedtséget, visszavonultságot is eredményezett. Az álmodozás s a természet fokozott szeretete, a magány túlzott kedvelése eredményezte a melancholiát, ami azután oly túlzásokba is ment, mely határos volt az élet megtagadásával. Ez a hangulat táplálta az irodalmi romanticismust. Német földről — ne feledjük ez még 18-ik századi mű — átjön Goethe érzelemteljes Werther-je, a csatornántúlról Ossian kódos költészete, — a kétségbeesés és szomorúság dalnoka Byron fordítása sem késelt soká. Majd fellépnek Lamennais, Lamartine, Vigny és

Hugo lírai költeményeikkel. Kavarognak az eszmék, érzelmek, művészi megnyilatkozások. A vitákban fegyvertársul hívják Jessing: Hamburgische Dramaturgie-jának elgondolásait; — hívják a francia tragédia támadóját: Schlegelt. Ez a mindent meghallgató, megvitató szellem az előkelő társaság találkozó helyén, a szalonokban, a társas összejövetelek ama tipikus formájában, mely irodalmi és művészi kérdéseket, előadásokat, zenét nyújt a meghívottaknak, éli ki magát s az itt kiforrott eredmények lesznek mérvadók a párisi s a hatókörébe tartozó művészi élet irányítói részére.

A romantikus szóval, régen, elvéve, itt-ott már lehetett találkozni, amikor szokatlant, ekszotikusát, szóval roman-ba, regénybe való dolgot jelentett, s valami regényesnek csupán *jelzője* volt. Végül is e szón határozott tartalmat értünk, megállapodott rendet — már amennyiben a romantikával a regula összefér! Számos meghatározása közül a magyar Benedek Marcellét, mint lapidárisan megfogalmazott, kitűnő jellemzését idézem: „A romantika bensőleg tekintve: a szubjektivizmus harca az objektivizmus ellen; külsőleg: a formai szabadság harca a megkötöttség, a szabályok uralma ellen.” Világosan következik ebből, hogy a romantikus egyén igen sokféle lehet, származása, nemzetisége szerint s így a klasszikussá lett szabályok megostromlása, más szóval műveik minéműsége más és más. Ezért nyugodtan állíthatjuk, hogy sokféle romanticizmus van, amit a közös akolban csak a művészetbeni egyéni szabadság feltétlen tisztelete tart együtt.

A zenei életben 1800-ig, a vezető szerepet egymás között változtatva, Olaszország, Németország, Franciaország uralkodott. A klasszicizmus a nemzeti határokon felüljáró emberi közösséget, kultúrát hirdetett. Ezzel szemben áll a napoleoni harcok idején fellángoló nemzeti érzés, ami különösen a német nyelvterületet jellemezte olyképpen, hogy a népmesék, szokások, dalok, babonák lelkes gyűjtőkre, feljegyzőkre, közlőkre és ami még rendkívül fontos: minderre kiválóan reagáló, a szülőföld rögét szerető olvasókra, ill. hallgatóságra talált. Ezek a népmesék hihetetlen történeteikkel a romantikus lelkekre kiválóan lelkesítő, művészi munkájukat megtermékenyítő hatással voltak. Az irodalmi művekben szívhez szóló, ábrándoztató, könnyezésre indító dolgokat olvastak, a színpadon sorsüldözött, szerencsétlen, bűnös mivoltukhoz láncolt emberek kétségbeejtő történeteit látták. A nézők, ill. olvasók e történetek, darabok szereplőivel együtt éltek, együtt szenvedtek, rémülöztek — és élvezték a látottakat, az olvasottakat. Az is volt, hogy a sivár jelenből menekülni kívánva csudálatos jókat és nagyszerű dolgokat várva a jövőtől ezt festették s a rossz megszemélyesítői mellé ellentétül, angyali jóságú lényeket helyeztek.

A zene kissé lassúbb ütemben indult el a romantika világába. A dolog természete szerint ő is átvette a szubjektivizmust, a forma megkötöttsége elleni lázadást, de ezenfelül átvette a nemzeti gondolatot is. A szerzők egyéni alapjellege folytán a romanticizmus többféle lehet s látni fogjuk, hogy más a Weber, Berlioz, újból más Liszt és Chopin romantizmus a azt, hogy mindezek mennyire elütnek Schubertétől és Schumannétól. A zenei romantikában a képzelet ereje adja meg a darab jellegét, színességét s a gondolatok lírája önmagától meghatározza a megnyilvánulás formáját.

A zene kifejezési eszköze a dallam, a ritmus, a harmónia és a hangszín összevéve, amit valamilyen forma tart együtt. A romantikus szerző mint olyan, aki zenén kívüli dolgokat akar kifejezni, akinek elmondanivalója van, melódiáit a klasszikusoktól eltérően fogalmazza meg s teszi képzeletének szolgálatába. Ennek a *dallamnak* beszédesnek,

kifejezőnek kell lennie. A *harmóniai* világ is szabadabbá lesz, hangulatok változásáról, érzelmek egymásutánjáról lévén szó, azért a romantikus szemléletben különösen nagy fontossága van a diszszonanciának, amit nem a tematika hoz magával, mint régen a klasszikusoknál, hanem a lelki feszültségek ecsetelésének szándéka, sőt szükségessége. A *ritmus* is a festői akarat szolgálatában áll. Ha nem kíván egyszerűen táncokat, hősi cselekményeket a szerző határozott ritmusokkal kifejezni, úgy a ritmus átmeneti, homályos érzelmeket kitűnően tud határozatlan körvonalakkal, lebegően szeptőlákkal, kvintőlákkal érzékeltetni. A nemzeti táncok sajátos ritmusukkal és hangrendszerükkel szintén új színekkel gazdagítják a romantikus zenének festői palettáját. A *hangszerelés* is színesebb és dúsabb, meggyőzőbben hiteli el mondanivalóját. Ebben természetesen a hangszerkészítő technika nagy fejlődése, különösen a rézfúvósokon a szelepek (ventilek) alkalmazása, mely megszabadította ezeket bizonyos mértékű hangnemhez rögzítettségüktől, vált a romantikus szerzők segítőjévé. A *forma* pedig megkötöttségéből a szabad fantázia, a vázlat, a miniatűr felé fordul, amelyben könnyebben tudja lírai érzelmeit kifejezni.

Ezek után lássuk, hogyan nyilvánul meg a romantikus lelkiség az élen járó zeneszerzőknél.

Az időrend kedvéért elhagyjuk Párist szalonjaival és Bécsre fordítjuk tekintetünket, hol egy csudálatos, istenáldotta lángész *Schubert Ferenc* (1797—1828) szerény viszonyok között tengeti életét, dűskálva zenei kincstára megszámlálhatatlan ékkövében, miket teli marokkal szór szerte-szét. Elégé summáris zenei tanulmányok után korai mesterművével, mely mellő volt szövegírójához Goethe-hez — az Erlkönig-gel lepte meg a világot. Ez a remekbeszabott dal nálunk mint „Rémkirály” vált ismertté. Dalainak hatalmas sorozatában Goethe 72, Schiller 54 költeménnyel szerepel, amikhez számos költő verse csatlakozik. Schubert dalainak, mint általában egyéb műveinek is, jellegzetessége, hogy szerzőjük a régi formákon keveset változtatott, csak annyit lazított rajtuk, mint a mennyit az ő mondanivalójának — tehát a romantikus egyéni hangjának — érvényesítéséhez feltétlenül szükséges volt. Nem rombol, hogy építsen, hanem átalakított. Éppen azért volt útító hatása és épült fel az ő munkáján a 19-ik század dalirodalma. Dalainak zongorakísérete egyszerű, — vagy akkordikus szövési, akkordok egymásutánjából álló, vagy a dallamban részt kérő. Ritmusában vagy sematikus, vagy a szöveg ritmusához alkalmazkodó, sőt, — szintén a szövegvágya esetében — koncertálón festi a szöveg hangulatát s lesz így a kíséret egyenlő súlyú a melódiával. A hangsúlyt arra helyezném, hogy Schubert zongorakísérete a hangulati vagy érzelmi egységen alapszik s mint ilyen, vonul végig a dalon. A dallam strofikusán zár s ez alól csak ott van kivétel, ahol a szöveg ezt feltétlenül megköveteli. Balladái, némileg szabadabb formájúak, hiszen a szöveg adta történetek gyors egymásutánja megkívánja ezt. Dalai annyira a melódiával fejeznek ki mindent, hogy kíséret nélkül is megállanak. Műdalai a kíséret motívikus figurái és harmóniai teszik. Schubert romantikus művészetének szubjektív volta kitetszik abból is, hogy semmi tudákos spekuláció, vagy hatásvadászó fogás nincs benne. Spontán, őszinte, lelki megnyilvánulások nemcsak dalai, zongoraművei (improptu-k), hanem kamaraművei és nagy szímfőnői is.

Míg Schubert derűs lélek, aki Bécs kispolgári környezetében jól érzi magát, addig a németiségnek másik nagy romantikusa *Schumann Róbert* (1810—1856) komplikált lelki berendezettségű, sötéllátó, élete végén romlott idegzetű lángész, ki nemcsak muzsikos, hanem esztétikai meggyőződésért harcoló író is volt. Schumann zenei kifejezőmódja a Schuberté és Chopiné között van. Előbbi a dalszerű egyszerűségben,

eredetiségben, utóbbi a hangulat mélységében előtte jár, de Schumann szellemi fölénye a jellemzőképességben helyezi magasabbra. Schumann poéta és mesemondó, ebben a romantikusok között alig akad párja. Kis formáiban élénk fantáziával mondja el meséit s nincs még egy szerző aki úgy megértette volna a gyermeket s úgy el tudna róluk mesélni a zene nyelvén, mint ő. Im a legbeszédebb mesesorozat: a Kinderszenen. Ez nem gyermekeknek való, hanem gyermekekről szóló muzsika s ugyancsak zongorás legyen ki ezeket úgy meséli el, ahogy Schumann poézise megkívánja. Ez apró daraboknak Schumann utólag adott címet, nem is akart ezzel mást, mint utasítást adni arra, hogy mily felfogással játszandók az egyes számok. Schumann nézőpontját így is fejezhetjük ki: a zeneszerzőknek szabad valamit gondolniok, elképzelniök s kifejezniök. Egészen fiatal korában Schumann édesanyjának írva ezt is mondja: „A költő szeme a leggazdagabb és a legszebb; én a dolgokat nem olyanoknak látom, mint a milyenek, hanem úgy, aminőknek elképzelem.“ Mintha Nietzsche előlegezte volna, aki utóbb ezt írta: „Azok az igazi művészek, akik úgy eltávolodnak a valóságtól, hogy abból sokat már nem látnak, vagy sokat hozzá kell tenniök, hogy még megláthassák.“ Ez a fajta látás alkot Schumann lelki szemei előtt oly képeket, melyeket ő valóban érez és zenei képekben ki tud fejezni. Ilyen képsorozatokat rejtenek magukban azok a zongoradarabok, amelyekből állanak a Papillons, a Carneval, a Faschingschwank, a Kriesleriana s így tovább. Apró vázlatok, helyzetek, képek egymásutánja a Novelettek, a Fantasiestücke. Maga ez a cím mutat legjobban művészetének lényegére: a fantáziára. Külön figyelmet érdemelnek Schumann dalai. 1840 a daltermés gazdag esztendeje. A „Lied“, ez a különleges német dalforma, tartalmilag poétikus, képzelet és érzelemteljes dal, melyben legjobban megnyilatkozik szerzőjük egyénisége. Lírája gyakran az elbeszélő és drámai formát ölti magára s ezzel a dal és az operaária közötti átmenetet képviseli. Schumann bár kezdetben a strófikus dal egybetartozását utánozza, mégis kiérezni a zongorakíséretből, hogy többre gondolt, mint egy egyszerű dal megírására. Későbbi írmodorára jellemzők a sorvégek, mert ezek a szöveg dallamvonalának kiegészítő, hangulat, fantázia alátámasztó részei, melyek a kísérő hangszer szólamába mennek át. Ezek nem sorvégi cesurák, hanem nyújtások, melyek átívelik és összekapcsolják a strófák mondanivalóját. Még külön figyelmünkre méltó, hogy a dalok „bevezető zenéje“ azt a célt szolgálja, hogy a hallgatót a megfelelő hangulatba hozza, bevezesse abba az álomvilágba, amelyet a dal érzékeltetni akar.

Schumann a német romantikának az a képviselője, ki a magabonultságban, a négy fal közötti meleg otthonban, szűk baráti körben érezte igazán jól magát s zenéje is kis körnek, hasonló lekü emberek megértő, együttérző körének szólt. Az ő magabavonuló természete semmiképpen sem kedvelte és méltányolta Berlioz folyton szélsőségek között mozgó, patétikus muzsikálását. Mint író, épp oly könnyen forgatta a tollat, mint zeneszerző. Írásaiban is egyéni, fantasztikumot kedvelő, a romantikának általa képviselt irányát védő és propagáló volt.

(Folytatjuk.)

ÉLŐ

MAGYAR

ZENESZERZŐK

KÓKAI REZSŐ

Zeneéletünk egyik legszorgalmasabb és legképzeltebb művésze. Sokirányú zenei műveltsége folytán munkássága csaknem az egész zeneélet területét érinti. Gyakorlati és elméleti pedagógus, esztetikus, történész, zeneszerző és zeneíró.

Budapesten született, 1906-ban. Zenei tanulmányait a Zeneművészeti Főiskolán végzi. Még csak 19 éves, amikor mint Koessler János növendéke a zeneszerzés tanszakon művészi oklevelet nyer. Egy évre rá pedig már okleveles zongoratanár. Ugyanekkor két kitüntetésben is részesül: elnyeri a Főiskola Liszt Ferenc ösztöndíját és ő kapja meg a Rakovszky-díjat is, melynek feltételei értelmében Rómában, Milánóban és Párisban folytat tanulmányokat.

Húsz éves korában kezdi tanári működését. Nyolc éven át a Nemzeti Zenede tanára, ahol zongora főtanszakot, majd zenetant és zongoramethodikát tanít. 1929-ben lesz a Zeneművészeti Főiskola tanára, ahol 15 év alatt igen sok mindent tanít: transzponálást, partitúraolvasást, pedagógiát, zeneesztétikát, zongora kötelező tárgyat, zongoramethodikát, neveléstörténetet, zenetörténetet és zeneszerzést. Jelenleg zeneszerzés-tanár s vezetője a zongora tanárképzőnek.

Zeneművészeti főiskolai tanársága alatt szerzi meg Németországban a freiburgi egyetemen a doktorátust. Főtárgya: zenetudomány, mellék-tárgyai: filozófia és művészettörténet.

Első szerzeményei már növendékkorában előadásra kerültek: zongoraötöse (c-moll), gordonka-zongora szonátája (d-moll). A Petőfi-dalai pedig nyomtatásban is megjelenek (Rózsavölgyi-kiadásban) a serdülő ifjúnak. Amint okleveles zeneszerző művész, sorra írja nagyobb műveit, először egy vonosnégyest (fisz-moll) majd egy 4 tételes szvitet nagyzerekarra, egy Borda! c. vegyeskart, mellyel elnyerte a Székesfőváros első díját, a Preludium és Scherzo c. nagyzenei művét. Az említett zenekari műveket a Filharmonia mutatta be és a Szvit Kajanus vezényletében Helsinkiben is elhangzott.

E műveket kisebb művek követték, a Toccata c. zongoradarab (megjelent Rózsavölgyi kiadásban), a két tánc (Medvetánc és Ugrótánc) gordonkára és zongorára, Nagy improvizáció zongorára, népdalátíratok énekekre és zongorára valamint férfikarra, Tánc nagyzenei műve. Mind e műveket többször játszották hangversenyeken és a Rádióban.

Ezután érkezett el Kókai legnagyobb alkotásához: az István király c. színpadi oratóriumához. Az Operaház mutatta be ezt a nagyszabású

művet, mellyel Kókai elnyerte az állami zenei pályázatot legnagyobb díját. Ugyanebből az időből származik két szonátája, az egyik egy, a másik két zongorára.

A tanítással és zeneszerzéssel párhuzamosan termékeny zeneírói munkásságot is fejt ki. Legnagyobb munkája ezen a téren „Franz Liszt in seinen frühen Klavierwerken“ c. disszertációja. Ezután a „Rendszeres zeneesztétika alapelvei I.“ c. könyvét említjük meg. Kisebb tanulmányai közül kiemeljük a „Liszt Ferenc vázlatkönyveiről“ és a „Zeneesztétika és zenepedagógia“ címűeket. Folyóiratunkat is számos ismeretterjesztő cikkel gazdagította. (A koncert fejlődése, Verdi és Wagner, A francia zenei romantika, Liszt magyarságáról, Cserny Károly, A vezérmotívumról, Az egyetemes és magyar zene párhuzama.)

Mint zeneszerző mestere által képviselt hagyományos, Schumann-Brahms-vonalon indult sok Dohnányi-hatással. Növendékkompozíciói mind ebbe a stíluskörbe tartoznak. A magyar népzene hangja felé való eszmélkedés derül ki az iskola hatása alól kikerült időszakból való művekben. A két stíluskör közötti vívódás jeleit mutatják még legújabb alkotásai is.

Magyar zenei Almanach.

A közel-múltban jelent meg az első magyar zenei almanach. Papp Viktor szerkesztette és a tanulmányok egy részét írta. Az almanach célja egy-egy évad zenei eseményeit összefoglalni, hogy ezáltal világosan lássuk, hol tartunk utunkon és milyen irányban kell elsősorban tovább küzdenünk. Ezzel a könyvvel, illetőleg ennek a sorozatnak megindításával Papp Viktor valóban a magyar zene-kultúrát előbbrevívő jelentős munkát kezdeményezett.

Az almanach elsősorban az 1942–1943. évad zenei termésének kimutatásával foglalkozik. Sajnos, a magyar művek bemutatásának sok évi szünetelése miatt a kimutatás nem mutatja a legújabb termést, mert természetesen csak a bemutatókra szorítkozik, azok pedig sok esetben évtizedes késéssel történtek. Az összeállítás szerint 35 zeneszerző 67 műve hangzott el először. A következő statisztika az évadban megjelent zenei könyvekből és különnyomatokból ad képet. Az eredmény: 44 könyv és tanulmány hagyta el az 1942–1943-as évadban a sajtót. A bevezető a továbbiakban kiemeli az évad zenei eseményei közül Kodály 60. születésnapja alkalmából rendezett ünnepeket, a Szózat centenárius-

mát, Erkel halálának félévszázados évfordulóját és ide sorolja a Filharmónia 90 éves jubileumát (bár ez már az 1943–1944-es évadra esik).

Az almanach első részében tanulmányokat találunk, melyek egyrészt az eseményekhez kapcsolódnak (Erkel Ferenc. A Szózat százéves zenéje, mindkettő Papp Viktor tollából és Csuka Béla cikke a jubiláló Filharmóniáról), másrészt állandóan aktuális tárgyak (Werner Alajos: A Musica Sacra és a magyar zene-kultúra; Márton Barna: A református egyházi zene; Sulyok Imre: Evangélikus egyházi zene, stb.). A következő fejezet a zeneművészeti intézmények ismerteti (Miniszterium zenei igazgatása; a Rádió szervezete és egy évi zenei programjának áttekintése, a zenekari együttesek ismertetése és tagjainak névsora, az énekkarok felsorolása, különféle együttesek, kamaratársaságok, szalon- és jazzegyüttesek, cigányzenekarok stb.), közli a zeneművészek névsorát (zongora, jazz-zongora, hegedű, gordonka, orgona, különféle hangszerek, énekesek, magyar nátaénekesek). Az Operaházról szóló fejezetből megtudjuk, hogy az 1942/43-as évadban 72 dalművet és 19 táncművet adtak elő összesen 329 előadásban.

Ebből 24 volt magyar mű 92 előadással. Tehát a művek kb. $\frac{1}{4}$ része magyar volt. Az Operaházzal kapcsolatban a könyv foglalkozik az Operabarátok Egyesületével, a Filharmóniával és annak barátai egyesületével. Külön fejezet tárgyalja a Főváros zenei intézményeit (Népművelési Bizottság, Felsőbb Zeneiskola, Székesfővárosi Enekkar, stb.). A Zeneiskolák fejezete alatt a Zeneművészeti Főiskola és a Nemzeti Zenede szervezetét és egy évi működését ismerteti, majd felsorolja a többi zeneiskolákat és tanfolyamokat. A Dalosegységek kimutatása után a színházak és különféle zenei intézmények kerülnek sorra (ezek felsorolására nincs helyünk).

A fentiek szerint az almanach tartalma igen gazdag, mégis kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy bizonyos fókig hiányos. Például a hangversenyelet kimutatásának, vagy a zeneszerzők névsorának benni volna a helye. A másik kifogásunk, hogy egyenlőtlenség: egyes fontos intézményekről aránytalanul kevés szó esik, míg másokkal a könyv részletesen foglalkozik. A harmadik kifogásunk, hogy a tartalom a zene és zeneművészet, zeneész és zeneművész között nem tesz különbséget. Véleményünk szerint a könyv címét „A magyar zeneművészet almanachja” címre kellene változtatni, mely már eleve meghatározná a könyv tartalmi körét.

A RÁDIÓ ZENEI TERVEI

Május 15-én: Magyar zeneszerzők felőrájában zenekari műveket hallunk. Este az Operaházi zenekart Rajter Lajos vezényli, közreműködik zongoraművekkel Mazusindszky szlovák zongoraművész. Műsor a következő: Czikker: Concertinó-zongorára és zenekarra, Lauko: Szlovák rapszódia — zongorára és zenekarra.

16-án: Magyar zeneszerzők felőrájában az Operaházi Zenekar Liszt Orfeus című szimfónikus költeményét és Kodály: Marosszéki táncok című zenekari művét játssza. Lemezről Beethoven-műveket és kamaramuzsikát hallunk.

7-én: Böhm László folytatja előadássorozatát Muzsikáló Zenei Lexikon címmel. A németbirodalmi Rádió műsorából Wagner-hangversenyt vesz át a magyar Rádió.

18-án: A Székesfővárosi Zenekar népszerű magyar műveket ad elő. Lemezről dalokat, zenekari műveket és hegedűszámokat kapunk.

19-én: Magyar ének — magyar

lélek címen Ádám Jenő tart előadást és a tervek közt operarészletek szerepelnek.

20-án: A Rádiózenekar magyar szerzők műveit játssza és Rügö Magda előadja Schumann Frauenliebe und Leben című dalciklusát.

21-én: Az Operaházi Zenekar koncertjét halljuk és sorkerül Lecocq Nap és Hold című művére. A tervek közt szerepelnek nagyzenekari művek és kamarezene is.

22-én: Az Operaházi Zenekart Hermann von Schmeidel vezényli, közreműködik Vargha Tibor, aki Lalo Hegedűversenyét adja elő. Az esti francia dalesten Birkás Lilián és Csongor István működik közre.

23-án: Operaházi közvetítés lesz, a Magyar zeneszerzők felőrájában pedig kamarazenét hallunk.

24-én: Művészlemezeket és Mozart-hangversenyt tervez a Rádió. A Rádiózenekar magyar zeneszerzők nyitányait adja elő. A Rádió hangversenydobogóján Ditrői Csibye József, Gere Lola és Nagy Ilona működik közre.

25-én: Liszt-műveket hallunk és lesz egy előadás, címe: Elfelejtett

sikerek, sikeres balsikerek. Innocent Vinceze Ernő tartja az előadást, a rádiózenekart Rajter Lajos vezényli. Rendező: Böhm László.

26-án: Osváth Julia új dalokat mutat be. Nagy mesterek — örök művek címmel lemeztől Bach-műveket hallunk.

27-én: Két szív egy dobbanás címmel lesz egy műsorszám, melyen közreműködik Gyurkovics Mária, Palló Imre dr., Udvardy Tibor, Solthy György, a Kapitánffy-kórus és a Rádiózenekar.

28-án: Pünkösöd vasárnapján az Operaházi zenekar játszik, délből „Hős apák, hős fiai” címmel, a Magyar Rádió ünnepi műsort ad. Dohnányi Ernő zongorázik, lemeztől nagyzenekari műveket hallunk.

29-én: Pünkösöd hétfőn a Parasztbecsületet közvetítjük. Nagy mesterek — örök művek címmel lemeztől ad a magyar Rádió műsort.

30-án: „A műdal magyar mesteri” címen Beliczay-dalokat énekel Várady Ferenc és Keresztessy Hédi. Az Operaházi zenekart Rajter Lajos vezényli. Közreműködik Ditrőy Csiby József. Finn népdalokat Török Erzsébet mutat be, a népdalokról C. Nagy Béla tart előadást.

31-én: Zenei lexikont folytatja Böhm László és sor kerül Telemann operettjére, amelyet a filharmoniai Társaság tagjaiból alakult kamaraegyüttes ad elő.

Június 1-én: Zenei évfordulók címmel a Budapesti Hangversenyzenekar Haydn és Bizet műveiből játszik, közreműködik: Szabó Ilonka és Rösler Endre. A Rádió hangversenydobogóján Daniel Ernő, Szentgyörgyi László működik közre.

2-án: Ádám Jenő. Magyar ének — magyar lélek címmel tart előadást Halhatatlan zene címmel Händel műveit hallhatjuk, Magyar zeneszerzők félérajában népdalfeldolgozásokat ad a Rádió.

3-án: Enekkettősöket mutat be Basilides Mária és Eyssen Irén. A Rádiózenekar magyar zeneszerzők

zenekari műveit játssza, lemeztől kamarezenét kapunk.

4-én: A Székesfővárosi Zenekart Fridl Frigyes vezényli. Clement Károly műveiből énekel Gyurkovics Mária és Koréh Endre. Háromy Imre dalokat énekel és lemeztől klasszikus mesterek műveit adjuk.

KÜLFÖLDI HIREK

A 11. »német házimuzsika napja«. A múlt év végefelé rendezték meg, ezalkalommal Strassburgban, a tizenegyedik »német házimuzsika napját«. A német birodalomban mind erősebb lesz a házi muzsikálás szelme. A berlini »házimuzsika körének 1942-ben 1500 tagja volt már. A zeneszerzők is szívesen komponálnak a műkedvelő együttesek számára. Ezt legjobban a házi muzsikára kírt pályázat bizonyítja, melyre 549 pályaművet küldtek be a német zeneszerzők. A tizenegyedik házi muzsika napjának középpontjában Max Reger művészete állott. Max Regert a németek úgy fogják fel, mint azt a művészt, aki az új művészeti kor kapujában áll, s aki ezen a kapun átvezeti a zeneművészetet az új abszolút zene világába. A házi muzsika napját dr. Peter Raabe, a Liszt-monografia írója, a Német Birodalmi Zenekamara elnöke nyitotta meg. Ezután zenekari Reger-hangverseny következett, melyen előadták a korán elhunyt mester nagyszabású zongoraversenyét, a Szimfoniattáját és az »An die Hoffnung« című zenekari dalát. Az ünnepségek keretében az ifjúsági zeneiskolák tanárai Reger szonátákból adtak elő, az országos zeneiskolák tanárai Reger zongora- és orgonaműveiből játszottak, egy újonnan létesített kamarakórus Reger befejezetlen nőikarait adta elő és az iskolákban az ifjúság a »Tagebuch« és a »Schlichte Weisen« előadásával áldozott Reger szellemének.

A német népdalgyűjtés eredménye. Körülbelül harminc év óta működik

Freiburgban a német népdalkutató intézet. A három évtizedes gyűjtés eredménye igen nagyszámú német népdal.

Új Egk-opera. A Kolumbus és a Csodahegedű zeneszerzője új operát fejezett be, melynek címe: Circe. Az opera szövegkönyvének alapja egy Calderon-költemény. A bemutató Frankfurtban lesz, az évad végén.

Zongoramuzsika rokkantak részére. Béke időben ez nem probléma. Annál inkább ma, amikor számos harctéri sebesült arra kényszerül, hogy karjának, vagy kezének elvesztése miatt lemondjon a személyes muzsikálásról. Németországban, ahol a házi muzsikálás elsőrendű fontosságú cél, sőt mondhatjuk általános lelki szükséglet, mindent megtesznek, hogy a megrokkant muzsikusok és műkedvelők részére továbbra is lehetővé tegyék a személyes muzsikálást. Ezt a célt szolgálja egy legutóbb megjelent háromkötetes kóta, melynek címe: Egykezes. Az első kötet számos egy kézzel írt eredeti német zongoraművet tartalmaz, ezenkívül darabokat hegedűre és zongorára egy kézzel, továbbá három kézzel írt zongoradarabokat. Így az egykarú rokkantak játszhatnak szólót »négykezes« és kamarazenét. A második kötet tartalma kétkezes zongoraművek és szimfóniák zongorára egy és három kézzel átírva. A harmadik kötetet egy kezes zongorára és hegedűre, illetőleg fuvalára letett német népdalok töltik ki.

Új Händel-kiadás. Halle, Händel szülővárosa Händel műveinek új, tudományos alaposágú, de gyakorlati célú kiadását készíti elő. Az új kiadás célja, hogy Händel művei elterjedjenek az otthonokban, a házi muzsikálások alkalmával. Az első három kötet ezért Händel összes zongoraműveit tartalmazza (Steglich Rudolf átdolgozásában), további kötetekben organaművek, kamarazene lesz és egy Ária-kötet pedig a meszternek duettjeit és tercettjeit fogja tartalmazni.

Pfützner kapta a Beethoven-díjat. Bécs városának rendszeresített Beethoven-díját, melyet minden évben december 16-án, Beethoven születésnapján osztanak ki, 1943-ban Hans Pfützner a nagy német zeneszerző kapta.

Orfeus-balet. Az Orfeus-legenda örök témája a zeneművészetnek, hol operára, hol balettre, hol szimfónikus költeményre ilhetti a zeneköltőket. A legújabb Orfeus-mű balett. Szerzője: Henk Badings, Németalföld kiváló zeneköltője. A bemutató Amsterdamban volt. Németországban először Essenben kerül színre.

Strauss Richard-jubileumok. A német zeneköltők nesztora, Strauss Richard június 11-én lesz 80. éves. Ebből az alkalomból világszerte ünneplik az agg mestert. Németországban csaknem minden városban lesznek Strauss Richard-hangversenyek. De Franciaország sem feledkezik meg a nevezetes születésnapról: így például ebből az alkalomból Bordeauxban színterhozzák az Egyiptomi Helénát, Lyonban pedig az Arabellát.

Gyermek-katekizmus. Kevesen tudják azt, hogy Wagner Richard, a »Tetralogia« zeneköltője írt egy művet, melynek ez a furcsa címe van: Gyermek-katekizmus. Ezt a négy leányhangra írt művet ugyanis Wagner felesége, »Cosi-mama« 36. születésnapjára írta. A mű azóta is kézirat és a közel múltig csak esaládi körben adták elő. Stuttgartban hangzott el legutóbb először nyilvánosan a »Német asszonyok, Wagner Richard Egyesületének« hangversenyén.

Hetven éves Lach Róbert. A bécsi egyetem tanára Lach Róbert betöltötte 70. életévét. Minket ez a jubileum azért is érdekel közelebbről, mert a kiváló zenetudós az elsők között volt, aki a magyarokkal rokon népek népdalaival tudományosan foglalkozott. A Gesänge russischer Kriegsgefangener c. munkájának 5. kötetében számos finn-ugor

népdalt tett közzé, köztük sok cse-
remiszt, melyek tudvalévőleg a leg-
közelebbi rokonságban vannak a
magyarral.

A »Deutsche Musikinstitut für Aus-
länder« ezidei nyara. 1944 nyarán
az eddigi módon folytatja a kül-
földiek részére létesített német zene-
iskola a működését. A tanfolyamok
(vezénylés, zongora, hegedű, gordon-
ka, brácsa, ének, kamarazene, ren-
dezés, színpadi szerepgyakorlat,
maszk-művészet) Berlinben, Wies-
badenben, Potsdamban, Lipcsében és
Salzburgban lesznek. A tanfolyamok
vezetői: Clemens Krauss, Hans
Swarowsky (vezénylés); Fischer Ed-
win, Leimer Gieseke, Elly Ney,
Winfried Wolff (zongora); Kulen-
kampff, Vasa Prihoda (hegedű); Ho-
elscher, Steiner (gordonka); Hans
Mahlke (kamarazene); Joseph Marx
(zeneszerzés); Schünemann (hang-
szertan); Paul Lohmann, Franziska
Martienssen-Lohmann, Felicie Huni-
Mihacsek, E. Vilmar-Hansen, Vitto-
rino-Moratti, Arno Schellenberg
(ének); Anna Bahr-Mildenburg (ope-
raszerep); Rudolf Hartmann (ren-
dezés); Emil Pirchan (maszk-mű-
vészet); Günther Ramin, Fritz Heit-
mann (orgona, karvezetés). Hart-
mann rendezési tanfolyamainak
anyaga, Strauss Richard operáinak
rendezése (ezen Strauss Richard is
részt vesz). A tanfolyamok tandíjai
150 és 300 márka között vannak.
Érdeklődők a következő címre ír-
janak: Deutsche Musikinstitut für
Ausländer, Berlin — Charlottenburg
2, Grolmannstrasse 36.

BELFÖLDI HIREK

A Pécsi Székesegyházi Énekkar
nagyheti műsora. Mayer Ferenc ve-
zetése alatt álló kitűnő pécsi egy-
házi kórus ezidén is gyönyörű és
változatos műsört énekelt végig a
nagyhéten. Virágvasárnap Witt,
Croce, Palestrina, Mitterer, Bárdos
Lajos, Vittoria, Lasso és Soriano mű-

vek voltak műsoron. (Vittoriotól:
Missa o quam gloriosum). Nagyszer-
dán Mitterer 9 responsoriuma hang-
zott el, továbbá Pitoni és Anerio mű-
vei. Nagyesütörtök délelőttjén Pa-
lestrina Missa brevis mellett Hal-
ler, Ebner, Lassus, Mozart és Met-
tenleiter kórusok voltak műsoron,
délután pedig Ingegneri 9 responso-
riuma volt a középpontban. Nagy-
pénteken Soriano, Mettenleiter,
Palestrina és Haller kórusai
szóltak. Délután Harmat Artur 9
Responsoriuma volt a fő esemény.
Nagyszombaton Sychra, Viadana,
Kersch, Lotti és Goller kórusok mel-
lett Réger és Bach orgonaművek
hangzottak el. A húsvétvasárnapi
szentmisén Liszt Missa choralisát
adta elő az énekkar, húsvéthétfőn
pedig Huber Missa Salve Regina Pa-
cis hangzott el. A két ünnepdélután
zsoltárokat énekelt a kórus, Viadana,
Vecchi, Andrea, Caes de Zacchari
és Cinto feldolgozásában. Ez a gyö-
nyörű felemelő műsor annál is in-
kább okozott lelki és művészi élmé-
nyt, mivel az énekek tartalmát
teljesen érthette az ájtatosságokon
résztvevő közönség. Ugyanis a ren-
dezőség »A nagyheti szertartások a
pécsi székesegyházban« címmel kü-
lön imakönyvet adott ki, melyben
a közönség megtalálta az összes imák
és énekek teljes szövegét latin és
magyar nyelven. A Pécsi Székes-
egyházi Énekkar megérdemelné, hogy
nagyheti műsorát országos érdeklődés
kísérné.

Először Brahms bibliográfia. A Fővá-
rosi Könyvtár évkönyvében jelent
meg (különlenyomatban is) Koch
Lajos előszavával és összeállításában
az első Brahms-bibliográfia. Eddig
csak Otto Keller kísérelte meg a
Brahmsra vonatkozó irodalomnak
összefoglalását a »Die Musik« 1912.
évf. 2. számában, melyet Artur Seidl
egészített ki ugyanabban az évfoly-
amban. Ez a töredékes és vázlatos
kísérlet azonban a Brahms irodalom-
nak csak igen kis hányadát foglalta
magában. Koch Lajos az első, aki
csaknem teljes összefoglalását adja
a nagy német mesterre vonatkozó

könyveknek, fejezeteknek, cikkeknek és kritikáknak.

Brahmsról szóló tanulmány után Koch Lajos a következőképpen osztályozza anyagát:

Az I. csoportban Brahms életére vonatkozó cikkek és könyvek címei vannak; a II. csoport azoknak a cikkeknek és könyveknek címeit foglalja magában, melyek Brahmsnak kortársaihoz való viszonyával foglalkoznak; a III. csoport Brahms műveiről szóló anyagáról ad áttekintést; a IV. csoport Brahmsnak a szépirodalomban való szerepléséről ad képet, végül az V. csoport a Brahms kultúsz cikkeit összegezi.

Koch Lajos ezzel az új bibliográfiai munkájával nagy szolgálatot tett mind az egyetemes, mind a magyar zenetudományoknak.

Takács Jenő: Kis szonáta. Az ismert magyar zeneszerző, a pécsi városi zeneiskola igazgatója, Takács Jenő zongorára írt kis szonátája a kottapiacunk egyik újdonsága. A Rózsavölgyi kiadásban megjelent zongoraszonáta a középosztályos növendékek részére készült, 3 tétel van, az első tétel mozgalmassal allegró. a 2. cseremin népdal s a 3. üde magyar rondo.

A Magyar Dal áprilisi száma Fülei Szántó Endre dr. nekrológiát közli vezető helyen Ripka Ferencről. A továbbiakban Szabó Ernő dr. (Sárospatak) ír a sárospataki nép-főiskola énekóráin szerzett tapasztalatairól, Szilaj Gyula (Tatabánya) a magyar népdalokat, sőt Mozart kánonát éneklő honvédeinkről és Deák Bárdos György folytatja cikket az új korusénekekről. Beszámolók és hírek egészítik ki még az új számot.

Az Éneklő Ifjúság áprilisi számával együtt megjelentette a júliust is, hogy a távozó tanuló ifjúság magával vihesse vidéki tartózkodására. Míg az áprilisi szám a soproni éneklő

ifjúsággal foglalkozik, addig a júliusi főcíme: Bartók Béla könnyű zenéje. Ez a füzet ismerteti és magyarázza Bartók népszerűbb műveit, a gyermekeknek írt ópuszokat, a 20 magyar népdalt (Magyar Népdalok), a 15 magyar parasztdalt, a Mikrokozmoszból szemelvényeket és egy kétszólamú gyermekkart. A Mikrokozmosz egy kétszólamú zongoradarabjához Jankovich Ferenc Szeptember c. költeményének első versszakát adja a folyóirat. Így a zongoradaraból kétszólamú gyermekkar lett.

Tanulmány a Pelléas és Mélisande-ről. A Magyar Zenei Szemle IV. évfolyamának 2—3. számát teljes egészében a szerkesztő, Bartha Dénes tanulmánya tölti ki Debussy halhatatlan remekművéről, a Pelléas és Mélisande-ről. A 48 oldalas tanulmány részletesen fejtegeti Debussy stílussajátosságait, és a Pelleason keresztül magyarázza a zeneköltő komponálási technikáját és állásfoglalását a wagneri opera ellen. Végül az író fejtegeti a Pelléas hatását az egyetemes zenetörténet alakulására és közli az opera tartalmi ismertetését. A tanulmányt a szerző a Pelléas tervezett felújítása alkalmából írta, mely sajnos, elhalasztódott.

Befejeződött a Művelődés Házában a kislegharmónia idei hangversenysorozata. Április végén volt a Művelődés Házában a Kislegharmónia idei búcsúhangversenye. »Mai magyar zeneszerzők« volt a címe ennek a hangversenynek, melyen Kodály Zoltán vezényelte a Psalmus Hungaricus, a Székesfehérvári Zenekar és a Liszt Ferenc kórus előadásában. A tenorszólistát ezúttal először énekelte Szabó Miklós. A műsor másik két számát Bartók Parasztdalait és Farkas Ferenc Bábtáncoltató szvitjét Ferencsik János vezényelte. A műsort Forrai Miklós magyarázta és a Psalmus témáját a közönséggel elénekelte.

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZITŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genji nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezüleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarany, Grand Prix Medaille D'Or kifűntetések.

Telefon 389—199

Részletfizetés.

Díjtalan árjegyzék.

42 éves cég

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyóház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 120 fillér, vasárnap 90 fillér
Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 60 „ „ 50 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál.

Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

Hollóssy János
könyvnyomtató

Budapest, VII.,
Jósika-utca 20.

300182

A ZENE

Alapította: DR. SEREGHY ELEMÉR

Felölés szerkesztő:
DR. HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felölés kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. féltu. 2
Telefon: 384—529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

13. szám.

1944. június 7.

✱

TARTALOM

Vessünk számot! (VII.). — Isoz Kálmán: A romantikus zene. (Befejezés.) — Raics István: Strauss Richárd. A zeneköltő 80. születésnapjára. — Élő magyar zeneszerzők: Kazacsay Tibor. — A Magyar Kórus könyvnap kiadványai. — A Józsefvárosi Református Egyházközség Hangversenysorozata. — A Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek.

A ZENE

Alapítófia: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

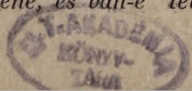
VESSÜNK SZÁMOT!

(VII.)

„Az országos zenekultúra kialakulásának két főútja van. Az egyik az iskolák énekóráin vezet keresztül, a másik a zeneiskolák tantermein” — írtuk múlt számvetésünkben. Legutóbb az iskolai énektanítás mai állapotát világítottuk meg, most a zeneiskolák kérdését tárgyaljuk.

Betöltik-e zeneiskoláink az országos zenekultúra építésében hivatásukat? Van-e számottevő mennyiségben zeneiskolánk, főleg vidéken, ahol igen nagy feladat vár rájuk?

Mi is a hivatása a zeneiskolának? Elsősorban a személyes muzsikálásra való képzés, nevelés. Csak abban az országban bőséges a zenekultúra, amelyikben a nép minél nagyobb száma maga is muzsikál. De nem ponyvazenét, hanem művészetet. Csak ott igazi a zenekultúra, ahol az egyes emberek lelki szükséglete a művészet berkeiben való személyes cserkészés. Az énekkarokban való résztvevés is ilyen személyes muzsikálás, de méginkább a hangszereken való játszás. A zongorázás, mely egymagában is teljes, más hangszerjátékok társulása nem szükséges, a művészet legnagyobb magaslátára vezet az embert, ahonnan legszebb a kilátás és a legnagyobb áttekintés van a zeneművészet édeni tájaira. De nem kisebb élményhez vezet a többi hangszer sem játékosát. A vonósok és fuvósok zenekarokban a szimfóniák hősi világába emelnek. Amíg pedig a zenekarban az egyed beleolvad a szólamba, vagyis az egyén felfogása, fantáziája, interpretáló tehetsége csak kevésbé érvényesülhet, addig a kamarazene a legeszményibb egyesülése teljesen egyéni életet élő, a maguk mélységeit feltáró lelkeknek. Az ember szociális lény, önmagának a társaival való összhangbahoódása élete alapfeltétele. Van-e kifejezőbb jelképe a szép emberi életnek, mint a kamarazene, és van-e tevékenység, „jócselekedet”,

mely a kamarazenélésnél nagyobb erővel és eredményesebben vezet a harmonikus élethez.

Az iskolai énektanítás és a zeneiskolai hangszerjátszás tanítása kiégésztik egymást. Az iskola végzi a talajmunkálatokat és a vetést, a zeneiskola ápolja az egyes növényeket.

Van-e elég zeneiskolája az országnak, illetőleg van-e annyi, amennyi kell ahhoz, hogy zenekultúránk az egész országra kiterjedjen s általános színvonalraemelkedést eredményezhessen?

A hozzávetőleges statisztika szerint 120 zeneiskolája van Magyarországnak. Ez bizony nagyon kevés. Ennek is nagyrésze az utóbbi 10 évben létesült, amióta Kazacsay Tibor a Vallás- és közoktatásügyi minisztériumban a zeneiskolák országos szakfelügyelője. A zeneiskolák negyedrésze Budapesten van, tehát a vidék megművelése szempontjából kiesik. 96 zeneiskola pedig sehogysem elég országos zenekultúra építésére. Ezt bizonyítja a hangszerjátszást tanulók száma is. Hozzávetőlegesen tízennégyezren járnak zeneiskolába (ideszámítva a Zene-művészeti főiskola, Felsőbb Zeneiskola, Nemzeti Zenede hallgatóit is). A vidéki zenetanulók száma ebből kb. 9000.

Milyen kicsi szám: kilencezer! Az ország iskoláiban járó, vagy abban a korban lévő fiatalágnak száma legalább hárommillió, a lakosságnak ötödrésze. Tehát 3000000-ból 9000 jár zeneiskolába, vagyis az ifjúság háromszázharmincharmad része. Ez százalékban: 0.3 %.

Meg kell állapítanunk, hogy ez a szám nem mutatja a hangszerjátszást tanulók tényleges számát, mert csak a zeneiskolákban tanulókra vonatkozik és számosan tanulnak magánúton. De mivel az utóbbiak jórésze (főleg vidéken) nem igazi szakemberekhez jár, sőt kifejezetten kontároknál tanul, ez a zenekultúra szempontjából elvész, mert egyrészt amit tanul, az nem művészet és elméleti tudás, tehát zenei műveltséget sem szerez. Tehát a zenekultúra számvetésénél elég ha a zeneiskolákban tanulókra szorítkozunk.

Amíg az ifjúság háromszázharmincharmad része jár csak zeneiskolába, addig országos zenekultúra alig alakulhat ki. Addig még kellő számú énekkarról sem álmodhatunk, mégkevésbé zenekarról és kamarazenéről. Az általános zeneéleti szegénység miatt, lelki-művészeti táplálék hiányában még azok is elsorvadnak, akik szereztek zenekultúrát és jogékonyság egyébként a művészet iránt.

De hogyan is legyen vidéken megfelelő zeneélet, ha a zenekultúrát szétszórózni hivatott városok közül is csak tizenhatban van hatósági, azaz városi zeneiskola?

A vidéki zeneélet hiányai és hiányainak okai mégjobban kidomborodnak, ha azt vizsgáljuk meg, hogy a 9000 növendék közül hányan tanulnak zongorázást, hegedülést, gordonkázást, stb. Erre adatok hiányában csak a tanárok számából következtethetünk.

A tanárok száma hozzávetőlegesen: 500. Ebből 320 zongorázást, 150 hegedülést, 22 gordonkázást tanít s a hátralévők éneket és fúvóshangszereket, (zeneszerzés, elméletet, orgonázást, rendszerint azok tanítanak, akik emellett zongorázást is, mivel legtöbb helyen nincs külön tanára ezeknek a tárgyaknak). Már ez a statisztika is elég ahhoz, hogy a vidéki zeneélet vergődését megértsük, (illetőleg az egész magyar zeneéletét, mert amint többször kifejeztük, éppen a vidéki élet halott volta teszi a fővárosi zeneéletet is vajudóvá). Tekintettel ugyanis arra, hogy míg a zongoratanároknak sokszor 40–50 növendékük is van, addig a hegedűtanároknak még a fele sincs, a gordonkafanszakokról nem is beszélve, amelyekben csak 1–1 növendék van. A növendékekről szóló pontos adatok nélkül is nyugodtan állíthatjuk, hogy a vidéki zenetanulók legalább háromnegyed része zongorázást tanul. Így pedig kamarázni nem lehet és zenekarok sem létesülhetnek. A gordonka például mind a kamarázásnak, mind pedig a zenekari játéknak nélkülözhetetlen hangszere. A 22 gordonkatanárnak nem hisszük, hogy volna összesen 100 növendéke. Tehát nincs, vagy csak alig van gordonkás vidéken (még Budapesten is kevés van). Nagyobb városok sorát lehetne ide jegyezni, amelyekben egyáltalán nem tanítanak gordonkázást. Csak egy-kettőt említsünk közülük: Kassa, Beregszász, Munkács, Sátoraljaújhely, Ungvár, Érsekújvár, Esztergom, Komárom (városi zeneiskola), Léva, Eger, Halvan, Rimaszombat, Szolnok, Nagykanizsa, Pápa, Szegszárd. A fúvóshangszer tanítása talán még hiányosabb vidéken (Budapesten is elég hiányos). Budapesten kívül csak a következő városokban tanítanak különböző fúvóshangszert: Újpesten, Győrben, Pécsen, Debrecenben, Érsekújváron, Léván, Kolozsvárt, Újvidéken és Szegeden. Ez azonban csak azt jelenti, hogy helyenkint akad egy kürtös, vagy fuvalás, stb., mert sok helyen csak egy-egy fúvóshangszert tanítanak (pl. Győrben kürtöt, Újpesten klarinétot és trombitát, stb.).

Ime a számvetés! Mi az oka ennek a hiánynak? Erről már több alkalommal írtunk: az azelőtti magyar kultúrpolitika, a magyar történelem sajátos aláhulása, mely miatt vidéken nem fejlődhettek nagyvárosok, kultúrközpontok. De vannak még ma is fennálló okok. Ilyen például az, hogy vidéken kevés szervezett állás van. A fővárosiak vidéken való letelepedése ezért nem várható. És még valami: a zenetanárok nem látják biztosítva jövőjüket, mert semmiféle nyugdíjintézetbe nem tartoznak. Végül a zenetanárok fizetése általában igen alacsony. Mindezekhez hozzájárul a zenekultúra levegőjének hiánya, amely miatt fuldoklik sok helyütt a zenekultúrán nevelkedett tanár.

Tudjuk, hogy a bajok orvoslása óriási feladat, rengeteg munkát és időt igényel. Azt is tudjuk, hogy az illetékesek fáradhatatlanul dolgoznak az általunk is megjelölt irányban, az országos zenekultúra kiépítésén. Számvetésünk éppen ezért időszerű. Minél nagyobbak látjuk az őrít, annál kézenfekvőbb, mivel és hogyan kell azt betöltenünk.

ISOZ KÁLMÁN:

A ROMANTIKUS ZENE

(Befejezés.)

Míg a németországi zenei romantika kifejlődött, — az operára még külön vissza térünk — addig Franciaországban, helyesebben Párisban a tipikusan francia romantika úttörője és legnagyobb képviselője *Berlioz Hektor* (1803—1869) vívta az elismertetés szélmalomharcát. A „raison“ népe nem akarta, hogy ez a túlfűtött szenvedélyességű muzsikás szóhoz jusson. A hivatalos zenevilág megijedt túlzásaitól. Már több merész darabja került a hangversenyeken előadásra, de a Conservatoire vezetősége még mindig elzárkózott képességeinek elismerése elől. Végre 1830-ban ez a Prix de Rome odaitélésében testet öltött. Ez az esztendő egyébként is eseményekkel telt év volt. Nem említve a júliusi forradalmat, ebben az évben volt Hugo Viktor „Ernani“-jának bemutatójával járt ú. n. Ernani-csata, amelyben a Hugo-párti fiatalok sorában nem hiányozhatott sem Berlioz, sem Liszt. Az Ernani-t követte Hugo Notre Dame de Paris-ja, a Marion Delorme-ja, egy kötet költeménye: a Feuilles d'Automne, Meyerbeer: Ördög Róbert-je is ebből az évből való. Dumas Alexandre is megjelent a színen. Delacroix a „Dante bárkájá“-val a festőművészet új irányát indította meg. Berlioz elemében volt. Igaz, hogy életének tehertétele az ő *szertelensége* volt. Míg Spontini, ki a „La Vestale“ c. operájával a romantika mezején járt, és Meyerbeer operáival az óvatos merészeket képviselte, addig Berlioz több volt, mint romantikus zenész: ő *megtestesült romantika* volt, annak hibáival, erőnyeivel együtt. Szendélyes lénye mindig a legnagyobb arányú zeneművek írására ösztönözte őt. Csodálatos nagy képzelő ereje legázolta önkritikáját. Érzelmek és képzelete mindig elragadták. Bár életében a hön sóvárgott teljes elismerést és méltánylást nem érte meg, korának zenei életére oly nagy hatással volt, mint Hugo Viktor az irodalmiéra.

A nagy arányokat kívánó lelki alkatának megvilágítására szolgáljon a Prix de Rome esztendejében atyjának írt levelében lévő beszámoló. Közlő atyjával, hogy a Sardanapal-hoz írt muzsikáját megtoldotta egy „leíró zenével“ amely Sardanapal palotáját felemészítő tűzhöz való. „Nem féltem többé — írja a továbbiakban — az akadémikusoktól és szabad-
 jára engedtem képzeletemet.“ Ennek a darabnak „ijesztően nagy sikere“ („succès épouvantable“) volt, mondja. Ebben az évben írta a Fantasztikus szimfóniát, melynek sikere megérdemelten nagy volt. Büszkén említi, hogy Liszt az előadás után magához vitte ebédre és elhalmozta a lelkes elismerés minden jelével. Mint Prix de Rome-osnak az örök városba kellett utaznia, de ott sehogysen találta helyét. Szörnyen unja Rómát s erről így ír nagyatyjának (1831. szept. 15.). „Sokat beszéltek nekem Itália szép egéről. Valóban szép is, de csak azokra, akiknek állandó egyformasága tetszeni tud. Bevallom, hogy szeretem a szelet, az esőt, a mennydörgést, a viharokat, ezek mutatják meg a napsütéses idők szépségét.“ Nemis: marad sokáig az örök városban. Sokat jár a hegyekre, az egyszerű embereket keresi, dalaikat hallgatja. Jellemző, hogy felmászik a Zevuvra, de — éjfélkor! Ennek a kirándulásnak hatása alatt írja Lesueurnek: „Elhidegedett bensőmben annyi robbanó anyag van, hogy élénken elképzelheti, hogy a Zevuz szenvedő és bőszt kiáltásaira, mennyire megremegett testvéri bensőm.“ Ebből kiviláglik Berlioznak túlfűtött érzékenysége, mellyel minden külső benyomást tudomásul vesz. Ez az érzékenység azonban zenei kifejezést keresett — és talált is. De mindenben „óriási“ méreteket kívánt és „rettenetes“ sikereket kere-

sett. Zenei mondanivalójának közléséhez: „adatok nekem zenekarokat” kiált fel. (Ebben is mintája és kiindulási pontja azoknak a nagy zenei apparátusoknak, amiket Wagner, Strauss Richárd stb. kívánnak.) Míg Berlioz egyrészt hatalmas apparátust mozgósít érzelmei s az események elmondására, addig másrészt lehetőleg könnyű muzsikát is tud írni, mint amilyen a Fauszt elkárhozásában a Szilfidek tánca, vagy a Romeo és Júlia-beli Mab-tündér. Bennünket Berlioz még azért is érdekel, mert 1846 februárjában Pesten hangversenyzett. Itt volt bemutatója, a Liszt tanácsára, a mi részünkre írt: „Rakoczý. Marche hongroise”-jának, amelynek „rettentő” nagy sikere arra bírta, hogy ezt a darabot, mint „magyar induló”-t a Damnation de Faust-ba beillesse.

Berlioz programzenét írt; események egymásutánját fejezte ki zenéjével. Az íróttal is jól forgatta. Írásai szellemesek, határozottak, stílusuk kitűnő. Ugy Mémoires-jának, mint kötetekbe gyűjtött írásainak olvasása élvezetes és tanulságos.

A romantikus világ egészen más tájkának lakója *Chopin Frédéric*, a francia apától és lengyel anyától származó művész (1809–1849). 1830-ban ért Párisba s ott is maradt holtáig. Finom, érzékeny lelkületű művész, ki a nagy nyilvánosságot nem kedvelte s csak szűk baráti körben szeretett játszani. Mint zeneszerző úgyszólván csupán zongoraműveket írt. Stílusának kialakulásában fontos tényező volt: lengyel nemzeti érzülete és a romantikával járó előszeretete a táncok iránt. A legtisztább romantika az, ahogy érzelmi képeket lehel a Mazurkába, Polonaisekbe s ahogy a Balladákat elmeséli. Művei belső lelki képek szakadatlan láncolatából állanak, amelyek értelmezést kívánnak. Az azután másodlagos kérdés, hogy az értelmezés mindenki részéről azonos-e? A romantika a Fantáziában szabad folvást enged érzelmeinek. Zeneszerzői tevékenységében a szabad fantáziálást, az improvizációt kívánja hatalmába keríteni, hogy érzelmeit a pillanat hatása alatt érthetően tolmácsolni tudja. Mint tolmácsolónak a Románc, Ballada, Legenda. Mese nyújtott módot arra, hogy elképzeléseit kifejezhesse. Ezek hangulati élmények s mint ilyenek a legszubjektivebbek, ez pedig a zenei romantika egyik jellemvonása. Chopin, kitűnően átértzett s átdolgozott műveivel az improvizáció hatását keltette, ami a többi romantikusra, így Schumannra is hatott.

A zenei romantika fénykorának feltétlenül *Liszt Ferenc* (1811–1886) volt a legnagyobb alakja. Amikor ő mint fiatal gyerekmber Párisba érkezett az irodalmi romanticizmus már javában bontogatta szárnyait. Liszt mint utólérhetetlen zongoraművész a legnagyobb lelkeséggel figyelt a költészetre, a színház, a tudomány termelését. Társadalmi élete az irodalom és művészet kiválóságaival hozta kapcsolatba s a velük való érintkezés, ha nem is tették franciává, erősen befolyásolta gondolat és érzés világát. Lamartine költészete, Lamennais abbé tanításai, Berlioz, Paganini művészete, mind nagy hatással voltak rá. Magasrendű szellemi látókörének köszönhetjük, hogy 1832-ben Wolff Pierrének ezt írhatta: „Immáron két hete agyvelőm és ujjaim, mint két megszállott, dolgozik: Homeros, a Biblia, Platon, Locke, Byron, Lamartine, Chateaubriand, Beethoven, Bach, Hummel, Mozart, Weber vesznek körül. Tanulmányozom őket, elmélkedem rajtuk, s szenvedélyesen falom őket, ezenkívül napi négy-öt órát gyakorolok...” Erdekes ebben, hogy az irodalom és a zene mennyire egy kalap alatt vannak Lisztnél. De látókörének nagyságát még abból is megfigyelhetjük, hogy a Prix de Romeos Berliozzal egy időben, 1830-ban mennyire másként látja Rómát, amikor ez utóbbinak írja: „A művészet az ő álltalánosságában, universalis mivoltában és egységességében jelent meg előttem. Érzéseim s megfigyelé-

seim mindinkább eltöltöttek azzal, a rejtett összefüggéssel, ami a lángeszek műveit egybekapcsolja. Rafael és Michel-Angelo megkönnyítette Mozart és Beethoven megértését... s ily mederben folytatja hasonlatait.

Ez a sokoldalú érdeklődés élete végéig elkíséri s a legdúsabb szellemi termőképeiséget fejleszti ki benne.

A romantika szemszögéből rámutatunk arra, hogy Liszt is azokhoz a zeneművészekhez tartozik, kik gondolataikat, meggyőződésüket irodalmi úton is kifejezésre juttatják. Liszt virtuóz is volt. Az igazi virtuózítás az előadás pillanatára szól, amikor a megnyilatkozás tartama és a hangszer varázsa együtt járnak. A virtuozitásról, mint alkotó tényezőről Liszt maga így nyilatkozott, amikor egyik levelében Dawisonhoz, a nagy színészhez hasonlította művészetét: „Az ő és az én virtuozitásom között hasonlóság van: *reproduktálva alkot.*” Megint csak romantikus Liszt a zeneszerző, aki nem programmuzsikát írt mint Berlioz, amelyben a történet egymásutánja, bizonyos kézzel fogható mese van zenébe öntve, hanem érzelmeket, gondolatokat tolmácsol oly értelemben, ahogy a művészetek egymást magyarázó tulajdonságáról írt Berlioznak. Műveiben jellegzetesen megvan az, hogy ezek a fantázia pillanatnyi szülöttei és hogy ezek az érzelmek áradatának gátakat elsöprő kitörései. Nézzük szimfónikus költeményeinek díszes sorát. Irodalmi hatások tolmácsolója a *Ce qu'on entend sur la montagne*; a *Mazeppa*; a *Les preludes*, a *Die Ideale*. Képzőművészeti hatásoknak köszönhetjük az Orpheus-t s a Hunnok csatáját s így tovább. Lamartine költészete inspirálta a *Harmonie poétiques et religieuses* zongoradarabok sorozatát.

Nem részletezzük Liszt óriási munkásságát, csak állapítsuk meg, hogy nemcsak a francia romantikának, hanem főleg és elsősorban a romantikus művészetnek általában óriási szolgálatokat tett s kifejlesztette azt teljes pompájában. Műveiben a ritmikai, harmoniai újítások végtelen sora rejlik s formájukban a fantázia, az improvizálás érzése, az *én* megnyilatkozásának jellege a lényeges tulajdonság.

Az eddigiekben láttuk a romantika megnyilvánulásának módjait. A német befelé néző, magába vonuló, legszívesebben intímus körben megnyilatkozó; ezzel szemben a francia a belülről látottakat kivetítő, a sokaság elé nyíltan kiálló, mondanivalóját harsogóan, nagy pompával elmondó s emellett gyengéd érzelmeit szelíd, de fényes köntöshen vonultatja fel.

Míg a német romantika eddig, hogy úgy mondjuk hangversenytermi megnyilatkozásaiban vonult el szemeink előtt, most rá kell fordítanunk tekintetünket a színházra. Itt jelenik meg a legnagyobb formában és a legkorábban a népmesék, babonák adta téma és ennek a milliónek hatása alatt írt, a mese szereplőit jellemző dal és zene. Ez a korszakos mű *Weber K. M.: Der Freischütz*-je. Ma is elevenen élő, hatásában meg nem gyöngült, éppen romantikájában a legfrissebb opera. A mű középponti jelenete a bűvös golyó öntése. Ennek az ördöggel való szövetkezésnek ellensúlyozója a szende Agátha. Minden ami a darabban történik a rossznak, a jónak szerepe, a népmesék szülötte. Weber csudálatos megérzéssel találta el minden egyes jelenetnek hangját, dallambeli rajzát s amire külön rá kell mutatnunk az a mesterien *festő* hangszerelés. A *Freischütz* romantikája épp oly messze esik a Byron-étól, vagy a Hugo-étól, mint a Schiller-étől. Mindig közel áll az élethez. Egészsége-

sen, népiesen romantikus. Egészen más a párisi nagy, romantikus opera. Szintén ördögi témájú, de irodalmi elgondolású téma Meyerbeer Ördög Róbert-e, mely merészen fantasztikus. *Bizet Georges*-nak (1838–1875) sikerült 1875-ben *Carmen*-jével a francia romantikus operát új ösvényekre vezetnie. Bár a siker nem volt azonnali, de annál tartósabb, hogy ne mondjuk elévülhetetlenebb lett. A romantikus opera új korszakát jelentette egy német lángész: Wagner Richard és még egy olasz: Verdi Giuseppe

Wagner Richard (1813–1883) művei betetőzése a színpadi romantikának. Műveit halljuk s megfigyelhetjük jellegzetességüket. A romantikus operák a Bolygó hollandi, a Tannhäuser, a Lohengrin mind abba a világba visznek, amely csodákkal teljes, amelyben az önfeláldozás, — mint megváltási tény — döntő fontosságú. Zenéjében a romantikával kapcsolatban már hangsúlyozott harmoniai újítások, hangnemi változások, kromatikus — feloldást halogató s ezzel érzelmi feszültségeket zenei hangokban kifejező művészete tetőfokát a Trisztán és Izolda-ban érte el.

Verdi Giuseppe (1813–1901) a csodálatosan bőtermésű olasz romantikus, elsősorban tárgyválasztásaiban az. Amikor az osztrák cenzura, a rendőrség vigyázott minden olasz megmozdulásra, ő énekelt s neki mindegy volt, hogy milyen korban, a világ mely táján játszódott operájának cselekménye; szabadságról, a zsarnok elleni küzdelemről szólt. A közönség — nemzetének népe — a melódiák mögé hallott és érzett s Verdi ebben volt romantikus, hogy népének népéről mesélt. Szerette a szenvedélyfűtötte témákat s ezért a zenét a költészet alá rendelte.

Szeretik ellentétbe állítani Wagner-t Verdi-vel. Kár és igazságtalan, mert mindkettő ugyanazon művészet fájának két külön ága, s mint ilyenek népüknek képviselői. Nemzeti hősök, szemben a 18-ik század nagy művészeivel, kik világpolgárok voltak.

Wagner—Verdi—Bizet viszonyát, illetőleg egymástól való különbözőségét kitűnően világítja meg Bekker Paul, mondván:

„Wagner a színpad kívánta követelményeknek hangszerbeli elgondolással tesz eleget: ezért német,

Verdi ugyanezt az énekhangból kiindulva teszi: ezért olasz,

Bizet színpadi kifejezési módja a nyelv ritmusában gyökerezik: ezért francia.”

Amikor a romantikus muzsika zseniális szerzők kezében teljesen kifejlődött a művészi élet egyik szakasza befejezést nyert. A romantikusok hatása alatt felnőtt új nemzedék a klasszikus formák nagyobb uralmát kívánta a romantika eredményeivel összeegyeztetni. Ezt a művészi elgondolást a neo-romantikus szerzők váltották valóra, amiről műveiknek fényes sora tanuskodik.

Azonban ne akarjunk a művészetben darwini fejlődésről beszélni, mintha az egyik „jobb” volna, mint a másik. Mert ha művészet, úgy csak más, de mindenkor művészet marad. Ma is igaz tétel Mme de Staël-nak majd másfélszáz éve tett megállapítása: „Semminek sem szabad megállapodnia az életben s a művészet megkövül, ha nem mozdul többé.”

RAICS ISTVÁN:

STRAUSS RICHARD

(A zeneköltő 89. születésnapjára.)

Strauss Richard nyolcvan esztendejéből közel hatvan a nyilvános szereplés időszaka. A késő-romantikus német zene vitathatatlan mestere ez idő alatt érkezett meg az elutasítás vizeiről a befogadtatás biztos révébe. A századforduló utolsó évtizedében Strauss állt az új zenét ért támadások központjában. A vádak úgy vilámlottak feléje, mint a késdobáló gyorsröplő pengéi. „A csúfnak kultuszát űzi“, zenéje „kakofónia“, etikailag „blazírtság“ jellemzi — fenekedtek rá a kortársak. Ebben az időszakban Strauss volt a bűnbak. „Cinikus, hatásvadász, raffinált, artistaszerű, pénzhajhász“, mindez Strauss volt...

Ma, életének nyolcvanadik esztendejében, elpihent a vihar és Strauss is utolérte a művészi újítók legtöbbjének sorsa: öregkorára tisztelt mester lett, s míg ifjúsága forradalmi zászlókkal ékesen jelent meg a szellem csataterén, ma már ezek a lobogók békés és ártatlan konzervatívizmusa mögül kandikálnak csak hébe-hóba elő. A jelentkezése óta eltelt félévszázadnál is nagyobb idő lényegesen másképp látta a straussi problémát és természetesen értékelését is. A „jogfolytonosság“ mai érzése szerint Strauss zökkenő nélkül beleilleszthető a német zene egységes fejlődésvonalába s korántsem az az elszigetelt forradalmár, akinek pályája első évtizedeiben látszott!

Hatvan esztendőre tehető ez a pálya s e hatvan esztendő eredményeképpen szimfónikus minőségében áll előttünk legtisztábban Strauss személye. Alkotói pályáján döntő fordulatot jelent a szimfónikus zenéhez való kapcsolódása és forradalma mindenképpen összefügg a szimfónikus stílus forradalmával. A hangzási és zenekarkezelési szempontból hihetetlenül felfokozott wagneri zenekar a század végén már alig volt fejleszthető. Strauss a „túlfűtést“ csak a technikai elemek további hegyezésével tudta fokozni. Lényegében tehát megmaradt a kései romantika világában és első nagy zenekari műveiben az apák örökségét vitte tovább. Nem mentes ez az időszak az üres hatásvadászattól és nemzenei elemek alkalmazásától. Strauss szinte jelentkezésének első pillanatában virtuózzá és technikussá vált, aki a romantika kelléktárából származó elemekhez művészi ügyességgel és változatossággal adta saját ötleit.

Szimfónikus művészete formai szempontból nehezen határozható meg. A program szabja meg a formát s a forma végeredményben egyszerű képsorozat, amelyet az egyéniség akarata tart össze. A képsorozat feltételezi, hogy a hallgató állandóan és „képszerűen“ követni tudja a zenei mondanivalót. A legaprólékosabb dolgokkal is tisztában kell lenni annak, aki Strauss programzenéjét élvezni akarja, hiszen egyes, csak pillanatokra felvillanó motívumok, sőt magukban álló hangok is „jelenthetnek valamit“ Strauss nyelvén. „Heldenleben“-jében például saját, régebbi műveinek témáit idézi jellemzőképpen. Ugyanebben a szimfónikus költeményben kipellengérezi a műveit ért rosszmájú kritikát, sőt a kritikusok személyét is... Valamennyi szimfónikus műve tele van ilyen utalásokkal. A realitásokat illusztrálja ez a zene, a való élet tényeit követi — hogy is volna hát megfogható a zene absztrakt kifejezőmódján a program pontos ismerete nélkül?

Viszont épp ezért nem nagy megterhelés a hallgatónak a Strauss-zene megértése. Ha már egyszer megismerkedett a Straussi motívumok jelentésével, nyugodtan rábízhatja magát a zene folyamatosságára, amelyből bóják módjára bukkannak ki a motívumok és jelzések. Amíg Bach, Scarlatti, Mozart, vagy Beethoven művei fokozott elmélyülést, — s a formaélmény elnyerése érdekében a formai konstrukció koncentrált figyelését és megragadását — követelik, addig Strauss szimfonikus zenéjénél külső eszközökkel, kevésbé mély figyelemmel is el lehet jutni a formakonstrukció megértéséhez.

Formai szempontból semmi lényegeset nem hozott Strauss szimfonikus stílusa. Jelentősebb a zenekari színkeverésben megvalósított néhány reformja. Rikító színeit a magas klarinétok s egyes rézfúvók mutatták be először. Néhány új hangszer alkalmazása is nevéhez fűződik. Így ő vezette be a nagyzenekarba a szél- és dörgőgépet, a heckelfönt, átvette a szaxofönt, a vesszőt és kereplőt a katonazenekarból és ütőhangszeri jellegének hangsúlyozásával zenekari hangszerként alkalmazta a zongorát. A hangszereknek ez az újszerű alkalmazása érthetően magyarázza Strauss sikerét a hangszínek gazdagításában.

Kortársai — mint a fiatal Bartók Béla is — eleinte szenvedéllyel kapaszkodtak bele ezekbe a színbeli újításokba, akárcsak merész harmóniáiba. Ma már tudjuk, hogy Strauss összhangzattana alig mond többet a kései romantika összhangzattanánál. Hangnemkeverését, diszszonanciaalkalmazását a legtöbb esetben le lehet vezetni a romantikus összhangzattanból. Egyes helyeken pedig, jellemzőképpen, előszeretettel fordul az öncélú diszszonanciák felé. Modulációját a romantika széles kitérése jellemzi, gyakori a hirtelen hangnemváltozás, ami azonban már Strauss jelentkezése előtt ismert jelenség volt az európai romantikában.

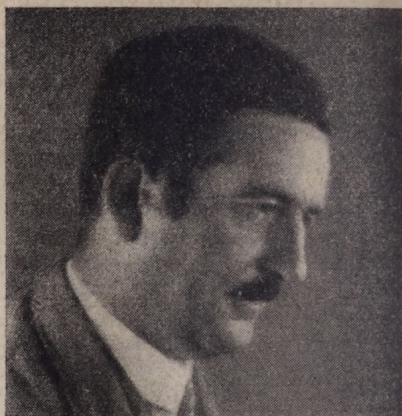
Ugyanezek a harmóniai és színbeli sajátosságok jellemzik Strauss drámai zenéjét is. Valamennyi színpadi művén erősen meglátszik jórést előbb keletkezett szimfonikus sorozatának gazdag tapasztalata. A „szimfónika“ sokszor kerekedik a dráma fölé — mint éppen legutóbb az Operaház által felújított József-legendában láthattuk. Színpadi műveiben is kimagaslik azonban helyzetfestő ereje, ami még jellemzése felett is uralkodik. A külső rajz, külső karakterizálás szinte fontosabb a lélek belső rejtélyeinek bogozásánál. Izlése a bűja, a pompózus felé vonzza. Kora izlésének tesz eleget a keretek méhetellen felnagyításával s a naturalizmusnak és stílizálásnak egy egészen jellegzetes, a bécsi Parnassz kiegyenlítő hatásával magyarázható keverésével. Európa zenei életének külső szempontból majdnem teljesen zavartalan időszakára esik pályájának első fele. Termékenysége gátlás nélkül bontakozhatott ki, s hangszeres muzsikája, kamarazenéje, kórusművészete, dalköltészet-e számottevő alkotásokban bontakozhatott ki. Mindamelllett e mennyiségileg tekintélyes opuszok jelentőségükre nézve eltörpülnek szimfonikus és színpadi zenéjének árnyékában.

Strausst ifjúsága idején rajongva dicsérték vagy elszántan ócsárolták mindenegyes műve megjelenésekor. Ma, amikor életműve a maga teljességében előttünk fekszik, hibáitól és egyenlenségeitől szívesebben eltekintünk s joggal méltányolhatjuk benne a mű egészét, amely végeredményben szándékánál, terjedelménél és egyéni mondanivalójánál fogva feltétlenül jelentős része az újabb európai zenetörténetnek.

ÉLŐ

MAGYAR ZENESZERZŐK

KAZACSAY TIBOR

1892-ben született. Zenei tanulmányait Siklós Albertnél majd a zeneművészeti főiskolán Kodály Zoltánnál, később Herzfeld Viktornál végezte, ahol 1914-ben zeneszerzésből végbizonyítványt nyert. Tanulmányai befejeztével 3 fronton (orosz, olasz, albán) 4 évi harctéri szolgálatot teljesített az első világháborúban. 1918-ban a Budai Zeneakadémia és Balassa Kálmán-féle magánzeneiskola zeneelmélet tanára lett. 1920-ban egy évre Németországba megy, ahol a berlini Klindworth Scharwenka Konzervatórium tanára lesz. Itt jelennek meg 3 kiadónál első nagyobb-szabású művei.

1921–22. tanévben a Nemzeti Zenede tanára, majd önálló zeneiskolát alapít, amely 10 évig állott fenn. Ugyanezen idő alatt a Rádió állandó zongora-kísérője (több száz bel- és külföldi művészt kísért pódiumon is).

1933-ban kinevezik a zeneiskolák országos szakfelügyelőjének. Ebben a minőségben újjászervezi a zeneiskolákat. Vidéken 70 új zeneiskolát állít fel, végigutazván az ország összes városait és községeit. Ezekben több száz zeneitanárt juttat álláshoz és több ezer növendéket ment meg zenei kontárokától. Ezzel a munkájával megteremti a vidék zenei életének kifejlődésére irányuló alapot.

1940-ben tanügyi tanácsos lesz. Időközben megindítja a fúvós kamarazene kultuszát is és propaganda hangversenyeket rendezett a magyar pedagógiai művek érdekében.

Kazacsay Tibor zeneszerzői munkássága többoldalú. Fiatalabb korában az ifjúság részére írt igen sok zongora-darabot. Ezek a német Leuckurt, 3 Masken Verlag, H. Zimmermann, a svájci Foetisches Frères, az angol Asdown és a magyar kiadócégeknek jelentek meg. Később a programzenét, annak is különösen a szatirikus-ironikus célzattal bíró válfaját kultiválja, elsősorban zenekarra írott műveiben: Szatirikus-szimfonia, Cirkusz szvit, Max és Móricz (Busch A. után). Egy humorista vázlatkönyvéből stb. A meszerző líra is vonzza. E stílusban legnépszerűbb opusza az „Álomország” fantázia nagy zenekarra. Több zenekari dall, dalokat és hangversenyelőadásra alkalmas zongoraművet alkotott. A fúvós irodalom gyarapítását szolgálja fuvola-zongora szonátája, klarinét-zongora szvitje, oboára írt pasztorálja stb. Hegedűre és zongorára szonátát, szvit-et, (ifjúkori mű) apró előadási és tanulmányi darabokat komponált. Orgonára is írt néhány praludiumot. Dalait Ady Endre, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc, Mécs László, Petőfi Sándor, Szabó

Lőrinc, Babits Mihály, Számadó Ernő, Havas István, Holló Ernő, Nagylaky Jenő, Szathmáry István stb. verseire írta.

Kazacsav stílusa, mely előbb a német utóromantika jellegzetességeit mutatja, a legutolsó időkben némi átalakuláson ment keresztül, amennyiben a népi (folklór) irány rá sem maradt hatástalanul. Ezt a hatást mutatja több dala és előadásdarabja, de legkivált „A szeretet dala”, Ady Endre „Karácsony” c. versére írott világi kantátája, melyet az operai zenekarral, a Forrai kamarakórossal és kiváló szólistákkal Dohnányi Ernő vezényletével a Rádió mutatott be 1940-ben.

Kazacsav zenekari műveit a Filharmónia (eddig 4 ízben), a Székesfővárosi Zenekar, a Budapesti Hangversenyzenekar és a Szimfonikus Zenekar mutatta be és tartja műsoron a Rádióval együtt. Külföldön Brüsszelben, Karlsbadban, Rómában, Wienben szerepeltek e művek.

Kazacsav zenetudományos munkásságát is kifejt. E téren, főműve az Egyetemi nyomda kiadásában napokban megjelent „Az új zene összhangzattana” c. nagyszabású elméleti műve. A 300 oldalas munka az új zene fejlődését, kialakulását és már egységbe foglalható főjellemvonásait tárgyalja gazdag példatárrel (200 szövegekzi és 130 mesterpélda a világtzeneirodalom legismertebb modern zeneműveiből.) Ezenkívül több szaklapba írt zenei cikkeket és felolvasásokat tartott Budapesten és úgyszólván valamennyi vidéki városban. Egyik legismertebb előadása, „Humor a zenében” a zenei humor összes válfajait ismertette népszerű nyelven.

A Magyar Kórus könyvnap kiadványai.

A magyar érdekeket fáradhatatlanul szolgáló kiadvállalatunk három kiadvánnyal lépett az idei könyvnapokon ismét a közönség elé. Izléesen kiállított kötetben nyújtja a közönségnek Kodály Zoltán összes férfikarait (immár a Kodály kórusok harmadik kötete). Tizenhárom gyönyörű kórus található a gyűjteményben Kodály első férfikaraitól (Esti dal, Bordal, Mulató gajd) a legutolsóig, (Semmit ne bánkódjál).

Új kiadásban jelent meg Kerényi György gyűjteménye is: a Száz népi játékdal.

A harmadik kiadvány Péczely Attila könyve, melynek címe: Beszélgetés a népzeneről. A szerző a dialógus formáját választotta, mellyel üdén, színesen és logikusan vezeti az olvasót a magyar népzene világán keresztül. Sokszor eltávolodik a

szorosan vett tárgytól, de éppen ezáltal ad témájának érdekes megvilágítást. Így pl. a második beszélgetésben a kultúra lényegét fejtegeti és a nevelés hibáiról ír. A beszélgetések során, melyekkel egy képzelet városi kultúrájú barátot meggyőző a népzene szepségéről, mélységéről és magyarságáról, tárgyalja, hogy mi a népdal, hogyan keletkezik a népdal, a fajlagos törvényt, a népzene hangsorait, a parasztdal, a városi nóta és a cigányzene közti különbséget, a magyar és román népdalt, a népdalgűjtést, Bartok és Kodály művészetét, végül pontokba szedett programmal határozza meg a tenni-valókat. Ezáltal a szerző nemcsak a magyar népdalt magyarázza, hanem azt is kifejti, hogy hogyan épülhet fel a magyar népdalon a magyarabb magyar kultúra. A könyv mint olvasmány is érdekes.

A Józsefvárosi Református Egyházközség Hangversenysorozata.

A háborús idők okozta ízlésbeli romlás felette kedvez a ponyvazenének. Eli soha nem tapasztalt fénykorát, teljes elnyomással fenyegetve a komoly zenét, mint ápolatlan kert virágait az elburjánzó csalán. Nemzeti létünk fenntartásának egyik legfontosabb pillére közönségünk zenei ízlésének mentése és irányítása. Vissza kell hódítanunk az értékes zene számára azokat a fogyasztó területeket, melyeket az utcazene karvalykarmaival leszakított.

Ebbe a mozgalomba kapcsolódott bele tiszta szellemű törekvésével a Józsefvárosi Református Egyházközség kebelében megindult zenei munka is.

Tóth József lelkipásztor és *dr. Vasadi Balogh Lajos* egyházkar-nagy lelkes buzgólkodása hozta létre ezt a vállalkozást, mely — bár még csupán egyetlen csonka évadra tekinthet vissza — máris komoly eredményeket könyvelhet el az értékes zene megismertetése és elismertetése érdekében vívott küzdelemben. Nyolc estére tervezte még a rendezőség bérleti hangversenysorozatát, mely zajos hírverés nélkül is olyan élénk visszhangot keltett, hogy karácsonyig már valamennyi bérlet elkelt. Sajnos, a körülmények megállást parancsol-

tak az ötödik este után, s így elmaradt a teljesen a mai magyar muzsikának szánt hangverseny is. De már ez az öt este is biztató ígéret a jövőnek és biztatóan sugárzó hatás a főváros többi tizennégy református egyházközségére.

Minden hónap második vasárnapján tartották ezeket a meghitt hangulatú zeneestéket. Éleszlő kovászuk *Vasadi Balogh Lajos* volt. A műsor túlnyomó részben a protestáns egyházi zene gazdag irodalmából került ki.

Az öt hangverseny közül kettőt (a Salétrom-utcai templomban) teljesen az egyházi zenének szenteltek, egy est zenekari volt a Ref. Teológiai Akadémia dísztermében, kettő pedig kamara-jellegű, a Keresztyén Ifjúsági Egyesület Vas-utcai új székházának előadótermében.

Noha a műsorterv csonka maradt, azért az elhangzott számokból is meggyőződhettünk a kezdeményezés nemes voltáról. 24 előadó 52 szerző 86 művét adta elő. A művek 46 százaléka magyar szerző tollából került ki. Háromnál több mű előadásával szerepeltek: *Gárdos Kornélia*, *Kissházy Sarolta*, *Simonyiné Groh Klára*, *Vasadi Balogh Lajos*, *Várady Ferenc*, *Várady Gyöngyi* és *Veress Endre*.

iff. Veress Endre

A RÁDIO ZENEI TERVEI

Június 12-én: A Rádió hangversenydobogóján *Galgóczy Mária Liszt*, *Schumann* és *Benedicti*-dalokat énekel. *Faragó Ibolya Debussy*- és *Beethoven*-művet játszik. *Cserfalvy Eliz* pedig egy *Händel*-szonátával szerepel a mikrofon előtt. „Halhatatlan muzsika” címmel *Schubert*: VII. szimfóniáját halljuk.

13-án: „Magyar zeneszerzők fél-órája”-ban *Kodály* új művét: *Orgonamiséjét* adja a Rádió *Pécsi Sebestyén* előadásában, aki e művet a *Szent István Bazilika* orgonáján adja elő. *Rigó Magda Schumann*: *Frauenliebe und Leben* című daleik-lusból ad elő. Nagy mesterek szórakoztató muzsikája címmel *Ferencsik János* vezényli a Rádiózenekar műsorát. Hangszerek, hangulatok címmel *Bach*-, *Pugnani*-, *Chopin*-, *Debussy*-, *Fauré*- és *Tarrega*-műveket ad a Rádió lemezeiről.

14-én: Böhm László zenei lexikon előadásorozatát folytatja, Pongrácz Zoltán pedig „Mai költők mai zenéjét” mutatja be. A külföldiek sorában Sibelius, Debussy, R. Strauss, Respighi, Ravel dalait halljuk, a magyar részben Sulyok Imre, Kodály Zoltán, Pongrácz Zoltán, Geszler György, Ottó Ferenc és Tóth Miklós dalai kerülnek sorra. Orlando di Lasso halálának 350 éves fordulóján Hegedüs Árpád emlékezik meg a híres zeneszerzőről.

15-én: A Székesfővárosi Képtár kertjéből kapcsolja a Rádió a Székesfővárosi zenekar nyári évadnyitó hangversenyét.

16-án: Hubay-dalokat mutat be Dömötör Tibor és Varga Livia, a „Magyar zeneszerzők felőrájá”-ban, Strauss Richard születésének 80. évfordulója alkalmával az Operaház Rózsalovag-előadását kapcsolja a Rádió; vezényel: Clemens Krauss.

17-én: Művészlemezeket hallunk és kamarazenét.

18-án: A Kormányzó Úr születésnapján ünnepi hangversenyt vezényel Dohnányi Ernő. Közreműködik Ostváth Julia és Dohnányi Ernő. Művészlemezeken során részletet hallunk Puccini műveiből. Koréh Endre magyar népdalokat mutat be és lemezről Erkel, Hubay, Dohnányi és Kodály műveit is halljuk.

19-én A Filharmónia ünnepi Strauss Richárd estjének kapcsolását tervezi a Rádió. Vezényel: Clemens Krauss.

20-án: Bruckner IV. szimfóniáját halljuk. A Berlini Filharmónikusokat Furtwängler vezényli.

21-én: Arany János dalait mutatja be a Rádió. Lemezről Liszt Les preludes-ét halljuk és részleteket kapunk Erkel Bánk-Bánjából.

22-én: Operaházi kapcsolás lesz és a „Magyar zeneszerzők felőrájá”-ban zenekari műveket hallunk.

23-án: A Rádió hangversenydobogóján Dániel Ernő, Nagypál László és Szentgyörgyi László működik közre. Lemezről kamarazenét tervez a Rádió.

24-én: Liszt vallásos zenéjéről beszél Adám Jenő. Közreműködik Váczy Károly. Nyáresti muzsika címmel Udvardy Tibor énekel, Szerdahelyi László hegedül.

25-én: A Budapesti Hangversenyzenekart Paul Tibor vezényli. Dohnányi Ernő zongorázik és lemezről nagyzenekari műveket hallunk.

26-án: A hódmezővásárhelyi Ipa-ros Dalkör „Magyar kórusműveket” ad elő. A Rádió Hangversenydobogóján Dedinszky Izabella orgonánál, Budaházy Fehér Miklós hegedül. Vidám finn muzsika címmel Szabó Ilonka énekel és Vásárhelyi György zongorázik.

27-én: A műdal magyar mesterei sorozatban Beliczay-dalokat hallunk. A Székesfővárosi Zenekar nyári hangversenyének kapcsolása is szerepel a tervek között. „Vezényel a szerző” című sorozatban Stefániai Imre műveit halljuk, közreműködik a Budapesti Hangversenyzenekar és Lászlóffy Margit.

28-án: Halhatatlan muzsika címmel Beethoven VII. szimfóniáját adja a Rádió. A Berlini Filharmónikusokat Furtwängler vezényli. Mesterművek — francia est címmel Debussy- és Ravel-műveket hallunk.

29-én: Kodály Te Deuma kerül a mikrofon elé és népdalfeldolgozásokat hallunk. A Budapesti hangversenyzenekart Ország Tivadar vezényli.

30-án: Kamarazenét és nagyzenekari műveket hallunk. A magyar zeneszerzők felőrájában dalok hangzanak el.

Július 1-én: Mezei bokréta címmel Szalay Eszter és Szücs Stefánia énekel, Vásárhelyi Magda zongorázik.

zik és közreműködik még Littasy György és a Rádiózenekar.

2-án: A Székesfővárosi Zenekar hangversenyén közreműködik Némethy Ella, Gluck születésének 230. éves fordulóján a „Május királynője” kerül mikrofon elé. Stúdió-előadásban Közreműködik Sennyev Szabó Ilus, Farkas Ilonka, Dósa Mária, Bágyoni Géza és Szabó Miklós. Rendező: A. Balogh Pál. Kolozsvári művészek hangversenyét adja a Rádió este. A Budapesti Hangversenyzenekart Vaszy Viktor vezényli, közreműködik Mészáros Erzsébet, Páka Jolán, Sikolya István és Horváth József.

KÜLFÖLDI HIREK

Mengelberg Párisban. A nálunk is közkedvelt németalföldi karmester a legutóbb Párisban hangversenysorozatot vezényelt óriási sikerrel.

Új zene készült a »Szentivánéji álom«-hoz. Shakespeare színművéhez új zenét írt Carl Orff, az ismert német zeneszerző. Az új zene zenekari, énekkari számokból és balett-részekből áll.

Schumann-film Zwicauban. Május 3-án volt bemutatója Schumann Róbert életéről alkotott filmnek, szülővárosában, Zwicauban. A film címe Traumerei. (A Traumerei Schumann egyik legnépszerűbb remeke a Kinderszenen c. sorozatból.)

A német házimuzika napja 1944-ben. A szokásos »Német házimuzika napja« 1944-ben november 18-án

lesz, Hamburgban. Ezzel a rendezésnek a jelentős propaganda-napnak központjául ismét olyan várost jelölt ki, melynek nagy zenei multja van. Hamburgban élte a német opera hőskorát, ott működött egy ideig Händel is és a város nagy zeneköltői között olyan neveket találunk, mint Buxtehude, Lübeck, Reinken, Keiser, Telemann, Mattheson. És a város nagy szülöttje Brahms is. Éppen ezért a házi muzsikálás fő anyagát az északnémet mester művei alkotják. Emellett a népdal a házimuzikában, a Bach-kultusz és a trió-kamarázás a fő programpontok.

Emléktáblát helyeztek a Palazzo Vendraminre. Velencében a Palazzo Vendraminre, arra a híres palotára, amelyben Wagner élete alkonyán élt és 1883 február 13-án meghalt, emléktáblát helyeztek el a nagy német mester halálának 61. évfordulóján.

„A pesaroi hattyú”. Rossinit neveztek így, mivel Pesaroban született. Ezt a címet adták egy balettnak is, melyet Carl Stueber készített Rossini vázlatai, zeneköltői feljegyzései alapján. A Rossini balett bemutatója Karlsruheban lesz.

Előadások Finnországban a magyar zenéről. Dr. Arató István, a Németországban ösztöndíjjal tartózkodó fiatal magyar karmester, a Finn-Magyar Szövetség és a Finn Irodalmi Társaság meghívására öt finn városban előadást tartott a magyar zenéről. Turkuban pedig az ottani nagymultú filmharmónikus zenekar hangversenyét vezényelte.

Liszt-émlékkiállítás Franciaországban. Versaillesben igen érdekes kiállítást rendeztek, melyen közszemlére tették Franciaországban Liszt Ferentől őrzött emlékeket, a nagy magyar lángészről szóló egykorú újságcikkeket és a Mester kézíratainak egy részét. Az anyag legnagyobb része Liszt gyermekei anyjának, D'Agoult grófnő gyűjteményéből került ki.

Hangversenyek a pincében. Légitámadásos világunkban, Németországban, amely a legtöbbet szenved az ellenséges bombáktól, ide is elérkeztek: hangversenyeket rendszeresítenek az óvóhelyeken. Ez különösen a nagy üzemek óvóhelyein áldásos, mert egyrészt szórakozást nyújt a pincébe kényszerült munkástömegeknek, másrészt népművelő célt is szolgálhatnak vele. Az első ilyen pincehangversenyt a milánói Scala zene-kara adta a berlini zenefőiskola alatt. A hangversenyt hanglemezeire is felvették.

Háromnegyedszázados a bécsi Operaház. Május 25-én ünnepelte a bécsi Operaház 75 éves fennállását. A díszelőadáson, melyet Böhm Károly, a bécsi Operaház igazgatója vezényelt, a Fideliót adták elő. A jubileummal kapcsolatban a német lapok hosszasan foglalkoznak az elmúlt 75 évvel, mely a Don Juan bemutatásával kezdődött.

Smetana-jubileum. Az 1884-ben Prágában elhunyt cseh nemzeti zeneszerző, Smetana Frigyes halálának 60. évfordulóját Prágában megünnepelték. Az ünnepségek legkiemelkedőbb eseménye egy Smetana-mű be-

mutatója volt. Ugyanis találtak egy kéziratot, egy zenekari nyitányt Kopczky: »Dr. Faust« című drámájához, s erről kiderült, hogy Smetana a szerzője s azt 38 éves korában írta. A Smetana-nyitánynak nagy sikere volt.

Strauss Richárd ünnepzése a bécsi Operaházban. A német zeneszerzők nesztorát ünnepelték június első napjaiban a bécsi Operaházban a kezdődő Strauss-ciklus első estjén. Az Ariadne Naxos volt műsoron. Az agg mester maga is megjelent a díszelőadáson.

BELFÖLDI HIREK

Kodály: Orgonamise. Egyik vasárnap a Szent István bazilikában a 12 órai istentisztelet alatt Pécsy Sebestyén orgonaművész bemutatta Kodály Zoltán pár éve írt orgonamiséjét. A bemutatót a Rádió is közvetítette. Ujabban hanglemezeire vették fel ugyancsak Pécsy Sebestyén előadásában Kodály orgonaművét.

A Énekszó április—májusi száma első cikkben a »könnyű« és »nehéz« zene kérdésével foglalkozik (a cikk írója Piláthy György). A továbbiakban az egyházi hangnemek és a dűr moll rendszer kapcsolatairól szól egy tanulmány majd Kodály új művének, a 333 olvasógyakorlat jelentőségét méltatja a folyóirat. Egyéb iskolai énekpedagógiai cikkek, hírek és könyvismertetések vannak még az új számban, mely mellékletül

Halmos László »Három köszöntő« c. háromszólamú férfikarát és népdalokat adott az olvasóknak.

A Magyar Dal új számában Márton Barna (Nagykőrös) programot ad a mai időkre énekkarainknak, Simonyi Lajos (Udvard) a tanítóképzők zenei oktatásának hiányait tárgyalja s rámutat a tanítóképzés és zenei nevelés összefüggésére, Raics István Palestrina dallamainak szépségeiről ír tanulmányt s párhuzamot von Kodály kari műveinek és Palestrináéinak dallamstílusa között. Erdélyi József verse, beszámoló és hírek találhatók még az új számban.

Horusitzky Zoltán: Missa Pannonica. A Magyar Kórus legújabb kottaújdonsága Horusitzky Zoltán Missa Pannonica c. a capella vegyeskarra írt miséje. A szerző a misét a Pécsi Székesegyházi Énekkar művészetének hatása alatt írta s a kitűnő fiú-férfi vegyeskarnak ajánlotta. Ezért nevezi Missa Pannonicának. A művet Mayer Ferenc, a Pécsi Székesegyházi Énekiskola igazgatója mutatta be teljes egészében a Pécsi Székesegyházi Énekkarral. Pécselt, 1943. húsvét hétfőjén, a Székesegyház ünnepi istentiszteletén. A mű második teljes előadása Rómában volt a lateráni St. Giovanni templom-énekkarának tolmácsolásában M. Virgili vezényletével, 1943. május 29-én.

A Népművelési Bizottság művészestje Szentesen. A Népművelési Bizottság legutóbbi művészestjét május 26-án rendezte Szentesen. A magas-

színvonalú és nagy tetszéssel fogadott hangversenyen Bisztriczky Tibor hegedűszámokkal, Anyos Irén és Mintszenty Ödön pedig énekszámokkal működött közre. A zongora-kíséretet Isoz István látta el.

Strauss Richárd ünneplése az Operaházban. A világhírű német mester 80. születésnapja alkalmából az Operaház Strauss Richárd-ciklust rendez, melyen előadják a Salomet és a Rózsalovagot, valamint a nemrég bemutatott József legendát. Az előadásokat Clemens Krauss vezényli.

Befejezte évadját a Szegedi Filharmónia. Május 29-én, pünkösd hétfőjén volt a negyedszázados Szegedi Filharmónia jubileumi évadjának záróhangversenye. A záróest karmestere a kiváló szegedi zeneszerző és katonakarmester, Figedy Sándor volt. A műsor Mozart, Beethoven és Fiedy műveiből állott.

A Székesfővárosi Zenekar nyári hangversenyei. Ezidén is megrendezi a Székesfővárosi Zenekar közkedvelt nyári hangversenyeit a Károlyi-kertben. A műsor rendkívül gazdag. Szimfóniák, nyitányok, szvittek, versenyművek mellett oratorikus alkotások is elhangzanak, így Kodály Psalmusa, Te Deuma, a Kilencedik szimfónia és Händel Messiása. A zenekar újítása, hogy ezidén nem üres műsorokat ad a közönség kezébe, hanem 8 oldalas műsorismertetéseket. A hangversenyek minden kedden, csütörtökön és szombaton lesznek 6 órai kezdettel.

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZÍTŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genfi nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezűleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarány, Grand Prix Medaille D'Or kitüntetések.

Telefon 389—199

Részletfizetés.

42 éves cég

Díjtalan árjegyzék.

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kígyóház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 120 fillér, vasárnap 90 fillér
Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 60 „ „ 50 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál:

Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

Hollóssy János
könyvnyomtató

Budapest, VII.,
Jósika-utca 20.

2513

300182

A ZENE

Alapította: DR. SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR. HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt. 19. III. 22
Telefon: 421-812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. földm. 2
Telefon: 334-329

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

14. szám.

1944 július 17.

**FRANCIA-MAGYAR ZENEÜNNEPÉLY
PÁRISBAN**

TARTALOM

Magyarország keltős harca. — Francia-magyar zeneünnepély Párisban. — Hankiss János megnyitó rádióbeszéde. — Részletek egy francia újságcikkből. — Zilahy Lajos: Üdvözlét Franciaországnak. — Magyar matinék a berlini Renaissance-színházban. — A Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek.

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZITŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genfi nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezűleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarány, Grand Prix Medaille D'Or kitüntetések.

Telefon 389-199

Részletfizetés.

Díjtalan árjegyzék.

42 éves cég

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyóház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 120 fillér, vasárnap 90 fillér
Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 60 „ „ 50 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál:

Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-krt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félélem. 2
Telefon: 384—329

MAGYARORSZÁG KETTŐS HARCA

Magyarország örökké harcoló nemzet. Történelmi rendeltetése, földrajzi helyzete szerint örökké harcolnia kell. Harca kétirányú: harcol kelet felé és nyugat felé. A keleti harca a határokért, a Kárpátok medencéjének megvédéséért történik. A nyugati harc más jellegű: küzdelem, hogy nemzeti kultúránkat a világ előtt becsessé tegyük. Míg kelet felé védekezünk, addig nyugat felé támadunk. A kis nemzet fegyverével védekezik, kultúrájával támad. Magyarország is végre elérkezett oda, hogy kultúrájával hódító útra induljon nyugat ellen.

Valóságos hódító hadjáratnak nevezhetjük a május—június hónapokban Párisban lezajlott francia-magyar zene-ünnepélyt. Kultúránk leghatásosabb fegyverével, zeneművészetünk „lövegeivel“ indultunk a nyugati világ szíve, Páris meghódítására. Az újságok visszhangja, az óriási érdeklődés, a társadalom fellelkesülése, az élmények tartóssága és Magyarország felé irányuló francia rokonszenv mind azt bizonyítják, hogy az „ellenfél kapitulál“, a magyar kultúra csatát nyert.

Felbecsülhetetlen jelentőségű ez az egy hónapos kulturális csata. A francia közvélemény elé vittük az eddig ott ismeretlen Erkelünket. A Hunyadi László nyitányt olyan

siker követte, hogy a közvélemény egyhangúlag kívánja az állandó műsorontartást. Bartók Bélánk klasszikus alkotásának, a Zene híros és utóhangszerekre c. művének ez volt franciaországi bemutatója. A Magyar Zsoltár monumentális előadása pedig mindennél hatásosabban éreztette a magyar zeneművészet világhódító erejét, kis Magyarországunk kulturális és lelki nagyságát.

Az egyhónapos francia-magyar zeneünnepélyen az igazi magyar nemzetet ismerhette meg külföld. A „Magyarország, ahogy a francia zeneszerzők látják“ c. hangverseny ugyanis azt bizonyítja, hogy a múlt század francia zeneszerzői, de még a huszadik századéi is csak a cigányzenében látják a magyar nemzeti jelleget. Bartók és Kodály művészetén keresztül a franciák megismerhették a mélyebb magyar lelkiiséget, az igazit, azt, amely az örök magyarságot jellemzi, amely a magyar népet csodálatos szépségű dalainak megalkotására készletli s amely a magyar népművészet minden területén megnyilvánul.

Ha a francia-magyar zeneünnepéllyel elindult úton továbbhaladunk, ha kultúránkat más nemzetek kultúrájába is elvisszük, ha hódító csatáinkat kultúránk elismertetéséért, megbecsüléséért más nemzeteknél is megvívjuk és a fiatalabb nemzedék művészetét is a világ megítélése elé állítjuk, s ha minderre az anyagi áldozatokat nem sajnáljuk, akkor remélhetjük, sőt biztosak lehetünk abban, hogy a háború befejeztével Magyarország az új Európában megkapja azt a helyet, amely őt értékei, kultúrája és áldozatai miatt megilleti.

A Zene, mely féltő szeretettel aggódott mindig a magyar zeneművészet jövőjét illetően és látta a nagy összefüggést zeneművészetünk és nemzetünk jövője között, nagy örömmel köszönti az illetékeseket, akik a francia-magyar zeneünnepély megrendezésében résztvettek és Haraszti Emilt, Párisban élő zenetudósunkat, aki fáradhatatlanul buzgólkodott a nagyjelentőségű nemzeti ügy érdekében.

FRANCIA-MAGYAR ZENEÜNNEPÉLY PÁRISBAN

A francia és a magyar állam együttesen nagyszabású zeneünnepélyt rendeztek Párisban. A legendás város, a „világ fővárosa“, melybe a nyugati kultúrára szomjazó magyarok ezrei zarándokoltak évente, csaknem egy hónapig visszhangzott a magyar művészet hangjaitól. Nyilvánvalóvá vált, hogy a magyaroknak az állandó Párisba zarándoklása, melyet csak a most dúló háború szakított félbe, nem divatos hóbort, sem a nagyvárosi romantikának keresése, hanem a két nemzet szellemi rokonságán alapszik.

Erről a szellemi rokonságról, a két nemzet művelődéstörténeti kapcsolatairól szólott *május 12-én Hankiss János* volt közoktatásügyi államtitkárunk a francia-magyar zeneünnepélyt bevezető rádióbeszédében. (A beszédet Binder Károly, a párisi magyar főkonzul olvasta fel.)

A következő nap (*május 13-án*) *ünnepi gyászmise* volt Liszt Ferenc és Párisban eltemetett édesanyja halálára való emlékezéssel. Jelképes volt ez a gyászmise, mert Liszt Ferenc volt az, aki hosszas párisi tartózkodása alatt szellemvilágával, és műveivel a legmélyebben beleoltotta a francia lelkiségbe a mi magyarságunk lényegét.

Milyen volt ez a gyászünnep, melyet a Szentháromság templomban rendeztek? Méltó hozzánk, Franciaországhoz és Liszt emberi és művészi nagyságához. Az ünnepi istentiszteleten jelen volt *Cortot Alfred* szerint „minden volt, amit Liszt Ferenc szeretett, pompa, előkelőség, fény, ragyogás, zene, virágerdő és — szép asszonyok.“

Gyászba és virágba borult a templom. A falakat fekete drapériával vonták be, melyeken Liszt és anyja monogramjai jelezték, hogy kiknek szól ez a gyászünnep. A kereszthajóban állott a két nagy halott jelképes ravatala, melyet a magyar külügyminisztérium címeres zászlója borított be. A ravatal előtt feküdt Horthy Miklós hatalmas koszorúja. Koszorút helyeztek még a ravatalra a francia kormány, Páris vezetősége, a magyar kormány és a magyar főváros. Olivier Blandine, Liszt Ferenc unokájának virágcsokra is ott díszelgett a ravatalon. A hódoló világ koszorúinak száma félezerre rúgott.

A meghívott legelőkelőbb közönség zsúfolásig megtöltötte a hatalmas templomot. Jelen volt *Bonnard* közoktatásügyi és *Henriot* információs miniszter, *de Brion* nagykövét, *Hilaire* szépművészeti államtitkár, *Bussiére* rendőrfőnök, *Stülpnagel*, a német megszálló csapatok főparancsnoka és *Suhard* párisi kardinális, Páris érseke és még igen sok vezetője a francia életnek. Magyar részről mindenki résztvett a gyászistentiszteleten, melyet *Szalay Jeromos*, a magyar plébánia lelkésze celebrált.

A templom pompáját, ragyogását csak a zene múlotta felül. Liszt-

művek hangzásai töltötték be a hatalmas csarnokot. Elsőnek *Coedes-Mongin* Liszt „*Weinen, klagen*“ c. orgonaművét adta elő, majd felhangzott a Mester szeretteinek, Dániel fiának, Blandine lányának és édesanyjának emlékére írt *rekviemje* férfikarra, orgonára, tróbitákra, puzónokra és üstdobra. A „felajánlás“ alatt *Végh Sándor* a Koronázási mise hegedűszólóját játszotta orgona- és hárfakisérettel melletti, majd elhangzott Liszt *Libera me* c. műve. A szertartás befejeztével a *Les Preludes*-t játszotta a főoltár két oldalán elhelyezett száztagú *Orchestre Radiosymphonique Jean Giardino* vezényletével. „Életünk csak előjátékok sorozata ahhoz az ismeretlen énekhez, melynek az első hangjait a halál intonálja“ — hirdette, Liszt fenséges muzsikája. A magyar Himnusz és a francia Marseillaise fejezte be a lélekemelő gyászünnepet. A több mint 3000 főnyi francia közönség könnyezve hallgatta a magyar nemzeti imádságot, de különösen a Marseillaise-t, mert a megszállás óta ez volt az első alkalom, hogy ezt a gyújtóhatású szabadság-indulót nyilvánosan előadták.

Éppen hogy véget ért a gyászünnep, mikor Párisban megszólaltak a szirénák és a közelfekvő Ploissy felől pokoli robbanások disszonzanciája vegyült a templomból eltávozók lelkének harmóniájába.

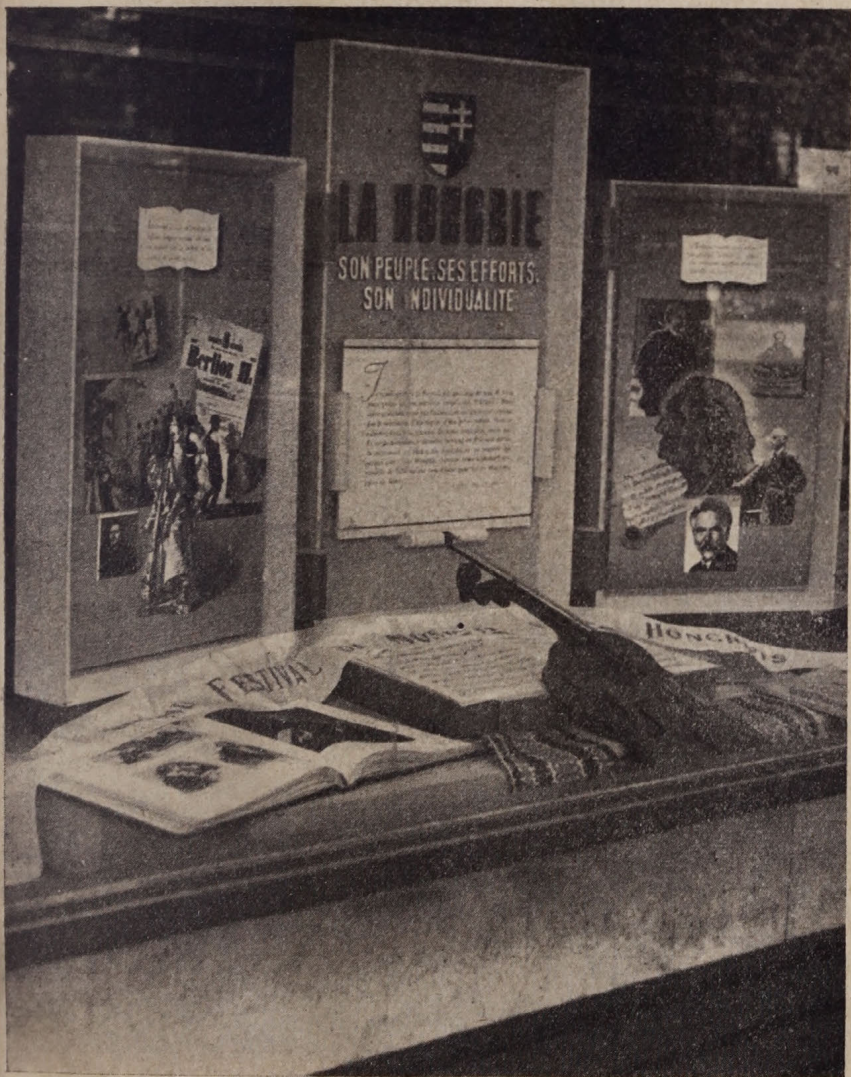
•

A gyászistentisztelet napján este újabb rádióelőadás foglalkozott a két nemzet szellemi kapcsolataival. „*A francia zene ezeréves ragyogása Magyarországon*“ volt a címe annak az előadásnak, melyet *dr. Haraszi Emil* egyetemi c. rk. tanár, a Párisban élő kitűnő magyar zenetörténész tartott. Haraszi volt egyébként az, aki ezt a rendkívüli jelentőségű zeneünnepélyt megszervezte és sikerre vitte.

A következő napon, *május 14-én*, két kegyeletes ünnepély volt. Dél előtt francia és magyar küldöttség járult a Conservatoire hősi halottainak emlékművéhez, ahol *Végh Sándor* elhelyezte a Zeneművészeti Főiskola koszorúját. Utána elhangzott a magyar Himnusz és a Marseillaise, majd mindkét részről beeszédekert tartottak, végül a jelenvoltak francia és magyar népdalokat énekeltek. Délután a hódolók a Montparnasse-temetőbe zarándokoltak, hogy a koszorúkat Liszt édesanyja sírjára helyezzék. Szalay Jeromos magyar plébános a követség jelenlétében megáldotta a sirt.

•

Míg a gyászistentisztelet muzsikája csak Liszt lángeszének volt bizonyítéka, addig a *május 15-i ünnepi koncert* az örök magyar Géniuszt hirdette. A Palais Chaillot mintegy 3500 főnyi hallgatósága élvezhette ennek a Géniusznak ragyogását a nemzet legnagyobb zeneköltőinek művészetén keresztül. A mult század nagyjai, *Erkel Ferenc* és *Liszt Ferenc*

Igy hirdették Párisban a francia-magyar zeneünnepélyt.

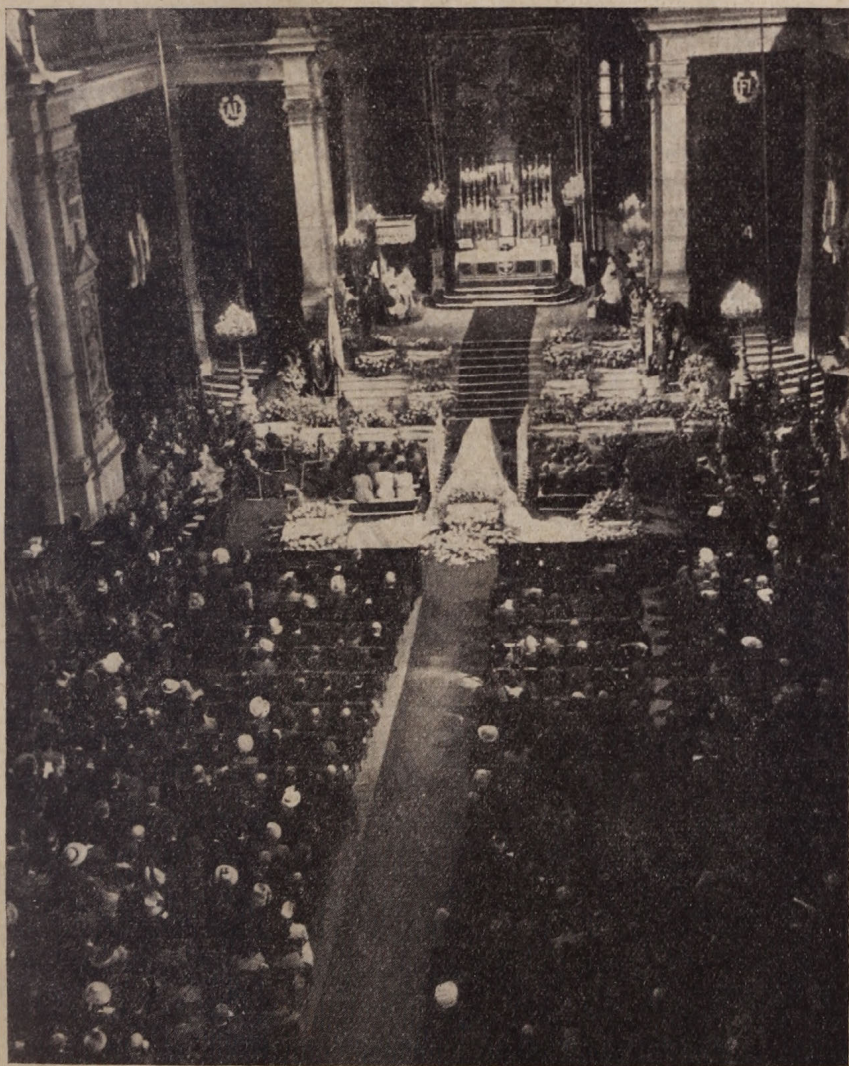
mellett a ma élő nagyjaink, *Bartók Béla*, *Kodály Zoltán* és *Dohnányi Ernő* is műsorra kerültek és ízelítőt kapott a francia közönség a fiatalabb zeeneköltőink művészetéből is, *Veress Sándor* egy művén keresztül. A hangversenyen jelenvolt a politikai élet számos jelentős személye, továbbá a francia művészi és írói világ csaknem minden kiválósága. A terem közepén a párisi magyar iskola mintegy száztagú növendékcsoportja foglalt helyet magyar nemzeti viseletben. A hangverseny előtt *Haraszti Emil* ismertette a magyar zeneművészetet „*Magyarország a zene hazája*” c. előadásával.

Charles Münch, az ismert francia karmester állott a száztagú *Orchestre Nationale* élén. Elsőnek *Erkel* Hunyadi László nyitányát játszotta a zenekar, utána *Jeanne Marie Darré* előadta zenekari kísérettel *Liszt* Magyar fantáziáját. Négy magyarruhás lányka nemzetiszínű csokrot nyújtott át a művésznőnek. *Dohnányi Ernő* *Ruralia Hungarica*-jából következett a 3. és az 5. tétel. A hangversenyt *Zilahy Lajos* Franciaországnak szóló hódoló szavai szakította félbe, melyeket *Gisèle Casadesu*, a *Comédie-Française* művésznője tolmácsolt. Néki szintén nemzetiszínű csokrot adtak a magyarruhás kislányok. Ezután *Végh Sándor* hegedűjátékának tapsolt a közönség. *Végh Veress Sándor* „Nógrádi verbunkos”-át és *Bartók* I. rapszódiaját adta elő az *Orchestre Nationale* kísérete mellett. A modern magyar zene két remekműve fejezte be a tomboló lelkesedés közben elhangzó hangversenyt. *Bartók* „Zene húros és ütőhangszerekre” c. műve és *Kodály* „*Psalmus Hungaricus*”-a. Az utóbbiban közreműködött a párisi Nemzeti Rádió 250 tagú vegyeskara, kibővítve egy 150 tagú gyermekkarral. A tenorszólót *Edmond Rimbaud*, a párisi Operaház művésze adta elő. A kiváló *Charles Münch*nek a magyarruhás lányok nemzetiszínű szalaggal díszített babérágat nyújtottak át a magyar művészet hangjaitól lángoló lelkesedésre gyújtott közönség szünni nem akaró tapsai közben.

*

A párisi francia-magyar zeneünnepély során kamarazene-est is volt (május 19-én) a régi *Conservatoire* termében. Egy francia együttes: a *Pasquier-trio* és egy magyar együttes: a *Végh-vonósnégyes* vettek részt a hangversenyen. A *Pasquier-trio* *Kodály* két hegedűre és mély hegedűre írt „*Szerenád*”-ját adta elő, míg a *Végh-vonósnégyes* *Bartók* V. vonósnégyesével ismertette meg a párisiakat, illetőleg az egész francia közönséget, mivel mindezeket a hangversenyeket a párisi Nemzeti Rádió is kapcsolta. A két kamarazeneszám között *Liszt* *Hugo Victor* verseire alkotott négy dalát énekelte *Helène Bouvier*, a francia Opera művésznője, *Royer Collard* zongorakísérettel.

*

Liszt Ferenc és édesanyja emlékére rendezett gyászistentisztelet a párisi Szent Háromság templomban. Középen látható a je kápes ravatal.

Meghítt *Liszt-ünnepélyt* tartott május 20-án délután a magyar kolónia a párisi Magyar Intézet előcsarnokában. Az ünnepélyen résztvett Binder Károly párisi főkonzullal az élén az egész ott élő magyarság. Végh Sándor hegedűszámokkal emelte a Liszt-ünnepély fényét.

*

„Magyarország, ahogy a francia zeneszerzők látják“ — volt a címe a francia-magyar zeneünnepély következő hangversenyének. Május 25-én a Playel-teremben hangzott el ez a rendkívül érdekes műsorú hangverseny. *Haraszi Emil* tartotta a bevezető előadást. Az *Orchestre Nationale*-t és a Rádió kórusát *Henri Tomasi* vezette.

Francia zeneszerzők magyar vonatkozású művei alkották a műsort. Elsőnek *Massenet* „Szabady hősi indulója“ c. műve és Magyar szvitje hangzott el, majd *Delibes* Coppélia-jából a Magyar tánc. Ezután *Vincent d'Indy* „Hunyadi János“ c. szimfonikus költeménye következett, melynek hangjain keresztül az örök magyar sors, a keresztény kultúrának védelméért folytatott önfeláldozó küzdelem vésődött a franciák tudatába. *Jean Sarmant*, a kiváló francia író üdvözlő szavait (*Salut a la Hongrie*) *Marguerite Valmont* mondta el. Az ötödik szám Liszt kortársa, *Louis Lacombe*, a múlt század híres francia zongoraművésze és zeneszerzője magyar vonatkozású „Árva, vagy a magyarok“ című drámai szimfóniájának második része volt (szólistákkal és kórossal). Ezután *Messenger* „Két galamb“ c. balettjéből a Cigányok belépője és a Magyar tánc következett. *René Benedetti Ravel* Tzigane-ját adta elő hegedűn zenekari kísérettel. Az érdekes hangversenyt *Berlioz Rákóczi indulója* fejezte be.

*

A francia-magyar zeneünnepély középpontjában a két nemzet művésze a nagy összekapcsolójának: *Liszt Ferencnek* muzsikája állott. A férfikari rekviem, a *Les Preludes* nyitották meg az ünnepélyt és Liszt két hatalmas alkotása zárta is le. *Június 1-én* a Szent Eustache-templomban a Nemzeti Rádió kórusa és az *Orchestre Nationale D. E. Inghelbrecht* vezetésével előadta a nagy magyar Mester *Esztergomi misé-jét*, június 8-án délután pedig az Invalidusok kápolnájában Liszt három részes oratóriuma, a „*Magyarországi Szent Erzsébet Legendája*“ került előadásra. Ez a mű annyiban francia is, amennyiben szövegét *Otto Roquette* francia költő írta. A kiváló szólisták, az *Orchestre Nationale* és a Rádiókórus hatalmas együttesét *Alfred Cortot*, a világhírű francia zongoraművész vezette.

Liszt vallásos művei előadásánál vallásos elmélyülést, emelkedettséget, átszellemültséget, katolikus áhitatot követelt. Művét, mint írta, inkább elmádkozta, mint kigondolta. Az *Esztergomi misének* és a *Szent Erzsébet legendájának* előadása valóban megfelelt Liszt feltételeinek: emelkedett, elmélyült, átszellemült volt. Liszt szelleme teljességgel életre kelt.

HANKISS JÁNOS MEGNYITÓ RÁDIÓBESZÉDE

Kedves francia hallgatóim!

A Duna mellől, a sokévszázados Buda-várából száll felétek üdvözlő szavam az éter hullámain. A magyar rádió, mely annyszor röpitette szét a világűrbe a francia géniusz alkotásait, holnap este a Páris felől érkező magyar hangokat fogja közvetíteni. A magyar királyi kormány és az egész magyar nép hálás üdvözlétét tolmácsolom Önöknek azért a gyönyörű magyar zenei manifesztációért, melyet az Önök kormányának aldozatkészsége és művészeinek lelkes odaadása tesz lehetővé s mely, nem kétklem, nagy sikerrel fog járni.

Évezredes kulturális kapcsolataink között, melyeket vérségi, temperamentumbeli s érzésbeli közösség hozott létre, a zene elsőrangú szerepet játszik. A magyar kastélyokba és palotákba már a XI.-ik században francia trouvères-ek és menestrels-ek hozzák a francia dalt, majd ellesik tőlük az országúton kóborló vándorlegények, diákok és parasztok.

Bethlen Gábor, Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc francia trombitásainak és síposainak riadójáró rohan harcra a magyar vitéz a magyar szabadságért. A Sorbonne és a többi nagy hírű francia iskola magyar diákjai a magyar nőtől terjesztik francia földön s mikor a XVIII.-ik század elején a magyar szabadságharc katasztrófája után, II. Rákóczi Ferenc XIV. Lajos vendége s Richelieu megszervezi a száműzetésbe ment magyar huszárokból az első francia huszárezredeket, hálá Mars és Vénusz örökfrigyének, a magyar dal és tánc is terjedni kezd Franciaországban. A napoléoni háborúk idején, a dallambándorlás s a zenei csere még nagyobb arányokat ölt. A verbunkos és a magyar nőta sok francia palotában, de nyilvános mulatóhelyen is felhangzik, mióta Apponyi Antal magyar követ legendás estélyein és táncos reggelijein dívalba jön. A párisi opera káprázatos balletjei magyar huszár balletet mutatnak be 1820-ban „Fete hongroise” címen.

A nagy Berlioz Hektor, akinél mélyebben senkisem hatolt be a magyar temperamentum világába, a magyar cigány játékanak ihletése alatt meghangszereli Budapesten a Rákóczi-indulót, mely a Faust elkárhozásának ma is legnépszerűbb darabja. Ugyanakkor Liszt Ferenc magyar Rapszódiaitól, a magyar népdal ez örökéletű poémaíttól visszhangzanak Páris és Franciaország hangversenytermei. Liszt Ferenc, kinek művészi egyénisége Franciaországban formálódott, művészetében összefogja a francia és magyar romantikát.

A század nagy szellemi áramlatai, a szabadság szomjúzása azonos reakciót váltanak ki a francia és magyar népből s a lobogó francia és magyar temperamentum a dalban talál legkönnyebben kielégülést.

A magyar zene örökké nyugtalan vándorai elviszik a magyar dalt a Szajna partjára, ahonnan bőségesen megrakodva francia zenével térnek vissza.

A francia zene áramlatai nem csökkenő intenzitással érik Magyarországot, nagy mesterek közvetítik személyesen: Félicien David, Saint Saens, Massenet, Delibes, Messager, d'Indy, Debussy és Ravel. Köztük nem egy ihletet talál magyar földön. D'Indy a legnagyobb magyar hadvezérről, Hunyadi Jánosról ír szimfóniát. Ravel a cigánystílus zenei portréját rajzolja meg.

Magyar részről a magyar nemzeti hangszer, a hegedű két nagy művésze, Reményi Ede és Hubay Jenő Párisban kezdik karrierjüket, ahol mindketten felejthetetlen emlékeket hagynak maguk után.

Ily módon állandó szellemi kontaktus és kölcsönhatás keletkezik a két nemzet között, melynek zenei formájában nem kell elhárítani nyelvi nehézségeket s a képzőművészettel kapcsolatos képzéskörnyezet körülményességeivel sem vesződni s mindezekon felül a zene hatása elementáris és egyetemes erejű. Az idő és tér végtelenségén is keresztülható, mikor rádió szárnyán kél útjára.

Holnap este a magyar zene harmóniájában a francia és magyar szív összedobban. A magyar lélek öröme és bánata sír a magyar zenében. Franciák, szilárdan hiszem, hogy megérintek a magyar hangokban a magyar nemzet szívverését s megérintek a magyar zsolttáros tragikusan feljajduló énekét, mint ahogy mi is átérezzük s átértjük örömeiket, de méginkább szomorúságokat.

RÉSZLETEK EGY FRANCIA UJSÁGCIKKBÓL

(EMILE VUILLERMEZNEK A PALAIS CHAILLOTBAN TARTOTT
HANGVERSENYRŐL IRT CIKKÉBŐL)

Páris zenei élete az elkövetkező hetekben a magyar művészet apotheózisának jegyében áll. Természetesen Liszt művei foglalják el a vezetőhelyet e hangversenysorozat műsorán. Ezek már a legelső alkalommal, a Trinité templomában rendezett hangversenyen átütő sikert arattak. Itt került előadásra Liszt „Requiem”-je, mely annak ellenére, hogy nem tartozik alkotójának legtokéletesebb alkotásai közé, számos érdekes részletet tartalmaz. Ugyanitt Jean Giardino oly művészettel interpretálta a „Préludes” c. művet, hogy a közönséget formálisan magával ragadta.

A második hangverseny, melyet a Palais Chaillotban rendeztek, közönségünk előtt nagyrészt ismeretlen műveket ölelt fel. Erkel Ferenc, Dohnányi, Veress, Bartók Béla és Kodály Zoltán nevei szerepeltek Liszt Ferenc mellett a magyar művészet ezen szintézisében. A múlt század óta a magyar zene — engedelmeskedve ama titkos ritmusnak, mely Európa valamennyi országának zeneszerzőit arra indította, hogy módszeresen „nacionalizálják” gondolatvilágukat — igyekezett a cigányos vonásoktól megszabadulni, hogy magát ily módon valóban a magyar hagyományok felkutatásának szentelhesse.

Erkel Ferencről — aki Liszt Ferencsel együtt a magyar zenei nacionalizmus főképviselője volt — „Hunyadi László” c. operájának nyitányát hallottuk. Magávalragadó mű ez, mely Charles Münch nagyszerű interpretálása nyomán remélhetőleg a jövőben is megmarad nagy hangversenyeink klasszikus műsorán.

Rossinihoz méltó lendület párosul itt valóban egyéni zenekari színésszel. A trombita, a kürt és klarinét egymásutáni bekapcsolódása diagonalizál a teljes zenekarral, a kvartett alkalmazása „pizzicato”-ban, a két dob pergése, melyek a színpad két végéről felelnek egymásnak, mindez oly újszerű vonzóerőt gyakorolt, mely egyesapásra meghódította a francia közönséget.

Dohnányi „Euralia Hungarica”-ja eredeti paraszti ritmusokat tár elénk, ügyesen, minden agresszivitás nélkül. Nem lehet ugyanezt elmondani Bartók Béla „Zene húros és ütő hangszerekre” című műveiről. Első rapszódiaja hegedű és zenekarra, melyet Végh Sándor adott elő, kevésbé agresszív és a magyar táj közvetlenebb lehelletét árasztotta felénk. Ezt a benyomást még teljesebbé tette Veress festői „Nógrádi verbunkos”-a, melyet tiszta és érzékeny vonalvezetés jellemez.

A műsoron szerepelt még Liszt zongorára és zenekari kíséretre írt „Magyar Fantáziá”-ja is. Jeanne-Marie Darré adta elő valóban „elragadó művészettel.

A hangverseny befejező számát Kodály Zoltán tenorszólóra, gyermek-kórusra, vegyeskarra, orgonára és zenekari kíséretre írt „Psalmus Hungaricus”-a alkotta.

Kodály „Psalmus”-át technikailag a végletekig kiegyensúlyozott műnek tekintjük, amely azonban mélyen megindító fájdalmas átérzésében és hazafias lángolásában. M. Rambaud szólóénekes, a Gouverné- és Raugel-kórusok, valamint a Nemzeti Zenekar (Orchestre nationale) kitűnően adták elő a „Psalmus Hungaricus”-t, mely előadás kidomborította a mű drámai jellegét és a közönségre mély hatást gyakorolt.

ZILAHY LAJOS:

ÜDVÖZLET FRANCIAORSZÁGNAK

Egy szót keresek, egyellen szót, amely nincs meg semmiféle emberi nyelvben. Azt a szót keresem, amely ki tudná fejezni a szívemben, a torkomban, a szemem sarkában, az egész testemben és lelkemben megnyilalló érzést, valahányszor Franciaországra gondolok. Ha elhagytam utakon sétálok, ha egyedül borotválkozom a tükör előtt, ha csónakomban lefelé evezek a folyón az alkonyat magányos szépségében, minduntalan rájtokapom magam, hogy hangosan franciául beszélgetek önmagammal vagy francia dalok töredékeit énekelem. Ha valaki ezt hallaná, kinevetne, mert rosszul beszélek franciául, az énekléshez pedig annyi tehetségem sincs, mint egy repedt fazéknak. Ilyenkor Páris és Franciaországot keresem emlékeimben, hivatatom és költögetem, mint egy alvó Csipkerózsát.

Írtam egy verset is, amelyet soha senkinek nem mutattam s amely bizonyára a legrösszabb francia vers, amelyet valaha költöltek. Csak egymás mellé rakott értelmetlen szavak s minden második szó: k ö s z ö n ö m. Köszönöm neked Páris, hogy nekem, az idegen, magyar trónak mindjárt az első világháború után a Rue Frédéric de Bastiat-n kis hoteledben szállást adtál. Köszönöm fehér kenyeredet s könnyű, bőséges,

illatos feketekávédat, amelyek lehetővé tették, hogy szegénységemben és száműzelésemben megírhaszam első nagy regényemet. Köszönöm sétáimat a Champs Elysées-n. Köszönöm a szeptemberi délutánt a bretagnei kertben, ahol a lugasban almabort ittunk s a vén almaják alatt tehén legelt. A nyugalom, a béke, a szépség égi pillanatai voltak ezek s ma sem tudom, mi volt szebb: a napsütött kék óceán vagy a vakmerő kis kalap Madelaine cseresznyeszínű haján.

Köszönök neked Páris minden mosolyt és szépséget, amely ebben a mai sötétségben most úgy ragyog felém, amilyen ragyogást csak lehunytt szemmel láthat földi ember. Köszönöm neked, minden magyar írótlársant nevében is köszönöm, hogy gyönyörű nyelved ölébe fogadtad műveinket és szép könyvekben tanítottál meg járni bennünket a világ-irodalom útján. Köszönöm színészeidnek, hogy eljátszották tökéletlen színműveimet, a tanítványok alázatával köszönöm és köszönöm minden magyar művésztestvérem nevében, hogy szobrainknak, festményeinknek és zeneműveinknek galériát és dobogót adtál.

De még ennél nagyobb köszönni valóm is. Mint író, egy egész nép nevében szólhatok. Egy társtalan és rokontalan nép a néptörténelmi pillanatban ezeréves történelmére gondol s ezen a történelmen úgy ragyog a francia szellem ajándéka, mint régi királyaink palástján az aranyhimzés. Több mint tíz évszázaddal ezelőtt francia pápa kezéből kapta a magyar király a koronát. Clunytól nyeri hitét ez az ország, francia szerzetesrend kereszteli meg ezt az Ázsiából jött népet. Két évszázadig maradnak itt a Duna völgyében a francia szerzetesek, Godefroy de Bouillon, a hatlyúlovag országunkon vonul át a szentföld felé, harcos és legendás királyaink francia herceglányokkal, normann hódítókkal tartanak rokonságot s néhány szentföldi francia gróf vére még ma is él a magyar arisztokráciában. Századokon keresztül francia szakállt viselnek a magyar urak, zászlóik, fegyvereik, címereik a francia hűbériség színeiben pompáznak. És folytathatnám ezt a kapcsolatot minden századon át, szerzetesek, szentek, humanisták, költők és legendák, reformátorok, bujdosók, filozófusok, diákok és szabadsághősök hosszú és szakadatlan során keresztül mind a mai napig, amikor Európa ege elsötétedett s alatta minden nép balsorsa közös.

Köszönöm a Gondviselésnek, hogy népem köszönete még eljut Hozzád, Franciaország. De ez a köszönet nem a haldoklók búcsúja és nem egy kicsiny nép kicsinyiségi érzete. Erőnk és hitünk tudatában köszöntelek, Franciaország. Várva a boldog pillanatot, amikor újra találkoznunk testvéreiddel és tanítványaiddal, minden kis nép között Magyarországgal is. Csak a töredékét add nekünk annak a szeretetnek, amelyet a szabadságszerető magyarok éreznek Irántad.

Magyar matinék a berlini Renaissance-színházban

Heinrich George, a magyarbarát híres német színművész, a berlini Renaissance-színház vezetője, irántunk érzett rokonszenvét és művésztünk értékelését azzal juttatja kifejezésre, hogy színházában magyar matinék rendezését rendszeresítette. Ezekon a matinékön a magyar irodalom és zene alkotásait tolmácsolják német és magyar művészek vegyesen. A tervek szerint havonta lesz egy ilyen magyar matiné. Az első már június 4-én délelőtt elhangzott. Ezen magyar részből Szelezky Zita és Rösler Endre működött közre. Szelezky Zita magyar költők verseit adta elő német fordításban. Rösler áriákat énekelt a Bánk bánból és a Farsangi lakodalomból, továbbá magyar népdalokat Kodály feldolgozásában és katonadalokat. Ráadásul Kacsóh Pongrácz Rákóczi megtérését adta elő. Német részből elsősorban maga Heinrich Georg vette ki részét a matiné sikeréből. Üdvözlőbeszédében a magyar irodalmat és zenét

méltatta, majd Vörösmarty Szózatát szavalta el, továbbá Madáchtól egy részletet és azt a lángoló hazafiságú levelet mondta el, melyet Liszt írt Velencéből, mikor értesült a rejtetes pesti árvívről. H. George ezzel Liszt magyarságát bizonyította a német közönségnek. Liszt saját szavaival, a magyarsághoz való legszorosabb kapcsolatának, magyar hazafiságának szenvedélyes megvalósásával. Végül H. George Arany János Fülemlé c. versét adta elő. Kívüle még W. Quadflieg szavalt Vörösmarty-verseket, Maria Pierenkamper pedig a magyar származású Lenautól adott elő költeményeket.

Az első magyar matiné után a Renaissance színház nyári szünetre bezárta kapuit, ezért a következő csak augusztus végén lesz, amikor a színház ismét elkezd előadásait. Ezen a második matinén magyar részből Sennyei Vera és Horusitzky Zoltán működik közre. Horusitzky zongoraversenyét játssza zenekari kísérettel.

A RÁDIÓ ZENEI TERVEI

•••

Július 22-én: Magyar zeneszerzők félébrája. Közreműködik Milinkovich Gemma, Molnár Anna és Rohmann Henrik (dalok s hárfa kettősök). A lovagkor várkisasszonyainak dalai (Dévai Gábor előadása).

23-án: A Budapesti Hangversenyzenekar hangversenye. Vezényel: Kenessey Jenő. Műsor: Mozart, Bach János Keresztély, Debussy, Gounod és Kodály művek. — A

Rádió hangversenydobogóján ifj. Váczi Károly és Zöldy Sándor lép fel. Este a Székesfővárosi Zenekar július 22-i olasz hangversenyét adja a Rádió (hangfelvétel).

24-én: Liana Pasquali hárfázik régi magyar zenei emlékekből (Farkas Ferenc átiratai). Halhatatlan zene mesterei: Schubert Befejezetlen szimfónia (hangfelvétel).

25-én: Magyar zeneszerzők félébrájában Kodály művek Dohnányi, Kerpely, Török Erzsébet közreműködésével. Este a Kölni trió június 13-i hangversenyének közvetí-

lése (hangfelvétel). Udvardy Tibor Bach-kantátát, Mozart, Liszt, Tarnay, Hodula és Bartók dalokat énekel.

26-án: Magyar zeneszerzők félórájában magyar fúvós kamaramuzsika (Rajter és Fígedi ötösök).

27-én: Beethoven C-dúr zongoragordonka szonáta (Casals-Horszovszky). Legszébb operakórusok (a Székesfővárosi Zenekar hangversenyének közvetítése).

28-án: Kodály orgonamiséje. Pécsy Sebestyén előadásában. (Hangfelvétel.) Francaix: Concertino zongorára és zenekarra (hanglemez). Este: Mesterművek mesterekkel (a május 15-i hangverseny hangfelvétele).

29-én: Mai magyar kórusok (Tóth Lajos kamarakórusa). Magyar zeneszerzők félórájában Kodály és Zakál Dénes dalok, Dohnányi, Geszler György zongoradarabok (Máthé Jolán, ifj. Váczai Károly).

30-án: Délben a Budapesti Hangverszenyenek hangversenve. Közreműködik: Szabó Ilonka. Este: Halhatatlan zene mesterei keretében Beethoven-est. (Berlini Filharmónikusok.)

31-én: Liszt Ferenc halálának 58. évfordulója alkalmából közvetítés délelőtt a Ferenciek templomából és este hangverseny a Rádióban. (Báthy, Stefánini, Dohnányi, Operaházi zenekar.

Augusztus 1-én: A zeneköltő Arany János. Innocent Vincze Ernő előadása. Este: „Svájc nemzeti ünnepe.” A Magyar Rádió ünnepi műsora.

2-án: Vándorló témák. Mimi és a Bohémélet útja Mussettől Murgerig és Leoncavallótól Pucciniig.

3-án: A Székesfővárosi Zenekar hangversenye a Fővárosi Képtár kertjében.

4-én: Magyar hárfa—magyar lant. Közreműködik: Szilasi Gyula, Füzessy Emilia és ifj. Babrik János. Délután: Liszt vallásos zenéje. Adám Jenő előadása.

5-én: Dohnányi Ernő zongorázik.

6-án: Brahms F-moll szonáta.

Muzsikusok mint színpadi hősök (Innocent Vincze Ernő).

7-én: Operaházi zenekar hangversenye. Vezényel: Wilhelm Buschkötter. Közreműködik: Martzy Johanna.

8-án: Délután Orlando di Lasso emlékezete. Hegedüs Árpád előadása. Halhatatlan zene mesterei keretében: Schumann-est.

9-én: Emlékezés Leoncavallora halála 25. évfordulója alkalmából.

11-én: Isabella Norval (Svájc, zongora) és Agnese Spetzler (német, ének) hangversenye.

12-én: Barabás Sári és Gyurkovics Mária énekkettőse, a Rádiózenekar kíséretével.

KÜLFÖLDI HIREK

Meghalt Zandonai. Közelmúltban, Pesaróban 71 éves korában meghalt Riccardo Zandonai, világhírű olasz zeneszerző, a pesaroi konzervatórium igazgatója. Zandonai Mascagni növendéke volt a pesaroi konzervatóriumban. Mestere útjára lépett ő is: operák írásával kezdte zeneszerzői munkásságát és életművének gerincét is operái alkotják. — Egyik operáját, a Francesca de Rimini címűt, 1914-ben a budapesti Operaház is színtrehozta. Egyéb operái: Il grillo del focolare, Conchita, Melenis, La via della finestra, Giulietta a Romero, I cavallieri di Ekebu, Giuliano: írt még egy hegedűversenyt (Concerto romantico), egy rekviemet, egy kantátát (Il ritorno di Odisseo), több zenekari művet és kisebb kompozíciókat. Kitűnően értett a hangszereléshez, s ezért zenekari művei igen színesek, érdekes effektusokban bővelkedők.

Backhaus hatvan éves. Backhaus Vilkmorn, a világhírű német zongoraműves március 26-án töltötte be hatvanadik életévét. Backhaus 1884-ben született Lipesében, 7 éves korában kezd tanulni zongorázni, hegedülni és elméletet. 15 éves korában Majna melletti Frankfurtba megy, ahol Eugen d'Albert tanítványa lesz. 16 éves korában megy első hangverseny útjára Londonba. 17 éves, amikor Manchesterben a Royal College of Music tanára lesz. 1912-ben Newyorkban játszik a Brahms ünnepi koncerten. Hangversenyezik Angliában, Párisban, Budapesten, Bécsben és Oroszországban. A világháború alatt katoná. Utána folytatja hangverseny-útjait: újabb tájak Olaszország, Délamerika, Ausztrália. Ausztráliában két körúton volt, először 57 hangversenyt adott. A világhírű mester hatvanadik születésnapját művészi képességei tetőfokán érte meg.

Bachkultúra Athénben. A mindjobban fellendülő görög zeneélet Athénben újabb állomásához érkezett. Ökonomi vezénylessel az athéni állami zenekarral és énekkarral bemutatta Bach János passióját. Ezenkívül az Athéni Rádió Bach-órákat rendez, melyeken görög művészek Bach-műveket adnak elő.

Zágráb jubileuma. A fiatal Horvátország fővárosa, Zágráb fennállásának hétszázadik évéhez érkezett. A horvát állam ezt a ritka jubileumot úgy ünnepelte meg többek közt, hogy jubilaris zeneművekre pályázatot hirdetett. A közelmúlt-

ban volt a pályázat eredményének kihirdetése, mely szerint az első díjat a zágrábi állami zeneakadémia igazgatója, Franjo Lukics nyerte meg Missa jubilaris c. művére.

Japán hangversenysorozat Karlsruheban. Az évad folyamán japán hangversenysorozat volt Karlsruheban. Ennek keretében Masami Kumi japán táncokat adott elő és Nejiho Suwa Matzerath vezénylessel Mozart A-dur hegedűversenyét játszotta. Egy hangversenyt bemutatták, hogy japán dallamokat hogyan dolgoztak fel német zeneszerzők (Dittrich Grabert).

BELFÖLDI HIREK

♦♦♦

Új vezetőség a Zeneszerzők Szövetkezetében. A távozó Huszka Jenő elnök helyére dr. Sándor Jenő miniszteri tanácsos került. Az igazgatóság tagjai a következők lettek: Adám Jenő, Ákom Lajos, Eisemann Mihály, dr. Huzly Imre, Kókay Rezső, dr. Liszt Nándor, Losonczy Dezső, Pápai Molnár Kálmán, dr. Sándor Jenő, Segesdi László és Stefániai Imre. A felügyelőbizottság tagjai: Fényes Szabolcs, dr. Tóth Dénes, Rajter Lajos, Rukai Mathusovich Aladár és Thegze Gerber Miklós. A felosztóbizottság tagjai: Dolecskó Béla, dr. Fehér István, Ilnitzky László, Kalmár Tibor, Kisely Gyula, Kubányi György, László Imre, Rákosi János, Szabó Miklós, Vincze Ottó és Visky János. A nyugdíjbizottság tagjai: dr. Agyagfalvi Hegyi István, Farkas Ferenc, Laurisin Miklós, Mikus Csák István, Veress Sándor, Németh Béla, Deák Marcell, Bárdos Lajos és Ottó Ferenc.

Az Irodalmi és Művészeti Tanács zenei referense. A vallás- és közoktatásügyi miniszter Ottó Ferenc zeneszerzőt az Irodalmi és Művészeti Tanács zenei referensi állásának ellátásával bízta meg. Ottó Ferenc, mint zeneszerző, a népi magyar zenéből megújított új magyar zeneművészet alkotói közé tartozik és számos újságikkben sikerrel szállt a magyar zeneélet érdekében. Ezért sok reményt fűzünk működéséhez.

Az Énekszó júniusi számában Kéry György a délvidéki iskolák énekóráiról ír, Rajeczky Benjámin Ádám Jenő „Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján” című könyvét tárgyalja. Kovách Andor Kodály férfikarairól értekezik a Magyar Kórus kiadványával kapcsolatban. Kisebbségi cikkek és beszámolók csatlakoznak az előbbiekhöz.

A Magyar Dal júliusi számában Pongrácz Zoltán folytatja az Egzotikus népek zenéjéről szóló tanulmányát, Piláthy György Kodály orgonamiséjéről ír tanulmányt, Vikár Sándor folytatja a zenei nevelés és tanfőképzés kérdéséről szóló cikket. Ezenkívül még több cikk és gazdag híryanagy található az új számban.

Hindemith-bemutató a Bazilikában. Pécsi Sebestyén, az ismert orgonaművész, közérdeklődésre méltó újítást kezdeményezett két év előtt: a Szent István bazilikában havonta egyszer, a déli szent mise után „Orgonás áhitat” címmel orgonahangversenyt ad. Ezeken a hangversenyeken Pécsi sorra vette az orgona-

irodalom legszebb alkotásait és azokkal megismertette az érdeklődőket. Rendszerint egy alkalommal egy stílusú műveket játszott, vagy egy szerző műveit adta elő (Bach, Liszt, Franck Cézár). A klasszikus és romantikus orgonamuzsika mellett sor került számos modern és magyar alkotásra is. Az 1943–44. évad záróhangversenyén Hindemith Orgonaszonátáját játszotta Pécsi. Ez volt az érdekes mű magyarországi bemutatója.

Zeneélet Pécsen. A hatalmasan fel lendült pécsi zeneélet legutóbbi eseményei a Pécsi Zenekedvelők Egyesületének hatodik és hetedik hangversenye, a Pécsi Dalárda, Pécsi Szerafi kórus és a Zenekedvelők Egyesületének együttes hangversenye és a Városi Zenekonzervatórium operaestje volt. A Zenekedvelők Egyesületének VI. hangversenyén Bocherini, Beethoven vonósnégyeseket adott elő a „Pécsi vonósnyegyes” (Piovesán Sirio, Molnár Klári, Maross Rudolf és Thirring Zoltán) és Dohnányi c-moll zongoraötösét tűzték műsorra Bán Jánossal. A VII. hangverseny Piovesán Sirio és Takács Jenő hegedű-zongora szonátaestje volt (Takács, Beethoven és Franck szonáták). A fentebb írt harmadik hangversenyen Agócsy László és Maross Rudolf vezette a klasszikus és modern magyar (Kodály, Bárdos, Horváth Mihály) kórusműveket. A bombakárosultak javára rendezett operaest pedig nemcsak a Városi Zenekonzervatórium magas színvonaláról tett bizonyosságot, hanem a pécsi zeneélet eseménye is volt.

243

A ZENE

Alapította: DR. SEREGHY ELEMÉR

Felolós szerkesztő:
DR. HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felolós kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félélem. 2
Telefon: 384—529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

15. szám.

1944 augusztus 24.

TARTALOM

Vessünk számot! (VIII.) — Dr. Arató István (Berlin): Néhány szó a rendszeres karnagyképzésről. — Dr. Vámosi Nagy István: Goethe, Zelter és a moll-hangnemek. — Élő magyar zeneszerzők: Ottó Ferenc. — Dorottya. Balettbemutató az Operaházban. — Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján. Ádám Jenő könyve. — A Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek.

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-krt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félélem. 2
Telefon: 384—529

VESSÜNK SZÁMOT!

(VIII.)

Mai számvetésünk tárgya zeneszerzőink anyagi helyzete. Mi összefüggés van a zeneköltészet és az anyagiak között? — kérdezik azok, akik a zeneszerzőt valamilyen mesebeli lénynek gondolják, aki dacolva a természeti törvényekkel, a legnagyobb varázslatokra képes: pénz nélkül élni tud és a legnagyobb nyomorban írja a boldogság dalait. A zeneköltőt éppen a nyomor, a szenvedés ihleti nagy alkotásaira, — hangzik azok megállapítása, akik nem ismerik a zenetörténetet. Mert bizony a zenetörténet mást bizonyít, azt, hogy éppen a gondtalanság, az anyagi függetlenség, a súlytalanság, a nemes értelemben vett semmittevés volt az a vihar előtti feszültség, melyből kirobbant a nagy alkotások érzelemvihara, gondolat-fergetege. Igaz, hogy voltak nagy lángeszűek, — mint Mozart — akik örökös anyagi gondokkal küzdöttek és mégis határtalan szépségű és értékű remekműveket hagytak hátra. De részben kivételek vannak, mert az emberfeletti lángeszűek emberfeletti megnyilatkozásuk, másrészt a régi nyomor a szabad emberek nyomora volt. a mai az állásban vergődőké — és ez nagy különbség.

Ezekkel a gondolatokkal már lényegében feleltünk is a fenti kérdésre, hogy mi összefüggés van a zeneköltészet és az anyagiak között. Ugyanis megállapítottuk, hogy gondtalanság, súlytalanság szükséges az alkotáshoz. A gondtalanságnak, súlytalanságnak pedig két alapfeltétele van: a pénz és az idő. Zeneszerzőink pedig mind a két alapfeltételt nélkülözik. Legtöbbjének pénze és ideje is alig van, vagy ha annyi pénzt mégis keres, hogy megélhetését úgy ahogy biztosítja, semmi ideje nincs, viszont ha ideje van, semmi pénze nincs.

Miért nincs pénze annak a zeneköltőnek, aki nem „vergődik” állásban? — kérdi a figyelmes olvasó. Hiszen van bőven ideje az alkotáshoz, egész nap csak alkothat, tehát annyit termelhet, hogy művei jövedelméből bőven megélhet. Hát éppen itt van a baj. A slágerszerző vagy nótaköltő valóban sokat keres, de nem a „zeneköltő”, a „művész”. Egyrészt a sok idő csak a töltökezéshez, az önművelődéshez, a lelki kiteljesedéshez, az ideák világához való elérkezéshez kell. Az alkotás maga olyan hihetetlen szellemi összpontosítást kívánó munka, hogy csak pihenésekbe beágyazva lehetséges. Másrészt a művészi zeneköltő művei előadásáért, viszonyítva a sláger- vagy nótaköltőkéhez, olyan aránytalanul keveset kap, hogy a jövedelméből talán még a kottapapiros-szükségletét sem fedezheti. Hihetetlen elgondolni: muzsikában tobzódik a világ, zeneorkán kél minden nyitott ablakból, a rádió-leadók még a világűrt is betöltik muzsikával — és ugyanakkor a zeneművészet „véradói”, a komoly zeneszerzők nyomorúságosan tengődnek.

Lássuk a rendszert, mely egyik oldalon jó üzletet jelent, másik oldalon pedig nyomorúságos tengődést. A zeneszerzők, mint köztudomású, műveik előadása után jogdíjat kapnak. Ez volna hivatott pótolni azt a jövedelmet, melyet a régi zeneszerzőknek a megrendelés jelentett. Ez a jogdíj azonban, sajnos, igen kevés. Az elbírálásnál külön számítanak a Rádióban és egyebütt előadott művek. A Rádión kívül előadott művek csoportjai: cigányzene, szalonzene, vegyes műsorú és komoly műsorú hangversenyzene. Természetes a zeneszerzőknek a legnagyobb jövedelmet a Rádió jelent. Sajnos, azonban éppen a Rádióban elhangzott művek díjazása nem kedvez a zeneművészetnek. Ugyanis a Rádióban — ez nemzetközi megállapodás — csak az számít, hogy egy mű mennyi ideig tart. Tehát egy nóta és például egy művészi értékű műdal után, ha egyforma időtartamú, ugyanannyi jogdíjat kap a szerző. Egy kétperces sláger vagy például Bartók Mikrokosmosának egy kétperces darabja egyenértékű. Ha most hozzávesszük még azt, hogy amíg egy nótát vagy slágert naponta többször is játszhatnak vagy énekelhetnek (amint ez többször elő is fordul), addig például Bartók Mikrokosmosát csak ritkán adhatják elő. Minél könnyebb a zene, annál gyakrabban „élvezhető”, minél „nehézebb”, annál ritkábban tűzhető műsorra. Ez a rendszer tehát határtalan előnyhöz juttatja a sláger-, szalonzene- és nótaszerzőket a komoly zeneszerzőkkel szemben. Mert így, amíg egy slágerszerző egyetlen slágere után több száz pengőt kaphat (és kap is) egy évben, addig egy komoly zeneszerző ugyanolyan időtartamú műdal után talán csak 10 pengőt. Még szembeötlőbb a komoly zeneszerzők hátránya a nagyobb együttesre írt művek megítélésénél. Egy zenekari mű megírása maga ugyanis hónapokba telik és

főleg sok költséggel jár. Például egy negyedórás szerzemény leíratási és szölamkiíratási költsége több száz pengő. Ha, tegyük fel, — sokat mondunk — háromszor előadják egy évben a Rádióban, a szerző kap kb. 70—80 pengő jogdíjat. Hogy egyetlen sláger és egy negyedórás zenekari mű között mi értékben a különbség, azt nem is lehet szavakkal kifejezni s mégis a slágerszerű jogdíjakból több száz pengőt keres, a komoly zeneszerző pedig több száz pengőt ráfizet. Ezt a határtalan egyenlőtlenséget a Zeneszerzők Szövetkezetének vezetősége is látja s ezt igyekezett némileg helyrehozni, hogy a 20 percnél hosszabb időtartamú műveknél kétszeres, a 40 percnél hosszabbaknál háromszoros szorzószámot alkalmaz a rádióperc megállapításánál. Ezáltal például egy 40 perces szimfónia előadása után kb. 200 pengőt kap a zeneköltő, de miféle súlyos díjazása ez évek munkájának, a tehetségről nem is szólva. Az aránytalanság még ezáltal is óriási.

A rádión kívül elhangzott művek jogdíjának megítélése sem kedvezőbb. Itt a pontozási rendszert alkalmazzák. A pontozás 12-től 120-ig van. Míg egy nóta vagy dal 12 pontot kap, addig egy szimfónia 120-at. De mit jelent ez a 120 pont, amikor a komoly zeneművek jogdíjai az ebbe a csoportba sorolt hangversenyek után befizetett jogdíjakból kerül ki? És vajjon csak tízszer értékesebb egy szimfónia egy nótánál?

A baj nyilvánvaló. És nyilvánvaló, hogy zeneszerzőink anyagi vergődése amiatt is van, hogy műveikre alaposan ráfizetnek. Nyilvánvaló, hogy a jogdíjak elosztásának rendszere rossz. De vajjon hogyan segíthetnénk a bajon? Nemzetgazdasági szempontok is vannak. Ha a komoly művek után sokkal több jogdíjat fizetnének, akkor rengeteg pénz menne ki külföldre. Így is a jövedelem 30%-a külföldi szerzőké.

A bajon véleményünk szerint elsősorban egészséges műsorpolitikával segíthetünk. Értéktelen külföldi slágereket, vagy csekély értékű külföldi könnyű zenét csak a legszükségesebb esetben lenne szabad műsorra tűzni. A lemezműsorokat magyarrá kellene tenni magyar művek felvételével. A Rádió műsorát a külföldi kisértékű vagy értéktelen művek kirostálásával bizonyos fokig „zenétleníteni“ kellene, vagy ezek helyett olyan külföldi műveket kellene beiktatni, melyek után nincs jogdíj.

A fentebb vázolt óriási aránytalanságot pedig a nemzetközi egyezmény megváltoztatásával szüntethetnénk meg. Ha például a könnyű zene minden perce csak félpercet számítana, olyan hatalmas összeg szabodulna fel, melyből a komoly zeneszerzők megfelelő jogdíjakat kaphatnának.

NÉHÁNY SZÓ A RENDSZERES KARNAGYKÉPZÉSRŐL

A magyar zeneéletnek igen régi hiányát pótolhatja a karnagyképző-tanszak, melynek felállítását a Zeneművészeti Főiskola főigazgatója, Zathureczky Ede kilátásba helyezte. Ennek jelentőségét akkor mérhetjük fel igazán, ha meggondoljuk, hogy míg hangszeres és énekszólistánk nagy tömege járja a világot, elismerést és megbecsülést szerezve a magyar zeneművészetnek, addig külföldet járó karnagyunk alig van. Operaházunk is mindmáig importra szorult ezen a téren. A jelenség okát természetesen nem a tehetség hiányában kell keresnünk. Ez éppen olyan elhibázott volna, mint amilyen egy Németországban működött Mikorey nevű karmester-pedagógus megállapítása, aki könyvében (A vezénylestan alap-elemei) azt a jelenséget, hogy annyi kiváló német karmester van, kizárólag azzal magyarázza, hogy a germánság faji lelkialkatában igen erős metafizikai beállítottság van, bizonyos egyetemességre való törekvés, mely különösen alkalmassá teszi a német zenészeket éppen erre a feladatra. Ilyen erőlfetett filozofálással a német karnagy művészetet szükségtelen dicsőíteni, de meg ezen az alapon hogy magyarázzuk meg például a nagy olasz karmesterek egész sorát. A kérdés ott dől el: vajjon van-e mód a tehetség alapos kiművelésére, a tanulmányok befejeztével állandó művészi tevékenység folytán a technika tökéletesedésére és a teljes belső elmélyüléshez vezető folyamatos fejlődésre. Tehát itt két tényező a döntő: egyrészt a rendszeres tanulás, megfelelő pedagógiai vezetés mellett, másrészt pedig lehetőség-nyújtás a képességek kibontására. Mindezeig hazánkban mindkét tényező hiányzott, főiskolákon csak a zeneszerző-tanszakkal volt eddig utolsó évben kötelező melléklárgya a vezénylet. Ezt az egyéves gyakorlatot minden zeneszerzés-növendéknek el kellett végeznie, tekintet nélkül arra, hogy ehhez tehetsége volt-e vagy sem. Gyakorlati jelentősége természetesen egy ilyen egy évbe összehsufolt munkának nem is lehetett, közönség elé pedig egy ilyen karnagy-jelölt egész akadémiai tanulmányai alatt egyetlenegyszer sem került. Így sem a zenekritikának, sem az illetékeseknek nem volt módjában egy-egy valóban vérbeli karmester-tehetséget felfedezni. Természetes, hogy a hangversenyirodák és államilag vagy városilag támogatott zenekaraink, vagy a Rádió idegenkedéssel fogadták a vezényletre jelentkező fiatal, ismeretlen karmester-önjelölteket, akik számára nem maradt más hátra, mint egy saját költségen, több-kevesebb próbával, többé-kevésbé jó zenekarral, nagy nehezen szabadjegyekkel szervezett közönséggel rendezett bemutató koncert, ami nem sikerülhetett valami jól a megfelelő előzetes képzés és gyakorlat hiján. Operaházunk is jövődi karmester szerződ-tetésekor a zongorázási készséget vizsgálta. Az így felvett korrepetitor azután évekig zongorázhatott az Operaházban, míg végre esetleg karmesteri feladathoz jutott és ilyenkor nem ritkán kellemetlen meglepetések következtek. A fiatal magyar zenekarművész számára tehát eddig vagy a körülmények igen szerencsés összetalálkozása, vagy pedig hosszabb külföldi szaktanulmányok jelenthettek reményt. A kiváló német karmesterek hosszú sorának titka tehát a nagyszerű német karnagy-képzésben rejlik és abban a körülményben, hogy számos zenekar, illetőleg operaház ad lehetőséget a kellő gyakorlat megszerzésére.

A berlini főiskolán a karnagyképző-tanszak hároméves. Az első évben a növendékek a kórus-vezényléssel ismerkednek meg. Az elméleti tárgyak tanulása mellett a fő cél az oratorikus művek zenekari kíséréte, az énekkari és a kappella irodalom megismerése, átdolgozása és vezénylése. A második évtől kezdve a tanulmányi anyag két részre oszlik: s a növendék szabadon választhat, hogy az operaszakon, vagy pedig a hangversenyszakon folytatja-e további tanulmányait. Mindkettő két éves, így a növendék 4 évi tanulásra mind a kettőt elvégezheti. Az operaszakon fő cél az operairodalommal való megismerkedés, a korrepetálás technikájának elsajátítása és a tanulmányok utolsó idejében már kisebb operáknak, vagy nagyobb operák részleteinek önálló betanítása, rendezése és vezénylése. A hangversenyszaknál a szimfónikus irodalmon van a hangsúly. A számos nagyfontosságú tantárgy közül csak néhányat említünk, hogy illusztráljuk, milyen széleskörű és alapos munka előzi meg egy karnagyjelöltnak a nyilvánosság elé való lépését: heti 6 óra irodalomismeret, 1—2 óra hallásképzés, 2 óra hangszerismertetés, 1 óra számozott basszus-játék (végső fokon a növendéknek lapról kell számozott basszust játszania a mű tematikájának és stílusának szellemében) stb. A karnagyképzés jelentős része itt a gyakorlati vezénylés. A növendékek kezdetben vonószekerkart vezényelnek (preklasszikus irodalom), majd később kisebb szimfónikus együttest (bécsi klasszikusok), végül pedig gyakran nyilvánosság előtt a zeneirodalom nagyobb zenekari apparátust mozgató műveivel is szerepelnek. A berlini főiskola hangversenydirigensi szakának utolsó éve egyszersmint mesteriskola, melynek vezetője tulajdonképpen Furtwängler volna. Régebben egy-egy koncertje után fogadta is a lakásán a növendégeit és alkalmilag megbeszélte velük, hogy mit miért csinált. Mostanában a növendékek az előadásra kerülő művek előzetes, alapos átdolgozása után csupán a mester próbáira járnak és az ott hallottakat és tapasztaltakat beszélik meg szaktanárokkal, jelenleg a bécsi kitűnő származású Gmeindl professzorral.

Ilyen értelemben folyik nagyjában a munka a többi németországi zenei főiskolán is. Emellett nyaranta régebben Potsdamban, most Salzburghban rendez a német állam az ünnepi játékok ideje alatt német és külföldi, már működő karmesterek számára egyhónapos mester-tanfolyamot, ahol a résztvevők a salzburgi Mozarteum-zenekarral dolgozzák át repertoárjukat Clemens Krauss irányítása mellett.

Az elmondottak bizonyára feleletet adnak arra, miért olyan nagy a száma a neves német karmestereknek. Ahol ez a rendszeres és gondos kiképzés hiányzik, ott nincs elég jelentős zenekarművész, mert éppen a zene az a művészet, melyben legkevésbé lehet eredményt pusztán tehetséggel elérni.

Egy jövőendő magyar karmester-nemzedékre azonban nemcsak az a feladat vár, hogy hiteles tolmácsolói legyenek az egész európai zeneirodalomnak a hazai közönség számára, hanem még inkább hivatásuk a mindinkább izmosodó magyar zeneköltészet értékes alkotásait a külfölddel megismertetni. A magyar zeneművek iránti érdeklődés mindenütt igen nagy, de természetesen is, hogy azoknak is leghívatottabb tolmácsolója csakis egy magyar lehet. Ahogy tehát például a berlini főiskolán a munka középpontját Beethoven, Brahms, Bruckner műveivel való foglalkozás jelentheti, ugyanezzel a menthető, vagy talán egyenesen erényszámba menő egyoldalúsággal kell a mi művésznemzedékünket a sajátos ritmikájú, melódikájú, formaképzésű magyar zeneművek tolmácsolására nevelnünk.

Berlin.

Dr. Arató István.

VAMOSI NAGY ISTVAN:

GOETHE, ZELTER ÉS A MOLL-HANGNEMEK

A „Zene“ ez évi számában „Goethe és muzsika“ címmel cikket írtam. Ehhez a cikkhez szeretnék még hozzáfűzni valamit.

Olvasóim emlékezhetnek, hogy Goethe muzsikus barátairól is szó esett, akik közül Zelter állt legközelebb hozzá és éppen Zelter sugallatára — ahogy akkor is mondtam — jutott a költő legtöbb, legintenzívebb zenei élményéhez.

Arról is beszéltem, hogy Goethét a dūr- és moll-hangnemek problémái izgatták. Kérdésekkel ostromolta Zeltert, de a magyarázat, a válasz, amit a muzsikus adott neki, nem elégítette őt ki. És erről a különös eszmecseréről, vilárról szeretnék megymást elmondani.

Zelter a moll-hangnemeket nem tartotta természeti ajándéknak, mondván, hogy a húrok arányos osztásával soha nem jutunk el a kis terchez. Így hangzott az akkori zeneelmélet ismert teóriája. És Zelter, a muzsikus, aki korának kaptafája szerint beszélt, nem is sejtette, hogy ez a gondolatmenet a legélesebben szembefordul a goethei művészetből-cseleltel. Vajjon miért?

Az a törvényszerűség, mely a természetet átjárja s a teremő Isten alkotásaira vonatkozik, nem alkalmazható a művészetre. A művészet önmagának teremő autonóm, öncélú törvényeket. Így lehet összesűríteni, egy nevezőre hozni a goethei esztétika sokfelé elágazó szálait.

Mi köze tehát annak a húrnak, melyet tudósok osztogatnak, a művészethez? A zenei műalkotásokat lánghelmék alkotják, nem a természet és a bánatos csengésű moll-hangnemek is a zeneszerző lelkéből sarjadnak. Hogy a dūr-skálát megtaláljuk a természetben, a húrok arányos osztása folytán, a moll-skálát viszont nem, — ennek a száraz ténynek semmi köze a művészethez és semmivel sem helyezi magasabb piedesztálra a dūr-, mint a moll-hangnemeket. Így érvelt Goethe, ez volt a válasza.

Zelter persze nem sejtette, hogy okoskodása ugyanazon a sémán épül, amelyen korának fizikusai is érvelték, s hogy e szerint — ha következetesek vagyunk — a hangnemek művészi értékének próbaköve a húr, ahogy a színek keletkezéséé a prizma, a newtoni elv értelmében. Newton színelmélete ugyanis a szivárvány hét színét a fehérre vezeti vissza, mert ha a prizma fehér színt bocsájtunk, a prizma a szivárvány hét színét vetíti.

De mi köze ennek a prizmának, — kérdezi Goethe — melyre fehér színt bocsájtunk, magukhoz a színekhez? A színek a fény és árnyék összefonódásából keletkeztek: „Szenvedései és cselekedetei a fénynek“.

Azt hiszem, olvasóim értik az analógiát. Ahogy Goethe tiltakozott az ellen, hogy a hangskálák genezisébe belezavarjuk a hűrt, ezt a rideg tárgyát, mely nem lehet próbaköve a hangskálák művészi értékének, ugyanúgy tiltakozott a newtoni elmélet ellen, mely a színek keletkezésénél a prizmat teszi mértékadóvá. De hagyjuk Newtont, térjünk vissza a moll-hangnemekhez.

Nem akarok a Goethe—Zelter polémiahoz bíróként hozzászólni, de az a szempont, hogy a természet törvényeit nem szabad egy üstön főzni a művészet törvényeivel, esztétikailag óriási horderejű. Gondoljunk csak arra, mennyi idő telt el, míg a művészetbölcselet kijutott abból a kátyúból, melyben évszázadokig, terméketlenül vesztegelt. A művészet valójában felesleges, száműzendő az eszményi államból, mert nem alkot, csak késztet utána, — mondja Platon. A művészet utánzó ábrázolás, — mondja Aristoteles. A művészet célja a természetutánzás, — harsogják az encyklopédisták, stb. És még ma is akadnak műélvezők, akik egy színdarabról azzal akarják levenni a keresztvizet, hogy: „ilyen a természetben nem fordul elő“. Pedig a XIX. század, főleg a fin de siècle megmutatta, hogy a műalkotás az emberi individuumból burjánzik s minden személyt, különéséget megtűr, ha a zseni pecsétje nem hiányzik róla. A szimbolizmus, impresszionizmus, de főleg az expresszionizmus élénk varázsolt a alkotó ködös vízióiból misztikus, külön, a természetben soha elő nem forduló „Álomjátékok“ születését, ahogy Strindbergnél láthatjuk.

A művészetnek autonóm törvényei vannak és nem vonhatunk felelősségre egy műalkotást, stílusképződést, azzal érvelve, hogy ilyen a természetben nem fordul elő. Igaz, hogy minden műfajnak, stílusképződésnek előbb-utóbb — ahogy Nietzsche mondja — meg kell jelennie Dionysos ítélőszéke előtt, de az ítélet nem a természeti törvények szemszögéből fog elhangzani. Ezt az iratlan corpus-iurist, melyből a „bíró“ igazságos ítéletét meríti, műalkotások forrasztották törvénykönyvvé. Goethét tehát az utókor művészete és művészetbölcselete igazolta.

Olvasóimnak talán úgy tűnik, hogy kissé messze kalandoztam, de valójában nem, még mindig csak ott tartok: Goethe ellentmond Zelternek, a muzsikusnak, nem tűri, hogy az a „nyomorult“ húr a zeneművészetbe belefurakodjék. És most vessünk egy pillantást a XVIII. századot követő zenére, a XIX. és XX. századra. Látnunk kell, hogy éppen ami a muzsikában dónum, a dúr-skála, a tonalitás, éppen ettől távolodnak el mindinkább századunk zeneköltői. Tudjuk, milyen stílusban dolgozik Strawinsky, Bartók, Hindemith, Honegger. Tudjuk, hogy Schönberg a tonális. Hába pedig negyedhangokkal kísérletezik. S ha most újból Zelterre gondolunk, — aki a kis terere „haragudott“, mert ez nem a húrok arányos osztásából keletkezik — nevelésésnek tűnik előttünk. A XX. század muzsikája is Goethet és nem Zeltert igazolta, de még helyesebb, ha azt mondjuk: a XX. század muzsikája is Goethe művészetbölcseletét igazolta, nem pedig Zeltert, a XVIII. század elméletének szócsövét.

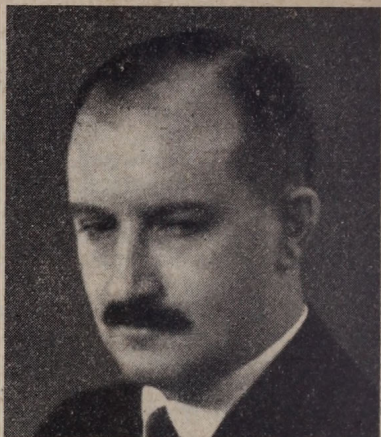
Természetesen Goethe és Zelter vitája nem ment ilyen messze, hogy Newton fényelméletét, a művészet és természet viszonyát érintette volna. Ők csak a moll hangnemekről beszélgettek. De az utókor esztétikusának éppen az édesíti meg munkáját, hogy látszólag jelentéktelen párbeszédek-ből, elszórt kijelentésekből korok elméletét, forradalmárok ellenvéleményét, művészi irányok szükségszerű feilődését, vagy éppen szükségszerű bukását, bonyolult szellemi szövődéseket, örök értékű igazságokat tud kihüvelyezni. És Goethe Zelter vitája is a moll hangnemekről, mely látszólag olyan jelentéktelen. világnézetek, korképek, művészetbölcseletek kultúrtörténeti dokumentuma.

ÉLŐ

MAGYAR

ZENESZERZŐK

OTTÓ FERENC

Valkón született 1904-ben. Gimnáziumi érettségi után két évig (1924–1926) Milánóba kerül egy mecénás jóvoltából. Milánóban Alfiero Areccónál (Pizzetti és Bossi tanítványánál) kezdi el magánúton tanulni a zeneszerzést. Félévig működik a Scala könyvtárában, mint kottamásoló, Ugyancsak Milánóban kezdi el zenekritikusi működését a Milánói Magyar Ujságnál.

Huszokétéves korától végzi Kodálynál, a Zeneművészeti Főiskolán zeneszerzési tanulmányait. Párhuzamosan elvégzi a fuvola-tanszakot is. Később mint a Budai Dalárda, a Palestrina Kórus és az Egyetemi Énekarok tagja, beutazza csaknem egész Európát és Amerikába is eljut.

Ez az intenzív énekkari élet nyomot hagyott alkotó művészetén is. Talán döntő szerepet játszott stílusa kialakulásában. Érdeklődése elsősorban az énekes zene felé fordul. Amerikából hazajöve, írja meg Nyirő József szövegére Julia szép leány c. kétfelvonásos operáját, melyet 1939-ben mutatott be Operaházunk. Több a cappella és orgonakíséretes karmű jelzi tovább az énekes zene világa felé haladó útját. A Julia szép lány mellett másik elérkezése a népi szövegre szerzett Mária-Siralom c. húsvéti oratóriuma (Magyar Passio). Ezt a nagyszabású művet a Budapesti Ének- és Zenekar egyesület mutatta be 1942-ben. Harmadik nagyméretű vokális műve kantáta Illyés Gyula költeményére. Címe: Aratónap. (Magyar Művelődés Háza, 1941. Kiadási jogát megvette a bécsi Universal.)

Sokirányú munkássága még kiterjed a dalra (József Attila verseire írt ciklusa állami pályadíjat nyert), kamarazenére (zongoratrío, hegedűszonatina), orgonaművekre és zenekari alkotásokra (Pasztoral, Fantasia [mindkettő kiadási jogát megvette a bécsi Universal], Szimfónia). Írt még kísérezetét Török Sándor Komédiás c. színművéhez.

Zeneszerzői munkássága közben tovább tanul, szerzői est után egy évre állami ösztöndíjjal Németországba megy, hazai és külföldi lapokra számos cikket ír, melyekben propagálja, elemzi, értékeli a mai magyar

zeneművészet legnagyobbjainak alkotásait (nagyobb tanulmánya: Bartók Béla a Cantata profana tükrében) és számos újságcikkben bírálja zene-életünket, feltárja annak ferdeségeit és hiányait.

Ottó stílusa a magyar népdal alapján megújított zenei nyelvünk jegyeit viseli magán. Nem népdalt dolgoz fel, a népdaloknak már csak az emléke, íze érzik egyénileg mintázott dallamain. Szereti a szélesen ívelő dallamokat. Harmonizálására, hangszerelésére, konstruálására is ez a nagyívűség jellemző. Bizonyos fokig „al fresco” dolgozik. Modern, — de mérsékelt. A disszonanciát csak mértékkel alkalmazza. Operájában az énekes és hangszeres stílus kiegyenlítésére törekszik.

Ujabbán a kultuszminiszter az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács referensének hívta meg. Mint ilyen, megbízást kapott a ponyva-zene problémájának megoldására. További feladata a mai magyar zene két nagy egyénisége építő működése nyomán kialakult korszerű magyar szempontoknak az érvényesítése.

DOROTTYA

BALETTBEMUTATÓ AZ OPERAHÁZBAN

Köztudomású, hogy kevés magyar balett van. Operaházunk vezetőségének hágy gondja, hogy a kor követelményének megfelelően magyar balettel foglalkoztassa tánckarát. Ezen a magyar baletthiányon úgy igyekezett segíteni, hogy meglévő zenére vagy zeneművekre készült baletteket tűzött műsorára. Ez azonban művészietlen, mert a zene és szöveg közötti egység sohasem lesz meg, a kettő viszonya mindig erőltetett lesz és végül jól felépített, egységes alkotásoknak, remekműveknek elszabdalásához és módosításához vezet.

Eppen ezért nagy örömmel vártuk *Tóth Dénes* Dorottya című baletti-jét, melyet hosszas halogatás után végre, az évad utolsó újdonságaként bemutatott Operaházunk. Nagy örömmel vártuk a magyar újdonságot és egyúttal nagy érdeklődéssel. Az érdeklődés a szerzőnek és a tárgynak szólt egyaránt. A szerzőnek azért, mert eddigi kamarazenei és zenekari alkotásaiból egy magyar tehetséget ismertünk meg benne, a tárgynak pedig azért, mert ezt a szerző Csokonai Vitéz Mihály híres komikai eposzából vette.

Tóth Dénes nagy feladatra vállalkozott. Az eposz ugyanis színporkázó szellemességű, kómikuma páratlanul gazdag, képei tündöklően színesek, a valóságot a mese világával elbájolóan összekeverő, nyelve-világa zamatosan magyar. A zenének kifejezőnek, a meseszerűséget jelképezőnek, groteszknek és egyúttal kecsesnek, modernnek és egyúttal réginek, egyetemesnek és egyúttal magyarnak kellett lennie.

Meg kell állapítanunk, hogy az új balett egységes, erőteljes, kifejező alkotás. A zene nem öncélú és éppen ez az értéke: Csokonai elképzelései-

hez símul. Különösen kiemeljük a groteszk, kórikus elemek gazdagságát s főleg a ritmikai képletek karakterizáló erejét. A hangszerezés is a komikum szolgálatában áll. Sok érdekes és újszerű effektust hallottunk.

A mű zenei nyelve szerencsésen egyesíti a mait a régivel. Vagyis: végig a legmaibb nyelv s mégis felidézi a régi kor szellemét. Tóth Dénes nem archaizál, nem adja fel stílusát, saját stílus-elemeivel érzékelteti, hogy régi magyar történetet kelt életre.

Az előadás színvonalas volt. Oláh Gusztáv rendezése eleven, ötletes. Fülöp Zoltán díszletei szemgyönyörködtetőek, Cieplinski koreográfiája változatos. A magántáncosok közül kiemeljük a Dorottyát megszemélyesítő *Pintér Margitot*, továbbá *Kálmán Etelkát*, *Sallay Zoltánt* és *Zsedényi Károlyt*.

Az élettellejesen pergő előadást *Kenessey Jenő* vezényelte a töle megszokott odaadással, lelkesedéssel és határozottsággal.

Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján

— Ádám Jenő könyve —

Ádám Jenő könyve újabb lépés a magyar zenei közművelődés felé. Ebben a mondatban a *magyar* és a *közművelődés* szókat egyaránt hangsúlyozni kell. Ugyanis újabb lépés a *magyarabb* válás és egyúttal a zeneileg *műveltebbé* válás irányában. Köztudomású, hogy *Kodály Zoltán* szerkesztésében megjelent a hivatalos iskolai dalgyűjtemény, mely a magyar népdalt teszi az iskolai énektanítás alapjává. A gyűjtemény tehát megvolt, de nem volt hozzá kidolgozott módszer. A régi módszer, mely a C-dúr skálára épül, s a gyerekeket fokozatosan, a skála hangjait hangról-hangra bővítve vezeti a zenei ismeretek felé, nem alkalmazható a magyar népdal alapján történő tanításnál. Mint Ádám kifejti, egyenesen káros, mert egyrészt a durtonalitást egyoldalúan hangsúlyozza, idegen formavilágba vezet, nem a szemléletből indul ki, élettelen, erőltetett dallamokra kényszeríti a gyerekeket és végül az így tanulók mindig hadilábon állanak a hangközökkel s így a lapról való éneklést (mely pedig a magasabb zenekultúra alapfeltétele) sem sajátítják el. Ezért írta Ádám Jenő ezt a könyvet, mely olyan

módszert ad az énektanítás kezébe, mely teljesen ráillik a magyar népdal természetére s a magyar stílusajátosság kihangsúlyozásával és alapulvételével valóban magyarabb nemzedék kialakulásához vezet.

A módszer lényege tehát a nem skálaszerűen való haladás, hanem a magyar népdal dallamfordulatai szerint. Mivel pedig ezek megjegyzése százszorta könnyebb, ha állandó szótagokhoz kapcsolódnak, az eddigi abszolút szolmizáció helyébe (pl. c mindig do, akár cisz, akár cesz, stb.) a relatív szolmizációt teszi (vagyis do-re-mi-fa-so-la-ti szótagok mindig egyformán viszonylanak hangközileg egymáshoz, tehát az elnevezés ugyanaz marad, csak a hangnem változik).

„Új korszak hajnalán vagyunk. A felszabadult, magyarabb gyermek, emberkort érve, megerembi a magyarabb és boldogabb Magyarországot. És ebben az éneknek is lesz része.” Kodály előszavának zárorai. Ehhez hozzáfűzzük: És mindazoknak részük lesz, akik az énektanítás nemzeti ügyét felismerik és dolgoztak ebben az irányban: *Ádám Jenőnek* is.

A RÁDIO ZENÉI TERVEI

Augusztus 28-án, a „Mesterművek” című sorozatban J. Cr. Bach A-dúr versenyművét halljuk cembalón, utána Mozart D-lúr (Haffner) szimfóniáját. A Magyar zeneszerzők félélorájában Kórh Endre dalokkal szerepel.

29-én Michnay Ödön vezényli a rádiózenekart, műsorán magyar szerzők művei szerepelnek. A művészlemezeken Händel, Beethoven, Haydn és Weber műveit kapjuk.

30-án a Tristan és Isolda előjátékát, Brahms B-dúr zongoraversenyét és Respighi: „Római ünnepek” című zenekari szerzeményét adja a Rádió lemezről. „Balettzene” címmel Händel, Mozart és Massenet híres műveiből kapunk részleteket. Gregor Klára orgonaműveket játszik. Lemezről hallani fogjuk Donizetti „Lammermoori Lucia”-ját. Az egyik zenekari hangversenyen a következő műveket tervezi a Rádió: d'Indy: Szimfónia zenekarra és zongorára, Strauss Richárd: Till Eulenspiegel és Rimsky-Korsakov: A dongó.

31-én a művészlemez-műsor egyikében részleteket hallunk Bizet operáiból. A kamarazene hívei Mozart C-dúr vonósnégyesét kapják. A hangversenydobogón Furka Gizella Bach, Chopin és Rimsky-Korsakovtól ad elő zongoradarabokat, Zsámboky Miklós pedig előadja J. S. Bach II. gordonka-szólószonátáját, Oláhne Vajda Julia dalokat fog énekelni.

Szeptember 1-én Haydn kamaramuzsikáját kapjuk és ismét sor kerül Ádám Jenő kitűnően bevált „Magyar ének — magyar lélek” című népdalfélélorájára.

2-án a hangversenydobogón Kálmán Mária hegedül, Cseh Béla dalokat énekel, és Nadler Ilse zongorázik.

3-án Gyurkovics Mária és Barabás Sári operakettősöket mutat be. Eördőgh János vezényli a B. H. Z.-t, műsorán Wagner, Csajkovszky, Strauss R., Szervánszky Endre és

Vannay művek szerepelnek. — Dohnányi Ernő is zongorázik ezen a napon.

4-én a tervek szerint Zathureczky Ede hegedül, az Operaházi Zenekart pedig Dohnányi Ernő vezényli.

5-én „Népdal a népművelésben” címmel Szombathelyről ad a Rádió közvetítést. Pongrácz Zoltán Lavoitáról tart előadást. A „Magyar zeneszerzők félélorájá”-ban zenekari műveket hallunk. A rádióhangverseny dobogóján ezúttal külföldi muzsikások játszanak.

6-án Manga János beszél a Mikrofón előtt. „Népdal és népének” címmel. Hegedűs Árpád előadásának címe: „Érdekességek a zenében”. „Séta Mozart városában” címmel pedig Clementis Ervin beszél Salzburgról.

7-én művészlemezeket és dalokat hallunk.

8-án Chopin műveiből ad hangversenyt Károlyi Gyula.

9-én „Századunk szórakoztató muzsikája” címmel a rádiózenekar ad hangversenyt, vezényel Vincze Ottó. „Külföldi zeneszerzők magyartárgyú műveit” a B. H. Z. játssza, vezényel Unger Ernő.

10-én a „Pesarói hattyú muzsikál” címmel Rossini-műveket hallunk, Hámory Imre, Megyesy Pál és Senyey Szabó Ilus énekel, vezényel: Fridl Frigyes.

11-én „Ritkán hallott mesterművek” címmel az Operaházi zenekart Rajter vezényli, közreműködik Lászlóffy Margit, Gémes Irén és viléz Hartay Ferenc.

12-én híres zenekari számokat és kamaramuzsikát ad a Rádió lemezről.

13-án Paganiniról hangzik el előadás. Endrődy Béla verseit Kovács Károly mondja el. Szentgyörgyi László hegedül.

14-én kamarazene, dalok bemutatása és néhány zenekari mű szerepel a tervek között. Hegedűs Árpád az „Ismeretlen szerzőről” emlékezik meg.

15-én Ádám Jenő népdalfélélorájára kerül sor és utána egy Mozart hangverseny.

16-án finn népdalokat énekel Török Erzsébet. A hangversenydobogón Jancsin Ferenc, Jámbor László és Wehner Tibor játszik.

17-én Mesterműveket hallunk, és a Székesfővárosi Zenekart báró Lukács Miklós vezényli.

KÜLFÖLDI HIREK

♦♦♦

Geszler György II. zongoraversenye Bécsben. Bécsi rádiózenekar Max Schönherr vezényletével filmszalagra vette fel Geszler György II. (C-dúr) zongoraversenyét Wehner Tibor szólójátékával. Geszler Györgynek ez már második zenekari műve, mely Bécsben előadásra került. C-dúr szimfoniattáját ugyanis ugyancsak M. Schönherr már korábban műsorra vette.

Magyar matiné Berlinben. Megírtuk, hogy augusztus 27-én lesz Berlinben a Renaissance Színház 2. magyar matinéja. A műsor azonban annyiban módosul, hogy mivel Horusitzky zongoraversenyét a helyszűke miatt nem tűzhetik műsorra, helyette Károlyi Gyula ad elő magyar zongoraműveket.

BELFÖLDI HIREK

♦♦♦

Új igazgatók a zenei intézetek élén. Az ország négy nagynevű zenei intézete élére került új igazgató. A M. Kir. Operaház vezetésével a kultuszminiszter Márkus László utódjaként báró Lukács Miklóst bízta meg. Az új igazgató 1905-ben született Gyulán. Zenei tanulmányait Németországban végezte, ahol széleskörű zenei műveltséget szerzett: Schnabelnél tanult zongorázást. Prüwernél dirigálást és Hindemithnél zeneszerzést. Tanulmányai végétével hosszú ideig mint kar-

mester, majd zeneigazgató működött számos németországi Operaházban. Ebben a munkakörében a magyar operák lelkes tolmácsolója volt: bemutatta Kodály Háry János-át és Székely fonóját, valamint Farkas Ferenc Bűvös szekrényét. Mint hangversenydirigens is jó nevet szerzett magának Németországban, s szintén számos magyar zenekari művet bemutatott (Kodály-, Farkas-, Viski-művek, Veress Hegedűverseny). — Úgyisintén új igazgatója lett a Kolozsvári Operaháznak is. Vaszy Viktor örökebe Farkas Ferenc lépett, aki addig a Kolozsvári Állami Zenekonzervatórium igazgatója lett. Az ő helyébe viszont Nagy István kolozsvári tanítóképző tanárt nevezte ki a kultuszminiszter. — A Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola éléről pedig 22 év után Geszler Ödön, az iskola nagynevű igazgatója távozott 65. életévének betöltése következtében. Az iskola vezetésével a polgármester dr. Horusitzky Zoltánt bízta meg.

Tervek a Művelődés Házában. A Magyar Művelődés Házában a tervek szerint az új évadban is vendégszerpel a M. Kir. Operaház és a Nemzeti Színház. Az Operaház valószínűleg 35 estén, a Nemzeti Színház pedig 36 estén lép fel a Művelődés Háza színpadán. A Népművelési vezetősége ezenkívül folytatja a kis operák bemutatását is. Az első ilyen ujdonságok lesznek: Mehul Kincskeresők-je és Bizet Djamihlehje.

Pályázati eredmény. A MDEOSZ Daloskerülete egy zenetörténeti dalgyűjteményre hirdetett pályázatot. A bírálóbizottság — Farkas Ferenc kolozsvári operaigazgató elnöklésével — Károly János igali (Somogy vm.) lakos, forg. adóhiv. tisztnek ítélte oda az első díjat (500 pengőt), míg a második pályadíjat Vikár Sándor nyíregyházi lelkész-tanár, a Zeneközlöny szerkesztője nyerte el.

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZÍTŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genfi nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezűleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarány, Grand Prix Medaille D'Or kifizetések.

Telefon 389—199

Részletfizetés.

Díjtalan árjegyzék.

42 éves cég

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 120 fillér, vasárnap 90 fillér
Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 60 „ „ 50 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál:

Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

Hollóssy János
könyvnyomtató

Budapest, VII.,
Jósika-utca 20.

243

500182

A ZENE

Alapította: DR. SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR. HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁCH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 334—529

Budapest,

XXV. ÉVFOLYAM

16. szám.

1944 szeptember 30.

TARTALOM

Zeneművek? — Lakatos István: A magyar zene történetének irányvonalai. — Eöszé László: Salzburgban, Mozart városában. — A. Balogh Pál: Az Operaház ünnepe. — Élő magyar zeneszerzők: Pongrácz Zoltán. — Antos Kálmán: Szeged zenei élete 1943—44-ben. — A Rádió zenei tervei. — Külföldi hírek. — Belföldi hírek.

A ZENE

Alapította: DR SEREGHY ELEMÉR

Felelős szerkesztő:
DR HORUSITZKY ZOLTÁN

Szerkesztőség: Bp., VII., Erzsébet-kt 19. III. 22
Telefon: 421—812

Felelős kiadó:
NOVÁGH GYULA

Kiadóhivatal: Budapest, IV., Szép-u. 5. félem. 2
Telefon: 384—529

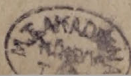
ZENEMŰVEK?

Nemrég hagyta el a sajtót Dedinszky Izabella könyve: *Zeneművek, 1936—40.* Mohó kíváncsisággal nyitottuk fel. A magyar zeneműkiadás ötévi termése! Nagyszerű, végre megtudjuk, milyen lüktető élet van a háttérben! Íme egy pontos kimutatás, talán nem is úgy van, ahogy eddig tudtuk, talán mégis csak van magyar zeneműkiadás! Erre a fellelésre feljogosított a könyv vastagsága. 217 oldalon sorakoznak az új és új kották.

Abban mindenesetre nem csalódtunk, hogy nem is úgy van, amint tudtuk. Nem: sokkal rosszabbul van. Megdöb-bentően rosszul van. Nagy lelki erő kellett ahhoz, hogy hitünk megtartása mellett végig tanulmányozzuk.

Elsősorban csodálkozással állapítottuk meg, hogy mennyi „zeneszerző” van. Megírjuk: hozzávetőlegesen 1700. Ez ma-gábanvéve egészségtelen helyzet. A rossz kertész hagyja kertjét elgazosodni. A gaz elsatnyítja, majd kiöli a nemes növényeket. A gaz elszívja a táplálékot a nemes növények elől. Nem hasonlít a magyar zeneművészet egy ilyen el-gazosodott kerthez, melyben a dilettáns zenecsinálók „el-szívják” a táplálékot, az anyagiakat és a közönséget a ko-moly zeneköltők elől s a sok gazzenemű elsatnyítja s ki-öli a nemes?

Hogy olvasóinknak fogalmuk legyen a való helyzet fe-lől, pár adatot közlünk. Amint megírtuk, a könyv (a név-mutatókat és a betűrendes magyar nótajegyzéket leszámítva) 217 oldal. Ebből nem kevesebb, mint 107, azaz egyszázhét

oldalt tölt ki a magyar nóták felsorolása. Tehát a körülbelül öt év alatt megjelent kották fele magyar nóta. Folytatjuk: 31 oldalon keresztül olvassuk a jaz-zenekari művek kimutatását, 36 oldalt pedig a zongorakiséretes egyszólamú énekek foglalnak el, értsd ezalatt a slágereket, foxtrottokat, angol keringőket, slowfoxokat, filmdalokat, stb. (A komoly értékű műdalok féloldalra férnek.)

Ezzel csaknem kimerítettük a könyv tartalmát. Marad ugyanis még negyvenhárom oldal. Ha levonjuk még a fennmaradó könnyűzene-kottákat (operettek, szalon- és cigányzenekari kották, harmonikára írt művek, zongorakiséretes énekgyűjtemények legnagyobb része), akkor a zeneművészet területére csak alig több mint 30 oldal terjedelemben felsorolt kotta esik. Ennek a kb. 30 oldalnak javarésze ének-kari mű. (22 oldalon.)

Az aránytalanság minden képzeletet felülmúl. Megjelent öt év alatt kb. 5000 (ötezer) magyar nóta. Ezzel szemben 1 eredeti magyar zenekari mű, 1 kamarazenemű, 1 gondokamű. Öt év alatt megjelent kb. 70 operett-, illetőleg zenés vígjáték-kotta —, de egyetlen opera sem. Öt év alatt kb. 1400 (ezernégy-száz) tánczene, sláger s hasonló fajsúlyú mű hagyta el a nyomdát s alig egy-két értékes hegedű-darab és így tovább.

Folytathatnánk, tovább részletezhetnénk, de nem tesz-szük. Elég ennyi is ahhoz, hogy az illetékeseket gondolkodásra készítsük. Gátat kell vetni az áradásnak, de ezt csak gát emelésével lehet. Véget kell vetni a közönség-kiszolgálásnak. A közönség szomjazik a szépre, nemesre. Ez nem-csak hitünk, ez tapasztalatunk is. De ne engedjük ízlésüket természetesen rontani s őket lelkiileg elszegényíteni.

Fel sem vetettük volna a kérdést, ha tudnánk, hogy ezen a téren az ügy állása 1941 óta lényegesen megváltozott. Sajnos, zeneműkiadás azóta sincs (kivéve az énekkari mű-veket). Ezek a könnyű fajsúlyú zeneművek azóta is ellepik a zeneművészetünk kertjét.

Kertészt kérünk ebbe a kertbe, de olyant, akinek olló és kapa is van a kezében!

A zenét belső világunk megismerésére, felvirágozására és kiteljesedésére rendelte a Teremtő. S ahol az emberi megismerés határait érjük, ott a zene még túlmutat rajtuk, olyan világba, amit megismerni nem, csak sejteni lehet.

Idézet Kodály Zoltán: »Mire való az önképzőkör?« c. cikkéből.

LAKATOS ISTVÁN:

A MAGYAR ZENE TÖRTÉNETÉNEK IRÁNYVONALAI*

A magyar élet minden megnyilatkozásában Jánusarcot mutat. Ez a kétarcú fej két irányba néz: keletre és nyugatra. Talán sehol sem tapintható ez ki annyira, mint éppen zenénk fejlődéstörténetében. A kelet és nyugat közötti hánykolódásunk olyan vörös fonal, melyet muzsikánk fejlődési görbéjén könnyen végigkövethetünk.

Legősibb zenei megnyilvánulásunk sajátosságait régi népdalaink mutatják. Ezeknek egyik jellegzetessége a félhangnélküli ötfokúság vagy pentatónia. Ugyanez kimutatható a Volga- és Ural-vidéki rokonnépek dallamain ma is. Ősi dallamkészletünk keletről származik. Ilyen keleti örökség dallamvilágunkban az egyszólamúság, a díszítésmód, valamint a variáló hajlam. Népdalainkat parasztságunk őrizte meg, de valamikor a népdalkincs közös tulajdona volt az egész nemzetnek. Annak minden rétege egyazon dallamokat énekelt egykor, de a szociálisan emelkedő osztály a népdalkincsünket elhagyta, elfelejtette, míg parasztságunk megőrizte azokat és megmentette népi dalkincsünk egy részét az utókornak.

Sajnos, írásbeli zenei emlékünknél nincsen e korból. Kinek is juthatott volna akkoriban eszébe a dallamokat lejegyezni, mikor még természetesen tartották azt, hogy felesleges leírni, amit úgy is tud mindenki. Keleti dallamvilágunkat a szájhagyomány őrizte meg számunkra. Alig hiszem, hogy lenne magyar zenetörténész, aki ne szeretné ismerni azokat a dallamokat, melyeket ősi magyarok énekelték Kíev városának meghódításakor, vagy amelyekkel tisztelték a földet, temették halottaikat, vagy dicsőítették isteneiket. Szent Gellért püspök is megemlékezik arról, hogy egy tanyán furcsa őrlődalt hallott és azt tréfásan magyarok szimfóniájának nevezi. Mindezekről azonban nincsenek írásbeli feljegyzéseink. A kereszténységgel egyidejűleg az országra érkezett a nyugati zene. A magyar társadalom felsőbb rétege hamar efelé a nyugati zenei műveltség felé fordult. Az új zenét eltanulják, azt terjesztik és híven utánozzák. Legjobb az az eset, ha a két zenei műveltséget megkísérlik közös nevezőre fogni. A keresztény egyház dallamanyaga, a Gregorian-korális rányomta bélyegét a legmélyebb népi dallamkincsünkre is. Ez annál könnyebben történhetett, mert sok rokonvonalat mutatott népdalainkkal. Mindkettő lényegében keleti eredetű, egyszólamú, tehát hamarabb alkalmazkodhatott hozzá népünk, mint a nyugati polifóniához. A hangnembeli rokonság is leegyszerűsítette a helyzetet. Az egyházi zene magyar emlékei a XIII. századtól nem ritkák. Megmaradtak a magyar Gregorián írott dallamai is, melyeknek már sajátos hazai a tájszólása.

Keleti dallamvilágunk is éli a maga világát. Királyaink udvarában nagy szerepük van az énekmondóknak, akik még pogánykori emlékekről énekelnek, a honfoglalásról regélnek. A vegyesházi királyok alatt azonban az énekmondókat kiszorítják a hangszeres zenészek: a lantosok, kobzosok és hegedősök, akik egyelőre a magasabb társadalmi osztályok zenei szükségletét szolgálják ki. Az énekmondók a nép alsó rétegeire szorulnak, pedig valamikor, tekintet nélkül a szociális tagozódásra, zenei teljesítményük egyformán szólott az egész nemzettestnek. A XV. század végén felénk járt idegenek megcsodálják Mátyás király lantosait. Nyugati mintára a királyi udvarban hangszeres zenei műveltség alakul ki.

* A M. Kir. Kolozsvári Zenekonzervatórium által 1943. dec. 12-én Kolozsváron és 1944. febr. 12-én Besztercén rendezett Collegium Musicumon tartott előadás.

Elterjedt a lantjáték, orgonákat építenek, trombitásokról tudunk, akik országunkban fejtették ki működésüket. Ez a nyugatias zenei műveltség magas fokon kellett, hogy álljon, hiszen a kiváló holland zenész, Willaert Adrián, vagy a németek kitűnősége, Stoltzer Mátyás, nem általoltak országunkban karnagyi állást elfoglalni. Ez a hangszeres műveltség, a zenei életnek ez a megújódása, nem lehetett hosszú életű. A török betörés véget vet mindennek. Eltűnnek országunkból a külföldi, nyugati mesterek, szétszélednek a zenészek, kórusok, elnémulnak az orgonák, sípok, lantok és hegedők. Mohács után kinek lehetett kedve Magyarországon zenélni?

A XVI. század dallamvilágának kistrésze már hangjegyekben, sőt kinyomtatott kottákban maradt meg. Tinódi Lantos Sebestyén Cronica-ját Kolozsváron nyomtatták 1554-ben. Fába metszette a hangjegyeket Hofgreff nyomdász és neki köszönhetjük, hogy ismerünk mintegy félszáz históriás éneket. A dallamok nagy részét Tinódi szerezte, akinek kellett, hogy legyen bizonyos nyugatias zenei műveltsége, különben nem tudta volna leírni zenei gondolatait. Szerzett zenével találkozunk, mert Tinódi már zeneszerző volt. Valószínű, hogy históriás énekeit lantkísérettel adták elő. A dallamokat magyarosnak érezzük. A históriás énekmondók afféle vándorló muzsikuskok, akik a magyar történelem múltját, hőseit, de időszerű témákat is megénekelnek. Az országot járják, kastélyok urait szórakoztatják, de szórakoztatói a népnek is. Tinódiról tudjuk, hogy bejárta az országot, mesélt, szavalt, énekelt, tréfált, vigasztalta és tanította a mohácsi vész után alélt magyarságot. Hitet öntött fajtájába, feltárta múltjának dicsőségét, hogy ezzel erőt adjon a szebb jövőben való reménykedésre. Kellett akkor a lelkielő az ellenálláshoz, a szenvedések elviseléséhez. Tinódi bebarangolja az országot, hogy dallamköltészetéhez anyagot gyűjtsön. Országos érdekű napi kérdésekről is mesél, hogy történetei iránt állandóan meglegyen az érdeklődés. Figyel rá az egész ország és dalait egyformán szereti úr és paraszt. A históriás énekek dallamai sokáig maradnak az egész nemzettestnek, úgy az alsó-, mint a felsőrétegeknek, közös dallamkincse, mert egyformán szereti és éneklí azokat az egész magyarság.

Tinódi 1553-ban lekerül Erdélybe, ahol Bonyhán Bethlen Farkas házában is megfordul, majd bizonyára értesül arról, hogy Kolozsváron híres nyomda van, a Hofgreff Györgyé, valószínűleg azért jön ide, hogy dalait és verseit kinyomassa. Ezekben a dallamokban jelentkezik első ízben nyomtatásban a népi gyökérben fogant magyar műzene Európa zenei műveltségének történetében. Tinódi magát muzsikusknak tartotta, ez Cronica-jának ajánlásából világosan kitűnik. Rátarti volt zeneszerzői tudományára, mert azt mondja: „*vijadaljokat ritmus szerint magyar nyelven önökbe szép nótákkal éneklén tudom és szőrezní.*” Tinódi zenéjének gyökerei lenyúlnak a magyar népi muzsikába, de rokonságot mutatnak az egyházi népénekkel is és határozott szálaik vezetik a nyugati zenei műveltséghez. Ezek a magyar dallamok olyan zenei megnyilatkozást képviselnek, mely egyéni szerkesztésű, jellegük nemzeti és sűrítve adják mindazt, amit Tinódiig zenénk jelenthetett. A zenetörténetünk szempontjából oly fontos dallamok jelentik a magyar műzene bölcsőjét, mert ezekben alakul és nyer önálló alakot zeneszerzésünk.

A XVI. századi magyar parasztvárosainkban alig volt melegágya a zenei műveltségnek. Ezek a városok úgy keletkeztek, hogy a török hódoltság idején területükön egységbe tömörültek a falvak elmenekült parasztjai. Városaink másik típusa, az idegen településű, hamar otthont nyújt a zenei műveltségnek. Brassóból indul világhódító útjára a XVI. század legnagyobb lantművésze, az első magyar utazó művész: Bakfark Bálint. Ez természetes is, hisz zenét komolyan tanulni hazánkban ma is

csak városokban lehet. Bakfark Bálintot Szapolyai János erdélyi fejedelem taníttatja udvari lantosával. János király szolgálatában áll, tőle, mint muzsikus Gáldon birtokot és nemességet kap, majd János Zsigmond halála után külföldre megy, bejárja egész Európát és szerzeményei, miként lantjátéka is, világhírűvé teszik. Megfordul Olaszországban, Franciaországban, Németországban, Lengyelországban, Ausztriában, mindenütt előkelő állásokat tölt be, mint zenész és zenei híresség. Élete delén visszajön Erdélybe, de nem sokáig marad itt, kimegy Olaszországba, ahol el is temetik. A páduai pestis magával ragadja. Halála előtt kézíratait tűzre tette, mert, mint mondotta, műveit úgy sem fogja soha senki úgy játszani tudni, mint ő. Szerencsére lanttabulaturáinak egy része nyomtatásban is megjelent és így képet alkothatunk magunknak úgy játékaról, mint alkotó zenei fantáziájáról. Bakfarkot megbecsülte kora, költemények sora jelent meg róla és ezekben új Orfeuszként ünneplik. Neve ma is közmondásos Lengyelországban. A közmondás így szól: „Bakfark után nyulni a lanthoz”, ami annyit tesz, mint olyanra vállalkozni, amihez az illető nem ért. Művei egyenlő értékűek a kor hasonló jellegű alkotásaival. Dallamvonala nemesrajzú, műveinek hangulata meleg. Gondolatainak változatos kifejezőereje, a nagymesterek méltó tanítványaként mutatják. A többszölamú szerkesztésnek is nagy tudosa volt. Díszítőművészete gazdag és utánozhatatlan. Legjelentősebbek lantfantáziái, melyeket ma csak hárfán vagy gitáron lehet úgy megközelíteni, ahogyan azok Bakfark előadásában szólhattak. Bakfark zenéjét általában úgy könyvelik el, mint nyugateurópai muzsikát, pedig ez a kiváló brassói magyar zeneszerző ennél sokkal többet jelent zenetörténetünknek. Nemhiába versenyeztek érte korában hercegek, püspökök és uralkodók. Eppen ez utóbbi hónapokban mutatta ki dr. Kozáky István piarista páter, hogy Bakfark kontrapunktikus szólamvezetésének szövevénye mögött korabeli magyar népdalok bujkálnak. Ő utal arra tanulmányában, hogy a XVI. századnak még megvolt a maga népi gyökerekből táplálkozó műzenéje. Kozáky kimutatja, hogy a lantfantáziák egyik-másikában erdélyi népdalmotívumok is találhatók a cantus firmusokban, vagyis a fődallamokban. Kétségtelen, hogy a brassói Bakfark egyike volt kora legjelentősebb zeneszerzőinek és az ő művei között is találunk egy Passamezzo vom Ungarn c. szerzeményt A XVI. század közepén, majd a XVII. század elején megjelenik hazánkban a francia hugenották, német reformáció és cseh huszitizmus éneke, a *dicséret*. Gyulafehérváron kinyomatják Geleji Kátona István Öreg graduálját, a protestáns egyházak nagy énekes gyűjteményét. Ugyancsak erdélyi Szenci Molnár Albert, aki Psalteriumában a francia hugenották dallamait hozza magyar földre.

A magyar táncokról alig van itthoni lejegyzésünk. Valami halvány fogalmat kapunk róluk olasz, német vagy holland gyűjteményekből, ahol igen gyakoriak az ilyen felíratú táncok, mint: Passamezzo ungaro, Ungeresca, Ungarischer Tantz, vagy Ballo Ongaro, Salterello Ungaro. Ezek a lejegyzések erősen nyugatias ízűek, de mindegyikben jellegzetes, hogy formájuk népi táncra mutat. Az idegen gyűjtemények szerkesztőit úgy látszik érdekelte és figyelmüket felkelthették táncaink, azért jegyezték le őket, vagy költötték hozzájuk hasonlókat.

A XVII. század zenéje a főuraink udvara körül játszódik le. A szétlépett ország nem alakít ki egységes zeneművészeti képet, hanem egyes főuraink kastélya körül gócpontok alakulnak, melyeken belül lüktető zenei élet fejlődik. Főúri zeneköltészet születik így meg és ezek szolgálatában zenekarok dolgoznak. Az erdélyi fejedelmek mellett főnemesünk is tartanak házi zenekarokat, amelyek serényen zenélnek. E zenekarok főképpen asztali muzsikát és tánczenét játszanak, de ők szolgáltatják a zenét a lakodalmon, keresztelők, temetésen és a katonai tábo-

rokban is. Bár Erdélyben még a XVII. század elején találkozunk idegen olasz, lengyel, német, francia és spanyol muzsikussal, a főuri zenekarok tagjai nagyrészt magyarok, akik magyarul zenélnek. E század zenéjét úgynevezett virginálkönyvekből, orgonatabulatúrus lejegyzésekből ismerjük. A virginálkönyvek darabgyűjtemények, melyek egykorú idegen szerzemények mellett elvéve magyarokat is tartalmaznak. A károni kodex, a soproni kézirat és a lőcsei tabulatúrus könyv, mind tartalmaznak magyar táncokat is, melyeket Choreáknak neveztek.

A károni kodex lejegyzője Károni csiki ferencrendi szerzetes, orgonáépítő, orgonálni tanító és maga is orgonázó mester. Kodexében találunk lejegyezve néhány táncot is. A soproni kéziratban rendes hangjegyírással jegyezték le öt régi magyar táncot, ezek közül az egyik felé ez van írva: Ungarischer Tantz des Fürsten aus Siebenbürgen, tehát az erdélyi fejedelemnek lehetett kedvenc tánc. Nem tudjuk, melyik fejedelemtől lehet szó: talán Kemény Jánosról, vagy Apafiról, esetleg Thökölyről?

Mint hogy a XVII. század írott zenei emlékei igen ritkák, a lőcsei tabulatúráskönyvben fennmaradt táncok igen becses értékei zenetörténetünknek. A benne lejegyzett choreák vagy táncokon rajta van népies eredetük, de már erősen távolodnak a népi táncdallamoktól. Frissek, üdék ezek a dallamok, de hajlékonyságukat már a lejegyzőjüktől kapják, akinek szeme előtt lebegett a hangszer, melyre a dallamokat lejegyezte. A lőcsei tabulatúrus könyvben található magyar táncok már nem népi táncdalok, de még nem is egészen alkalmazkodnak a hangszer mesterségbeli lehetőségeihez, tehát valahol a középben vannak a nép által konzervált táncdallamok és a leírt hangszeres táncok között. Érzik rajtuk népi eredetük, de még nem nevezhetők teljesen önálló, hangszerre elgondolt tánczenei szerzeményeknek. A lőcsei tabulatúrus könyv táncdallamai hangulatukban, ritmusukban, dallamaikban magyarok, ezt mindannyi kell érezze, aki hallgatja őket. Ezek legrégebbi tánczenei emlékeink közül valók. Fontosak számunkra ezek a virginálkönyvekben található magyaroknak mondott táncok. Az említett gyűjteményekben megőrzött táncoknál az az érdekes, hogy egyik-másik, melyet egyik gyűjtemény oláh táncnak mond, másik tót táncként emleget. Ez azt látszik bizonyítani, hogy a dallam felé írt utalás inkább azt jelenti, hogy milyen táncot jártak a dallamra, mint azt, hogy milyen nemzetiségű a dallam. Mégis a táncokban, melyeket lejegyzésből ismerünk, mintha kicsendülne fajtabeli jellegzetesség is. Az is lehet, hogy a táncdallamok közősek voltak az északi tengertől le a Balkánig. Ezek a táncdallamok mind a kolomeika dallamokra utalnak, tehát olyan, dallamcsaládra, melyekből a mi magyar kanásztáncaink is valók, melyeket ma is énekelnek és melyekre ma is táncolnak.

Az epikus művészet, a históriás ének után, lírai hang tűnik fel és az érdeklődés országszerte a virágének felé fordul. Az énekes zene után kivirágzott a hangszeres, a táncmuzsika, melynek jellegzetes dallamvonalát és díszítő elemeit megtaláljuk a ma is ismert régi népi táncdallamokban is, különösen a már említett kanásztáncokban. A virágénekekben egy új magyar rokoko születik meg, melynek gálans elemei erősen szembetűnőek. Igaz, hogy ezek az elemek olasz, bécsi és francia ősökre emlékeztetnek. A barokk főnemesi műveltségnek a népiel való kereszteződés és egymáshatásból alakul ki a virágének és később a kuruc dalköltészet. A szatmári békevel 1711 után a kurucok lezárul, ezzel csaknem egyidőben a hangszeres zenélés, mely a főúri rezidenciák körül alakult ki, lassan átcúsúszik a köznemesség kezébe. A köznemesség falun kuriákban él, gyermekeik azonban a kellegiumokban tanulnak. Ezekben az iskolákban az ifjúság kezdi lejegyezni az ú. n. melodiáriumok-

ban a kuruckori dallamokat, hogy valahogyan rögzítse azokat. Így kerültek lejegyzésre a régi kollégiumi temetési énekek, köszöntők, melyek mellett kántáltak a régi diákok. Ezek a dallamok képezik a kántusok énekanyagát. A XVIII. században külföldi mintára a kollégiumokban megindult a karban való többszólamú éneklés. Külföldet járt és idegenben tanult diákjaink hozzák haza. Magukkal hozzák azonban az idegen muzsikát is. Ezt a zenét, mely dur-moll rendszerével teljesen idegen és a mi keleti hagyományainktól merőben eltér, nálunk szolgálai lemásolják. A német daltermésnek iskolája alakult ki nálunk. Ezt a dallamszöveget, szövegkezelést átültetik magyarba. Ettől az időtől egész zenei termésünk teljesen elveszti kapcsolatát az őskortól örökölt zenei anyagunkkal. Közben a XVIII. század végén még erőre kap egy magyaros stílus: a verbunkos, melynek nincs sok köze az ősi magyar muzsikához, hanem idegen elemek alkalmazásával és beszívgálásával olyan zenei nyelv alakul ki, melyről sokáig azt hitték, hogy ősi magyar gyökerekből táplálkozik. Az igazi magyar zene eltűnt és ennek hangját csak parasztságunk maradi szelleme mentette át a XX. századba. Ezzel eljutottunk a magyar zene történetében a mostani századhoz, mely zenei életünkben forradalmat jelentett, mert belőle megszületett a valóban hazai népi gyökerekből láplálkozó magyar műzene.

Erről a muzsikáról azonban az utóbbi évtizedben elég sokat hallottunk és ennek termésével elég gyakran találkozunk. Ma már az új magyar műzene a maga útját járja, régi ősi népdalainkat is újból megtanultuk, éppen azért fontos, hogy ne feledjük el régi zenei kincseinket, vagy ha nem ismernők őket, kössünk vele is barátságot.

SALZBURGBAN, MOZART VÁROSÁBAN

Mozart nyomdokain Salzburgban.

Ha járt már valaki Salzburgban, az érezte, mennyire rányomta bélyegét a zene — különösen pedig Mozart zenéje — erre a festői fekvésű kis városra. A keskeny utcácskák a domboldalakban: megannyi finom futam; a csobogó szökőkútak: mint csillogó trillák és ékítések — mind hozzájárulnak a forma szépségéhez, melynek klasszikus, zárt egységét a környező hegyek adják meg legszebben.

S ebben a lőkéletes, hagyományokat megőrző formában a salzburgi polgárok megőrizték szinte érintetlenül a szellemet is. A háború hangjait iparkodnak távoltartani jókedvvel és vidámsággal falaiktól s talán éppen a zene az, mely erőt ad a hozzámenekülőeknek annyi sorscsapás elviselésére.

Salzburg, a „Mozartstadt“, híven őrzi nagy fiának emlékeit. Itt áll a Getreidegasse 9. sz. ház, melyben 1756. január 27-én Mozart született. Ma múzeum van mind a három emeletén. Legfelül találjuk azt a szobát, melyben Mozart született. Tágas, egyszerű szoba, melyben csaknem két századdal ezelőtt látta meg a napvilágot Mozart. A szomszéd szobákban képek mutatják őt és családját, valamint kompozíciói és levelei. Itt őrzik azt a diplomát, melyet a bolognai Accademia Philharmonica adott 1770. X. 10-én a 14 éves Mozartnak, valamint Mathein egy tussrajzát is, mely Munkácsi: „Mozart utolsó napja“ c. olajfestménye nyomán készült. A második emeleten igen érdekes meglepetés várja a látogatót: 3 sötét terem van itt, köröskörül szekrények a fal mellett, rajtuk villanykapcsolók, melyeket, ha felkattint az ember, egy kis ablakon át tökéletesen berendezett színpadokat lát maga előtt. Így mutatják be Mozart vala-

mennyi operájának díszletezését korától napjainkig. Az első emeleten azt láthatjuk, mint áldoztak Mozart emlékének a hálás salzburgiak: 1841-ben dr. Franz v. Hillebrandt megalapította a Mozart-múzeumot; 1842 szeptemberében négynapos ünnepség keretében leplezték le szobrát a róla elnevezett téren. Ez alkalommal fia, Wolfgang Amade játszott a d-moll zongoraversenyt.

Imbergben áll a Zauberflötenhäuschen. Ebben a kis házikóban keletkezett az első igazán német szellemű opera: a Varázsfuvola. Lefelé a hegyről a Mozart-hídhoz érünk, melyen át a Mozart-térre jut az ember: itt áll az ő szobra. Vajjon hányszor tette meg ezt az utat a nagy zeneköltő? S milyen gondolatok járhattak fejében, mikor áthaladt a siető, habosan zúgó Salzach vizén?

De a város közepe is őríz róla emléket: a Makart-téren áll az a ház, melyben Mozart 1770-től 1781-ig élt, mint a salzburgi érsek hangversenymestere.

Aki békében járt Salzburgban, az tudja, hogyan örökítette még meg a nagy zeneköltő nevét a hálás utókor: az éttermekben finom „Mozart-Knödelt” találtak, a cukrászdákban híres volt a remek „Mozart Kugel”. Ma már csak a Marionettentheater nyújt igazi békebeli szórakozást a külföldieknek a bájos kis Mozart-operák előadásával. Úgyiszolván minden héten műsorra kerül vagy a Színházigazgató, vagy a Bastien und Bastienne, vagy egyéb kis róla szóló darab, mint például a „Mária Terézia császárnő udvarában”.

Bár életének jelentős részét figyelemmel tudjuk kísérni Salzburgban, csontjai mégsem szülőföldjében nyugosznak, azok a bécsi Sant Marxer temetőben porladtak el jeltelen sírban és síremléket is csak később állítottak neki a bécsi Zentral temetőben.

Zenei élet a háborús Salzburgban.

Németország csöndesebb pontjain ma is élénk zenei élet van. Főként Potsdamban, Wiesbadenben és Salzburgban. De ezek közül is kiemelkedik az eddig még legjobban megkímélt Salzburg. A híres Mozarteum ezévben is megnyitotta kapuit a tanulnivágyó ifjúság számára, s minden nehézség ellenére is 22 nemzet fiataljai vettek részt a Deutsches Musikinstitu: für Ausländer rendezésében megtartott tanfolyamokon. Olyan művészek tanítanak itt, mint pl. vezénylést Clemens Krauss és Hans Swarowsky, zongorát Elly Ney és Winfried Wolff, a hegedűt Vasa Prihoda, csellót Ludwig Hoelscher, éneket Paul Lohmann és Arno Schellenberg, orgonát Günther Ramin és Fritz Heitmann. Kora reggeltől késő estig folyik itt a munka; gyakorol, órára jár mindenki.

De Salzburgban könnyen megy a munka. A sok hangverseny és maga a légkör is ösztönöz és munkára serkent. Bár, mint tudjuk, idén elmaradtak az ünnepi játékok, melyek az augusztust oly felejtetlenné tették Salzburgban, mint pl. a májust Firenzében az ünnepi hetek. Jut ugyan hangverseny így is, majd mindennapra, de jóval szerényebb keretek között, mint békében. A Residenzben tartották Elly Ney és Ludwig Hoelscher kamarazene délutánjaikat, melyeken előadásra került Beethoven valamennyi cselló-zongora szonátája, azonkívül mind a két Schubert-trio (Christa Steiner hegedűművész női közreműködésével). Kiegészítésként vagy Elly Ney, vagy Hoelscher adott egy-egy szólószámot. Különösen emlékezetes marad Mozart A-dur szonátája, melyet Elly Ney adott elő. Augusztus 6-án ünnepélyes hangversennyel nyitották meg a külföldiek számára rendezett tanfolyamokat. Strauss Richard-dalok és Beethoven: Variációk egy Mozart témára szerepeltek a műsoron. Másnap

este egy fiatal zongoraművész, Emmeran v. Lerchenfeld adott hangversenyt. Augusztus 14-én különleges zenei élményt nyújtott a Furtwängler vezényletével vendégszereplő bécsi Filharmónikusok hangversenye Bruckner VII. szimfóniájával a műsoron. 16-án volt a német zene-költőfejedeleme, Strauss Richard új operájának, „Die Liebe der Danae”-nak a bemutatója, majd 17-én Ney szólóestje, 18-án pedig Ney és Hoelscher kettős estje tette emlékezetessé a salzburgi augusztust.

Ha hozzávesszük még ezekhez a Schneiderhahn-quartett augusztus 25-én tartott Mozart hangversenyt, valamint azt, hogy a Dömban naponta két magas színvonalú orgonakonzert gyönyörködtette a hallgatót, képet adtunk olvasóinknak Salzburg nyarának zenei életéről.

Eöszé László.

A. BALOGH PAL:

AZ OPERAHÁZ ÜNNEPE

A magyar dalmű-játszás mindössze másfél évszázadnyi multra tekinthet vissza. Több, mint 150 évvel ezelőtt rendezte meg a „Nemzeti Játszóársaság” az első magyarnyelvű operaelőadást Budán. 1793-ban került színre Chudy József „Pikko Hertzeg és Jutka Perzsi” című dalműve. Az újítás — a magyar dalműnek drámai színpadra való vitele — nem várt sikert hozott, mégis számtalan áskálódás és huza-vona miatt bizony komoly fejlődésre nem kerülhetett sor. Újabb állomást jelentett Ruzitska József két operája a „Béla futása” és a „Kemény Simon”. 1837-ig tartott az operajátszás „házatlansága” Magyarországon. 1837 augusztus 22-én kaput nyitott Pesten a „Pesti magyar színház” — (később „Nemzeti Színház”) — az első magyar állami színház, amely örömmel adott hálékot a drámai előadások mellett, a magyar operajátszásnak is. A színház igazgatósága helyet adott színpadán a táncjátéknak és az oratóriumelőadásnak is. Ettől kezdve rendszeres operaelőadásokat kapott a főváros közönsége. Sokáig persze ez sem tarthatott, egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a drámai előadások érdekében épp úgy, mint az operaelőadások érdekében kívánatos lenne szétválasztani a műfajokat, mindegyik kapjon önálló hálékot. Az operaelőadásoknak már szűk volt a keret, egyre jobban érezték, hogy a dalműjátszás csak azután indulhat virágzásnak, ha megépül az új épület. Ezt mindenki érezte, mindenki elfogadta, mindenki sürgette, mégis megtörtént, hogy évtizedekig vitatkoztak a terveken és a pénzügyi megoldásokon.

1875-ben a „Népszínház” megalkotásával a könnyebb műfajú énekes darabokat vitték át oda, majd végre elhatározták, hogy a magasabbrendű zenei-színpadi művek előadására megépítik az „Operaházat”. 1873-ban 500 ezer forintért megvette az állam a fővárostól a Herminatéri telket, a Sugár-út mentén (a mai Andrássy-út mentén). A kormány pályázatot írt ki. 6 építész vett részt a pályázaton, ezek közül Ybl Miklós, a Bazilika és a Királyi Palota tervezője nyerte meg az első díjat. Már az első kapavágásnál újabb anyagi nehézségek merültek fel s így az eredetileg 6 évre tervezett építési idő 9 évre bővült. *Hatvan* évvel ezelőtt, 1884. szeptemberében készült el a nagy munka, a főváros 3-ik nagy színháza, a magyar „Dalműszínház”. Az épület költségelőirányzata eredetileg 2 millió forint volt, végül azonban több, mint 3 millió 200 ezer forintba került az építkezés. Maga I. Ferenc József is hozzájárult az építés/költségeihez. A renaissance stílusban épült színház nézőterén több, mint 1200 személy kapott ülőhelyet.

A 60-éves jubileumát ünneplő Operaház legfelső erkélysorát 16 zeneköltő szoborműve díszíti, ezek között van Mozart, Beethoven, Gluck, Haydn, Weber, Rossini és Wagner. A főhomlokzat négy bemélyedésében a műzsák szobrai kaptak helyet: Terpsichore, Erato, Thalia és Melpomene. Az épület homlokzatának két oldalán Liszt Ferenc és Erkel Ferenc szobrai láthatók, mindkettőt Stróbl Alajos faragta, ugyancsak az ő vésője alól került ki a bejárat két oldalán elhelyezett két Sphynx is.

A főbejárat menyezetét Székely Bertalan festette, a nézőtér freskója Lotz Károly művészetét dicséri. A további képzőművészeti kiképzés munkájában Feszty Árpád, Vastagh György, Than Mór, Kovács Mihály és Brzorád Gyula vett részt. Az Operaház berendezésének értékét az első világháború előtt 10 millió aranykoronára becsülték.

A színházat I. Ferenc József király jelenlétében nyitották meg 1884. szeptember 27-én. A díszelőadáson a Bánk bán I. felvonását, a Hunyady László nyitányát és a Lohengrin I. felvonását adták elő. Amint az Operaház legújabb — rendkívül szellemes — plakátjából megtudtuk, a Bánk bán főszereplői Pauli Richárd, Hajós Zsigmond, Bartolucci Viktória, Maleczky Vilmosné, Odry Lehel és Láng Fülöp voltak. A dalművészetet Erkel Ferenc főzeneigazgató személyesen vezényelte. A Lohengrin szerepeit Ney Dávid, Gassi Ferenc, Reich Irma, Saxlehner Emma adta elő Erkel Sándor igazgató vezényletével.

A megnyitó műsort még kétszer megismételték s a rendes előadások szeptember 30-án indultak meg a Lohengrin teljes előadásával.

Az Operaház első intendánsa báró Podmaniczky Frigyes volt, a főzeneigazgatói tisztet Erkel Ferenc látta el. A dalműszínház megnyitása-kor 15 női és 19 férfi magánénekessel rendelkeztek, a zenekar létszáma 80 körül mozgott. Ma a társulat több, mint 70 énekest, továbbá 7 karmestert és 3 rendezőt számlál. A statisztikai megállapítások szerint a 60-éves fennállása óta több, mint 400 különféle színpadi művet mutatott be, ebből kb. 150 magyar mű. Az ezredik előadás 1889-ben, az ötezredik 1909-ben zajlott le, ma túl vagyunk a tizennégyezrediken.

Az Operaházat intendáns vezette, illetőleg kormánybiztos, főzeneigazgató vagy igazgató. A kiváló szakemberek nevei közül a következőket említjük meg: Podmaniczky Frigyes báró, Keglevich István gróf, Zichy Géza gróf, Erkel Ferenc, Erkel Sándor, Mahler Gusztáv, Nikisch Artur, Bánffy Miklós gróf, ifj. Wlassics Gyula báró, Káldy Gyula, Mészáros Imre, Abrányi Emil, Kerner István és Radnai Miklós. Márkus László után most báró Lukács Miklós vette át rendkívül nehéz időben az Operaház vezetését, akinek működése elé bizalommal nézünk. Rá vár az a súlyos feladat, hogy Operaházunkat átvezesse a mai nehézségeken úgy, hogy a művészi vonalvezetés a világégésben is felfelé irányuljon.

Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egykettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának. Csak az a miénk igazán, amiért megdolgoztunk, esetleg megszenvedtünk. A zene is csak úgy száll belénk, úgy él meg bennünk, ha munkával (gyakorlati zenéléssel) szántjuk fel lelkünket alája. Ezt nem pótolja, ha zenéről írt könyveket olvasunk, akár halomszámra.

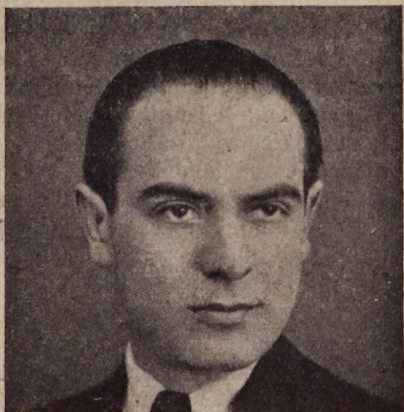
A zene célja nem az, hogy ítéletet mondjunk róla, hanem hogy táplálkozunk vele. A zene lelki táplálék és semmi mással nem pótolható. Aki nem él vele: lelki vérszegénységben él és hal. Teljes lelki élet zene nélkül nincs. Vannak a léleknek régiói, melyekbe csak a zene világít be.

Idézetek Kodály Zoltán: »Mire való az önképzőkör?« c. cikkéből.

ÉLŐ

MAGYAR
ZENESZERZŐK

PONGRÁCZ ZOLTÁN

1912-ben született a pozsonymegyei Diószegen. A Zeneművészeti Főiskolán végezte a zeneszerzési tanszakot mint Kodály Zoltán növendéke. A karnagyképzőt Németországban végezte Niliusnál és Clemens Kraussnál. Magyar állami ösztöndíjjal egy-egy évet töltött Bécsben és Berlinben, majd német ösztöndíjjal Salzburgba és Lipcsébe került. Berlinben az Institut für Lautforschung-ban összehasonlító zenetudományi kutatásokat folytatott, s itt főleg az exotikus népek zenéjével foglalkozott. Lipcsében a Thomanerchor, Brucknerchor és a Gewandhaus zenekaránál folytatott zenei tanulmányokat.

Egyideig a m. kir. Operaház korrepetitora, jelenleg a Rádió zenei osztályán dolgozik, mint a magyar zene referense.

Ilyen minőségben többek közt a régi magyar zenei emlékeket dolgozta fel s a Rádió ezekből hangfelvételeket készített.) Ezek egyrésze már el is készült.) Ilyenek: Bakfark Bálint, Göresöni Lantos Ambrus, Szepetneki János, Tinódi Lantos Sebestyén históriás énekei, virágénekek, hajdutáncok, kuruc zenei emlékek, verbunkos zene, Zarewulius Zakariás, herceg Eszterházy Pál „Harmonia coelestis”-e, régi népdalok, Kájoni Kódex, Lőcsei Tabulákiás könyve, stb.

Főleg szimfonikus zenekari műveket írt, melyek Magyarországon kívül Pozsonyban, Bécsben, Berlinben, Londonban, Tallinnban és Haapsaluban is előadásra kerültek. E mellett színpadi kísérőzenét is alkotott, (kísérőzene Aristophanes „Madarak” című vígjátékához, bemutatta a Nemzeti Színház 1938—1939-ben) és művészfilmekhez kísérőzenét: Uz Bence, Negyediziglen, És a vakok látnak. A két Bajthay, stb. Ezek közül a Negyediziglen az 1942. évi velencei Biennale-n első ezüstérmet nyert.

Egyéb művei: Szimfónia (bemutatta a Székesfővárosi Zenekar, Ferencsik János vezényletével), „Az ördög ajándéka” — táncjáték egy felvonásban, „Szent István oratórium”, „Pastorale”, „Gameln zene” (bemutatta az Operaházi Zenekar). „Stabat Mater”, (nagy motetta), énekari művek, dalok és népdalfeldolgozások, stb.

Zeneszerzői stílusában eleinte Kodály hatása alatt a népzene alapján állt. Később a szlovák, román és bulgár népzene tanulmányozása után stílusa főleg melódiai és ritmikai vonatkozásban megváltozott. Az exotikus zenével való foglalkozás után harmóniai, ritmikai és hangszerelési tekintetben újabb változáson esett át. Új stílusa az erősen modern harmóniák mellett egyre inkább teret nyer a polifónia és a heterofónia. (Gamelán zene.) Színes és érdekes a hangszerelése. Szereti a különleges hangszíneket és a különleges összeállítású együtteseket: még a legkomolyabb szimfonikus műveiben is megszólalnak például a jazz hangszerei (szaxofon, vibrafon, marimba) és különféle exotikus hangszerek, (woodblack, tomlom). Formai tekintetben szigorú aszkézisre törekszik.

Zeneszerzői működésén kívül mint zenei író és karnagy is tevékenykedett. („A modern zene harmóniavilága“ c. könyve nyomás alatt.) Több-ször vezényelt a budapesti és bécsi Rádióban s a Thomanerchor élén is állt.

1943 óta a Nemzetvédelmi Akadémia zenei előadója. Ebben a minőségben Kassán, Rozsnyón, Diósgyőrött, Szolnokon, Szabadkán, Salgótarjánban, Füleken és Dunakeszin a magyar népzeneről tartott előadásokat. Berlinben németnyelvű előadást tartott a magyar népzeneről és az új magyar zeneművészetről.

Szeged zenei élete 1943—44-ben

A világháború ötödik évében feleltünk is mindjobban megnehezült az idők járása, mind sötétebb felhők tornyosultak hazánk egén. Annál nagyobb örömmel kell megállapítani, hogy a nehéz idők ellenére Szeged zenei élete az elmúlt évadban igen mozgalmas és eseményekben gazdag volt.

Az elmúlt évben érkezett el a Szegedi Filharmonikus Egyesület 25. idényéhez. A jubileumi évadot kettős hangversenysorozat rendezésével ünnepelte meg a kitűnő testület. Hat nagyzenekari hangverseny közül harmat az egyesület karnagya, Fricsay Ferenc vezényelt, hármat pedig vendég: báró Lukács Miklós, Fígedy Sándor, a szegedi Filharmonia alapító-karnagya és e sorok írója. A három kamarazenekari estet dr. Csilléry Béla és Fricsay Ferenc vezényelték. A jubiláris évad egyik hangversenyét külön eseménnyé avatta Dohnányi Ernő közreműködése, aki

Mozart Esz-dur zongoraversenyét adta elő. A Brahms-hangversenyen bemutatott kettős-versenyművet Zathureczky Ede és Kerpely Jenő adták elő. Böszörményi Nagy Béla, Martzy Johanna, Szervánszky Péter és Tibay Zoltán, a szegediek közül Erdélyi János, Lajos István (óboa), Soós Katalin és Török Mihály (klarinét) tették értékeesebbé művészetükkel a filharmonia idei hangversenyeit. A műsorokon három magyar bemutatóval találkozunk: Kozáky István Bálintszvitje, Tóth Dénes „Ádám, hol vagy?“ c. nyitánya és cikkíró Fekete Mária-szvitje a szegedi Filharmonia előadásában csendült fel először. Első ízben az évadban mutatkozott be a Szegedi Filharmonikus Zenekar Budapesten. Ez a bemutatkozás, bár nehéz időkben történt meg, teljes sikerrel járt és sok elismerést hozott zenekarnak és Fricsay karmesternek egyaránt.

Ha a Bánky Róbert és T. Török

Emil igazgatása alatt álló Városi Színház zenei mérlegét vizsgáljuk, ugyancsak a legnagyobb elismeréssel kell szólnunk, elsősorban azért, hogy önálló operaegyüttes megszervezésével lehetővé tette valóban szegedi operaelőadások és operakultusz meg-alapozását. Nemcsak a gondolat, de a kivétel is igen jó volt, amennyiben a lelkes és tehetséges fiatalok nagy ambíciója és üde frissessége kitűnő lehetőségeket garantál és pompás fejlődésnek biztos záloga. Az operák sorát igen gondos betanulással és meglepően szép előadásban a Bohémélet vezette be, Fricsay vezényletével. Az évad során a Pillangókisasszony és Tosca, a Szeverillai borbély, Alarcosbál és Traviata került — mindenkor gondos előkészítéssel — a hálás szegedi közönség elé. Ide-számítva a Cigányszerelm mintaszereű felújítását is, több mint 30 előadást produkált a szegedi színház T. Török Emil és Fricsay Ferenc vezényletével, de bemutatkozott az operaegyüttes Budapesten 2 estén, azonkívül Pécsen is, igen nagy sikerrel.

A Kamarazenekör 8 bérleti hangversenye (Janigro, Végh-vonósnégyes, Bisztriczky, Bak László—Szegedi Sándor, Böszörményi Nagy, Orosz Julia—Erdélyi János, Stefániai—Lászlóffy kétzongorás és záróhangversenynek Dohnányi—Zathureczky szonátaest) mindenkor telt házak előtt zajlott le és szebbnél szebb élményt nyújtott a hallgatóságoknak. Az évadzáró szonátaest zsúfolt termének forró hangulatát, s a Stefániai-művészpár kétzongorás estjének hatalmas sikerét külön is ki kell emelnünk.

A Harmonia-vállalat rendezésében Martzy Johanna, Faragó György, Károlyi Gyula művészetét élvezhettük, s megismerkedhettünk a kis László Ervin rendkívüli tehetségével. Az ő produkciójának élvezését azonban igen zavarta a korát és testi, valamint lelki fejlettségét messze túlhaladó őriásműsor természetellenes volta. Ugyancsak a Harmonia ren-

dezte Falvai Mihály operaénekes szegedi hangversenyét, melyet bánati művészek közreműködésével tartott meg. Az idegenből jött hangszer-művészek mellett a Szegeden élő Baranyi János dr. is önálló zongor-estet adott, hat nemzet mestereinek műveiből álló nagy műsorral.

A Szegedi Német Tudományos Intézet vendégeként hangversenyzett idén ismét a Dahlker-trio, melynek tavalyi emlékezetes hangversenye óta sok lelkes rajongója van a városban.

A városban működő énekkarokra áttérve, legelsősorban a Tanárképző Főiskola Kamarakórusáról kell megemlékeznünk, mely érdemes munkálkodása és igen szép fejlődése során elérkezett fennállásának tízéves jubileumához. Szép sikerű és gazdag műsorú hangversenyt rendezett ez alkalomból, gyarapítva eddigi sikereit, melyeket alapító vezetőjük, dr. Szeghy Endre főiskolai r. tanár lelkes fáradozása gyümölcszeként oly sokszor aratott. Az egyetem énekkarának vegyeskarra való átalakulása óta alig egy év telt el, mégis már második hangversenyt tettek tanubizonyiságot szép haladásukról. Az ő sikerük Kertész Lajos karnagyí ké-pességeit dicséri.

Vannak területek, ahol — be kell vallanunk — igencsak megérik az idők nehézsége. A Városi Zeneiskola, bár 390 beiratkozott növendékkel örvendetes rekordot ért el, szépen indult hangversenyeit teremnehézségek és egyéb bajok miatt nem folytathatta a második félévben. A szegedi énekkarok, dalosegyesületek legtöbbször tétlenségre van kárhoztatva és álljon e beszámoló végén az évad legszomorúbb »zenei eseménye«: a világhíres szegedi nagyorgona is elcsendesedett, mert sípjait, legne-mesebb, legkevésbé pótolható részeit az egyre fokozódó légiveszélyre való tekintettel jónak láttuk nagyobb biz-tonságba helyezni. Reméljük, nem lesz soká némaságra kárhoztatva!

Antos Kálmán

A RÁDIO ZENÉI TERVEI

Október 2-án Suppé klasszikus operettjét: a Boccaciot adja a Rádió elsőrendű szereposztásban. Este: Beethoven: G-dur zongoraversenyét halljuk, az Operaházi zenekart Fainoni Sergio vezényli. Lemezekről Bach, Franceour, Debussy és Albeniz műveit halljuk.

3-án a Rádió kamaragyűjtése Scarlatti és Beethoven műveket ad elő. Jámbor László dalokat énekel. Nagy mesterek — örök művek címmel — Rossini, Beethoven és Franck Cezar zenekari művei kerülnek a mikrofon elé.

4-én Benedek Ernő: Magyar szerenádját a Budapesti Hangversenyzenekar játssza, vezényel Michnay Ödön. Halhatatlan muzsika címmel Haydn-hangverseny szerepel a tervek között.

5-én Bencs Géza zongorázik. Berlinből egy Bach hangverseny átvételét tervezi a Rádió, műsora a következő: G-dur (brandenburgi) verseny, a-moll hegedűverseny, D-dur szvit. A Bécsi Filharmonikusokat Knappertsbusch vezényli.

6-án Kodály Pszalmus Hungaricus-át adja elő a Rádió, vezényel Ferencsik János. Közreműködik Rösler Endre és az Operaházi zenekar. Liszt Funerailles c. művét Dohnányi Ernő játssza. Művészlemezekben Erkel, Dohnányi, Kodály, Bartók műveit hallják a Rádió hallgatói. Az Operaházból Hunyadi László közvetítésére kerül sor. Este Liszt: Requiem-je, majd Dohnányi Rurallia Hungarica című szvitje kerül a mikrofon elé.

7-én művészlemezek műsorában Wagner, Bizet, Schumann, Hubay és Richard Strauss műveit halljuk. Mesterművek mesterekkel című műsorban Haydn műveket kapunk.

8-án az Operaházi Zenekar Schmidt Ferenc Notre Dame című művét, továbbá Laurisin Miklós Debreceni história című táncjátékát és Dohnányi Pierette fátyola című szvitjét játssza. Ditrói Csíby József és Végh

Sándor Beethoven szonátákat játszik.

9-én magyar zeneszerzők zenekari dalait Birkás Lilian mutatja be, a Rádiózenekart Vincze Ottó vezényli.

10-én a kamarazene hívei romantikus szerzők vonósnégyeseit hallják lemezeiről. Győzhetetlen én község címmel Koréh Endre énekel, Laczkovich János orgonál és Ország Tivadar hegedül. Magyar zeneszerzők félórájában zenekari műveket hallunk.

11-én a Rádió hangversenydobogóján Szentgyörgyi László hegedül és Vásárhelyi Magda zongorázik.

12-én, Verdi születésének évfordulóján, Verdi-hangverseny lesz. Az operaházi zenekart Friedl Frigyes vezényli. Közreműködik: Gyurkovics Mária, Warga Livia, Járay József és Losonczy György. Népdal a népművelésben címmel Budinszky Sándor ad közvetítést Szombathelyről.

13-án Operaházi közvetítés lesz, majd Tóth Ede emlékest. Lemezeiről francia zeneszerzők zenekari műveit halljuk.

14-én Eyssen Irén dalokat énekel, kísér Dankó Aladár, Rohmann Henrik és Frank Lajos. Századunk muzsikája címmel Endrődi Béla és Böhm László állít össze műsort.

15-én Gépek szimfóniája címmel ritmusokat és ritmusokat mutat be Hegedüs Árpád és Kondói Kiss Jenő. Lemezeiről zenekari műveket és dalokat hallunk.

16-án az Operaházi Zenekart Dohnányi Ernő vezényli, közreműködik ifj. Váczy Károly.

17-én Régi magyar zenei emlékek címmel Liana Pasquali hárfázik és Litty György énekel. Mérföldkövek címmel Vincze Ferenc állít össze műsort.

18-án Francia házi muzsika. Birkás Lilian énekel, Banda Ede gondolkázik, Kovács Barna gitározik. A műsort Huzella Elek állítja össze.

19-én a Rádió hangversenydobogóján Bak László, Halász Sándor,

Takács Erzsébet és Szántó Jenő működik közre. A romantikusok híres nyitányait és közzenéit Fridl Frigyes vezényletével a Rádiózenekar játssza. Berlioz Fantasztikus szimfóniáját Dohnányi Ernő vezényletével az Operaházi Zenekar mutatja be.

20-án Operaházi előadás lesz és lemezről zenekari műveket mutat be a Rádió.

21-én Magyar zeneszerzők félórájában zenekari műveket hallunk. Rigó Magda Strauss-dalokat énekel.

22-én Magyar művek, magyar művészek címmel Hubay, Poldini és Erkel dalműveiből mutat be részleteket a Rádió. Rösler Endre dalokat énekel. Lesz egy Liszt hangverseny is, a zeneköltő születésének évfordulóján. A bevezető előadást Takács Menyhért dr. írja.

KÜLFÖLDI HIREK

Karl Leimer meghalt. Július 19-én meghalt Wiesbadenben, 86 éves korában Karl Leimer, a kiváló zongoratanár és zenepedagógus. Küzdelmes, eredményekben gazdag élet után tért örök pihenőre. Ha csak annyit hallottunk róla, hogy olyan zongoraművészt nevelt a világnak, mint Walter Giesecking, akkor is gondolhatjuk, hogy kiváló szakember volt. Hátha még közelebbről is bepillanthattunk minden napi életébe és munkásságába, akkor tűnt csak elének egész nevelői és emberi nagyságában. Életének főműve a két kötetben kiadott Leimer-Giesecking-methodus (I. kötet: Modernes Klavierspiel, II. kötet: Rhythmik, Dynamik, Pedal.) csaknem valamennyi világnyelvre le van fordítva és számos kiadást ért el. Ő alapította s vezette hosszú éveken át a hannoveri zeneiskolát, s tanítványai közt mindig sok külföldi volt. Erdemei elismerésül Hitler néhány évvel ezelőtt a „Professor“-i címmel tüntette ki, melyet dr. Peter Raabe, a német zene-

kamara elnöke személyesen nyújtott át neki.

Német és magyar zene. Ez volt a címe annak a nagysikerű „szere-nád-hangverseny“-nek, mely július 24-én Heidelbergben, a Városi Zenekar előadásában, a vár királytermében elhangzott. Arató István volt az est vendég-karmestere. Pál-cája alatt elhangzott előbb Bach Fülöp Emánuel Esz dur szimfóniája (2.), majd Brahms ifjúkori D-dur szerénája (op. 11.). Magyar részről Bartók Parasztdalok c. zenekari műve és Liszt Hungaria c. szimfónikus költeménye egészítette ki a műsort. A sajtó a magyar karmester bemutatkozását nagyon szívesen fogadta. A Heidelberger Beobachter beszámolójának ezt a címet adta: Ein ungarischer Feuerkopf. Az ujságok általában kiemelik Arató temperamentumát, fényárnyék iránt való érzékét, amellet a nagyvonalúságát. „Ez az est az idei szerénád-estek tetőpontja volt” — állapítja meg egy napilap.

BELFÖLDI HIREK

Székesfővárosi Kamaragyűttes. A Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola és zenetanfolyamok tanárai kamara-gyűttest létesítettek. Az új kamara-gyűttes címe: Székesfővárosi Kamaragyűttes. A lelkes társaság célja, hogy a zeneművészetnek ezen a leg-nemesebb területén küzdjenek a ma-gyar zenekultúráért. A lelki kultúra fokmérője a kamarazene népszerű-sége. Éppen ezért szükséges a ka-marazenélés által a lelkiélet elmé-lyítése. Az új együttes a legkülön-bözőbb összeállításban fog a nyilvánosság elé állni (vonósnégyes, vonós-trio, zongorás négyes és ötös stb.) A Székesfővárosi Kamaragyűttes első nyilvános szereplése előreláthatólag november folyamán lesz, mely alkal-mal Pallagi János (hegedű) és Szirányi János (zongora) ad klasszi-kus szonátaestet.

A Magyar Zeneművészet Szemináriuma. A Felsőbb Zeneiskola célul tűzte ki a magyar zeneművészet minél fokozottabb ápolását. Ezt a célt szolgálja az az öt szemináriumi est is, melyet az iskola vezetősége a növendékekkel és azok részére rendez. A szemináriumi estek keretében 2–2 alkalommal az énekes és zongorás muzsika kerül ismertetésre és előadásra, 1 alkalommal pedig a vonósirodalom lesz műsoron. Tekintettel arra, hogy az iskola vezetősége különös súlyt helyez a mai magyar zene népszerűsítésére, az öt esten bőven lesz szó a modern magyar zenéről és számos új szellemű mű előadása fog bekövetkezni. Bartók és Kodály művészete mellett a fiatalabb nemzedék alkotásait is műsorra veszik. A szemináriumi esteket az iskola tanárai vezetik be előadásaiikkal s azokon a magasabb osztályú növendékek adják elő a műveket. Ezeket a szemináriumi esteket az iskola vezetősége megismétli a Népművelési Bizottság közönsége részére is.

Kinevezések és előléptetések a Zeneművészeti Főiskolán. A vallás-közköztartásügyi miniszter kinevezte a Zeneművészeti Főiskola tanárává a VII. fizetési osztályba Dániel Ernőt és Forrai Miklóst, ugyanakkor Thoma Józsefet az V. fiz. osztályba, Kerpely Jenőt pedig a VI. fizetési osztályba léptette elő.

Az Éneklő Ifjúság szeptemberi száma. Megjelent az Éneklő Ifjúság című ifjúsági folyóirat új (IV.) évfolyamának első száma. Kodály Zoltán cikke áll az új évfolyam élén. Az önképzőkori zenélésről ír az ifjúság nagy nevelője. Rámutat az önképzés mellett az egymást-képzés nagy jelentőségére és figyelemzett az ifjúságot, hogy igazi zeneértést csak a művekből szerezhetünk, nem róluk írt könyvekből. Rossa Ernő kedves találkozását írja a menekült pesti gyerekeknek a csallóközi öreg paraszttal. Mol-

nár Imre arról ír, hogy hogyan kelt halkan énekelni. A folyóirat közül még egy kánont Kodály Zoltántól és négy régi táncot furulyára és kisdobra (Saltarello, Courante, Passepied, Gigue).

Zenedélutánok a Liszt Ferenc Társaságban. Mint ismeretes, az Országos Liszt Ferenc Társaság az elmúlt évadban 5 nagysikerű zenedélután rendezett, melyek mindegyikéhez egy-egy kiváló esztétikus előadást tartott művészi bemutatók kíséretében. A Társaság ezidén is tervez 5 ilyen zenedélután. A tervezett előadások: Az itáliai vándorévek, tartja: Ádám Jenő, zongorázik: Blaha Márta; Liszt és Paganini, tartja: Ditrői Csiby József, zongorázik: Siki Béla; Liszt hangversenyátíratái, tartja: dr. Horusilczy Zoltán, zongorázik Lászlóffy Margit; Liszt dalai, tartja dr. Molnár Imre, közreműködnek a növendékei; Liszt és Chopin (az előadó és közreműködő még függőben).

Liszt emlékhangverseny. Október 22-én, vasárnap délután lesz a Székesfővárosi Zenekar új évadjának megnyitóhangversenye. Tekintettel arra, hogy előző nap van Liszt születésének évfordulója, a megnyitás Liszt művészetének jegyében történik. Előadásra kerül a nagy mester Koronázási miséje a mátyástemplomi énekkar közreműködésével.

Előadások a romantikus zenéről. A Népművelési Bizottság a Szabadegyetem keretében 5 zenei tárgyú előadást rendez a Zeneművészeti Főiskola kamaratermében, melynek célja, hogy a közönséget a romantika stílustörténetén végigvezesse. Előadásokat Hajdu Mihály, a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola tanára tartja. Az előadásokat számos romantikus mű bemutatása illusztrálja.

TÓTH JÁNOS

HANGVERSENYHEGEDŰ-KÉSZITŐ MESTER
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 8

József főherceg és a Zeneművészeti Főiskola szállítója. V. választott bírósági szakértő. 1937. bécsi, 1939. genfi nemzetközi hegedűművészek világversenyén sajátkezűleg készített hegedűmmel nyerték el az első díjat. Anvers, Páris, Róma, Brüsszel nagyarany, Grand Prix Medaille D'Or kitüntetések.

Telefon 389-199

Részletfizetés.

42 éves cég

Díjtanulmányok.

A Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykertben

állandóan sok a látványosság és szórakozás.

A kert területén: akvárium (tengeri és édesvízi állatokkal), kigyóház, pálmaház és terrárium, lovaglópálya, kocsizás.

Belépődíj: Felnőtteknek 120 fillér, vasárnap 90 fillér
 Tíz éven aluli gyermekeknek . . . 60 „ „ 50 „

Budapesti tartózkodása alkalmából

bármilyen idegenforgalmi vonatkozású felvilágosítással, ismeretével, szóban vagy írásban díjmentesen szolgál:

Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala

Budapest, V., Deák Ferenc-utca 2. sz.

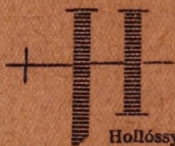
Jöjjön az egészség forrásaihoz!

Kitűnő hatású ivókúrák a Rudasparkban az Attila, Hungária és Juventus források vizével.

Kérdezze meg orvosát!

284. 18

124

Hollóssy János
könyvnyomtató

Budapest, VII.,
Jósika-utca 20.